

CEMAL NAR

**İSLAM'DA ŞAKA
VE
ASR-I SAADETTE FIKRALAR**

CEMAL NAR

07. 01. 1955 de Kahramanmaraş / Hartlap'ta doğdu. İlkokulu kendi şehrinde, İmam Hatip Lisesini 1973'de Diyarbakır'da, Yüksek İslam Enstitüsü'nü 1977 de Kayseri'de bitirdi ve aynı yıl Kahramanmaraş /Andırın Lisesine Din Dersi Öğretmeni olarak tayin edildi. 1980'de atandığı Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesinde eğitim ve öğretimin yanında uzun yıllar değişik yerlerde sohbet, vaaz, seminer, konferans ve yazılarıyla halk eğitimine katkı sundu, irşat ve tebliğ hizmetlerinde bulundu. Aynı okuldan 2003'de emekli olmak zorunda kalan yazar, halen okuma, yazma, irşat ve tebliğ çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Cemal Nar yazılı çalışmalarının bir kısmını www.cemalnar.com sitesinde yayınlamaktadır. Sohbet, vaaz, ders, seminer, konferans gibi görsel çalışmalarının bir kısmını da videolar halinde Youtube sayfasında sunmaktadır. Zaman içinde değişik gazete, dergi ve sitelerde yazdı. İnternette yazarın binlerce makalesine ve videosuna erişilmektedir.

Yayınlanmayı bekleyen birçok eseri yanında yazarın yayınlanmış kitapları şunlardır:

- 1- Anılar Ve İbretler, 2- Bu Sistemden İslam'a, 3- İslamlaşma Bilinci, 4- İslam Sancısı, 5- Arş Gölgesi, 6- Tasavvufun Anahtarı, 7- Âlimin Önderliği, 8- İslam'da Devlet Ve Siyaset, 9- İlim Ve Özgürlük, 10- İlim Ve İktidar, 11- İmanın Kıymeti ve Korunması, 12- İman Ve Etkisi, 13- Aydınlanma Yolu Tasavvuf, 14- İnançta Arınma, 15- İnançta Kirlenme, 16- Okuma Aşkı, 17- İslam'a Göre Irkçılık ve PKK Ekseninde Kürt Sorunu, 18- İnsana Ulaşmak, 19- Cihad ve Zafer Şartları, 20- İnancın Kıvancı, 21- Sistem ve Şeriat, 22- Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma, 23- Gönül Azığı, 24- Laiklik Sorgulaması, 25- Derdimiz İslam, 26- Adı Konmamış Savaş, 27- Batılılaşmayla

Hesaplaşma, 28- Batılılaşma Cinnetinde Aydınların Karanlığı, 29- Kitap Sevgisi Yazma Aşkı, 30- İmam Hatip Davası Ve Hacı Kalay, 31- İslam'ın Özeti, 32- İslam'da Irkçılık Ulusalcılık Milliyetçilik 33- İslam'sız Olmaz 34- İlimsiz Olmaz 35- Davetsiz Olmaz, 36- Hesaplaşmadan Olmaz, 37- Kıymet Bilmek. 38- Hatırlatmalar. 39- Laik Sistemde İslamî Siyaset Sorunu. 40- Müslüman Kimliğin Kodları. 41- Bize Düşen. 42- İslam davası. 43- Din Diyalog Ve Ilımlı İslam. 44- İslam'da Sakal Ve Kıyafet. 45- Okuduğun Kadarsın. 46- İslam'da İnsan İlişkileri - Din Muameledir- 47- İslam'a Ensar Olmak 48- Tanıdığım Maraşlı Hocalar. 49- Acilen İslam Birliği 50- Engin Gönül Yüce Ruh 51- İslam'da İnsan Onuru Ve Çağa Yansıması 52- Güncelin Dili 53- Hizmetten Teröre Gülen Sorgulaması 54- Türkiye'de Dindar Siyaset Pratiği 55- İnternette Kral Sözler 56- İslam Düşüncesinde Sağlık Ve Şifa 57- Hastalara Armağan

İthaf:

Görüldüğünde Allah akla gelen, tanıdıkça daha çok sevilip hayran kalınan, sohbeti cennet bahçesi, siması Horasan erlerinin hatırası, kalbinde herkesin bir yer bulduğu muhabbet insanı, hakiki bir sûfî, Kur'an Hafızı, Medine Mücaviri, Cennetü'l Bâqî Medfûnu Merhum Mehmet Çingili abimizin kudsî ruhlarına hürmet ve muhabbetlerimizle...

Cemal Nar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

I. BÖLÜM: İSLAM'DA ŞAKA

ŞAKANIN TARİFİ

Atasözü Ve Deyimlerde Şaka Ve Mizah

Nisan Bir Şakasının Aslı

ŞAKANIN KONUSU

ŞAKANIN MİKTARI

ŞAKANIN ÇEŞİTLERİ

1- İyi Ve Kötü Şakalar:

2- Manzum Ve Mensur Şakalar:

3- Konusuna Göre Şakalar

4- Adamına Göre Şakalar

ŞAKANIN HÜKMÜ

Meşru Ve Mübah Şakalar

Gayri Meşru Ve Memnu Şakalar

ŞAKANIN DELİLLERİ

Kur'an'da Şaka

Sünnette Şaka

Şakanın Tarih Ve Edebiyatta Yeri

ŞAKANIN SEBEP VE HİKMETLERİ

İnsan Fıtratı

Dinlenme İhtiyacı

Gülme İhtiyacı

Önemli Bir Mesele

Eğlence İhtiyacı

Tevazu Ve Hoşgörü Alameti

Dil Ve davranış Terbiyesi

Birlikte Yaşama Alıştırmaları

Hazırcevaplılık
 Haccâc-ı Zalimden Kurtulmak
 İncir Neredeymiş?
 Hoş Bir Hatıram: “el-Hartlâbî”
 Kendisini Veya Malını Koruma Endişesi
 Bir Hatıra: “İt Üşümez”

ŞAKANIN FAYDALARI

Bireysel Gelişimde Şakanın Faydası
 Ailede Şakanın Faydası
 Eğitimde Şakanın Faydası
 Yönetimde Şakanın Faydası
 Ekonomide Şakanın Faydası
 Sosyal Hayatta Şakanın Faydası
 Tatlı Bir Hatıra: “Sende ‘Adab’ Var Mı?”

ŞAKANIN KÖTÜ YANLARI VE ZARARLARI

Çok Gülme
 Silah İle Korkutma
 Mal İle Korkutma
 Malayani
 Gaflet
 Komediye Meslek Edinme
 Ciddiyet Ve Vakara Zarar Verir Gözden Düşürür
 Utandıran Bir Hatıram
 Gerçeği Şakaya Çevirme
 Kumaz Dilenciler
 Şaka İle Hırsızlık
 Çalınan Altınlar

ŞAKANIN HARAMA ARACI EDİLMESİ

Dili Terbiyesi
 Din İle Şaka Olmaz
 Yalana Vesiledir
 Târiz Yalan Ve Şaka

Gıybet Vesiledir
 Gurur ve Kibre Vesiledir
 Alay Ayıplama Ve Aşağılamaya Vesiledir
 Kötü Lakaba Vesiledir
 Münakaşa Ve Kalp Kırmaya Vesiledir
 Kin Küsme Kavga Ve Düşmanlığa Vesiledir
 Küfür Etmeye Vesiledir
 İntikam Almaya Vesiledir
 Emniyet Ve Asayiş Bozmaya Vesiledir

II. BÖLÜM: PEYGAMBERİMİZİN VE ASHABININ ŞAKALARI

PEYGAMBERİMİZİN ŞAKALARI

Hız. Peygamber Ve şaka

PEYGAMBERİMİZİN ÇOCUKLARLA ŞAKALARI

Torun Sevgisi
 Torun Ardından Koşmak
 Ne Güzel Binit
 Ne Güzel Süvariler
 Seni Gidi Yaramaz
 Dil Çıkarma
 Torun Torba Bir Başka
 İki Kulaklı
 Çekilen Kaküller
 Ölen Bülbül
 Acaba Denesek mi?
 Yarışan Çocuklar
 Döküleni Ye
 Okşanan Yanaklar

PEYGAMBERİMİZİN ERKEKLERLE ŞAKALARI

Deve Yavrusu

Şişeler Kırılmasın
 Acele mi Ettirdik?"
 "Deve Hala Kaçıyor mu?"
 Ebu Turab
 Ağrımayan Tarafı
 Küçük Çadır
 Horoz Neden Kurban Olmaz?
 Hz. Peygamber'in Zahir ile Şakalaşması
 Nuayman b. Amr b. Rifaa el-Ensari
 Hediyenin Parası
 Köle Diye Satılan Arkadaş
 Ashabın Canı Kebap Çekince
 Devenin Freni Çözülünce
 Kıymetli At
 Kim Daha Çok Yemiş?
 Peygamberden Kıyas İstemek mi?
 Neşeye Sözlü Katkı
 Acıların Anası
 Deve Pazarlığı
 Kalın Kafa
 Vay Hain!
 Sen Yük Devesi misin?
 Sen Gemisin Ya!
 Gül Adam
 İlginç Bir Şaka

PEYGAMBERİMİZİN KADINLARLA ŞAKALARI

Eteklerini Sürüyerek Yürü
 Kanatlı At
 Koşu Yarışı
 İpin Düğümü
 Her Daim Kalbimdesin
 Peygamberimize Kim Bağırabilir?

Ok Gibi Şakalar
 Yüze Sürülen Yemek
 Kim Daha Güzel?
 Sözü Dinlenen Ahmak
 Kocakarılar Cennete Giremez
 Gözünde Ak Olan Adam
 Öfke Ele Veriyor
 Şu Namaz Kılına Bak!

PEYGAMBERİMİZİN BAZI OLAYLARA GÜLMESİ

Fıkra Gibi
 Benden Fakir Var mı?
 Hangi Söz Sizin?
 Kan Korkusu
 Yağsın mı yağmasın mı?
 Yellenen Abdest Tazelemeli
 Şeytan Yol Değiştirir
 Korkunç İtirafın Sebebi
 Hesaplaşmaya Bakar mısınız?
 Defolun Be!
 Benimle Alay mı Ediyorsun?
 Babası Kim?
 Sizin Yüzünüzden
 Kızmak Yerine Gülmek daha Faydalı

ASHABIN ŞAKALARI

İki Eşek
 Hz. Ömer ve Şair
 Hz. Ömer ve Cariye
 Hz. Ömer Ve Akıllı Çocuk
 Acaip Garaip Sözler
 Ensar'ın Ulusu
 Bu Kadar da Olmaz Yani
 Hz. Ali'den Şakalar
 Sen Şakadan Kaybettin

Haksızlık Yapılmasın
 Hz. Ali ve Münasebetsiz
 Hz. Ali ve Yahudi Topluluk
 Saygısız İnsanlar
 Uzun Elbise
 Aşırı Övmek Alay Etmektir
 Komik Kız
 Şakacı Komutan
 Ölmek Üzere Olana Şaka Yapılır mı?
 Bir Sakal mı Satın Alsak?
 Ev mi Yaptırıyorsun Şehir mi?
 Kardeşe İkrâm Küçümsenmez
 Şakanın Siyasette istismarı
 Cevap Veremeyince...
 Din Ve Dünyanın Hayrı
 Kan Emici
 Bunların Neresi Halife?
 Alay Şakanın Kardeşidir
 Kafa mı Karın mı?
 Kafa mı Karın mı?
 Cennete Girdiren İki Haslet
 Ne İstedığimi Biliyorsun

ALLAH TEÂLÂ'YI GÜLDÜREN KULLAR

Ölen Ve Öldüren El Ele cennete
 Allah'ın Güldükleri

SONSÖZ

KAYNAKLAR

ÖNSÖZ

Yetmişli yıllarda Kandehlevî'nin “Hayatü's Sahabe Hadislerle Müslümanlık” kitabını aldığımda Sevgili Peygamberimiz (sav)'in ve ashabının şakaları bir hayli dikkatimi çekmiş ve beni neşelendirmişti. Bu konuda bir risale yazmak fikri o zaman aklıma düşmüştü. Sonra hadis kitaplarını okurken ilgili rivayetleri not almaya başladım. Ama bir türlü konuyu yazmaya başlayamadım. Zira o yıllarda yazı için eksikliğimi görüyor, durmadan okuyor ve anlatmaya çalışıyor, kalıcı hatalardan korunmak için bilerek yazıdan uzak duruyordum. Maalesef bu duygu ve düşüncelerden ötürü, anlattığım dersleri, vaazları, seminer ve konferansları bile yazmaktan uzaktım. Buna milletçe yazma tembelliğimizi de katmam lazım. Çünkü bu biraz da tembelliğe bahane olacak kötü bir alışkanlığa dönüşmüştü. Şimdi buna çok pişmanım, ama neye yarar? Önümüzde elimizden tutan bir önderimiz de yoktu ki. Rehbersiz bir nesildik biz. Taşrada bir şehirde bilmediğimiz ıssız yollarda kendi tecrübelerimizle yol almaya çalışıyorduk. Hatta bu arada bir ev taşıma hengâmesinde o tuttuğum notlarımı da zayi ettim.

Bu konuda ilk kederimi Akif Köten'in kitabını gördüğümde yaşadım. “Sen düşünce dur bakalım. Bak, adam yazmış bile” diyerek kendimi kınadım. Bu arada yavaş yavaş yazmaya başlamıştım. Ancak iman, ibadet, hukuk gibi değişik yanlarıyla İslam, İslam'a davet, İslam devleti, ahlak ve tasavvuf, Batılılaşma, laiklik, yakın tarihte başımıza gelen felaketler, aydınların karanlığı,

sistem ve şariat, ırkçılık ve milliyetçilik, ulus devlet ve ümmet, şiddet ve terör... gibi konular daha bir önem kazandığından, okuma ve yazma çalışmalarımızı o konulara teksif ettik. Ortaya bir hayli eser çıktı çok şükür. Bunlar benim için hayati öneme haizdi. Ben gitsem de inşallah bunlarla öğretmenliğim devam edecek, inşallah amel defterim açık kalacaktı.

Bu güncel ve acil sorunlarımızı irdeleyen kitapları gören bazı dostlarımız, okuması daha rahat kitaplar yazmamızı ısrarla teklif edip duruyor, adı geçen konularda yazılanların kendilerine ağır geldiğini söylüyorlardı. Onlara hak vermemek mümkün değildi. Zaten yazmaktan maksat faydalı olmak değil miydi? Elbette marifet de iltifata tabi idi.

Böylece “Asr-ı Saadetten Yansımalar” serisine başladık. İşte o zaman “İslam’da Şaka Ve Asr-ı saadette Örnekler” düşüncesi, kadim bir dost gibi yeniden ziyarete gelip oturdu kalbime. Ben de ona hizmet etmekten mutluluk duydum ve yeniden okuyup araştırarak, kendi tecrübem ve hatıralarımı da katarak bu kitabı yazmaya çalıştım. Bu kadar hacimli olmasını istememiştim. Ama sonuçta güzel bir ahlak kitabı da sayılabilir diye düşündüm ve yazarken çok frene basmadım. İnşallah faydalı olur.

Ancak, Yunus Doğan’ın haklı olarak dikkat çektiği bir noktayı hemen kitabımızın başında belirteyim: “Mizah, her toplumun kültür, örf ve adetlerine uygun olarak yapılmaktadır. Bundan dolayıdır ki, bir toplumda mizah kabul edilen bir şey diğeriinde edilmeyebilmektedir. On dört asır önce yaşamış Müslümanların şakalarının, ortaya konan bir kısım esprilerin bizi güldürmemesinin doğal olduğunu belirtmek isteriz”¹. Nitekim Sevgili Peygamberimiz (sav)’in hakkında yazılan en büyük siyer kitaplarından biri olan Şâmî’nin “Siyer-i Şâmî” diye maruf

¹ Yusuf Doğan, Raşit Halifelerin Mizah Ve Nükte Anlayışları, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Nüsha, Yıl: VI, Sayı: 22, Yaz 2006. s. 97.

“Sebîlü’l Hüdâ ve’r Reşad” isimli eserinde yazılan bazı şakaları bu yüzden almadık.²

Kitap iki bölümdür. İlk bölüm şakanın ilmî tahlillerini yaparak çeşitli yönlerden İslam ile ilgisini inceler. İkinci bölüm ise asr-ı saadette gerek Sevgili Peygamberimiz (sav)’in, gerekse ashâb-ı kiramın yaşamış olduğu şaka, mizah, latife ve nükteleri anlatır. Yer yer kısa tahliller yapar.

Kitaba emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarım. Onlar ve tüm insanlık için Rabbimize dualar eder, hayırlar dilerim. Her işin başında da sonunda da alemlerin rabbi Allah Teâlâ’ya hamd-u senalar ve şükürler ederim.

Cemal Nar
Kahramanmaraş 2017

² Bkz. Şâmî, a.g.e. VII, 111 vd.

BÖLÜM:
İSLAM'DA ŞAKA

TARİFLER

Bilindiği gibi “şaka” kelimesini ifade eden eş anlamlı benzer kelimeler de vardır. Tarih içinde gerek halk dilinde, gerekse edebiyatta bu kelimeler bol bol kullanılmıştır. Bu yüzden “şaka” gibi o kelimeleri de tanımamız gerekir.

İslam gibi ortak bir değeri paylaştığımız için bizi etkileyen Arap dil ve edebiyatında genel olarak “şaka” anlamını, “mizah” “fukâhe” terimi ifade etmektedir. Bundan başka mizah, muzah, duabe, hezl, nevadir, latife, mulha, turfe, la'b gibi muhteva itibariyle sınırları kesin belli olmayan terimler kullanılmıştır. Fukahe dâhil bu terimlerin her birinin kendine mahsus tarifi ve özellikleri olmasına rağmen birbirlerinin yerlerine kullandıkları da görülmektedir.³

Bunların en çok bilinen ve kullanılanları şöyle sıralayabiliriz: Fıkra, latife, nükte, hezil /tehzil, muziplik, iğneleme, alay, eğlenme, dalga, hiciv, espri, şaklabanlık. Şimdi bu kelimeyi biraz daha yakından tanıyalım.

³ Bkz. Yusuf Doğan, Raşit Halifelerin Mizah Ve Nükte Anlayışları. Alıntı yaptığı kaynak; Riyad Kuzayha, el-Fukdhe ve'd-dıhk, el-Mektebetu'l-asriyye, Beyrut, 1418/1998, s. 22-29; Doğan, Yusuf; İkinci Abbasi Dönemi 'nde Mizah. (Basılmamış Doktora Tezi), Bursa, 2004, s. 61-64.

Şaka:

Türk Dil Kurumu Sözlüğü “şaka” için şunları söyler: “İsim. Güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz, latife. "Şaka ettiğini ama şakanın tadını kaçırdığını söylüyordu." - A. Kutlu.”

D. Memet Doğan şöyle tanımlar: “Şaka, isim. Güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yapılan hareket veya söylenen söz, lâtife.”⁴

Vikipedi “şaka” için şunları yazar: “Şaka, karşısındakini güldürmek amacıyla söylenen söz ve yapılan hareket.

Şaka sözcüğü Türkçeye Arapça "şakā" (mutsuz olma, bedbaht olma) kavramından geçmiştir. Sözcüğün Türkçedeki anlamsal evrimi muhtemelen, bedbaht birisi ile eğlenmenin ayıplanacak bir davranış olmasına dayanır. Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde (1680) ve Ahmet Vekif Paşa'nın Lugat-ı Osmani'sinde (1876) şaka sözcüğü "eğlenme, eğlence" anlamlarında kullanılmıştır.

Şamil İslam Ansiklopedisi “şaka” için şöyle der: “Güldürmek veya eğlendirmek kasdıyla söylenen söz veya yapılan davranış, latife, mizah.”

Hezl:

“Hezl” kelimesi için DİA şu tarifi yapar: “Ciddi fikirlerin mizahî bir anlatımla dile getirildiği edebî tür.

Sözlükte “şaka, latife yapmak, eğlenmek” mânasına gelen Arapça hezl kelimesi “şaka, mizah, latife, alay ve eğlence” anlamlarında isim olarak da kullanılır. Aynı kökten gelen hüžâle de bu mânadadır. Ebû Abdullah İbnü'l-A'râbi'nin, kelimenin sözlük anlamını açıklarken “sert sözün yumuşak ve rahat bir biçimde ifade edilmesi, sözün değişik anlatım tarzlarıyla dile getirilmesi” şeklinde verdiği mâna (Lisânü'l Arab, “hızl” md.) hezlin terim

⁴ Büyük Türkçe Sözlük, s. 1014.

anlamına yakındır. Yeni bazı Arapça sözlüklerde bu kavram hezlî (çoğulu hezliyyât, hezeliyyât) terimiyle karşılanmıştır (Muhammed Altuncî, II, 873).

Hezl kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de bir yerde geçmekte ve burada ilâhî kitabın hak ile bâtılı, doğru ile yanlış birbirinden ayıran gerçek ve ciddi bir söz olduğu, şaka ve mizah (hezl) olmadığı belirtilmektedir (et-Târık 86/13-14). Âyetle, şaka ve mizah ifade eden sözlerin kesin hüküm bildiren bir niteliğe sahip olamayacağına işaret vardır. Hezl kelimesi birçok hadiste karşıtı olan “cid” ile birlikte yer almaktadır (meselâ bk. Müsned, I, 410; İbn Mâce, “Falâk”, 9; Ebû Dâvûd, “Falâk”, 9; Tirmizî, “Falâk”, 9).⁵

Mizah:

Aynı kaynak “mizah” kelimesi için de şöyle söyler: “Edebiyatta düşünceleri espri ve nükteyle süsleyerek anlatan söz ve yazı çeşidi.

Kelimenin aslı, “şaka ve latife yapmak” anlamındaki mezh kökünden masdar ismi olan “müzâh”tır. Kelime Kur’an’da geçmemekle beraber hadislerde mezh kökünden çeşitli türevler bulunduğu gibi (Wensinck, el-Mu’cem, “mzh” md.) bir hadiste “düâbe”nin mizah anlamına geldiği belirtilmiştir (Müsned, III, 67). Edebî eserlerde “cidd”in (ağır başlılık) karşıtı olarak daha çok hezl, bazan da mezh kullanılmıştır.”⁶

Latîfe:

“Latife” kelimesi için de aynı kaynak şöyle der: “Latife. Sözlükte “insanları güldüren, neşelendiren hoş ve güzel söz, özellikle şaka, espri” anlamına gelen latife (çoğulu letâif) kavram olarak sözle ifade edilmesi güç ince mâna, kalbe doğan duygu;

⁵ Bkz. DİA Hezl md. yıl: 1998, cilt: 17, sayfa: 304-305.

⁶ Bkz. DİA Mizah md. yıl: 2005, cilt: 30, sayfa: 205-206.

güldürecek tuhaf söz ve hikâyeyi ifade eder. Latife ve daha sonraki adlandırılışıyla fıkra anlatım bakımından hikâyeye, güldürme yönünden de gülmece karakteri taşıdığı için bu iki tür arasında görülmüştür (Levend, I, 156). Kâşgarlı Mahmud'un küğ ve külüt kelimeleriyle karşıladığı, “halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey, halk arasında gülünç olan nesne” diye açıkladığı tür için Kırım, Kazan, Türkmenistan, Özbekistan ve Uygurlar'da latife kelimesi yaygındır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesi'nde, zarafat, Başkırt Türkçesi'nde şayartıv, Kazakça'da kaljın, Kırgızca'da tamaşa, azil, Özbekçe'de hâzil, Tatarca'da şayartu, Türkmence'de değışme, oyun etme ve Uygur Türkçesi'nde hâzil, çakçak kelimeleri latife karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Latife kelime olarak “lütuf”tan alınmadır. “Yumuşaklık, saydamlık” ifade eden bir kelimedir. “İkram etmek”, “yardım etmek” anlamına da gelir. “Allah'ın lütfu Kerem'inden isteriz” bu manada kullanılır. Lütuf aynı zamanda hiddet ve düşmanlığın da tersidir. İkisi yan yana gelmez. Aksine hiddet ve şiddetin bozduğunu düzeltir. Kusurları, kabahatleri af ile düşmanları dost eder. kişiyi alemleri sevdirebilir. Yeter ki samimi olsun, yürekten olsun. Ancak bu noktada “Tasviri Ahlak” sahibi Ahmet Rıfat Bey şöyle der: “Şu da bilinsin ki, ehil olmayan alçak ve kin sahibi düşmana lütuf kâr etmez.”⁷ “Edn de olabilir” gibi bir itiraz haklı olabilir. Bu mesele yerinde tartışılacaktır.

Sevgi, ülfet, muhabbet, sohbet meclislerinde güzel bir şeydir. Kalplere sevinç, topluluğa neşe ve marifet verir, bilgi verir. Dostluğu ve sevgiyi canlandırır. Fakat haddini bilmek, sınırında durmak şarttır. Yani latife yaparken hatıra gönüle dokunulmamalı, ayıplar ve kusurlar aranıp meydana konulmamalı, asla aile ve namusa intikal ettirilmemelidir. Eğer bu sınırlar aşılsa iş latife

⁷ Bkz. Ahmet Rıfat Tasviri Ahlak Ahlak Sözlüğü Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul sayfa 205.

olmaktan çıkar, fitne ve fesat olur, iş kin nefrete, kavga ve düşmanlığa kadar varır.

O yüzden şakalara, latifelere, mizaha dikkat etmek gerekir. Boş yere veya maksatlı olarak gerici, kırıcı latifelerin derin yaralar açtığı ve nice hayırlı dostların hep kalplerini kırdığı defalarca tecrübe olunmuştur. Sözün kısası “Latife latif gerektirir”.

Nükte:

TDK Sözlüğü “nükte” için şu açıklamayı yapar: “İsim, Arapça.

1. İsim. İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri.
2. Yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri.

Espri:

Espri, Fransızca’dan gelen bir isimdir. Esprit. “İnce söz, nükte” demektir. O yüzden bu kelimeyi “nükte” olarak kullanmak, Fransızcasını gerek olmadan kullanmamak bizim hoşumuza gidiyor.

Şimdi size Sevgili Peygamberimiz (sav)’in ince ve zarif bir dil ve üslup ile nükte barındıran çok güzel bir sözünü örnek vereceğim. Efendimizin böyle nükte dolu sözleri çoktur. Toplansa büyük kitaplar oluşturur. Keşke yapılsa da, hadisleri bir de o nazarla okuyup inceleysek ve neşelensek. Biz birisi ile gerisinin zevkini tattırmak istiyoruz:

Sevgili Peygamberimiz (sav) buyurdular ki:

"Sizden birisi uyandığı zaman kabın içine ellerini girdirmeden önce iki elini de üç kere yıkasın. Çünkü gece uyurken ellerinin nerede gecelediğini bilemez."⁸

⁸ Buhari, Vüzu 26; Müslim, Taharet 87-88; Tirmizi, Taharet 19; Nesai, Taharet 115.

Bu hadise göre, uykudan uyandığımızda elleri yıkamamız daha da önemlidir. Ellerin avret yerine dokunması haram olmasa da sağlık açısından bu sünnetin önemi büyüktür. Zira avret mahalli mikropların en yoğun olduğu yerlerdendir. Bu sünnete uyulduğunda hem sevap kazanılmış olur, hem de daha sıhhatli olunur. Ama bütün bunlar bir nükte ile insanı tebessüm ettirecek şekilde ne kadar ince, zarif ve güzel sunuluyor değil mi?

Muziplik:

“Muziplik” ise şakadan biraz ötede takılganlık ve yaramazlık demektir. Yani şakadan biraz daha ileride olarak birisine eğlenmek için yaramazlık yapmak, takılmak demektir. Genellikle de şaka yollu olduğu için burada zikrediyoruz.

Şaklabanlık:

Şaklaban, basit şakalar yaparak herkesi güldüren, şakacı kimse anlamında bir isimdir. Bu işi yapmaya da şaklabanlık denir. Sevimsiz bir şaka türüdür diyebiliriz.

Şaka ile eş anlamlı olarak yer yer kullanılan iğneleme, alay, eğlenme, dalga, hiciv, yani yerme, kötöleme kelimelerini tanımlamaya gerek görmüyoruz. Konu içinde bu kelimelerin anlamları daha bir açıklık kazanacaktır.

Netice itibariyle şaka çok çeşitli sebeplerle yapılan, içinde ince ve zarif bir dil ve üslup ile nükte barındıran, daha çok güldürme, eğlendirme ve düşündürme maksatlı söz söyleme veya iş yapma demektir. Dil ve edebiyatımızda manzum ve mensur olarak önemli bir yer tutar. Şakayla ilgili birçok atasözümüz ve deyimlerimiz vardır. Bazılarını görelim isterseniz.

Gülmek:

Bu tariflere “gülme”yi de eklersek iyi olur. Zira şaka, gülmek ve neşelenmek için yapılır. Gülme üç çeşittir: **Gülümseme, gülme ve kahkaha.**

Gülme, önce “tebessüm” de dediğimiz "gülümseme" ile başlar. Yani tebessüm, gülümseme, gülmenin başlangıcıdır. Dudakların neşe ve sevinçten sessizce ve açılmadan yayılışı, dişler görünmeden yüze doğru genişlemesi halidir. Gülme ise sevinç belirtisinin dişler görünecek derecede yüzde gözükmesidir. Sesli veya sessiz olabilir. Kahkaha ise, neredeyse küçük dil gözükecek kadar ağız iyice açılarak ve sesi uzaktan duyulacak kadar olan gülmeye denir. İşte sünnet-i seniyye bunu hoş karşılamamıştır.

Her ne kadar “sırıtmı” ile “fıkırdama” ve “kikirdeme” de “gülme” çeşitlerinden sayılırsa da manaları bakımından nahoş olduklarından konumuz dışındadır.

Atasözü Ve Deyimlerimizde Şaka Ve Mizah

Şaka ve en çok kullanılan müteradifi mizah için dilimizde bir hayli atasözü ve deyimler, meseller vardır. Bunlardan bazısını hatırlayalım. Çünkü bunlar, şaka ile ilgili anlatacaklarımızın ruhunu yansıtıyorlar. Belki de onları tanıtan birer ayna durumundadırlar. Halk zekâsı ile birleşince işte şu deyimler birer tadı damakta iz bırakan zevklere dönüşüyorlar:

Şaka Etmek: Bir kimseye eğlenmek amacıyla takılmak

Şaka Gibi Gelmek: Bir türlü inanmamak

Şaka Götürmemek: bir durum veya iş hafifsemeye, dikkatsizliğe gelmemek

Şaka Kaldırmak: şakaya dayanmak, katlanmak

Şaka Söylemek: bir şeyi, şaka yapmış olmak için söylemek

Şakası Yok: "hatır gönül tanımaz, gerekeni yapar" anlamında kullanılan bir söz

Şakaya Almak: söylenilen gerçek sözü şaka gibi kabul etmek

Şakaya Gelmemek: şakaya dayanamamak, hafifsemeye, savsaklamaya gelmemek.

Şakaya Getirmek: ciddi bir şeyi açıktan açığa söyleyemeyip şaka görünümü vererek söylemek.

Şakaya Sığınmak: şakaya vurmak.

Şakaya Vurmak: ciddi bir söz veya davranışı şaka yoluyla geçiştirmek.

Şakayı Kakaya Çevirmek: şakayken kaka olmak, durumu berbat etmek.

Şakayken Kaka Olmak: el ve dil ile yapılan şakadan, hoş olmayan bir sonuç veya kavga çıkmak.

Şaka Maka: Önemsemeyerek veya farkında olmadan yapmak.

Şaka Yollu: Ciddi bir şeye şaka görünümü vererek söyleme, konuşma.

Soğuk Şaka: Hoş karşılanmayan, yersiz nükte veya sözle yapılan şaka

Ağız Şakası.

Dil Şakası.

El Şakası.

Eşek Şakası: Başka birine yapılan ağır, yersiz, münasebetsiz, kırıcı şaka.

Kamera Şakası: İzleyenleri eğlendirmek amacıyla, önceden hazırlanan bir oyunun, gizli bir yere konmuş kamera aracılığıyla, habersiz kişiler tarafından oynanması.

Şakaya Gelmek: şakaya katlanır olmak.

Dikkat ettinizse bu kadar deyim içinde sadece en son yazdığımız belki iyi anlamda kullanılabilir. Gerisi ise aslında istenilmeyen, hoşlanılmayan, sonradan üzüntü ve pişmanlığa sebep olan şakaları veya onun getirdiği utançtan kurtulmanın, hatayı telafi etmenin çabasını vurgular. Buradan da anlaşılıyor ki şaka, yemekte tuz kadar olmalıdır. Yani az yapılmalı, yapılırken de kalp

kırmamaya, gönül yıkmamaya, hatır incitilmemeye gayret edilmelidir.

Şimdi size son bir deyimini acı macerasını yazalım. Buradan da alınacak nice dersler ve ibretler olduğunu görelim.

“Nisan Bir” Şakasının Ash

“Bir nisan şakası” bizim için tarihte acı bir hilenin yapıldığı günü bildiren bir deyimdir. Bu hileyi yapanlar ne kadar sözünde durmaz ahlaksız, anlaşılmaya uymaz alçak insanlar ise, bunu bir “hile günü” diyerek kutlayan, bir sevinç gösterisi şaka olarak algılayanlar da aynen öyledirler. İşin aslını bilmeden alet olanlara ise başka ne diyelim, cehalet bir utanç olarak yetmez mi?

Evet, bu deyimini açılımını, hem şakanın mahiyeti, hem de Müslümanlar için çok acı bir ders oluşu bakımından yazalım. İşte bilmeyenler için “1 Nisan şakasının” tarihçesi:

15. yüzyılın sonlarında, Haçlı ordusu İspanya’daki Endülüs müslümanlarının son kalesini kuşatır. Uzun süren bir kuşatma olmasına rağmen, kış aylarının da etkisiyle, kale korunabilmektedir. Durumun zorluğunu anlayan Haçlı ordusunun komutanı değişik taktikler düşünmektedir. En sonunda 31 Mart gecesi kalenin önüne giderek bir elinde Kur’an bir elinde İncil; “Şu iki kitap üzerine yemin ederim ki, teslim olursanız bu akşam size bir şey yapmayacağım” der. Gerekli görüşmelerden sonra canlarının kurtarılması karşılığında Müslümanlar kaleyi teslim ederler. Ertesi sabah, yani 1 Nisan sabahı, Haçlı ordusu komutanı bütün Müslümanların öldürülmesi için emir verir.

Bunun üzerine Müslümanlar “Yemin etmiştiniz, bize söz vermiştiniz” dediklerinde Haçlı ordusu komutanı “Benim sözüm size dün akşam içindi, bugün için size bir sözüm yoktur” diye cevap verir. Bütün müslümanlar orada şehit edilir.

İşte o gün bugündür 1 Nisan Hristiyanlar arasında “Hile Günü” olarak kutlanmaktadır.

Maalesef bu kara gün halkımız arasında da yaygınlaşmıştır. Yüzlerce, binlerce Müslümanın katliam günü olan 1 Nisanlar, şuursuz bir taklidin neticesinde bir şaka günü olarak kutlanmaktadır. Nereden geldiğini bilelim. Bilelim de ona göre kutlayalım.⁹

Ne var ki bu ülkede Batıcı çevreler bazen uyanan Müslüman bilincini masallarla yeniden uyutarak gerçeğin üstünü örtmeye çalışırlar. Onların önde gelenlerinden Hürriyet gazetesi, bakınız 1 Nisan şakası için nasıl bir tarih yazmış: “1564 yılında Fransa kralı IX. Charles, yıl başlangıcını Ocak ayının 1. gününe aldı. Daha önce Avrupa’da yaygın olan yıl başlangıcı 25 Mart’tı. O zamandaki iletişim şartlarıyla Charles’in bu kararı fazla yayılmadı. Duyanlar ise protesto amaçlı eski adetlerine devam ettiler. 1 Nisan’da partiler düzenlediler. Diğerleri ise onları Nisan aptalları olarak nitelendirdiler. 1 Nisan’a "aptallar günü" adını verdiler. Bu günde herkese sürpriz hediyeler verdiler, gerçek olmayan haberler ürettiler. Nisan 1’in tarihi hakkında her kültürde farklı bir efsane bulunur. Bunlar içerisinde en yaygın olanı ise Fransa’ya ait olanıdır.”¹⁰

⁹ Bkz. Dr. Azmi Koçak, <https://www.facebook.com/notes/evl%C3%A2d-i-osmanli/1-nisan-%C5%9Faka-g%C3%BCn%C3%BC-ger%C3%A7ekte-nedir-hi%C3%A7-merak-ettiler-mi-okuyal%C4%B1m-ve-l%C3%BCtfen-payla%C5%9Fa/204484792909409/>

¹⁰ <http://www.hurriyet.com.tr/1-nisan-saka-gunu-tarihcesi-komik-1-nisan-sakalari-40413482>

ŞAKANIN KONUSU

Biraz önce yapılan tarif ve deyimlerden anlaşıldığına göre şakanın konusu aslında bütün söz ve işleri kapsar. Ne var ki aptallık, ahmaklık, tembellik, cimrilik, pintilik, adaletsiz yönetimler, haksızlıklar, zulümler gibi huylar yanında ayyaşlar, beleşçiler, kurnazlar, hilebazlar, korkaklar, siyasetçiler vs. gibi kimi kesimler şaka ve mizaha daha çok konu olmuşlardır. Bazı inanç gruplarının özellikle şakaya maruz kaldıkları da bir gerçektir. Mesela Yahudiler, Bektaşiler, Melamiler, 1 gibi. Sanırım bunun sebebi, yukarıda sayılan huylarla aralarında bir örtüşme görülmüş olmasındandır. Bazen de belli özelliklerinden ötürü belli yöreler veya ırklar da şakalara konu edilmiştir. Mesela lazlar, mesela “övlmek gibi olmasın ama” Kayseri’liler, mesela Abazalar gibi.

Sayılan bölge, inanç grupları ve ırkların hemen tepki göstermesine gerek yok, biz hemen belirtelim, ileride açıklanacağı gibi, aslında bu konuların bazısı birçok cihetten doğru değildir. Mesela gerçeklik açısından doğru değildir. Yine maddî manevî birçok zararları içermesi açısından da doğru değildir. Kim olursa olsun insanları üzen, aşağılayan, maddî manevî haklarına zarar veren şakalar yanlıştır. Mesela dini inkar, aşağılama, alaya alma konusunda şaka, her ne kadar yapılması mümkünse de çok ayıptır, çok çirkindir ve insan haklarına aykırıdır. Bu yüzden yasaklanmıştır da. Bu tür şakalar İslam hakkında yapıldığında o yapan insan Müslüman ise anında dinden çıkar. Bilerek, kasıtlı yapmışsa, kesinlikle kâfir olur, nikahı da düşer. Hanımından derhal

uzaklaşması gerekir. Yoksa ilişkileri zina olur. Bu ilişkiden çocuk olursa o "veledi zina" olur. Bir ölüm olsa, akrabaları ile miras ilişkisi kesilir, mahrum olur. Müslüman kalmak istiyorsa derhal tövbe etmeli, yeniden iman tazelemelidir.

İnsan hakları açısından bakıldığında başkalarının inanç hürriyetini zedeleyici veya ortadan kaldırıcı çok kötü bir durumdur, suçtur, ayıptır. Yine insan hakları konusunda, özellikle de izzet, şeref, haysiyet ve itibar konusunda yaralayıcı, küçültücü, utandırıcı, hakaret edici şakalar yapmak da ayıptır, suçtur. İnsanın değerini düşürücü davranışlardır.

Bunun ötesinde insanların yaptıkları şakaların çok geniş bir alanda olduğunu görürüz. Özellikle de bir araya gelmeye vesile olan sohbet meclisleri, düğün dernekler, anma merasimleri gibi daha çok eğlence ruh halinin yoğun olduğu zaman ve mekanlarda insanların şaka yapmaya ihtiyaç hissetmeleri çoklukla görülen durumlardır. İşte sevincin, coşkunun, eğlencenin doruk noktasına çıktığı böyle anlarda elimize ve dilimize daha bir dikkatli olmamız gerekir.

Şunu da belirtelim ki, şaka ve mizah, her toplumun din, kültür, örf ve adetlerine uygun olarak yapılmaktadır. Bundan dolayıdır ki, bir toplumda mizah olarak kabul edilen bir şey diğerinde edilmeyebilmektedir.

ŞAKADA ÖLÇÜ

Şaka için iki önemli ölçü vardır. Birincisi kemiyeti, yani ne kadar, ne miktar olacağıdır. İkincisi ise keyfiyeti, yani nasıl olacağıdır.

Şakanın kemiyeti, yani ne kadar, ne miktar olacağı hakkında klasikleşmiş bir cevap verelim; “yemekte tuz kadar”. Bir kazan yemeğe bir veya iki kaşık tuz yeter. Daha fazlası yemeği tuzlu yaparak tadını kaçırır. Şakalarımızın altın gibi değerli olmasını istiyorsak, az yapmalıyız. Çok yapılırsa, kimsenin itibar etmediği bir teneke olur.

Keyfiyete gelince, vakar, ağır başlılık, sükûnet, huzur, hilim, teenni gibi huyların İslâm ahlakının övdüğü en temel ve en güzel huylarından olduğunu biliriz. Bu böyledir. Ancak bu konu yanlış anlaşılmalıdır.

Nasıl mı?

Cevabı bir soru ile verelim: “Az önce dediklerimize göre sizce ideal bir Müslüman tipi, “hiç gülmeyen, daima ölümü hatırlayarak hüznü duran, sosyal hayattan uzak, günahlarına ağlayarak durmadan ibadet eden” bir insan tipi midir?

Bazı kimseler maalesef böyle sanmışlardır. Bu sebeple şakaları ve mizahçı karakterleriyle tanınmış Müslümanların şahitliğini, güvenilirliğini sorgulamışlardır. Mizah ve şakanın, “şeytanın tuzağı ve nefsin aldatması” olduğu şeklindeki bazı hadis

rivayetlerine dayanılarak, “insanın vakarını ortadan kaldıran bir davranış” olduğu ileri sürülmüştür.¹¹

Hiç şüphesiz bu düşünce doğru değildir. Evet, bunlar da vardır. Fakat bununla birlikte Hz. Peygamber’in şaka yapmayı tasvip ettiğini ve yaptığını, kendisine şaka yapılmasına izin verdiğini gösteren rivayetler de vardır. Nasıl ki Onun (s.a.v) özel ve genel hayatında vakur ve heybetli hali, “vahiy alan bir beşer” olarak taşıdığı ağır sorumlulukların bir gereği ise, aynı zamanda bizzat şaka yapması da mizahın bir ihtiyaç olduğunun delili olarak değerlendirilebilir. Şu halde Müslümanlar için şaka, mizah ve latife, mutlak olarak “kötü” değildir. Mutlak olarak “iyi” de değildir. Onu iyi veya kötü kılan vasıfları vardır. Elbette bu konuda bilinmesi ve uyulması gereken ilkeler, ölçüler ve hükümler vardır. Bunları az ileride açıklayacağız inşallah.

Öyleyse mizah, İslâm’ın temel kaynaklarında genel manada yasaklanmayan, hatta bizzat Hz. Peygamber (s.a.v) tarafından başvuru bir mefhum olduğuna göre, onu ihmal etmemek, belirli hususlara riayet ederek kullanmak, en doğru yaklaşımdır. Bizim için her konuda örnek olan Hz. Peygamber (s.a.v), bu konuda da en güzel ölçüyü kendi hayatında uygulamalı olarak ortaya koymuştur. Yani o, ihtiyaç olduğunda şaka yaparak yerinde mizahın nasıl yapılacağını da göstermiştir. Bunu yaparken de doğru ve gerçek sözleri kullanarak, insanları içinde bulundukları stresli ortamdan çıkarmış ve mizahın nasıl yapılacağını pratik olarak göstermiştir. Biz gerek sözlü ifadelerden, gerekse bu uygulamalardan şakada iyi ve kötü ölçülerini tespit ederek başlıklar halinde yazdık. Şimdi onları görebiliriz.

¹¹ Hz. Peygamber (s.a.v.’in), “Çok gülme, zira çok gülme kalbi öldürür” mealindeki hadisi, bu hususu ispat etmek için başvuru delillerdendir. İbn Mâce, Kitâbü’z-Zühed, 19 (Hadis No: 4193)

ŞAKANIN ÇEŞİTLERİ

Hayatımızda yoğun olarak yaşadığımız şaka, mizah ve latife yapma arzumuzu ölçülerine uygun olarak, yerinde ve adamına göre yapmak gerekir. Eğer böyle olursa, alınan zevk ve yaşanan mutluluklar daha da artar. Değilse, insanı üzen ve bir kısım zararlara sebep olan acı neticeler doğurabilir. Bu açıdan şakaları dört çeşide ayırmak mümkündür:

1- İyi Ve Kötü Şakalar: İyi ve sevilen şakalar, neşe üstüne neşe katar. Nükteler patlar, espri espriyi davet eder, insanlar gülerек eğlenirler, hoşça vakit geçirirler. Gam ve kederler gider, ortalığı muhabbet ve neşe kaplar. Bir toplumsal varlık olan insanın bunlara elbette ihtiyacı vardır ve zaman zaman bu duyguları yaşamalıdır. İşte hikmet ve maslahata uygun faydalı şakalar, insan tabiatına uygun şakalar yerinde olur, güzel olur. Biz bu tür şakalara sevilen, beğenilen, arzu edilen, mutlu eden anlamında “iyi şakalar” diyoruz.

Bir de bunun tam aksine beğenilmeyen, istenilmeyen, yerilen şakalar vardır. Bunlar insanları üzen, öfkeliendiren, bazen de maddî manevî zarar veren şakalardır. Acıtan, inciten, itici olan, küstüren, kaçıran şakalardır. İnsanları birbirine karşı kışkırtan, kavga sebebi olan şakalar. Haklar ve hürriyetlere dokunan, kendisini eğlendirirken başkalarını kedere boğan gayri insanî ve gayri ahlakî şakalar vardır. İleride bunları daha geniş göreceğiz inşallah. Şimdi burada kısaca mahiyeti itibariyle şaka çeşitlerini görmüş olduk.

2- Manzum Ve Mensur Şakalar: Bir başka açıdan bakıldığında şakalar manzum ve mensur olarak da ikiye ayrılır. Edebiyatımızda her ikisinin de örnekleri bol bulunur.

3- Konusuna Göre Şakalar: Şakaları konularına göre de çeşitlendirebiliriz. Mesela siyasi, iktisadi, idarî, tarihî, coğrafi şakalar ve fıkralar gibi. Hatta din, ideoloji, meşrep ve mezheplere göre de isimlendirilebilir. Buna örnek olarak “Bektaşî” fıkraları zikredilebilir. Yine öğrencilerin, dervişlerin, çeşitli meslek erbabının kendi içinde yaşanmış fıkraları da olabilir. Hatta Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Mustafa Bekrî, Timurlenk gibi şahıslara göre de bol fıkra çeşitlerimiz vardır. İşte görüyorsunuz, biz de, başkaları da, Sevgili Peygamberimiz (sav)’in ve ashâb-ı kiramın fıkralarını merak ederek okuyup tespit etmeye çalışıyoruz.

4- Adamına Göre Şakalar: İnsanları şaka yapma durumlarına göre üç grupta inceleyebiliriz:

Birincisi şakada ifratta olanlardır: Mizaha dalan ve ömrünün çoğunluğunu böyle geçirenler gibi. Biteviye mizah yapan, mizaha çok düşkün olan aşırıları. Böylesi yoğun mizah düşkünlüğü eleştirilmiştir. Çünkü her şeyin aşırısı iyi değildir.

İkincisi, tefritte olanlardır: Bunlar mizahı sevmeyen, her dâim ciddiyeti esas alan kimselerdir. Kendileri kimseye şaka yapmadıkları gibi, kendilerine de şaka yapılmasını istemeyenlerdir. Bilindiği gibi ahlak ilminde ifrat ve tefrit gibi aşırı uçlar hoş karşılanmamış, ikisi arasında itidal, denge ve orta yol tavsiye edilmiştir. Çünkü Buna göre şaka insan fıtratında vardır ve yerine göre lazımdır, faydalıdır, güzeldir. Her şeyin kıtlığı gibi bunun da yokluğu ve azlığı iyi değildir. Lakin bu “şaka sevmezler” zararsız olduklarından bunları da anlayışla karşılamak gerekir. “İstisnalar kaideyi bozmaz” denmiştir. Fakat ne gariptir ki bazı insanlar gerçekten şakayı sevmezler. Burada tehlikeli olan, o tiplerin huyunu bilmeyenlerin onlara şaka yapması ihtimalidir. Böyle bir durumda iki taraftan birisi kırılabilir. O yüzden bilinmeyen sulara

girilmemesi gerektiği gibi, huyu suyu bilinmeyen kişilere de şaka yapılmaması gerekir.

Tatlı Bir Hatıra

Böyle olayları az yaşamadık. Yeri gelmişken bir tanesini anlatayım. Şakayı seven bir kardeşimiz yaz tatilinde köyümüz Hartlap’a bizi ziyarete gelmişti. Çok güzel Kur’an-ı Kerîm okurdu. Tam o günlerde köyümüze kendi kesesinden bir cami yaptıran hayırsever Hacı Osman Mustafa amcamız, camide onun okuduğu Kur’an-ı Kerîm’i duyunca, hemen sevinç ve heyecanla yanaştı yanımıza. Biraz sohbeti dinledikten sonra niyetini söyledi:

- Hocam gel bizim şu camiye imam ol. Sana elimden gelen yardımı yaparım.

Aslında bu amca bizim de çok yakın olmadığımız, sık sohbet etmediğimiz, ancak uzaktan sevip saydığımız birisiydi ve damdan düşer gibi yaptığı bu teklifi doğrusu hepimizi şaşırttı. Olacak iş değildi ama biz bu teklifi bir iltifat sayarak sevindik. Çünkü bu samimi teklif hacı amcanın takdir ve memnuniyetini, arkadaşımızın da Kur’an tilavetindeki maharetini gösteriyordu. Hep beraber bakalım ne cevap alacak diye arkadaşımıza baktık.

Arkadaşımız gerek meclisteki muhabbet ve neşenin verdiği bir haleti ruhiyeyle, gerekse bizimle olmasına bakarak her zaman düşüp kalktığımız bir yakınımız olması zannından aldığı bir cesaretle Hacı amcaya demez mi ki:

- Hacı abi, benim hanım şehirli kızıdır. Köye gelmez. Ben de burada bekâr kalamam. Fakat beni buradan bir daha evlendirirsen gelirim.

Biz ikinci şaşkınlığımızı yaşadık. Çünkü bu arkadaşımız böyle şakaları çok seven birisi de değildi. Bunu hiç ummamıştık. Merakla ne diyecek diye Hacı amcaya baktık. Fakat ne görelim? Hacı amcanın suratı asılmıştı. O asık suratıyla az daha oturdu ve

kalktı gitti. Biz bu can sıkıntısını kaybolan umutların verdiği hüzne hamletmiştik. Çok üstünde durmadık.

Aradan ne kadar geçti bilemiyorum, bir gün karşılaştığımızda bana dedi ki:

- Yahu hoca efendi, ben kendi aileme bile şaka yapmam. Hayatta şakayı sevmem. O arkadaşınız daha ilk karşılaşmamızda bana nasıl şaka yaptı öyle! Vallahi ne diyeceğimi bilemedim!

Gönlünü almaya çalıştık:

- Arkadaşımız sizi çok sevmiş, değer vermiş, yakın bilmiş ki şaka yapmış; hoş görün lütfen.

Doğrusu ne derece başarılı olduk bilemiyorum. Sonra evlatlarından öğrendim, adam hayatta şaka yapmazmış.

Evet, muhatabı tanırsak, paltayı taşa vurmaktan kurtulabiliriz.

Bu Ne Samimiyet?

Fakir de yaşadım böyle bir hali. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'ne yeni kayıt yaptırmıştık. Merdiven başında toplanmış, ayaküstü arkadaşlarla tanışıyorduk. Ben, benim gibi uzun boylu ve yakışıklı birisine bu yönde bir latife yaptım. Isınmaya çalışıyoruz yani. Ne cevap aldım bilir misiniz?

- Sen bu samimiyeti nereden aldın?

Tahmin edebilirsiniz, buz yutmuşa döndüm tabi.

Bazıları da aslında şaka yapar, ama bozulduğu bir şaka karşısında “ben şakayı sevmem” diyerek kaçmaya çalışır. Böyle diyenin bir gün şaka yaptığında “hani şakayı sevmezdin?” sorusuyla mahcup olması mukadderdir. Öyleyse, şakaya katlanılmalı, tahammül edilemediğinde de bunu açıkça söylemelidir. Başka bahanelere sığınmaya ne gerek var?

Şunu da söyleyelim; eğer bu şaka yapmama, latifeden uzak durma vaziyeti Allah’a itaatten, ona yönelmekten ve salih amellere devam etmekten kaynaklanıyorsa, böyle davrananlar mazur

sayılırlar. Dahası, sevap bile alırlar. Hz. Ömer (r.a), Ebu Zerr, Ebu'd-Derdâ bunlara güzel birer örnektir.

Şaka yapmada Üçüncü tipler, orta yolu tutanlardır:

Bunlar hem ölçülü ve ilkeli şaka yapan, hem de yapılmasına izin veren, yani ifrat ve tefrit arasında mutedil olarak orta yolu tutanların oluşturduğu gruptur. Bunların en güzel örneği de Allah Rasûlü (s.a.v)'dür. O (s.a.v.), şaka yapar, kendisine yapılan şakaları hoş karşılar, ancak şakayla da olsa asla yalan söylemezdi, her zaman doğru olanı söylerdi. Şakayı da asla istismar etmezdi.¹²

Bütün bunlar şakadan yana kültürümüzün ne kadar engin olduğunu ifade eder.

¹² Bkz. İdris TÜRK Tasavvuf Kültüründe Mizahın Yeri Ve Sefine-İ Evliyâ Örneğinde Sûfilerin Mizahı Kullanış Biçimleri, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 1, 16: 397-422 .

ŞAKANIN HÜKMÜ

Söz buraya gelince dinimizde şaka yapmanın hükmünü görmek iyi olacaktır. Evet, şaka hüküm açısından ikiye ayrılır: Birincisi, meşru, mübah, müstehap olan şakalar. Bu tür şakalar, doğru, dürüst, samimi olan, insanları neşelendirip üzmeyen, korkutmayan, hak hukuk gözetilerek yapılan şakalardır. Özellikle az olursa daha da iyi olur.

İkincisi ise, yalana, dolana dayalı, insanları üzen, inciten ve korkutan, hak ve hukuka tecavüz eden şakalardır. Bu tür şakalar, haramdır, günahtır, vebaldır, zulümdür. Şimdi bunun ayrıntılarını görelim.

Önce bu kavramları tanıyalım isterseniz. **Meşru** demek, dine, şeriata uygun, helal, caiz, yasal, yapılması iyi ve güzel görülmüş olan demektir. **Memnu** ise bunun tam zıddıdır. Yani yapılması zararlı, kötü ve çirkin bulunup men edilmiş, yasaklanmış, gayri meşru sayılmış demektir. **Mübah** ise bu ikisinin ortasıdır. Yani yapılıp yapılmaması serbest bırakılmış olandır. Yani ne emredilmiş, ne de yasaklanmıştır. İnsanlar bu konuda dilediği gibi yapmakta serbest bırakılmıştır.

Meşru Ve Mübah Şakalar

Bilindiği gibi din, insanları mutlu etmek için Allah Teâlâ'nın koyduğu kanunlardır. Dolayısıyla başkalarının hak ve hukukuna zarar vermeden yapılan ve insanı düşündüren, güldüren,

eğlendiren, sonuçta mutlu kılan şakalar, aslında mubahtır. Ancak bunun da ötesinde, her konuda olduğu gibi bu konuda da Peygamber Efendimizi (sav) örnek alarak uyma niyetiyle, sünnetine ve ölçülerine uygun olmak ve İslam'ın temel ilkeleri içinde kalmak şartıyla şaka yapılırsa, bu “müstehap” olur ve yapana sevap kazandırır.

Malum, Peygamber Efendimizin (sav) yeme, içme, giyim kuşam, oturma kalkma ve nihayet şaka yapma gibi dini değil de, beşerî ve şahsî hayatına dair sünnetlerine “*sünen-i zevaid*” diyoruz. Din açısından Müslümanlar bu konularda ona uymak zorunda değildirler. Ancak, hem Sevgili Peygamberimiz (sav)'in yaptığı her işte bir hikmet, bir menfaat, bir maddî manevî fayda vardır diyerek o faydaları elde etmek, hem de ona tabi olup sünnetini yaşayarak şahsen sevgisini kazanmak ve sevap almak niyetiyle bu tür sünnetlere uymak, müstehaptır. Yani güzel görülmüştür, övülmüştür, tavsiye edilmiştir. Ayrıca bu sünnetlere uymak, ona (sav) ittiba niyetiyle yapılırsa, yapanlara sevap da kazandırır.¹³ Ama yapmayanlara bir günah kazandırmaz. Onlar, kazanabilecekleri sevaptan mahrum olmakla bir nevi kârdan zarar etmişlerdir. Fakat asla kınanmazlar, ayıplanmazlar.

Ancak bir kere daha dikkat çekerek vurgulayalım ki, her halinde onun (sav) sünnetine uygun yaşayanlar övülürler, sevgi ve saygı ile karşılanırlar. Ömrünün kıymetini bilen, zamanın değerini anlayan, varoluş amacının Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmak olduğunu kavrayan, Allah Teâlâ'nın sevgisini kazanmanın yolunun Resulullah (sav) Efendimize ittiba ve itaatten geçtiğini bilen bilinçli Müslümanlar, elbette onun her sünnetine değer vererek mümkün mertebe yaşamak isteyeceklerdir. Ve elbette kazançlı çıkacaklardır.

¹³ “De ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.’”(Al-i İmran 31.)

İşte usul ve adabına uyularak, kaide ve kuralları gözetilerek, her cihetten ayar ve ölçüsüne dikkat edilerek yapılan meşru şakalar, hem sevap kazandırır, hem de mutluluk. Kişiye insanlar arasında sevgi, hüsn-ü kabul, değer ve itibar bahşederler. Meşru şakalar, nükteler, latifeler ile sohbetini süsleyen arif kişiler, meclislerde aranan, sözü sohbeti dinlenen insanlar olurlar.

Velhasıl şaka, içinde insan haklarına tecavüz olmamak, zulüm içermemek, yalan, iftira, alay, hakaret, küfür, kötü lakap gibi aşağılayıcı manalar barındırmamak ve elbette aşırı gitmemek kaydıyla yapılırsa, dinimiz buna izin vermiş, caiz görmüş, mübah kılmıştır. Yerinde yapılırsa hatta güzel görerek teşvik etmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) ve ashabının arkadaşlarıyla şakalaştığı görülmüştür. Ebû Hureyre anlatıyor:

“Ashab-ı kiram, Rasûlullah (sav)’a:

- Ya Rasûlullah, sen de bizimle şaka yapıyorsun! Dediler. Rasûlullah:

- Evet, ama ben sadece doğruyu konuşurum, haktan başka bir şey söylemem, buyurdu.”¹⁴

Nitekim hadislere baktığımızda kocanın eşi ile şakalaşması ve oynaşması, aralarındaki sevgiyi arttıracak için tasvip, hatta teşvik edilmiştir.¹⁵ Burada az önce Süfyân bin Uyeyne Hazretleri’nden (v. 198 h.) aktardığımız sözleri hatırlamak güzel olacaktır.

Gayri Meşru Ve Memnu Şakalar

Mizahın yasak oluşu ile ilgili görüşler de vardır. Onlara “hangi mizah? Hangi şaka?” diye sormak, konuyu kendiliğinden açıklığa kavuşturmak demektir. Evet, bazı hadislerin zahir manası yasak ifade eder. Ancak bu tür hadisleri doğru yorumlamak

¹⁴ Tirmizî, Birr, 57.

¹⁵ Ebû Davud, Edeb, 84,85,149,7; İbn Mâce, Cihad, 40; Ahmed b. Hanbel, II, 352, 364, 3/67, 5/32.

gerekir. İhtilaflar bu doğru yorumların yokluğundan kaynaklanmaktadır.

Mesela bu konuda gelen şu rivayette, insanın vakarını ve ciddiyetini ayaklar altına alacak şekilde yapılan mizah kötülenmiştir: “Arkadaşınla tartışma ve şakalaşma!”¹⁶ Aynı şekilde kahkahalarla gülmeyi yasaklayan rivayetler de bulunmaktadır: “Çok gülme, zira çok gülme kalbi öldürür.”¹⁷

Hız. Ali’nin şu sözleri de bu hadisleri desteklemektedir: “Çok mizah ciddiyeti azaltır, kimin şakacı mizacı daha galip gelirse aklı fesada uğrar, kim çok şaka yaparsa ciddiyeti yok olur.”¹⁸

İslam büyüklerinden bir kısmı da aynı düşünceden hareketle mizahın yasaklanması ile ilgili görüşü savunmuşlardır. Bunlardan Ebû Suleymân ed-Dârânî (ö. 215/830): “Mizahı kötü görüyorum, zira o haktan uzaktır”¹⁹ der. Ömer b. Abdilazîz (ö. 101/719) de: “Mizahtan sakın! Çünkü çirkinliği celbeder ve kalplerde kin bırakır”²⁰ demiştir. el-Ahnef b. Kays (ö. 72/691) da: “Şakacı efendi olamaz ve mizahçıya tazim gösterilmez.”²¹ Demiştir.

Bütün bu rivayet ve görüşlere baktığımızda, yapanın ciddiyetini yok eden ve onu hafif kılan, yapılan ile tahkir ve tahfife, kin ve nefrete, ayrılık ve adavete, düşmanlığa sebep olan mizahın yasaklandığı, lakin bunun dışındaki durumlarda ise izin verildiği anlaşılmaktadır. Zira yaşadığı dönemde insanların en güler yüzlüsü olan Hız. Peygamber, mizahı yasaklamak şöyle dursun, bir psikolog edası ile onun bir ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

¹⁶ Tirmizî, Birr, 58.

¹⁷ Tirmizî, Zühd, 2; İbn Mâce, Zühd, 19, 24.

¹⁸ Muruvve, a. g. e., s. 14-15.

¹⁹ Bkz. Yusuf Doğan, Hız. Peygamber Ve Mizah.

²⁰ A.y.

²¹ A.y.

Nitekim sahabeden Hanzala b. Rebia (ö. 45/665), evinde ailesi ile şakalaşarak gülüp eğlenmesi üzerine münafık olduğu düşüncesine kapılmış ve durumunu anlatmak için Hz. Peygamber'in yanına gelmiştir. Onun içinde bulunduğu sıkıntılı halini fark ederek şöyle demiştir: "Ey Hanzala! İnsan bazen öyle olur, bazen böyle olur."²²

Hz. Peygamber bizzat şaka yaparak da mizahın bir ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Bir gün Ebū Hureyre, Hz. Peygamber'in hareketini anlayamamış, hatta bu hareketi ondan beklememiş olmalı ki, az önce gördüğümüz gibi o meşhur sorusunu sormuş ve cevabını almıştı, tekrar etmeyelim.

Şimdi "hangi şaka?" sorusunun cevabını verelim: İslam'a göre, din ve mukaddesatla alay eden, insanları kırıp inciten, halk arasında fesada sebep olan her söz ve iş gibi bu tür şakalar da memnudur, haramdır, yasaktır. Yapana günah kazandırır. İnsanlar arasında sevgisini ve itibarını zedeler. Bu tür kişilerin dinlerine ve dünyalarına zarar veren şakalar da haram kılınmıştır. Elbette burada haram olan şakanın kendisi değil, vasıflarıdır, nitelikleridir, vesile olduğu kötülükler, sebep olduğu zararlardır.

Cengiz Yağcı'nın da dediği gibi insan şahsiyetini, onurunu rencide eden bütün söz ve hareketler, kul hakkını çiğnemektir. Toplum düzeni, bütün fertlerin haklarına riayet ve onlarla ünsiyet etmekle, görüşüp anlaşabilmekle sağlanır. Kendi hakkının çiğnenmesini arzu etmeyen insanın, bir başkasının hakkını gözetmesi kaçınılmazdır. Hukuka riayeti temin için Yüce Allah, insanların mallarına tecavüzü haram kıldığı gibi, insan şahsiyetini kırıcı olan her türlü alayı, gıybet, yalan, iftira, dedikodu ve benzeri sözlü tecavüzleri de haram kılmıştır. Bu cümleden olmak üzere

²² Bkz. Yusuf Doğan, Hz. Peygamber Ve Mizah, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII / 2, s.191-203 Aralık-2004, Sivas.

çoğu kere muhatabı küçük düşürecek şekilde yapılan fiilî ve sözlü şakalar da Hz. Peygamber'in hadîsi ile yasaklanmıştır.²³

Resulullah'ın ashabına:

- Kardeşinle ne münakaşa yap, ne ona şaka yap, ne de yerine getirmeyeceğin vaatte bulun, demişti.

Bu söz üzerine onlar dediler ki:

- Ey Allah'ın Resulü! Sen bize şaka yapıyorsun!

Cevap ilginçtir:

- Evet, ama hiç şüphesiz ki ben şaka da olsa sadece hakkı söylerim!" Buyurdular.²⁴

İbrahim Canan burada şu açıklamayı yapar: “Denilebilir ki Mirâ (cedel), arkadaşın yalanlaması veya cahillikle itham edilmesi olduğu için mirâda arkadaşına eziyet vermek vardır. Fakat şakalaşmaya gelince, o (bilindiği gibi) lâtife yapmak, sevindirmek ve kalbi hoşnut etmektir. Öyleyse neden yasaklanmıştır?

Şöyle deriz ki yasaklanan, ancak şakada ifrata kaçmak veya daimî bir şekilde şakalaşmaktır. Daimî bir şekilde şakalaşmanın yasaklanmasına gelince, böyle yapmak, oyunla meşgul olmak ve fuzulî hareketlerle vakit geçirmek demektir. Evet! Oynamak mübahtır. Fakat daimî şekilde şakalaşmak ve oynamak kötüdür. Oynamakta ifrat etmeye gelince, böyle yapmak, fazla gülmeyi, fazla gülmek de kalbi öldürür ve bazı hallerde de kin gütmeye sebep olur. Böylece hürmet ve vakar ortadan kalkar. Bu bakımdan bu gibi hareketlerden uzak olan şaka kötülenemez.”²⁵

Elbette şaka ve mizah yaparken latifenin latif olma gerekliliğini unutan ve tebessüm ahlâkından uzak, bu hususta ölçüleri gözetmeyenler de vardır. Şaka hususunda keyfiyet ölçülerini dinimiz belirlemiştir. Âlimlerimiz de “yemekte tuz

²³ Bkz.Şamil İslam Ansiklopedisi, Şaka md.

²⁴ Tirmizî, Birr, 58.

²⁵ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları: 15/210.

kadar” diyerek miktarını tespit etmişlerdir. Bu ölçü ve tespitlerin aksine mizah, şaka, latife adına dinimizce meşru görülmeyen sözler, işler asla caiz değildir. Ne acıdır ki pek çok müslümanın şaka yapayım derken yalan söylediğini, iftira attığını, gıybet ettiğini, kalp kırdığını, korku ve dehşet saldırdığını görmek mümkündür. Hâlbuki fıkıh usulünde şu kaide meşhurdur: “Harama götüren her yol ve vasıta da haramdır”. Öyleyse yalanla, alayla, hak hukuk ihlaliyle yapılan şakalar, bizzat yalan, alay ve zulüm gibi haramdır.

İslam hukukuna ve ahlakına uymayan, Efendimiz (s.a.v.)’in sünnetinde açıkça yasaklanan bu ve benzeri davranışlar, şaka adı altında da olsa yapılamaz. Bunlar son derece dikkat edilmesi gereken hususlardır. Hayatı boyunca kahkaha atmayan bir peygamberin ümmetine, sırf insanları güldürmek için yalan söylemek ve bu yüzden kendini cehenneme göndermek yakışır mı? Etrafindakilere kahkaha attırmak için kendini cehenneme attıracak işlere tevessül etmek akıl kârı mıdır?

Hiç şüphesiz içten gelen samimi tebessümler, candan gülmeler ve meşru eğlenmeler müslümana yakışır. Fakat devamlı gülmek ve eğlenmek de hoş karşılanmamıştır. Öyle ise ifrat ve tefritten uzak durarak orta yolu bulmalı, daima mutedil ve dengeli hareket etmeliyiz. Allah Rasulü (s.a.v.) çok tebessüm etmesine rağmen az gülmüş, kahkahadan kaçınmış, müminleri bu hususta şöyle uyarmıştır:

“Çok gülmek kalbi karartır ve müminin değerini düşürür.”

Günümüzde maalesef dinimiz layıkı veçhiyle bilinmeyince şaka ve mizah anlayışımızda da dinin ölçüleri gözetilmez olmuştur. Sanki “yalan söylemeden veya bir insanı taklit etmeden şaka yapılamaz” anlayışı hâkim olmuştur. Özellikle de sözde mübalağa ile yalanlar ve çok müstehcen küfürler, sanki şakanın ana unsuru sayılır olmuştur. Ünlü komedyenler bile akla ve zekâyâ dayalı nükte ve espri yerine galiz küfürleri komedi sanmışlar ve sahnede

utanmadan küfretmeyi marifet sanmışlardır. Bunlara gülen zavallı insanlarda nasıl bir zevk sarması vardır, fitrat bozukluğu vardır, anlamak mümkün değildir.

Netice itibarıyla latife latif olmak gerektir. Yapılan şakanın bir hikmet ve faydası olmalıdır. Söze ve sohbete bir katkısı olmalı, güzelliği ile gönüller hoş olup ferahlamalı, bir ders ve ibret vesilesi olmalıdır. Asla, laf olsun torba dolsun kabilinden boşboğazlık ve malayaniye sebep olmamalı, çirkinliğin, bayağılığın, kabalığın, hayâsızlığın, ayıbın, fuhuşun ve müstehcenliğin aleti olmamalı, kimsenin kalbini kırıp gönlünü incitmemeli, hatırını yıkmamalı, şeref ve haysiyet cellatlığı doğurmamalıdır. Tam aksine her duyana sevinç ve sürur bahşetmeli, düşündürüp ders vermeli, nezaket ve zerafette örnek olmalıdır.

Bu bahsin şu tespit ile bitirelim: Kur'an ayetlerine, Hz. Peygamber'in ve sahabenin yaptığı şakalara dayanarak, İslam'ın latif, doğru, güzel, vakarlı mizaha izin verdiğini söyleyebiliriz. Ancak yine aynı kaynaklarda insanların şahsiyetini ayaklar altına alan mizahın yasaklandığı da açıktır. Sonuçta ölçülü ve ilkeli şaka yapmak sünnettir. Dünyada fayda, ahirette sevap vesilesidir. Lâkin hak ve hukuku çiğneyerek ilkeleri ve ölçüleri aşan şakalar, haramdır, gınahtır, vebaldır, zulümdür.

Şimdi bu hükümlerin kayanağına giderek dinde delillerini görebiliriz.

ŞAKANIN DELİLLERİ

Kur'an'da Şaka

İnsan çok ciddi ve ulvî bir amaç için yaratılmıştır. Yeryüzü imtihanı çetindir. Bu yüzden hayatta ciddi olmak ve sorumluluklarını bilerek yaşamak asıldır, esastır. Fakat her zaman aynı ciddiyetini sürdüremez insan. Yer yer gülmesi, eğlenmesi de gerekir, tıpkı dinlenmesi gibi. Din ve devlet meselelerinde ciddiyetiyle tanınan Peygamber Efendimiz (sav) ve ashabı da zaman zaman şaka yapmışlar, kendilerine şakalar yapılmış ve yerine göre nükteli cevaplar vermişlerdir. Kendilerine yapılan şaklara da müsamahakâr olup hoşgörü göstermişlerdir. Bu konuda Hz. Peygamber örnektir. O çok hoşgörülü ve mütevazı bir meclis insanıdır ve zaman zaman şakalar yapmış, yapılan şakalara izin vermiş, herkesle gülmüş birisidir. Bundan dolayı İslamî mizahın gelişmesinde Hz. Peygamber ve ashabının önemli rolü olmuştur.

İlerleyen sayfalarda göreceğiz ki şaka insan fıtratında var olan gülme, eğlenme, hoşça vakit geçirme, bir konuyu güzelce anlatabilme, dostlarla arasına gereksiz mesafe koymama, samimiyet ve ülfeti, muhabbeti artırma gibi maksatlar için yapılır. Kur'an-ı Kerîm'e baktığımızda bütün bunların meşru, mübah, hatta aşırılığa kaçmamak kaydıyla teşvik edildiğini görürüz. Çünkü Kur'an, insanı yaratan Allah Teâlâ'nın kitabıdır. **“Yaratan bilmez**

mi? O, en gizli şeyleri bilir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır.²⁶

Allah Teâlâ insanları eşit yaratmış, yaratılıştta saygıdeğer kılmış, inananları kardeş saymıştır. Onların aralarında sevgi ve saygıyı korumalarını emretmiş, bunun için yapılacak ve terk edilecek işleri açıklamıştır. Bu arada onlar için yarattığı sayısız nimetlerini helal kılıp o nimetlerden faydalanmayı güzel gösterirken, onları haram kılmayı çirkin saymıştır. İlim, eğitim ve öğretim teşvik edilirken bu işte sevgi dili, yumuşaklık, hata ve kusurlara sabır, tatlı dil, tebessüm istenmiş, sert ve katı olmaktan sakındırılmıştır. Bu söylediklerimiz için ayrı ayrı ayetleri sıralamayı zait görürüz. Üstelik bu kitabımızın sayfa sayısını bir hayli kabartarak okumayı müşkilleştirir. O yüzden zikretmekle yetiniyoruz.

Allah Teâlâ'nın yerleri ve gökleri insan için yaratıp onun emrine amade kıldığını, hizmetine sunduğunu, varlığı ona musahhar kıldığını da yine Kur'an-ı Kerim'den öğreniyoruz. O yüzden Kur'an-ı Kerim'da eğlenme, neşelenme, sevinme ve bunu sair Müslümanlarla beraber yapma yasaklanmamıştır. Onun yasaklanmaması bile yeterken, aksine yer yer teşvik ettiğini de görüyoruz. Hatta mü'minlere vad edilen cennet, bütün nimetleri ile bir sevinç, mutluluk, neşe ve eğlence yeridir. Bu bile bunların meşru, mübah, hatta güzel olduğuna yeterli bir delil olmaz mı? Bunlar çirkin şeyler olsa, Allah Teâlâ'nın bunları cennette lütfetmesi düşünülebilir mi?

Elbette her şeyin aşırısı hoş değildir. Şakanın, sevincin, gülmenin, eğlenmenin de aşırısı iyi değildir. Zira insanın dünyada varoluşunun asıl amacı Allah Teâlâ'yı bilmek, sevmek, saymak, hayatını onun kanunları ile yaşamaktır. Dünya bunun imtihan alanıdır. Bizi bu vazifelerimizden alıkoyacak her şey olumsuzdur, çirkindir; ondan kaçınmak gerekir. Bu bir kaidedir; işlerin en

²⁶ Mülk, 14.

hayırlısı, güzel ve faydalı olanı, orta yollu olanıdır. İfrat ve tefritten uzak, mutedil, dengeli, vasat olan daima hayırdır. O yüzden şaka ve eğlenmenin azlığı ve yokluğu da süreklü üzüntü, keder, kara kara düşünme ve acı çekmedir. Aşırı çokluğu da her zaman oyun ve eğlence peşinde zaman harcamak, ömür tüketmektir. Kur'an-ı Kerim'de ikisi de zem edilmiş, yerilmiş ve yasaklanmıştır.

Süleyman Ateş, “*Kur'an Ansiklopedisi*” isimli eserinin “mizah” maddesinde önce şu ayetleri okuyarak konuya açıklık getirir:

“O gün cennet halkı, bir iş içinde eğlenirler.”²⁷

“Ailelerine döndükleri zaman da (yaptıklarıyla övünüp) eğlenmeye başlardı.”²⁸

“Allah'ın, keremiyle kendilerine verdiklerinden sevinçli olarak, arkalarından henüz kendilerine yetişemeyenlere de korku olmadığına, onların da üzüntüye uğramayacaklarına sevinirler. Allah'ın ni'metine, lütfuna ve Allah'ın mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler.”²⁹

“O ettiklerine sevinen, yapmadıkları şeylerle övülmeyi sevenlerin, azâbdan kurtulacaklarını sanma. Onlar için acı bir azâb vardır.”³⁰

Meyve anlamındaki fâkihe kökünden gelen “fukâhe”, şaka yapmak, eğlenmek, dostluk yaratan sohbet, konuşma demektir. Yâsîn Sûresi'nin 55. âyetinde cennetliklerin, yaptıkları işten memnun olarak birbirleriyle konuşup şakalaştıkları, imrendirici bir üslûb ile anlatılırken; Muttaffîfin 31'nci âyetinde de dünyâda iken samîmî mü'minleri küçümseyip, ailelerinin yanına vardıklarında yoksul mü'minleri ortaya atarak onları eğlence ve alay konusu yapanların davranışları, kınayıcı bir üslûb ile anlatılmaktadır.

²⁷ Yâsîn: 41/55.

²⁸ Muttaffîfin: 86/31.

²⁹ Âl-i İmrân: 94/170-171

³⁰ Âl-i İmrân: 94/188.

Âl-i İmrân: 94/170-171 'nci âyetlerde de Allah yolunda öldürülmüş olanların, cennette korkusuz, üzüntüsüz olarak sevinip neş'e ve huzur içinde bulunacakları anlatılmakta; 188'nci âyetinde de Yaptıklarıyla övünen, yapmayacakları şeylerle övülmek isteyen kimselerin, acı azaba uğrayacakları vurgulanmaktadır.

Bu âyetlerden, dostluğu pekiştirecek, ruhu ferahlatacak tarzda uygun olarak yapılan eğlence ve şakanın sakıncası olmadığı anlaşılmaktadır. Şakanın Arapçası fukâhe ve mizahtır.”³¹

Yusuf Doğan bir iddiayı gündeme getirir: “İslam’ın ilk yıllarında müslüman Arapların İslam’ın öğretilerini yaymaları ve müşriklerle savaşmaları sebebiyle eğlenmeğe ve mizaha vakit bulamadıkları, hayatlarında mizahın yer almadığı ve sonuçta İslam’da mizahın olmadığı,³² ayrıca “Yaptıklarının bir cezası olarak az gülsünler ve çok ağlasınlar”³³ ayeti de gülmeyi, dolayısıyla mizahı yasaklar.”

Sonra da bu iddiaya genişçe cevap verir: “Zemaşşerî (ö. 528/1134), bu ayette anlatılan yasaklamanın müslümanlardan ziyade cihattan geri kalan münafıklarla ilgili olduğu görüşündedir. Zira onlar yaptıklarının karşılığı olarak Cehennemle cezalandırılacağından dolayı gülmeleri yerine ağlamaları ile tehdit edilmektedirler.³⁴ Bu ayetten gülmenin yasaklığı ile ilgili herhangi yorumun çıkması söz konusu olamaz. Çünkü “Güldüren de ağlatan da O’dur”³⁵ ayetinde olduğu gibi Allah gülmeyi insanın rahatlaması için yaratmıştır.³⁶ Ayrıca bu ayet, gülmenin, dolayısıyla mizahın fitrî olduğunu ortaya koymaktadır.

³¹ Pr. Dr. Süleyman Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları: 13/407-411.

³² Muruvve, Yûsuf Ahmed, Nevâdiru a’lâmi’l-fukâhe, Beyrut, 1412/1991, s. 14.

³³ Tevbe, 9/82.

³⁴ Zemaşşerî, Cârullâh Maḥmûd b. ÖUmer, el-Keşşâf, II, y.y., t.y , s. 296.

³⁵ Necm, 43.

³⁶ Zemaşşerî, el-Keşşâf, IV, 428.

Kur'an'da gülme (dihk)'nin fitrattan geldiği anlaşılan ayetin dışında gülme, Hz. İbrahim'e Lut kavminin helak haberini vermeye gelen meleklerle ilgili ayette sevinmek anlamında geçmektedir.³⁷ Akkād bu olayda Hz. İbrahim'in hanımı Sare'nin gelen habere gülmesini, bir taraftan sevinç diğer taraftan şaşırma olmasından dolayı mizahî olarak değerlendirmektedir.³⁸

Yine Firavun ve kavminin ileri gelenlerinin Musa'nın sözlerine³⁹ ve inkârcıların Hz. Nuh'un Tufan'a karşı gemi yapmaya başladığında ona gülmelerinin⁴⁰ geçtiği ayetlerde de alay anlamındadır. en-Neml Suresi'nde bir karıncanın Hz. Süleyman'ın ordusunun kendilerini çiğnememeleri için yuvalarına girmesi ile ilgili çağrısına tavrı, tebessüm ve dihk (gülme) kelimeleri ile şöyle anlatılmaktadır: “Fetebesseme ðâhiken min ðavlihâ”, “Onun sözünden dolayı gülerek tebessüm etti.”⁴¹ Bu olayda büyük bir iktidar sahibi Hz. Süleyman ile küçük cüsseli karınca bir karededir. Böyle iki zıt varlığın bir araya gelmesi mizaha sebep olmaktadır.⁴² Nitekim nüktedan el-Câhiz de bu olayın mizahî olduğunu şöyle izah eder: “Bir çocuğun sözü, çok hoş bir nevâdir (fıkra), bir mecnun hakkında dinlenen bir fıkra gibi mizahî olaylar insanları güldürür. Aynı şekilde bana (el-Câhiz'e) göre Hz. Süleyman, küçük karıncanın yaptığını gülünç bulmasından dolayı gülmüştür.”⁴³

³⁷ Hûd, 11/71.

³⁸ el-Akkād, ÖAbbās Maḥmūd, Cuḥā ed-ðâhik el-mudḥik, Beyrut, 1969/1379, s. 90.

³⁹ Mu'minûn, 23/110.

⁴⁰ Necm, 53/52-61.

⁴¹ Neml, 27/19.

⁴² Zıt kavramları ve nesneleri biraraya getirme mizah tekniklerinden sayılmaktadır. Bkz.: Doğan, a. g. e., s. 43, 80.

⁴³ el-Câhiz, el-Ḥayevân, IV, 20.

İslam'da mizahın yasaklığına dair delillerinden bir diğeri de **“Onlar lağv yani boş ve yararsız şeylerden yüz çevirirler”**⁴⁴ ayetidir. Bu ayetteki “lağv”ın hezl (mizah) anlamını da ihtiva etmesi sebebiyle mizahtan yüz çevrilmesi, yani mizahın yasaklığı anlaşılmaktadır.⁴⁵ Hâlbuki bu ayetteki lağv, Allah'ın emrinin dışına çıkmak, yani ona itaat etmemektir.⁴⁶ Ancak Kur'an'da insanları küçük düşürmek gibi sebeplerle yapılan alay: **“Ey müminler! Bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın...”**⁴⁷ gibi ayetler ile kesin olarak yasaklanmaktadır. Ayrıca Kur'an'da inkârcıların inananlarla alay etmeleri ile ilgili örnekler de yer almaktadır.”

Fatih Çıtlak kendisiyle yapılan bir sohbetle konuyla ilgili olarak şunları söyler: “Cenab-ı Hakk, istihza maksadiyla, insanların Hakk'a karşı direnç göstermesini, inat etmesini ve buna karşı düştükleri kötü durumları zaman zaman Kuran'da resmediyor. Birkaçını hızlı hızlı anlatayım. Mesela müşrikler, Efendimizin söylediği sözleri inkâr ediyorlar, 'senin dediğin gibi değil' diyorlar. Buna karşılık Cenab-ı Hakk bu durumu Tur Suresi'nde açıklarken, **"Yoksa onların göğe çıkıp da vahiy dinledikleri bir merdivenleri mi var?"** diye buyuruyor ki, bu çok mizahi bir üsluptur. ‘Hani göğe merdivenle çıkıp bir şey mi almışlar ki bu kadar bilerek konuşuyorlar?’ diyor.

Yine bir başka mevzuda Yahudiler, asla cehennemde yanmayacaklarını iddia ediyorlar, Yahudilerin bu iddiaları meşhurdur. Yansalar bile şöyle çok az bir ateşi görüp çıkacaklarını iddia ediyorlar. Bununla alakalı da yine Kuran-ı Kerim'de, **‘Bir haber mi almışlar Allah'tan, nereden geliyor bu garanti?’** şeklinde onların düştükleri komik durumu resmediyor ayet-i

⁴⁴ Mu'minûn, 23/3.

⁴⁵ Zemaşşerî, el-Keşşâf, III, 175; İbnu'l-Hatîb, “el-Muzâh ve'l-fukâhe fi'l-İslâm”, er-Risâletu'l-İslâmiyye, s.y. 21, s. 43.

⁴⁶ İbnu'l-Hatîb, “el-Muzâh ve'l-fukâhe fi'l-İslâm”, er-Risâletu'l-İslâmiyye, s.y. 21, s. 43.

⁴⁷ Hucurat, 26/11.

kerime. **"Madem onlar cehennemde yanmayacak Habibim onlara de ki; ölümü temenni etsinler, ölsünler gül gibi yaşasınlar, bu dünyada niye sıkıntı çekiyorlar?"** Ve devamında da; **"Hayır, hayır! Onlar aslında dünyayı çok severler, ölümü asla temenni etmezler"** diyerek Allah, onların düştüğü bu komik durumu, ayak diremelerini ve sanki çok mukavemetli bir yapıya sahipler de oradan ahkâm kesiyorlarmış havalarını bozan bir üslupla ayet-i kerimeyi vahyediyor.

Bakın daha komiğini, tövbe estağfurullah, daha acayibini söyleyeyim size; müşrikler kız çocuklarını öldürüyorlardı, utanıyorlardı çünkü kız çocuklarından. Bu feci bir durumdur, fakat onlar yapmış oldukları bu mazarrata bir mazeret bulmuşlardı: 'Biz aslında kız çocuklarımızı seviyoruz o yüzden de onları tanrılarımıza kurban ediyoruz' diyorlardı. Şimdi ayet-i kerimede buyuruyor ki; **'Yoksa, Allah, yarattıklarından kendisine kızlar edindi de, oğulları size mi seçip ayırdı?'** Bakın bu ayette Cenab-ı Hakk, fevkalade ciddi bir meselede, inandıkları ne olursa olsun, onu bahane etmelerinin ne kadar çürük, ne kadar adi bir şey olduğunu yüzlerine çarpıyor. Allahu Teâla'nın insanları ikna etmek üzere bu nevi bir üslup kullandığını düşünürsek bu mizahın aynı zamanda onlara duyulan merhametin de bir göstergesi olduğunu görürüz.

Bakara Suresi'nin 71'inci ayetinde bir inek bahsinde **'O kadar çok soru sordular ki sonunda (neredeyse) kesemeyeceklerdi'** mealinde bir konudan bahsediliyor. Bu bende de dalga geçiliyor hissini uyandırmıştı. Tabii, orada Yahudiler Allahu Teâla'yı akıllarınca tiye almaya kalkıyorlar 'inşallah buluruz biz onu' diyerek. Oradaki inşallahın karşılığı olarak, yani siz öyle bir durumdasınız ki, o kadar çok soru sordunuz ki, aslında tam tersine konuyu siz daha çetrefilli bir hale getirdiniz noktasındaki çelişkiyi göstermesi açısından mizahi üsluba ihtiyaç vardır. Size bu üslupta 30-40 ayeti kerime bulabilirim. Vakıa

Suresi'nde **"Yağmuru siz mi indiriyorsunuz, biz mi indiriyoruz?"** diye buyruluyor. Bu ifadede Yaradan'ın ortadaki durumu kullarına karşı mizahi bir şekilde resmedişi yok mudur?"⁴⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de kâfir ve münafıklara yönelik “müjdelemenin” uyarma yerine “tebşir”, inzâr, azap ve ateş için de “tatma” (zevk) fiilinin kullanılması da onlarla alay ve tahakküm sayılır ki bu bazı kusur ve garipliklerin “karikatürize” edilmesi şeklinde de olabilir. Kur'an'da birkaç âyette geçen, meyve anlamındaki fâkiye kökünden gelen fukâhe kelimesi, şaka yapmak, eğlenmek, dostluk oluşturan sohbet, konuşma demektir. Yâsin Sûresinin 55. âyetinde cennetliklerin, yaptıkları işten memnun olarak birbiriyle konuşup şakalaştıkları imrendirici bir üslûpla anlatılır. Bu âyetlerden, dostluğu pekiştirecek, ruhu ferahlatacak tarzda uygun olarak yapılan eğlence ve şakanın tasvip edildiği anlaşılır.

Şu ayete bakar mısınız? **"Rabbim! Ölülere nasıl diriltiyorsun, bana göster!"** deyince, rabbi **"Yoksa inanmıyor musun?"** demişti. O **"Hayır inanıyorum, fakat kalbim tam kanaat getirsin diye" cevabını verdi.**"⁴⁹

Mesela Hz. İbrahim'in sorusuna böyle “inanmıyor musun?” şeklinde bir cevap da zarif bir nükte, bir latife içeriyor kanaatindeyim. Hz. İbrahim'in buna verdiği cevap da muhteşemdir, değil mi?

Sünnette Şaka

Buraya kadar yazılanlardan Hz. Peygamber Efendimizin (sav) şaka hakkındaki bazı sözlerini ve tutumlarını gördük ve

⁴⁸ Fatih Çıtlak,
<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/04/30/dunyanin-en-mutlu-ve-neseli-insanlari-inanan-insanlardir-1430408959>. Bu ayeti biz de “tehdit” ve “tahakküm” olarak anlıyor ve korkuyoruz. Demek ki üslup şahıstan sahısa, belki de o anki ruh haline göre değişebiliyor.

⁴⁹ Bakara 260.

ölçülü şaka ve latifelerin müstehap olduğu hükmünü anladık. O bu konuda da örneğimiz ve önderimizdir. Yunus Doğan'ın ifadesiyle “İslam kültüründeki mizah anlayışının belirlenmesinde Hz. Peygamber'in konumu önemlidir. Zira o çok neşeli bir mizaca sahip olması sebebiyle sözlü ve fiilî olarak şakalarını çocuk, genç, yetişkin ve ihtiyar herkese yapmıştır.”⁵⁰

Acaba neden?

Onun şaka ve latifeler yapmasının sebep ve hikmetleri nelerdir?

Az sonra şakanın sebep ve hikmetlerini geniş olarak açıklamaya çalışacağız. Ama burada soruyu sadece peygamberimiz için soracak olursak, “elbette bunun da birçok sebep, hikmet ve faydaları gereği olmuştur” diyebiliriz. Her şeyden evvel o da bir beşerdir. Üstelik selim fıtratı gereği ölçülü davranan, güler yüzlü, sevecen, nükte ve latifelerden hoşlanan, zaman zaman şakalaşmayı seven bir insandır. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de O'nun bu vasfı için **“Allah'ın rahmetiyle Sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi”**⁵¹ buyurulmaktadır. Ancak şaka ve latifeler konusunda Hz. Peygamber'in her konuda olduğu gibi bir ölçü ortaya koyduğu unutulmamalıdır.

Onun şakalarının birçok amacı vardır. Belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz: Dini ve ahlakı öğretmek. Kalbi arındırma ve nefsi temizleme ile terbiye ederek Allah'ın rızasını kazandırmak. İnsan ve eşya ile sevgi ve muhabbet bağı kurdurmak. Gam, keder ve sıkıntıları gidermek. Eğitimde motivasyon, isteklendirme ile dikkat çekerek konuyu iyi öğretmek, iyi bellenmesini sağlamak. Yorulan zihinleri dinlendirmek ve yeni bilgilere hazırlamak. Kişisel vakar ve manevî heybetinin davet ve tebliğ esnasında insanlar ile arasına girmesine mani olmak. İnsanların kendisinden korkup

⁵⁰ Bkz. A.g.m.

⁵¹ Al-i İmran, 3/159.

uzaklaşmasını önlemek. Bunlar ve belki bizim bilemeyeceğimiz daha başka birçok amaçlar güderek, birçok sebep, hikmet ve faydaları gözeterek sahabe ile şakalar yapmıştır.

Aslına bakarsanız Peygamber Efendimiz, Allah (c.c.)'ın elçisi olması hasebiyle ciddi, vakarlı, ağırbaşlı ve heybetli bir insandı. O'nun bu hali kendiliğindendi. Huzuruna ilk defa girenlerin onu karşılaşanlarında görünce zangır zangır titrediği olurdu. Çünkü taşıdığı risalet görevi, yerinde kullanması için bu heybeti gerektiriyordu. Ancak rahat ve mütevazı söz ve tavrıyla Peygamberimiz korkanları sakinleştirirdi. Böyle bir duruma düşen bir kişiye, sakinleştirmek için söyledikleri, onun tevazu ahlakına da ışık tutar:

“Ben, ne bir kralım, ne de bir zorbayım. Bilakis Mekke'de et kurusu yiyen Kureyşli bir kadının oğluyum”⁵².

Bu manevi halini bilen Peygamberimiz, insanlara rahat ulaşmak için, onlarla beraber olduğunda çok cana yakın davranırdı. Bu yüzden insanlar O'dan kaçmıyor, aksine O'na koşuyorlardı. Onun kendilerini sevdiğine inanıyor, bununla mutlu oluyorlardı. Çünkü O, herkese samimi ve içten davranırdı. Zaman zaman onlarla şakalaşır, meclisinde tatlı ve güzel bir hava oluşturmdu. Eğer o, yalnız kaldığı zamanlardaki gibi ciddi ve mahzun tavrını insanlara beraber olduğunda da gösterseydi, insanlar ona yaklaşamazlar, soru soramazlar, sonuçta dinlerini layıkıyla öğrenemezlerdi.

Kaldı ki insan fıtratı da öyle yaratılmıştır, her zaman ciddi ve ağır konuları konuşamaz. İnsan tabiatı bunu kaldırmaz. Bazen ortamın yumuşatılması ve rahatlatılması gerekir. Bu yüzden her insan gibi Peygamberimiz (s.a.v.) de şaka yapar, nükte ve zerafet içeren lâtifeli sözler söylerdi. Fakat asla şakayla da olsa yalan söylemez, insanlarla alay etmez, kimseyi hafife almaz, dalga

⁵² İbni Mace, Sünen, II, 1100, Hadis No:3312; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemali, s. 305

geçmez, küçük düşürmez, mahcup etmez, zor durumda bırakmaz, tabiri caizse işletmez, incitip üzmezdi. Asla bu gibi olumsuz tavırları da hoş karşılamazdı. Kısacası, asla hak ve hukuku çiğnemez, kimseye zulüm etmezdi. Hak talep edenleri saygıyla karşılar, haklarını almalarına imkân verirdi. İşte size böyle ilginç bir olay: Useyd bin Hudayr (r.a.)dan:

"Ensâr'dan bir adamın güldürme yeteneği vardı. Konuştuğu zaman insanları güldürürdü. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir defasında onun böğrüne elindeki çubukla vurmıştu. Adam bunun üzerine şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resulü! Senden kısas hakkımı almama mücadele et!

- Buyur, o hakkım al, dedi. Adam:

- Ancak o zaman benim böğrüm açıldı, senin böğrün ise şimdi gömlekle kapalıdır, deyince Allah Resulü sallallahu aleyhi ve sellem gömleğini çıkardı. Adam hemen onu kucaklayıp böğrünü öpmeye başladı ve:

- Benim maksadım zaten bu idi ey Allah'ın Resulü! dedi."⁵³

İleride tek tek saymaya çalışacağız, orada da açıkça görülecektir ki Peygamberimiz (s.a.v.)'in yaptığı şakalar sanki ders niteliğindedir ve mesaj doludur. Gereksiz ve yersiz şakaları yoktur. O'nun çocuklar, beyler, hanımlar, yaşlı ve kimsesiz kişiler gibi her sınıftan insanlarla şakalaşması hep gönül alıcı ve sevindirici şakalardı.

İşte bu sebeplerden ötürü âlimlerimiz latif latifeleri, zarif şakaları, zekâ mahsulü nükteleri, yerinde yapılan esprileri hadis diliyle sünnet, fıkıh diliyle müstehab saymıştır. Meşhurdur ki bir kişi **Süfyân bin Uyeyne** Hazretleri'ne (v. 198 h.):

⁵³ Bu hadisi Ebû Dâvud (5224), Amr b. Avn an Hâlid an Husayn an Abdîrrahman b. e. Leylâ an Üseyd senedi ile tahrîc etti. Ayrıca bkz. Rudanî, Cem'ul Fevâid, hd. No:8117.

–Mizah ayıp bir şey midir? Diye sorunca o şu muhteşem cevabı vermiştir:

–Ne ayıbı, bilâkis sünnettir. Çünkü Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem-: “*Ben mizah yaparım, ancak dâimâ doğruyu söylerim*” buyurmuştur.⁵⁴

Yani şakalaşmak, latîfe yapmak sünnettir, fakat gönül kırmadan, bilâkis gönül alarak yapılmalıdır. Günümüzde, Efendimiz (s.a.v.)’in güldüğünü, şaka yaptığını duyduğunda şaşırarak kimselerin sayısı hiç de az değildir. Nitekim Ali Yardım, “Peygamberimizin Şemaili” kitabında bunu açıkça dile getirir:

“Bazı kimselerin aklına gelebilir: Peygamber de şaka yapar mı? Peygamber ile şaka kavramı arasında bir tezat, bir uyumsuzluk yok mu? Üstelik gülmeyi ciddiyetsizlik, şakayı da hafiflik telakki eden kimselerce, böyle bir zihin tereddüdü hiç de yersiz değildir. Özellikle de gerçek Müslüman denince; alabildiğince kasılan, olabildiğince kurulan, son derece ciddi, fevkalâde sert, yüz hatları gergin, nazarları tedirgin, ifadeleri tavizsiz, değer hükümleri temyizsiz bir insan tipi canlandıran kişilerce, böyle bir soru bile abes karşılanabilir.

Nitekim şaka kavramı ile Hz Peygamberi birlikte düşünmenin tedirginliği bir tarafa, Peygamberimizin ashâbı ile ilgili olarak da buna benzer merak giderici sorulan sorula gelmiştir. Mesela Ashâbı da göremeyen üçüncü nesil insanları, (etbau’t tabiin) onları gören ikinci nesilden (tabiun) Muhammed b. Sirin’e (öl:110/728) sormuşlardır:

- Hz Peygamberin ashâbı da şaka yapar mıydı?

İbni Sirin’in verdiği cevap:

- Onlar da insandı, şeklindedir⁵⁵.

⁵⁴ Nüveyrî, Nihâyetü’l-Ereb fî Fünûni’l-Edeb, Kahire tsz. IV, 2.

⁵⁵ Heysemi, Mecma’uz Zevaid, VIII, 89.

Evet, Allah'ın Rasulü (s.a.v.) peygamberlik vakar, heybet ve ciddiyetine rağmen latife yapmış, az da olsa gülmüş, ama çoğunlukla tebessüm etmiştir. Çünkü o insanların en içteni, en cana yakınıydı. Vakar ve heybetini asla insanlarla arasına perde etmemiştir.

Bu kitap boyunca konu ile ilgili hadisler geleceği için ayrıca burada onlardan örnekler sunmayı gerekli görmüyoruz.

Ne var ki şaka iki ucu da keskin bir bıçak gibidir. Çok dikkatli yapılmazsa memnu, gayri meşru ve çok çirkin bir şekle de dönüşebilir. Onun için şaka yapanın kalbi de dili de temiz olmalıdır. Çünkü selim olmayan bir kalbin şakaları, diline dikkat etse de insanı üzer, incitir. Bu iki organa sahip olmak çok zordur. Bulduğu bir fırsatta, şakaya getirerek içindeki kötülükleri kusabilir. İşte Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) yalan, dolan, alay, aşağılama, kin ve nefret olmadan, harama düşmeden, gayet kibar ve nazıkçe doğru sözlerle ne güzel şakalar yapılabileceğini latifeleriyle bizzat göstermiş, en doğru söz ve işler ile şaka ve latifeler için de en güzel örnek olmuş, insanlığa rehberlik yapmıştır.

Bu bahsi İbn-i Kayyım el-Cevziyye'nin (v. 751 h.) "Zâdü'l-Meâd" (I, 58) kitabındaki şu sözleriyle bitirelim: "Allah Rasûlü -sallâllâhu aleyhi ve sellem- şakalaşır ve şakalarında sadece doğruyu söylerdi. Kinâyeli konuşur, bu sözünde de yine yalnız hakikati söylerdi.

Peygamber Efendimiz'in ashâbı, heyecanlı, hareketli ve neşeli insanlardı. Nerede nasıl hareket edeceklerini çok iyi bilirlerdi. Gerekğinde nükteli konuşurlar ve şaka yaparlar, gerektiğinde ise ciddîleşirlerdi. İtidâl üzere dengeli bir hayat yaşar, aşırılıklardan sakınırlardı.

Bekir bin Abdullah şöyle der: "Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz'in ashâbı şakalaşırlar, birbirlerine karpuz ile

şaka yaparlardı. Ancak mühim işler çıktığında ciddîleşir ve işe dört elle sarılırlardı.”⁵⁶

Ebü Seleme bin Abdurrahman da ashâbın hâlini şöyle tasvîr eder: “Allah Rasûlü’nün ashâbı çekingen ve uyuşuk değillerdi. Meclislerinde şiir okur ve Câhiliye devrindeki hâllerinden bahsederlerdi. Fakat onlardan biri Allâh’ın dîni husûsunda bir vazîfeyle karşı karşıya kaldığında, âdeta gözleri dışarı fırlayarak mecnûna dönerdi (yani o işi son derece ciddiye alır ve dört elle sarılırdı).”⁵⁷

Şakanın Tarih Ve Edebiyatta Yeri

İsmail Yardımcı’nın da dediği gibi mizah, toplumların geçmişten getirerek biriktirdikleri, gelenek ve görenekleri, yaşam tarzları, tarihleri ve manevi değerleri arasında da kendine önemli bir yer bulmuştur. Mizahın kökleri antik çağa kadar iner. Tarih boyunca her dönemde ve her coğrafyada mizahın farklı tezahürlerini görmek mümkündür. Kendi toplumumuz için söylersek, Karagöz ile Hacivat ve Nasrettin Hoca gibi mizah ustaları ve mizah oyunları, yüzyıllardır değerini korumaya devam etmektedir.⁵⁸

İnsanın varoluşu ile birlikte varolan mizah, daha sonra tarihî süreç içerisinde edebî sanatlardan biri haline gelmiş ve edebî tür olarak yerini almıştır. Hz. Peygamber de zaman zaman yaptığı şakalarla mizahın İslam edebiyatında yer almasında ve gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Çok çeşitli kitap ve makalelerde Hz. Peygamber’in mizahla ilgili bir kısım hadisleri, şakaları ve bu konuda onu örnek alan sahabenin yaptığı şakalar ele

⁵⁶ Buhârî, el-Edebü’l-Müfred, no: 266

⁵⁷ Buhârî, el-Edebü’l-Müfred, no: 555

⁵⁸ Bkz. İsmail Yardımcı, “Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3/2, 2010, s. 6-7. 7

alınıp işlenmiştir. Bizim bu kitabımız da inşallah bunlar arasında yerini alacaktır.

İslâm'ın ilk asrından İtibaren mizah üreticilerinin anekdotlarına dair eserler yazıldığı gibi zekiler, ahmaklar, deliler, yalancı peygamberler, cimriler, asalaklar gibi toplumun değişik katmanları ile meslek gruplarına mensup mizah üreticilerinin hikâyelerini toplayan birçok eser de kaleme alınmıştır. İbnü'n-Nedîm'in *el-Fihrist*'inde yer alan bu tür teliflerin çoğu zamanımıza ulaşmamıştır. Ancak bunların bir kısmı Câhiz'den itibaren çeşitli müelliflerin eserlerinde görülmektedir. İbnü'l-Cevzî'nin bu alanda muhtelif çalışmaları vardır. İsmail Durmuş günümüzde de mizah edebiyatına dair kaleme alınan birçok eseri makalesinde zikretmiştir. Aynı makalenin devamında Arap, Fars ve Türk edebiyatında konuyla ilgili yapılan çalışmalar tanıtılmıştır.⁵⁹

Akif Köten der ki: “Gerek İslâm öncesinin cahiliyye Arap Kültürü, gerekse İslâm'dan sonraki Arap Kültüründe mizah, nükte, şaka... gibi unsurların önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber ve ashabından nakledilen bazı hadis ve haberlerde de bunların örneklerine rastlamaktayız. Nitekim hemen her hadis mecmuasında az da olsa, bunlara ait örnekler bulmak mümkündür. Hadis mecmualarında dağınık olarak bulunan bu tür haberler de dâhil olmak üzere mizah ve gülmeceyle ilgili hikâye ve bilgilerin toplandığı ilk eser, -bildiğimize göre— ez-Zübeyr Ibnu Bekkar'ın (H. 176-256/ M.789-870) *Kitâbu'l-Fükâhati ve'l-Mizah*'ıdır. ez-Zübeyr ile çağdaş olan Câhiz (H. 255) da, *Kitabu'l-Hayavan* ve *el-Buhela*'smda, İbn Kuteybe ed-Dîneverî (H.276) *Kitâbu'l-Hayavân*'nında mizah da dahil pek çok folklorik malzeme toplamışlardır. Bunları, İbn Abdirabbih (H. 328) *el-Ikdu'l-Ferîd*, Şihabuddin Ahmed b. Abdilvehab en-Nüveyri (H. 732) *Nihâyetü'l-*

⁵⁹ Bkz. İsmail Durmuş, DİA, Mizah md. yıl: 2005, cilt: 30, sayfa: 205-206.

Ereb fi Fünûni'l-Edep, Kalkaşendî (H. 821) *Subhu'l-A'şâ*, el-Makkarî (H. 1041) *Nefhu't-Tıb...* gibi müellifler takib etmiştir.⁶⁰

Mizah, her toplumun kültür, örf ve adetlerine uygun olarak yapılmaktadır. Diğer bir ifadeyle her toplumun mizahının farklı olması sebebiyle, bir toplumda mizah kabul edilen bir şey diğer bir toplumda mizah kabul edilmeyebilmektedir. Dolayısıyla buradaki mizahî örnekler dönemin kültürel yapısı ve şartları çerçevesinde değerlendirilecektir. Hz. Peygamber dönemindeki mizahı, hadis, tabakat ve rical kitapları ve ilk dönem Arap edebiyatı eserlerinden derlemişlerdir. Dolayısıyla çalışmanın kaynaklarını bu eserler oluşturmaktadır. Sonuçta İslam medeniyetinin üç büyük dili olan Arapça, Türkçe ve Farsça'da konuyla ilgili birçok manzum ve mensur eserler kaleme alınmıştır. Bunlar bizim ilgi alanımız olmadığından işaret etmekle yetinelim.⁶¹

⁶⁰ Akif Köten şu kaynağı verir: Kehhâle, Ömer Rıza, Mucemu'l-Müelifin, 4. 180; GAS, 1, 318.

⁶¹ Bu konuda DİA'nın "Mizah" maddesine bakılabilir.

ŞAKANIN SEBEP VE HİKMETLERİ

Az önce şakanın hükmünü gördük. Hatırlayalım; usul ve adabına uygun yapılırsa mubahtır. Peygamberimize uyma niyetiyle yapılırsa müstehaptır, güzel görülmüştür. Yalan, iftira, alay, hakaret, kötü lakap, suizan, dedikodu, hırsızlık, ırkçılık vs. haramlara alet edilirse, istismar ederek kötüye kullanmaya sebep ve vesile kılınırsa, haramdır.

Bu arada ifade edelim ki bazı âlimler şaka veya mizahı çirkin saymışlardır. Çünkü onu ciddiyetten uzak bulmuşlar, insanın vakar ve heybetine zarar vereceğini, ağırlığını alıp hafifmeşrep kılacağını, zamanını israf edeceğini söylemişler, uygulamada ekseriyetle görülen bu gibi kötü sonuçlarına bakarak çok hoş görmemişlerdir. Gerçekten de vakiada görüldüğü gibi şaka ve mizahın çoğunda yalan veya mübalağa, alay ve aşağılama vardır. İnsan kalbini kırması ve küstürmesi, kin ve nefrete sebep olması, hatta işi kavga ve düşmanlıklara kadar vardırması vardır. Bu yüzden bazı âlimler çoğu zarar olandan tamamen vaz geçmenin daha güzel olacağını söylemişlerdir.

Hak vermemek elde değil. Ne var ki şakasız bir hayat yaşamak da bu yaşanan hayatın gerçeklerine ters düşer. Çünkü aşırılıktan ve onu memnu, haram, günah yapan unsurlardan uzak, terbiye kurallarını çiğnemenen, iyi niyetle, nazik ve kibar bir dil ve tarz ile yapılırsa, şaka yapmanın bir sürü faydaları da vardır. İşte fakihlerimiz, gerek bu faydaları gözeterek, gerekse Resulullah

Efendimizin ve ashabının da şaka yaptığını delil getirerek, şaka yapmayı mübah görmüşlerdir. Yerinde ve güzelce yapılanları da benimseyip övmüşlerdir.

İnsan Fıtratında Şaka

Akif Köten'in⁶² de belirttiği gibi, melekler veya hayvanlar gibi iradesiz tek yönlü bir varlık olmayan insanın hem melekî, ruhî, manevî yanları vardır, hem de maddî, bedenî, hayvanî yönleri vardır. Bunun için özellikleri, ihtiyaçları, tatmin yolları çok değişik ve komplikedir, karışıktır. Renkli mizacının tabîi bir sonucu olarak insanın, devamlı bir hal üzerinde kalması veya uzun bir süre aynı hali sürdürmesi mümkün değildir. Onun tabii özelliklerinden biri de yorulma, bıkma, usanmadır. Bu durumlarda insan, önceden yaptıklarının zıddını veya daha değişik şeyleri yapmak suretiyle dinlenir, hal değiştirir. Mesela, bedenen yorulup sıkıldığı zaman istirahat ederek dinlenmesi ne kadar normal ise, ciddi işlerde yorulup sıkıldığı zaman mizah yapması, şakalaşması, bir şeyler terennüm etmesi de o kadar tabii ve ihtiyacıdır. Dinlenen kişi tekrar çalışma gücüne eriştiği gibi, ruhen bunalan insan da bazen yaptığı veya kendisine yapılan mizahla rahatlamış olarak görevlerim yapma gücüne erişir.

Bu ruhi hali sahabede de görürüz. Mesela Hanzala'nın yaşadığı böyle bir olayı, ona itirafından anladığımıza göre, başkaları da yaşamıştır. Buna Hz. Ebu Bakir gibi bir şahsiyeti ekledikten sonra artık diyecek bir şey kalmaz diye düşünüyorum.

⁶² Akif Köten Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi. “ Hz. Peygamber Döneminde Şaka ve Bazı Şakacı Sahabiler” isimli eseri vardır. Kendisi bu eserini “Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam” isimli beş ciltlik kitapta özetlemiştir. Beyan Yayınlarından çıkan bu kitaptan faydalandık. Bkz. 4/453 vd.

Olayı bizzat yaşayanın dilinden hatırlayalım mı? Hanzala ibni Rebî r.a. anlatıyor:

“Resûl-i Ekrem s.a.v.’in yanındaydık, bize öğüt verdi, cehennemden söz etti. Sonra eve geldim, çocuklarla güldüm eşimle eğlendim. Daha sonra evden çıktım. Yolda ağlayarak giderken Ebû Bekir’e rastladım.

- "Neyin var, Hanzala?" diye sordu.

- "Hanzala münafık oldu!" dedim.

- "Fesühbânallah! Sen ne diyorsun?"

- "Öyle ya, Resûl-i Ekrem s.a.v.in yanında bulunuyoruz. Bize cennet ve cehennemden bahsediyor; onları gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Huzurundan ayrılıp çoluk çocuğumuzun yanına ve işlerimizin başına dönünce, çok şeyi unutuyoruz."

Ebû Bekir:

- "Vallahi biz de aynı durumdayız. Yürü Resûl-i Ekrem’e gidelim." dedi.

Birlikte yola düştük ve Hz. Peygamberin huzuruna girdik.
Ben:

- "Ya Resûlallah! Hanzala münafık oldu." dedim.

- "Bu ne demek?" buyurdu.

- "Ey Allah’ın Rasulü! Yanında bulunduğumuzda bize cennet ve cehennemden bahsediyorsun; biz de onları gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Senin huzurundan çıkıp çoluk çocuğumuzun yanına ve işimizin başına dönünce, bunların çoğunu unutuyoruz."

- Resûlullah s.a.v. şöyle buyurdu:

- "Canımı kudretiyle elinde tutan Allah’a yemin ederim ki, eğer siz benim yanımda bulunduğunuz hâli devam ettirip hep zikirle meşgul olsaydınız, melekler, yattığınız yataklarda yürüdüğünüz -yollarda sizinle tokalaşır. Fakat ey Hanzala, bir saatinizi ibadete, bir saatinizi dünya işlerine ayırınız."

Resûl-i Ekrem bu sözü üç defa tekrarladı.”⁶³

Malum, insanlar yaratılışları itibarıyla aile, okul, arkadaş çevresi gibi fiziki ve sosyal çevrelerinden etkilenirler. Özellikle de devamlı görüşüp konuştukları, sohbetlerini dinledikleri kimselerin sözlerinden etkilenirler. Sanki dinlenilen her sohbet insana, duygularına, manevî latifelerine adeta bir boya vurmakta, insanı etkilemekte ve değiştirebilmektedir.⁶⁴ Tasavvufta buna “in’ikas/yansıma ve insibağ/boyanma” denir ve nefsi tezkiye ve kalbi tasfiyede son derece etkindir, önemlidir. Nitekim atalarımız da “üzüm üzüme bakarak kararır”, “kır atın yanında duran ya huyundan, ya suyundan etkilenir”, “körle yatan şaşkı kalkar”, “söyle arkadaşını, söyliyeyim kim olduğunu” gibi sözleriyle ifade etmişlerdir. Hele de bu sohbet edilen kişi Rasulüllahtan (sav) olunca keyfiyet daha bir başka olur. Risalet sohbetinin iksiri ile alınan maneviyat, feyz, lezzetin kalplere ve zihinlere yaptığı tesir başkalarının sohbetlerinden çok çok üstündür. Rasulullahın sohbetinin boyası, kokusu, tesiri, besleyiciliği, risaleti ciheti ile bütün diğer insanlardan farklıdır, fazladır, üstündür. Onun sohbetinde bulunan, huzuruna girerek onu gören ve konuşan sahabelerin fazileti ve müslümanlıklarının diğer müslümanlardan faziletli ve üstün oluşu da buradan gelir.

Demek ki insandaki bu hal değişikliği normaldir. Fakat asıl olan, insanın bu hale takılıp kalmaması ve dinî duyguları hepten unutmamasıdır. Günün değişik zamanlarında namazın beş defa tekrar edilmesinin hikmetlerinden biri de, günlük meşgalelere dalan insanoğluna dinî duyguyu bu sıklıkla hatırlatması olsa gerektir.

⁶³ Müslim, Tevbe 12-13; Tirmizî, Kıyâmet 59; İbni Mâce, Zühd 28; Riyâzus-Sâlihîn s. 140. 14. bab, 151. hadis.

⁶⁴ Biz bu konuyu “Aydınlanma Yolu Tasavvuf” kitabımızın “sohbet” bölümünde genişçe açıkladık, bakılabilir.

Sahabe, Hz. Peygamber'in sohbetlerine büyük bir aşkla katılıyor ve O'nu (s.a.v.) pür dikkat dinliyordu. Bu meclislerin verdiği üstün manevi haz ve sahabenin iştiafına rağmen Hz. Peygamber, onları usandırmamak için ancak fasıllarla ve belirli zamanlarda va'zu nasihatla bulunuyordu. Rasûlullah'm (s.a.v.) bu uygulaması da insanların, kalben ve zihnen yorulmalarının, usanmalarının gayet tabii olduğunu göstermektedir.

Aslında İslam'ın öngördüğü mizah ve şakacılık, merhameti ortaya çıkartan 'latife' şeklindedir. Yani siz birbirinize bir şaka yapıyorsanız bu şaka, aranızdaki sevgi, merhamet ve şefkati çoğaltmalı, bunlara zarar verici öfke, kin ve nefreti doğurmamalıdır.

Her insan nükteli konuşamaz. Üslubunda zarif olamaz. Beğenilen ve övülen şakalar da yapamaz. Çünkü şaka, mizah, nükte keskin bir zekâ ve o kişideki aklın yetkinliğini gösterir. Zekâ, aklın aniden şimşek gibi çakışı ve karanlığı yarışdır. Aynı zamanda insanda anlama, kavrama, öğrenme ve sorun çözme kabiliyetidir. Şimşek çaktığında aydınlık kaçınılmazsa, zeka parlayınca şaka ve nükte de kaçınılmazdır. Çıkan gürültü de şimşegin parlaklığı oranında artması gibi, nükte ve şakanın etkisi de o nispette artar. Burada en dikkatli mesele, dile geleni çok ani bir şekilde düşünüp değerlendirebilme zeka ve kabiliyete sahip olabilmelidir. Yoksa nice çam devirmelerden ve başa bela almalardan kurtuluş olmaz.

Hiç şüphesiz şakada insanı rahatlatma özelliği vardır. Yorulan beyinleri şaka ile dinlendirme, insanlık tarihi kadar eski bir usuldür. Mizah tarihin her döneminde insanın vazgeçemediği bir lezzettir. Bugün de böyledir, yarın da böyle olacaktır. Öyleyse, cemiyet içinde yaşamak zorunda olan her insan, özellikle de eğitimciler, yöneticiler, doktorlar gibi doğrudan insan ile uğraşanlar, asık suratlı ve sert görünlü olmaktan, soğuk davranışlardan ve itici olmaktan sakınmalıdır. Karşımızdakine

olumlu duygular vermeli, olumsuz duygular vermekten kaçınmalıyız. Bu maddî manevî bir sevap kapısı olarak sadakadır, bu bambaşka faydaları olan bir kazançtır. Müslümanın ahlakı da böyledir. Soğuk bir kişilikte olmak, durmadan surat asmak, asla vakarlı olmak değildir. İnsanlar arasında bulunurken sürekli mahzun ve mükedder olmak, asla havf ve haşyet sahibi müttaki birisi olmak değildir. Belki mürâi olmaktır. Çünkü her zamanın ve mekânın bir layığı ve yakışanı vardır. Onun için cemiyette herkesin güldüğüne gülmek, ağladığına ağlamak gerekir. Aksine bir tutum cehalete dayanan bir fazilet-furuşluktur ve sünnete aykırıdır. Sünnete ters düşmekle ne takvalı olmak, ne de muhabbetullahı kazanmak mümkün değildir. O yüzden selef-i salihin şaka ve mizah yapmışlar, mizahsız bir hayatı hoş karşılamamışlar, yerinde ve miktarında yapılan latif latifeleri hep savunmamışlardır. Akif Köten'in de belirttiği gibi, yeri geldiğinde şaka da yapmışlar, ciddi de olmuşlardır. Mizah'ı idarî, siyasî, ictimai, hukukî, iktisadî, ilmi ve felsefî hayatlarında hep kullanmışlar, bunun bilgi ve birikimleri kalıcı kıldığını, ilgi uyandırdığını fark etmişlerdir.⁶⁵

Sonuçta şunu söyleyelim ki şaka da ciddiyet gibi fitratın gereğidir. “Taş yerinde ağırdır” misali, her ikisi de yerinde güzeldir. Bu yüzden şaka dahi, ölçüsü kaçırılmadığında ve yerinde yapıldığında; yerinde sergilenen ciddiyet kadar değerlidir. Öyleyse müslüman ne devamlı gülmeli ve güldürmeli; ne de devamlı somurtup ciddi olmalıdır. İkisi arasında dengeyi kurmalı, orta yolu tutmalıdır. Malum, her işin ortası hayırlıdır. İfrat ve tefritten kaçınılmalıdır. Burada dikkat edilmesi gereken ölçüleri ve ilkeleri korumaktır. Olması gereken seviyeleri aşmamak gerekir. Bu da muhataba göre değişebilir. Ancak ne olursa olsun aşırı şaka yapmak, vakar ve saygınlığa zarar verir. Vakarlı olacağım diye kibre de düşmemek gerekir. Zira yapmacık veya aşırı ciddiyet

⁶⁵ Bkz. Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, Beyan Yayınları: 4/483-484.

nefret uyandırır. Doğru olan, güç de olsa, orta yolu bularak mutedil ve dengeli olabilmektir. Şuurlu ve olgun bir Müslüman fıtratı gereği gülmesi gereken yerde güler, şaka yapması gereken yerde şaka yapar, ciddi durması gereken yerde de susar ve vakûr olur.

Dinlenme Rahatlama İhtiyacı

Gerçi yukarıda az da olsa değinmiştik, insan hayat içinde bazen yorulur. Çeşitli sorumluluklar altında hayat mücadelesi veren insan maddî manevî yorgunluk ve sıkıntılara maruz kalan insanların, bunlardan biraz olsun kurtulması için şaka, mizah, nükte, espiri ve latifelere ihtiyaç hisseder. Böylece rahatlamış olarak tekrar işine gücüne dönebilir. Şakanın dinlenme ve rahatlama olumlu etkisi inkâr edilemez.

Dakikalarca kuru sırada ders dinlerken yorulan beden ve zihinlerimize öğretmenimizin anlattığı bir fıkra ilaç gibi gelirdi. Bunun yaşayarak farkına vardığımda, ileride öğretmen olacağıma karar verdiğim için, çok fıkra öğrenmek ve öğrencilerimi dinlendirmek adına çarşıya çıkmış ve bulduğum kaliteli fıkra kitaplarından satın almıştım. Daha sonra öğrendim ki ders dinlemekten yorulan ve usanan zihinleri rahatlatma için Hz. Ali' de şöyle tavsiye edermiş: “Bedenler yorulduğu gibi gönüller de yorulur, usanır. Kalplerinizi dinlendirin; ona ulaşacak hikmet yollarını arayın. Nefis oyun ister, oyalanmaya meyyaldir, yanlış şeyleri yapmak ister, tembelliğe yatkındır, rahatı arzular, çalışmaktan nefret eder... eğer nefisini çok arzularsan yıpratırsın, başıboş bırakırsan hepten rezil edersin”⁶⁶ Hz. Ali'nin bu tesbit ve tavsiyesi de gösteriyor ki, nefsi arzularından tamamen uzaklaştırmak onu öldürür; zaten bu mümkün değildir, isteklerinin tamamını yapmak

⁶⁶ Akif Köten şu kaynaktan nakleder: en-Nüveyri, Şihabuddin Ahmedb. Abdulvehhab, Nihayetil'l-Ereb -Edeb, Kahire tsz. 4,1-2.

ise, onu kontrolden çıkarır ve sefih bir hale sokar. Öyleyse onu zaman zaman dinlendirmek, eğlendirmek, neşelendirmek lazımdır ki, bu şevkle insan, tekrar aslı görevlerini yerine getirebilsin.

Ancak bu rahatlama peşinde olan insan şaka yaparken dikkat etmelidir. Çok aşırı, kırıncı ve haram yollarla yapılması insanı daha da yorabilir. Hz. Peygamber'in yapmış olması onun bir nevi sünnet olmasını da sağlar. Peygamberimiz arkadaşlarıyla beraber olduğunda onların sözlerine katılır, şakalarına güler, kendisi de yaptığı gibi, kendisine yapılmasına da izin verirdi. Günümüzde “kâmil mü'min” deyince asık suratlı, her zaman ciddi, gülmeyen, güldürmeyen, eğlenmeyen bir kimsenin akla gelmesi yanlış bir anlayıştır. Hâlbuki Hz. Peygamber ve ashabının günlük hayatlarına baktığımızda durumun hiç de böyle olmadığı, yeri geldikçe mizah, espri, şaka, gülme, güldürme, eğlence gibi davranışların en güzel bir şekilde icra edildiği görülecektir. Nitekim “Allah'ın rahmetiyle sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi.”⁶⁷ ayeti, sert ve asık suratlı olmanın meydana getireceği sosyal çözülme açıkça belirttiği gibi, yumuşaklık, güler yüzlük vb. şeylerin de toplayıcı özelliklerini dile getirmektedir.

Velhasıl İslâmî ölçüleri korumak kaydıyla yapılan şaka ve mizah hem dinlendirici olur, hem de insanlar arasında muhabbet ve sevginin artmasına vesile olur. Şakaya yer vermemek ciddiyet olarak kabul edilse de, asık suratlılık, somurtkanlık fazla sevilmez. Doğrusu her şeyin fazlası ifrattır, azlığı ve kıtlığı anlamında tefriti gibi sevilmez ve hoş karşılanmaz.

Gülme İhtiyacı

Gülmek insanda fitrî bir duygudur ve bir ihtiyaçtır. Hatta Peygamberimizin “Kardeşinin yüzüne tebessüm etmen

⁶⁷ Al-i İmran, 3/159.

sadakadır”⁶⁸ ifadesine göre; Müslümanın din kardeşine tebessüm etmesi bile ona çok büyük sadaka sevapları getiren bir salih ameldir, güzel ahlaktır. Ancak her şeyde olduğu gibi onun da bir sınırı ve ölçüsü vardır, ilkeleri vardır. Biz bu ölçüleri Sevgili Peygamberimiz (sav)’in hayatında rahatlıkla görür ve onu örnek almaya çalışırız, çalışmalıyız.

Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz, genellikle güler yüzlü ve mütebessim idi. İnsanlarla beraberken en sıkıntılı anlarında bile umumiyetle üzüntülerini belli etmez ve yanındakilere hüznün verecek bir tavır sergilemezdi. Hiç kimseden güler yüzünü ve güzel ahlâkını esirgemezdi. Bilhassa çok sevdiği kimselerle karşılaştığında tebessümü bir kat daha artardı. İşte size iki şahit:

Cerîr bin Abdullah (r.a); “Fahr-i Kâinât Efendimiz, müslüman olduğum günden beri beni huzuruna girmekten hiç alıkoymaz ve her gördüğünde tebessüm ederdi” buyurur.”⁶⁹

Hz. Ali (r.a) da şöyle der: “Rasûlullah (s.a.v), meclisindekilere karşı dâimâ güler yüzlü ve yumuşak huylu idi. Affı ve bağışlaması boldu. Hiç kimse ile çekişmezdi. Hep sükûnet ve vakarla hareket eder, dâimâ güzel söz söylerdi. Meclisinde bulunanlar bir - şeye gülerlerse o da tebessüm eder, bir şeye hayret ederlerse o da onlarla birlikte hayret ederdi”.⁷⁰

“Resûlullah’ın (sav) isimlerinden birisi de, "ed- Dahûk”tur. Yani “çok tebessüm eden, güleç” demektir. Peygamberimizin gülmesi genelde tebessüm şeklinde idi.⁷¹ Bazı sahabiler de Peygamberimizi hep tebessüm ederken gördükleri için; "Rasûlullah sadece tebessüm şeklinde gülerdi" demişlerdir. Halbuki onun az da olsa azı dişleri görünecek kadar güldüğü de olmuştur. Ebû Zerr

⁶⁸ Tirmizi, Birr 36

⁶⁹ Buhârî, Edeb, 68.

⁷⁰ İbn-i Sa’d, I, 423-425.

⁷¹ Abdullah b. Cüz'den: "Rasûlullah’ın gülmesi sadece tebessümdü." (Tirmizi, Menâkib, 10)

şöyle der: "Rasûlullah'ı azı dişleri görününceye kadar güldüğünü gördüm."⁷² Hz. Âişe (r.a) kahkahaya dikkat çeker: "Allah Rasûlü'nün küçük dili görünecek şekilde kahkahayla güldüğünü hiç görmedim. O ekseriyetle tebessüm ederdi" buyurmuştur.⁷³ Bazen onun hiç gülmediğini söyleyenler de olmuştur.

Bu tür rivayetleri orantılı bir denge içinde ve müsamaha ile değerlendirmek gerekir. Yani çoğunlukla tebessüm eder, bazen azı dişi görünecek kadar güler, kahkahadan özellikle kaçınırdı. Yeri geldikçe bu meseleyi daha geniş işleyeceğiz inşallah. İsterseniz bu arada onun gülüşü ile ilgili bazı başka rivayetleri de sunalım. Faydalı olacaktır diye düşünüyoruz:

İbnü'l-Fâris, İbn Abbas'tan (r.a.) rivayet ediyor: Resûlullah'ın (sav) Tevrat'taki ismi, "Ahmedü'd Dahûk"tur.

İbnü'l-Fâris diyor ki: Resûlullah (sav) seçkin ve şakacı birisi olduğu için "dahûk" diye adlandırıldı. Çünkü ısrarla üzerine gelenlerin çokluğuna ve kendisine gelen bedevîlerin kaba davranışlarına rağmen bunlardan usandığını, bunaldığını ve kaba davrandığını gören olmamıştı. Aksine o, sözlerinde ve davranışlarında son derece kibar ve nazikti.⁷⁴

Ebü'l-Hasan b. ed-Dahhâk, İbn Mesûd'dan şu sözünü rivayet ediyor: "Resûlullah (sav) gülmeye başladığı ya da güldüğü zaman eliyle ağzını kapatırdı."

İbn Adîy, Hz. Ali (r.a.)'den rivayet ediyor: "Resûlullah (sav) gülümsediğinde elini ağzına götürürdü. Ayrıca o, Cebrail'den şöyle işittiğini nakletmiştir: "Ben Cehennem yaratılalı bir gülmedim."⁷⁵

⁷² Müslim, İman, 84/314.

⁷³ Buhârî, Tefsîr, 46/2.

⁷⁴ İleride bunun örneklerini göreceğiz.

⁷⁵ Daha sonra Tekvir Suresindeki şu 19-21. Ayetler inince gülmeye başlamıştır: "O Kur'an, şüphesiz değerli, güçlü ve Arş'ın sahibi katında itibarlı, orada meleklerce itaat edilen, güvenilir bir elçinin (Cebrail'in) getirdiği sözdür." Burada Allah Teâlâ tarafından "emin, güvenilir" diye nitelenince, rahatlamış, gülmüştür. Bazı rivayetlerde korkusunun sebebi,

Hız. Ali sözlerine devamlı: "İşte Resûlullah'ın, bu günden itibaren vefatına kadar, azı dişleri görülecek kadar güldüğünü görmedim" demiştir.

Yine Ebû Berze (r.a.)'dan rivayet ediliyor: "Resûlullah'ın (sav) gülüşü çoğu zaman ön dişleri ortaya çıkacak ya da görülecek kadardı."⁷⁶

Peygamberimizin eğitim ve terbiyesinden geçen sahabe de tebessüm ve gülmeyi yüzlerinden eksik etmezlerdi. Şaka yapar ve yapılmasını hoş karşılarlardı. Şimdi buna dair bazı misaller görelim.

Ebu'd-Derdâ -radıyallâhu anh-, her söz söylediğinde muhakkak tebessüm ederdi. Hanımı bunu hoş görmezdi. Bir gün sebebini de söyledi:

–İnsanların seni ayıplamasından korkuyorum! O ise:

–Rasûlullah -sallâllâhu aleyhi ve sellem- bir söz söylerken muhakkak tebessüm ederdi, cevâbını verdi.⁷⁷

Sâbit bin Ubeyd de şöyle der:

“İnsanlarla oturduğu zaman Zeyd bin Sâbit'ten daha vakarlısını, evinde de ondan daha hoşsohbet birini görmedim.”⁷⁸

Hazret-i Ömer -radıyallâhu anh-, çok hızlı ve kısa namaz kılan bir bedevînin namazdan sonra yaptığı duasında:

–Yâ Rabbî, beni cennette hûrilerle evlendir! dediğini işitince:

–Bre adam, ücreti az ödedin, karşılığını çok istiyorsun! diye latîfe yaptı.⁷⁹

Tabîinden Abdullah bin Muhammed son derece neşeli ve şakacı bir karaktere sahipti. Hatta ölüm döşegindeki halası Hazret-i

İblis'in başına gelen olarak zikredilir. Cebrail bunu görünce, korkmaya başlamıştı. “Mekr-i ilahiden emin olunmaz” sözü meşhurdur.

⁷⁶ Bu rivayetler için bkz. eş- Şamî, a.g.e. VII, 124.

⁷⁷ Ahmed, V, 198, 199.

⁷⁸ Buhârî, el-Edebü'l-Müfred, no: 286.

⁷⁹ Nüveyrî, Nihâyetü'l-Ereb, IV, 3.

Âişe'ye dahî şaka yapmıştı. Hazret-i Âişe -radiyallâhu anhâ- hastalanmış yatıyorken, Abdullah onu ziyaret etmiş ve:

–Anneciğim! Sana kurban olayım, kendini nasıl hissediyorsun? diye sormuştu. Hazret-i Âişe -radiyallâhu anhâ-:

–Vallâhi bu ölüm derdidir, deyince Abdullah:

–Öyleyse mühim bir şey değil! diye şaka yaptı. Onun bu durumda dahî şaka yaptığını gören Hazret-i Âişe radiyallâhu anhâ:

–Sen hiçbir zaman bu huyundan vazgeçmeyeceksin! dedi.⁸⁰

Bir Müslümanın çok gülmekten sakınması ile asık suratlı ve sert olması arasında fark vardır. İslam, asık suratlı olmayı terk ederek tebessüm sahibi bir çehreye sahip olmamızı emretmektedir ve bunu bir ibadet olarak görmektedir.

Şimdi Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in gülme ile ilgili bazı hadislerini⁸¹ görelim:

Hz. Aişe şöyle demiştir: "Ben şimdiye kadar Rasulullah'ın (s.a.v.) aşırı neşelendiğini ve küçük dilini görünceye kadar güldüğünü görmedim. O, yalnız gülümserdi."⁸²

Abdullah Ibnu'l-Haris Ibn Cez' şunu söyledi: "Rasulullah'tan (s.a.v.) daha çok gülümseyen hiç kimseyi görmedim."⁸³

Suheyb şunu söyledi: "Rasulullah (s.a.v.) azı dişleri görününceye kadar güldü."⁸⁴

Huseyn ibn Zeyd el-Kelbî şunu söyledi: "Rasulullah1 in (s.a.v.) güldüğünü görmedim. O'nun gülmesi tebessüm etmekten başka birşey değildi."⁸⁵

⁸⁰ İbn-i Sa'd, VIII, 76.

⁸¹ Bu hadisleri Rudânî'nin "Cem'ul Fevaid" eserinin tercümesinden (İz Yayınları) aldık. Numaralar eserdeki hadis numaralarıdır.

⁸² Bakınız: Sahihu'l-Buhari, kitabul-cihad, bab: 162; edeb, bab: 68; Müslim, kitabı fezaile's-sahabe, hadis: 135; Ahmed, İV/358, 359, 362, 365.

⁸³ Rudânî, Cem'ul Fevaid, hn: 824.

⁸⁴ Rudânî, Cem'ul Fevaid, hn: 825.

⁸⁵ Rudânî, Cem'ul Fevaid, hn: 827.

Huseyn îbn Ali şöyle demiştir: "Dayım Hind'e, Rasulullah'm (s.a.v.) nasıl güldüğünü sordum. O da şu cevabı verdi: Çoğunlukla onun gülüşü tebessüm etmekte, o anda dişleri dolu taneleri gibi görünürdü."⁸⁶

Bu rivayetlerden anlıyoruz ki Sevgili Peygamberimiz (sav) ekseriyetle tebessüm ederdi. Nadiren de azı dişleri görünecek kadar güler, o zaman da eliyle ağzını kapatırdı. Öyleyse tebessüm etmek, gülmek ve kardeşlerimize güler yüzlü olmak ayrıca güzel bir sünnettir. Burada dikkat edilecek husus, çok ve anlamsız, ölçüsüz gülmekten sakınmaktır. Çünkü bu dünya hayatı nihayet çok çabuk geçen fani bir imtihan alanıdır. Asıl hayat, ölümden sonra başlayacak olan ebedî hayattır. Orada çok gülmek için burada Allah Teâlâ'nın koyduğu kanunlara, ilkelere, ölçülere uygun yaşamak gerekir. Bu konuda kendine düşeni yapamayan adama gerçekten yazık olmuştur. Allah Teâlâ bu konuda bizi şöyle uyarır:

"Artık onlar kazandıklarının bir cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar."⁸⁷

Buradaki "az gülsünler" ifadesinden tehdit kokusu gelmektedir. Bu ayeti daha iyi anlamak için Peygamberimizin şu hadisini görelim:

"Allah'a yemin ederim ki, eğer benim bildiklerimi bilseydiniz şüphesiz pek az gülerdiniz ve çokça ağlardınız. Yollara dökülüp yüce Allah'a yüksek sesle feryad ile dua ederdiniz. Keşke koparılan bir ağaç olsaydım diye, temenni ederim."⁸⁸

Hiç şüphesiz Peygamberimizin bildiği o gerçekleri insanlık eninde sonunda görecektir. Şu an bize düşen; şuurlu olmak ve Allah'ın azabını görüyormuşçasına korkup, tövbe etmek; Allah yolunda gayret edip çalışmaktır.

⁸⁶ Rudânî, Cem'ul Fevaid, hn: 828.

⁸⁷ Tevbe: 82.

⁸⁸ İbn Mâce, Zühd 19; Tirmizî, Zühd 9; Müsned.

Ancak bu ayet; ‘hiç gülmesinler, güler yüzlü olmasınlar’ demek de değildir. Günahlarını düşünerek üzüлp ağlasınlar, gözyaşı döküp, işlediklerin günahların affedilmesi için, tövbe etsinler, anlamındadır. Bu ayet, tebessümü, gülmeyi değil, laubaliliği ve şımarıklık yaparak her şeye ölçüsüz ve ilkesiz olarak çok gülmeyi, gülme işini amaç edinmeyi yasaklıyor. Bunun alameti de kakhaha atmaktır. Doğrusu İslam kakhaha ile gülmeyi hoş görmez.

Sahabe Resulullah (sav) Efendimizi en son gülerken görmüştür. Hem acı, hem de tatlı bir hatıradır bu. Enes (r.a) şöyle anlatır:

“Efendimiz’in son gülerinde Hz. Ebû Bekir namaz kıldırıyordu. Nihâyet pazartesi günü olunca saf saf namaza durduğumuzda Rasûlullâh (s.a.v) hücre-i saâdetlerinin perdesini kaldırıp bizi temâşâyâ başladı. Ayakta duruyordu. Sîması Mushaf yaprağı gibi pırıl pırıldı. Sonra tebessüm etti, mübârek dişleri gözükte. Nebiyy-i Ekrem Efendimiz’i görünce o kadar sevindik ki, neredeyse namazı bozacaktık. Hz. Ebû Bekir, Allâh Rasûlü’nün namaza iştirâk edeceğini düşünerek safa girmek için geri geri gelmeğe başladı. Ancak Fahr-i Kâinât (s.a.v), namazınızı tamamlayınız, diye işâret edip perdeyi örttü. İşte bu, O’nu son görüşümüz oldu, o gün dâr-ı bekâyâ irtihâl etti.”⁸⁹

Gülme konusunda da ifrat ve tefritten kaçınmak, itidal halinde dengeyi korumak gerekir. Sırıtmak, içten gelmeyen yapay gülüştür. Tehlikeli ve soğuk bir gülüştür. Avını gören aslanın sırtması kadar tehlikelidir. Kakhaha ise sesli ve abartılı bir gülüştür. İkisinden de kaçmak gerekir. Öyleyse sırtma da hoş değil, kakhaha da. İşin adaletli olanı, mutedil olanı, vasat olanı, orta yollu güzel olanı içten gelerek tebessüm etme şeklindeki gülmedir. Kakhaha genellikle kibrin, büyüklemlenin, ucbun, yani kendini beğenmenin bir göstergesidir. Takvâyâ, tevazu ve

⁸⁹ Buhârî, Ezân, 46.

efendiliğe zıttır. Müslüman mütebessimdir; ama onun tebessümünde dahi hep bir tefekkür, tezekkür, vakar, ağırbaşlılık ve içten içe hissettiği, bir hüznün ve asla aklından çıkarmadığı bir Allah korkusu vardır.

Dünyanın en mutlu ve neşeli insanları inanan insanlardır. Dindar insanların asık suratlı, şakadan hazzetmeyen, mizahtan anlamayan insanlar oldukları şeklinde bir kanaat vardır. Çoğunlukla önyargılardan kaynaklanan fakat kısmen gerçeklik payı da olan bu düşünce yanlıştır. Hz. Peygamber'in müminin mümine tebessümünü îslâmî Toplumun çimento görevindeki dinamiği olan sadakanın çeşitlerinden biri olarak sayması da, tebessümü doğuran faktörlerden biri olan mizahın sosyal yapıya müsbet etkisini göstermektedir. Bazı sosyal-psikolojik tecrübi araştırmalar, mizah duygusuna sahip olmayı, en fazla sevilen kişilik özelliklerinin başta gelenlerinden birisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Önemli Bir Mesele

Günümüzde müslümanlar genel olarak tebessüme ve latife ahlâkına mesafeli durmakta, hatta bu haller biraz nâhoş karşılanmaktadır. Mümin denilince akla çatık kaşlı, sert bakışlı, celalli, asık yüzlü kimseler gelmektedir. Evet, biz müminlere hüznün de yakışmaktadır. Çünkü itikadımıza göre imtihan ve sıkıntı yurdundayız. İman şuurumuz da hüznümüzü her gün yeniliyor. Başımızı yastığa her koyuşumuzda ihmal ettiğimiz vazifelerimiz, geçmişteki günahlarımız ve dünyanın bitmek bilmeyen cefaları geliyor aklımıza. Kalbimiz inciniyor, bir kez daha tazeleniyor hüznümüz. Şu garip dünyada kendi halimize mi üzülelim, din kardeşlerimizin haline mi bilemiyoruz.

Ancak müminler haklı sebepleri olsa da tebessümünü ve diriliğini kaybetmemeli, toplumun kendisiyle güç ve cesaret

bulduğu güven ve huzur insanı olmalıdır. Çünkü ümmetin güçlü ve şuurlu insanlara ihtiyacı var. Efendimiz s.a.v. bir hüznün peygamberi olmasına rağmen asla kaşları çatık halde durmaz, kimseye sert bakmazdı. Her halinde insanın içini ısıtan, kalbine tesir eden tebessümünü etrafındakilerden esirgemezdi. Hatta sahabiler “Allah Rasülü kadar tebessüm eden birini görmediklerini” hep söylemişlerdir.

Eğlence İhtiyacı

Allah Teâlâ insanı elleriyle yaratarak ruhundan üflemiş, ona büyük değer vermiş, melekleri dahi saygı için ona secde ettirmiş, kendinden önce yarattığı yerleri ve gökleri onun emrine ve hizmetine vermiştir. Niçin? Oyun ve eğlence olsun diye mi yaratılmamıştır insan? Oyun ve eğlence midir dünyada vazifesi? Asla ve kat’a öyle değildir. Allah Teâlâ insanı kendisine ibadet etsin diye yaratmıştır. Aralarından gönderdiği peygamberler aracılığıyla kendisinden haberdar etmiş ve ona hayatını mutlu bir şekilde yaşayabileceği dini, yani kanunları, yasaları, ilkeleri, helal ve haramları bildirmiştir. Dünyada ve ahirette mutlu yaşama biçimini öğretmiştir. Böylece din sayesinde onu karanlıklardan aydınlığa çıkarmıştır. Sonuçta onu akıl, irade ve çeşitli kabiliyet ve imkanlarla donatarak, dünyada ve ahirette büyük ödüller kazanacağı bir sınav için seçip yaratmıştır.

Hiç şüphesiz insanın bu dünyada Yaratıcısını ve dinini tanıması, vazifelerini öğrenmesi ve hayatı için gereken ihtiyaçlarını karşılaması gibi çalışıp çabalamalar, vaktinin çoğunu alır. Bu bakımdan önce vazife gelir. İşte bu sebeple bazı insanlar, kendi takva ve ciddiyetlerini herkes için de tavsiye ederek, “Müslümanın boşa geçirecek hiç vakti yoktur” derler. Fakat her insan gibi Müslümanın da kendisine düşen görevlerden ve bunun

yorgunluğunu attıracak dinlenmelerden arta kalan vakti olursa, onu da eğlenceye sarf edebilir.

Evet, Allah, dünya ve içindekileri kulları için yaratmıştır. Mü'min olsun olmasın bütün insanlar dünya nimetlerinden istifade ederler. Mü'min olanlar bu nimetlere şükrederek âhiret hayatını da kazanmış olurlar. Onun için iki dünya saâdeti mü'minler içindir: Mü'min olmayanlar nimetin sahibini tanımadıkları için O'na karşı vazifelerini de bilmez, nimetlerine de şükretmezler. Haliyle helâl-haram bilmez, hayatı baştan sona zevk ve safa ile geçirmek, dilediklerince eğlenmek isterler. Böyle yaşayan kafirlerin âhiret hayatlarında cehennemden başka bir nasipleri yoktur. Onlara göre bu dünyaya bir defa gelinir. Bunu değerlendirmeli, gönlünce yaşamalıdır. Yani yemeli, içmeli, eğlenmeli, gülüp oynamalı, zevk ve sefa içinde şen şakrak yaşamalıdır. Allah Teâlâ bunlar hakkında şöyle der:

“Dünya hayatı, bir oyun ve eğlenceden ibarettir. Eğer inanır korunursanız; size mükafatlarınızı verir. O, sizden mallarınızı da istemez”.⁹⁰

“İnkâr edenler ateşe sunuldukları gün; “Siz, bütün zevkleri dünya hayatı içinde bitirdiniz, bunlarla safa sürdürdünüz, tükettiniz. Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslamanızdan ve yoldan çıkmanızdan ötürü alçaltıcı bir azab ile cezalandırılacaksınız.”⁹¹

“Allah, inanıp iyi şeyler yapanları, altlarından ırmaklar akan cennetlere sokar. İnkâr edenler ise (dünya hayatından biraz) zevklenirler, hayvanların yediği gibi yerler; (sonunda) yerleri ateştir.”⁹²

Ancak şunu unutmayalım, Müslüman eğlenmez diye bir hüküm yoktur. Kim böyle derse yalan yanlış demiş olur. Belki şöyle demek gerekir: Müslüman da güler, oynar, eğlenir, ama onun

⁹⁰ Muhammed 36.

⁹¹ Ahkaf 20.

⁹² Muhammed 12.

bu hali dinin kanunlarından, helal ve haram ciddiyetinden bağımsız değildir. Meşru dairede yer içer, güler oynar, söyler eğlenir. Hatta yerine göre bu bir emiridir. Sevgili Peygamberimiz (sav) bir hadislerinde şöyle buyurur:

“Eğlenin ve oynayın! Çünkü ben, dışardan bakıldığında dininizde sertlik görülmesinden hoşlanmam.”⁹³

Sevgili Peygamberimiz Efendimiz (sav) şakaya izin verir, ashabının iyi şakalarını izler veya dinler, kendisi de şaka yapar ve kendisine de yapılmasına izin verirdi. Yere ki yalana, hakarete, aşağılamaya, kavga ve fitneye sebep olmasın. Fakat insanlar bazen gerçekleri söyleyemez, bazen şakaya vererek içindekileri söylerler. Tepki büyük olura “şaka yaptım” diyerek geçiştirmeye çalışırlar. O yüzden kalp kırıcı hususlardan uzak şakalar yapmak lazım. Bir de çok değil, yemekte tuz kadar yeter. Zira çoğu çalgam dadı verir.

Asr-ı saadette düğün ve bayramlarda yapılanlarla beraber, güreş, koşu, at ve deve müsabakası, def çalarak şiir söyleme, hitabet meclisleri gibi eğlence türleri vardı ve Müslümanlar buralarda eğlenirlerdi. Bunların bir kısmı zaten cihad ibadetine yardımcı sayılırlardı. Bu yüzden güzel görülmüştür. Çocukların da kendi aralarında değişik oyunlar oynadıklarını biliyoruz. Hatta bu oyunlarda kumar olmaması için üçüncü tarafların ortaya ödül koymaları da caizdir. Nitekim hadislere baktığımızda kocanın eşi ile şakalaşması ve oynaşması, aralarındaki sevgiyi arttıracak için tasvip, hatta teşvik edilmiştir.⁹⁴

Yukarıda görmüştük, zaman zaman yorulan ve usanan ruh ve bedenler, yaratılışları itibarıyla dinlenmeye, dinginleşmeye ve bu suretle rahatlamaya ihtiyaç duyarlar. İnsan, fitratının bu yönünün gereği olarak bir işten başka bir işe, bir kitaptan başka bir kitaba, bir sözden başka bir söze geçer; bazen ciddî bazen de şakalı

⁹³ Suyutî, Camiu’s Sağir, I. 63.

⁹⁴ Ebû Davud, Edeb, 84,85,149,7; İbn Mâce, Cihad, 40; Ahmed b. Hanbel, II, 352, 364, 3/67, 5/32.

tavırlar sergiler. Kimi zaman da rastgele, içinden geldiği gibi iş yaparak rahatlar. Ancak sonra bundan da bıkar ve başka bir işe koyulur.⁹⁵

İnsanların günlük hayatlarında, şartlara göre eğlenmek, dinlenmek, gergin bir ortamı yumuşatmak, insanları bir araya getirmek ve benzeri pek çok gerekçeyle başvurdukları vasıtalarından birisi de mizahtır. Mizaha, her kesim tarafından, hayatın her alanında ve pek çok maksatla başvurula gelmiştir. İnsanlığın tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan mizah hakkında bugüne kadar pek çok görüş de ileri sürülmüştür.⁹⁶

Oyun ve eğlence deyince aklımıza hemen insanların boş vakitlerini keyifli bir şekilde geçirmek için yaptıkları çeşitli faaliyetler gelir. Böyle bir sektör de vardır. Hatta belki de bu oyun ve eğlence sektörünün, dünyada sanayi ve ticaret sektöründen daha fazla bir ekonomik sektör haline gelmiştir. Özellikle de eğlence türüne giren spor, müzik, shov, sinema, kabare, tiyatro vs. sektörü önünde durulmaz bir para gücünün kaynağı olmuştur.

Eğlendirici faaliyetlerini biraz daha yakından görürsek, bunları zararsız ve zararlı eğlence sektörü diye iki kısma ayırabiliriz. Bu zararlı zararsız oluşun sınırlarını çizmek de zordur. İçki, uyuşturucu, kumar, fuhuş, seks sektörü açıktan zararlı ve haram eğlencelerdir. Eğer müzik ve dans, turizm gibi aslında zararsız olan bazı sektörler, zararlılara alet olursa, dolaylı yollardan onlar da zararlı hale gelirler. Bir de bunun ötesinde spor faaliyetleri olarak çeşitli oyunlar, sinema, tiyatro, çizgi film, karikatür, resim gibi çeşitli sanat dalları, okuma ve yazmalar bir eğlenceye dönüştürülebilir. Bunlar, kumar gibi zararlı yarışmalara dönüştürmeden, içine yersiz olarak cinselliği karıştırmadan

⁹⁵ Bkz. Ebû Muhammed Hamis es-Said, Peygamberimizin Mizah Anlayışı, çev. Muhammed Ateş, Polen Yayınları, İstanbul 2007, s. 23.

⁹⁶ Selami Şimşek, “Mevlânâ’da Mizah ve Nükte”, Tasavvuf, S. 14, Ankara 2005, s. 525.

yapılırsa, meşru olabilirler. Şaka ve mizah da böyle bir eğlence şeklidir.

Tevazu Ve Hoşgörü Alameti

Dinin eşya hakkında koyduğu hükümleri üç çeşittir.

1- Ya emir veya tavsiye olarak yapılmasını ister. Farzlar, vacipler ve sünnetler böyledir.

2- Ya haram veya mekruh olarak yapılmamasını, terk edilmesini ister.

3- Veya serbest bırakır. Mükellef isterse yapar, istemezse yapmaz. Mübahlar gibi. Ama mübahlar üstünde çok durmak, zaman kaybı ve ömür israfı olarak değerlendirildiğinden bu konuda aşırılık takva ve terbiye açısından hoş görülmez.

Peygamber Efendimiz mubah işlerde hep hoşgörülü ve müsamahalı olmuş, hayatın neşesini kaçırmak yerine olaya iştirak etmiş, böylece ortamın keyfine limon sıkarak kaçırmak yerine katkı sunarak artırmıştır. İlkelerine, ölçülerine uygun olarak şaka yapmak da mubahtır. Peygamber Efendimiz (sas), kendisi şaka yaptığı gibi, ashabının yaptığı şakalara da karşılık verirdi. Ashabı ile bütünleşir, onlar neye gülerse Hz. Peygamber de ona gülerdi.⁹⁷

Neden mi?

Unutmayalım, o da bir insandır. Bunun yanında onun şaka yapmasının daha bir çok sebep ve hikmetleri vardır. Ama en önemlisi deyince şunları söyleyebiliriz:

Hz. Resulullah (sav) Efendimiz varlık alemine rahmet olup en güzel ahlak ile nitelenmiş olduklarından, kişisel vakar ve heybetlerinden kendilerine hayran olarak huzurunda titreyen muhataplarına merhamet etmiş, onlarla şaka yaparak ünsiyetlerini sağlamış, konuşmaya ruhsat bulsunlar istemiştir. Bu sebep davet ve

⁹⁷ Bkz. Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatü's-Sahabe, Akçağ yay., 1/26-29.

tebliğ açısından önemli olduğu kadar, yaşanan sosyal hayat için de çok önemlidir.

Müslümanlar her şeyde Resulullah (sav) Efendimize uyumakla memur bulunduklarından, eğer latife ederek yumuşak ve güler yüzlü olmayı terk etselerdi, ümmetin de ona uyararak öyle olurdu. O zaman hiç gülmeyen, durmadan somurtan, daima korku ve endişe içinde olan asık suratlı, sert mizaçlı, somurtkan ve sevimsiz insanlar olmaları gerekirdi. Bu da insan fitratına, toplum tabiatına, hele hele eğitim ve öğretim, davet ve irşat çabasına aykırıdır. Böyle bir sosyal hayat olamaz. Söyler misiniz, böyle bir dine insanları nasıl davet edebilirsiniz?⁹⁸

İmam Busîrî'nin tespitini görmüştük; Peygamber Efendimiz (sas) yalnızken bir ordunun başındaymış gibi ciddi ve celâlet sahibi idi. Ancak o vakar ve heybetini ashabı ile arasına perde etmez, onların yanında mübarek yüzünden tebessüm hiç eksik olmazdı. Eşsiz sohbetinde güzel ve latif kelâmın etkisi hissedilirdi. Hayatın zorluğu ve ağırlığı içerisinde bunalan ruhların ferahlamak için ihtiyaç duyduğu mizah ve şaka O'nun hayatında da yerini bulurdu. Şakalaşır, kendisine şaka yapılmasına da müsaade ederdi. Böylece engin tevazusu ile muhataplarının rahatlamasını sağlardı.

İşte bu ve benzer sebeplerden ötürü Peygamberimiz ara sıra şaka yapmışlardır. Ama onun şakaları her türlü güzelliğe örnek, tamamen eğitici ve öğretici, kalbe muhabbet yerleştirici şakalardır.

Dil Ve davranış Terbiyesi

Yukarıdan beri gördük ki Hz. Peygamber, fitratı gereği ölçülü davranan, güler yüzlü, sevecen, nükte ve latifelerden hoşlanan, zaman zaman şakalaşmayı seven bir insandır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de O'nun bu vasfı için “Allah'ın rahmetiyle Sen

⁹⁸ Bkz. Ahmet Rifat Tasviri Ahlak Ahlak Sözlüğü, Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul. S. 222.

onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi”⁹⁹ buyurulmaktadır.

Peygamberimizin şaka yapmasının birçok sebep ve hikmetleri vardır. Onlardan birisi de verdiği mesajın en güzel şekilde anlaşılmasını sağlamaktır. Evet, Efendimiz(sas)’ın şakalarındaki maksat, sadece gülmek değildir. O (sav) şaka ve latifeleri ile bizlere güldürürken dahi düşündürmeyi öğretmiştir. İdrak sınırlarının zorlanması sayesinde zihni gelişimlerin ve derinliklerin yakalanacağını göstermiştir. Şakanın anlaşılan ilk manasının altında gizli ve ince manaların da var olabileceğini, bu sebeple hemen tepki göstermek yerine şaka ile ilgili tefekkür etmek gerektiğini, mizah yolu ile bizlere anlatmıştır. Üstelik bunları büyük bir nezaket içerisinde gerçekleştirmiştir. Veya sözü öyle bir zarif nükte ile söylemiştir ki, kolay kolay bir daha unutmak mümkün değildir.

Zaten şakalar, mizah ve fıkralar zamana ve mekana bağlı kalmadan, bir düşünceye örnek göstermek, herhangi bir durumu açıklamak veya toplantılarda konuşmaya canlılık katmak için söylenir. Milletlerin ortak hayat görüşünü, zekasını ve hazırccevaplılığını yansıtan bu türün örnekleri, insanları güldürürken düşündüren ve terbiye eden bir özelliğe de sahiptir. İçlerinde bayağı örnekler görülmekle beraber incelik, felsefi derinlik ve nükte taşıyan fıkralar daha çoktur. Esas ögesi insan olan fıkraların konularını gülünç hayat olayları, insan toplum ilişkilerinde düşünce ve davranış farklarının doğurduğu çatışmalar, insanlığın dramı gibi her türlü hayat hadisesi teşkil etmektedir. Biz bunları değerlendirmelerde bazen yanılgılara da düşebiliriz.

Olgun insanlar hata ve kusurları bile şaka yollu söyleyerek muhababının incitmek istemez. Nasreddin Hoca’ya bakalım da ders alalım. Bir gün bir acemi berbere traş oluyormuş. Berber usturayı

⁹⁹ Al-i İmran, 3/159.

sürdükçe başını kesiyor, her kestiği yere de kanı durdurmak için pamuk yapıştırıyormuş. Nihayet Hoca berbere:

- Berber Efendi, başımın yarısını pamuk ektin, bırak ben de yarısına keten ekeyim, demiş.

Selami Şimşek, “tasavvuf sürekli zikir, fikir, ölüm ve ahireti tefekkür, dünyayı red ile hüznü, ciddiyeti, ibreti öne çıkarır. Sufiler çok yemez, içmez, konuşmaz, gülmez, eğlenmez, şaka yapmaz insanlardır” gibi birçok insanın yanlış bildiği bir gerçeğe parmak basar. O, “Mevlânâ’da Mizah Ve Nükte” isimli çalışmasında şöyle der:

“Sûfîler, Hz. Peygamber'in seçkin temsilcileri olarak, tatlı dilli ve güler yüzlü olmayı, insanları kırmamayı, gönüllerini hoşnut etmeyi öğütlemişler, dozunu kaçırmamak şartıyla latîfe, şaka yapmayı uygun görmüşler ve muhataplarını istidat ve kabiliyetlerine göre bazan “havf ve hüznü”, bazan “aşk ve muhabbet” ve bazan da “nükte ve latîfe” yoluyla eğitmişlerdir. Mevlânâ ise bu yolda ağırlıklı olarak “aşk ve muhabbet” ile insanları irşâd ederken zaman zaman da “mizah ve nükte”ye başvurmuştur. Mizah ve nükte yaparken de genellikle behlül tipi latîfe ve fıkralar serdetmiştir. Onun latîfe ve şakaları, öğüt, ibret, neşe, aşk, sevgi, hoşgörü, adalet, hakikat, tevâzu, dostluk, huzur, mutluluk, barış, kardeşlik vb. güzel hasletlerle doludur. Bu sebeple onun ikinci bir Nasreddin Hoca olduğunu söylemek abartılı olmasa gerektir.”¹⁰⁰

Şaka ile ders verip terbiye etmek eski geleneğimizin güzel bir metodu idi. İşte Mevlana’dan şaka yollu bir ders. Bakınız kafası bozuk bir padişahı dahi dize getirip eğitmek nasıl olurmuş. Ama biraz ince fikir, biraz derin düşünce gerek.

Padişahın biri gazûbâne, bir nehir kenarında oturmuş idi. Emirler onun gazabından korkup, hiçbir şekilde gülmüyordu. Onun bir maskarası olup gâyet mukarreb idi. Emirler ona mürâcaat edip:

¹⁰⁰ Bkz. http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=630

- Eğer pâdişâhın güldürürsen sana şunu veririz, dediler.

Maskara pâdişâhın yanına gitti, her ne kadar cehd etti ise, pâdişâh ona nazar etmedi. Pâdişâhı güldürmek için, gülünç hal ve hareketler gösterdi. Fakat pâdişâh suya nazar eder ve başını kaldırmazdı. Maskara pâdişâha dedi:

- Suyun içinde ne görüyorsun? Pâdişâh:

- Pezevingin birini görüyorum, dedi.

Maskara şöyle cevap verdi:

- Ey pâdişâh-ı âlem, bu bende dahi kör değildir, senin gördüğünü o da görüyor¹⁰¹.

Mevlânâ, latîfenin sonunda sözlerine devam ederek şunları söyler: “Eğer din kardeşinde bir ayıp görürsen, o ayıp sendedir, halbuki onda görüyorsun. Âlem ayna gibidir, kendi nakşını onda görürsün; çünkü hadiste “Mü'min mü'minin aynasıdır”¹⁰² buyrulmuştur. O aybı kendinden izâle et. Zira incindiğin şey sendedir.

Bir fili su içmek için bir pınara getirdiler. Suyun içinde kendini görünce ürktü. Halbuki o, başkasından ürktüğünü zannetti; kendisinden ürktüğünü bilemedi. Sende zulüm, kin, hased, hırs, merhametsizlik ve kibir gibi bütün ahlâk-ı zemîme olduğu halde, bundan münfail değilsin. Bunları başkasında görünce münfail olup, ondan ürkersin. Binâenaleyh bil ki, kendinden incinir ve ürkersin. Bir adamın kendi noksanı ve çıbanı kendisine çirkin görünmez. Yaralı eliyle yemeğini yer ve parmağını yalar ve asla onlardan midesi bulanmaz. Fakat başkasında bir çıban veya biraz yara görse, o yiyecekten iğrenir ve hazmedemez. Kötü huylar da, noksanlık ve çıbana benzer. Bir adamın kendinde olunca, ondan rencide olmaz.

¹⁰¹ Mevlânâ, a.g.e., s. 25..

¹⁰² Bkz. Aclûnî, İsmail b. Muhammed. Keşfu'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs Amma İştehere Mine'l-Ahâdis Ala Elsinetin-Nâs, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1408, II, 2678.

Ancak başkasında onlardan bir parçasını görse, incinir ve nefret eder.”¹⁰³

Birlikte Yaşama Alıştırmaları

Latife, mizah, nükte ve yerinde ve hoş bir şakalar sevdiklerimizden gelen bir lütuftur. Kimi zaman sevindirir, kimi zaman tebessüm ettirir. Bazen de düşündürür. Latife yumuşaktır, incitmez. Güzeldir, gönüllere safa verir. Temizdir, içinde çirkinlik bulunmaz. Şaka, mizah, espri kelimeleri de latife ile yakın anlamlara gelir. Ama bizim kültürümüzün şaka anlayışını en iyi tarif eden kelime latifedir.

İslâm ahlâkının gereği müminler içten ve cana yakın kimselerdir. Çünkü taşıdıkları iman onların ahlâkını güzelleştirir, halim tabiatlı, yumuşak huylu kişiler haline getirir. Kalplerindeki merhamet ve şefkat yüzlerinden yansır. Güler yüz ve tatlı dil vazgeçilmez süsleridir. Onları gören sever, sevinir, huzur bulur. İnsanlar onun kelimesindeki letafetten mutlu ve memnun olur. Tebessümüyle gönüller alır. Çok kıymetli olan bu güzellik hiçbir para, makam ya da mevki gerektirmez.

Dünyevî değer yargılarının kalpleri kuşattığı günümüzde bu halin anlaşılması zor. Çünkü bu hal Saadet Asrı’nın ve İslâm’ı gönülden yaşayan saadetli kulların halidir. Efendimiz (s.a.v.)’in arkadaşlarından Câbir b. Semüre r.a. Rasulullah s.a.v.’in ve sahabilerin bu güzel halini şöyle anlatmıştır: “Kimi zaman sahabiler O’nun huzurunda birbirlerine beyitler okurdu. Rasulullah s.a.v. de onlara kendi haklarında bir şey söyleyince gülerlerdi. Rasulullah s.a.v. ise çoğunlukla tebessüm ederdi.”

Müslümanlar, Hz. Peygamber’in yolundan giderek ona uymayı Allah Teâlâ’nın emri ve muhabbetinin şartı bildiklerinden, güler yüzlü ve tatlı dilli olmayı, insanları kırmamayı, gönüllerini

¹⁰³ Mevlânâ, a.g.e., s. 25.

hoşnut etmeyi itiyat edinmiş ve öğütlemişlerdir. Dozunu kaçırmamak şartıyla şaka yapmayı da sünnet gereği uygun görmüşlerdir. Bu arada hakkı tavsiye, tebliğ ve terbiye adına muhataplarını istidat ve kabiliyetlerine göre bazan “havf ve hüzn”, bazan “aşk ve muhabbet” ve bazan da “nükte ve latife” yoluyla eğitmişlerdir. İşte bir örnek:

Mevlânâ semâ ederken sarhoşun birisi de meydana gelmiş. O da semâ ediyor, ama dolanırken Mevlânâ hazretlerine çarpıyormuş. Bazıları onu itekleyip, tartaklayıp dışarı atmak istemişler. Demiş ki öyle yapanlara: “O içmiş ama siz sarhoşluk ediyorsunuz”.

Sarhoş kavgacı olur ya. O içmiş ama siz sarhoşluk ediyorsunuz. O kavga etmiyor, semâ etmek istiyor. Siz semâdasınız ama kavga etmek istiyorsunuz. Nükteyi kaçırmayan bir insan.”¹⁰⁴

Hazırcevaplılık

İsmail Durmuş DİA için hazırladığı “mizah” maddesinde “hazırcevaplılık” fitratının nasıl mizaha konu olduğunu anlatır. Ona göre bu tür mizahların çoğu espri içerir ve özellikle bedeviler bu konuda meşhurdur. Bu gerçeğe dair ikisi tarihten, birisi bizden üç olay anlatmak istiyorum.

Haccâc-ı Zalimden Kurtulmak

Emeviler döneminde Haccâc-ı Zalim gibi bir kısım valiler, halifelerin kendilerine verdiği yetkiyi aşarak, zaman zaman onların bilgisi dışında veya bazen de göz yumdukları durumlarda keyfi uygulamalara giderek küçük bir suçtan dolayı bir adamın

¹⁰⁴ Selami Şimşek, Mevlânâ’da Mizah Ve Nükte,
http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=630

öldürülmesine veya dövülmesine kadar bir kısım zulümler yapabiliyorlardı. Böyle durumlarda trajik olaylar yaşandığı gibi komedi türü diyaloglara da rastlanabiliyordu. İşte bir örnek:

Bir gün Haccâc, askerlerinden ayrı gezerken bir bedevî ile karşılaşır ve kendisini tanımayan bedevîye:

-“Haccâc nasıl birisidir? diye sorar. O da:

-Zorba bir zalim, deyince Haccâc:

-Keşke onu halife Abdülmelik’e şikayet etseydin! der.

Bedevî ise:

-Allah ona da lanet etsin! O ondan daha zalim, daha zorba, der.

Daha sonra askerlere yetişir ve bedevîyi bir hayvana bindirip getirmelerini söyler. Onlar da bedevîyi getirirler. Bedevî, komutanlarının kim olduğunu sorar. Onlar da Haccâc’ı gösterirler. Bunun üzerine bedevî atını hızlıca mahmuzlar ve Haccâc’a yetişerek şöyle der:

-Bu seninle benim aramda sır olarak kalsın, kimse öğrenmesin.

Bedevî bu esprisi ve hazırcevaplılığı ile Haccâc’ın zulmünden kurtulur.¹⁰⁵

İncir Nerdeymiş?

Yine evinde oturup incir yiyen birisi, bir bedevi yolcunun yaklaştığını görünce, önündeki incir tabağını koca sarığının veya elbisesinin altına saklar. Biraz hoş beşten sonra ev sahibi gelen misafire:

- Kur’an okuyuşunuz güzel midir? diye sormuş, o da:

- Evet, demiş.

¹⁰⁵ İbnu’l-Cevzî, Ezkiyâ, s. 59. Bkz. Yusuf Doğan, Emevîler Döneminde Mizahı Etkileyen Faktörler, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:4, Sayı:8, 2006, s. 209 – 236.

- Hadi bir oku da dinleyelim.

Misafir “euzü besmeleden” sonra “Tîn Sûresini” okumaya başlamış: “... Vezzeytuni ve turi sinine ve hezel beledil emin”.

Ev sahibi hemen atılmış:

- Eyne’t tîn? Yani “nerede “tîn / incir?” demiş.

Yani “neden ilk kelime olan “vettîni”yi okumadan “vezzeytuni”ye geçtin?” demek istemiş. Ev sahibinin “eyne et-tîn”, yani “incir nerede kaldı?” diye sorması üzerine yolcu bedevî şöyle demiş:

- O elbisenizin / sarığınızın altında.

Yalancı peygamberlerin verdiği bu tür mizahî cevaplar kendilerini çok defa ölümden kurtarmıştır. Halife Me'mûn elleri bağlı (mukayyed) vaziyette huzuruna getirilen bir yalancı peygambere,

- Sen mürsel nebî misin? diye sorunca o,

- Hayır ben mukayyed (bağlı) bir nebiyim, diyerek mürsel gönderilmiş peygamber kelimesinin uzak anlamını (serbest, bağısız) kastedip tevriye üslûbu ile sözü mizah alanına kaydırmıştır.

Hoş Bir Hatıram: “el-Hartlâbî”

Bir zamanlar üç arkadaş, Merhum Halil İslamoğlu ve Ali Seyyithanoğlu dostlarımla okuldan çıkmış, güzel bir konu etrafında konuşarak evimize doğru yürüyoruz. Yoldaşlarımdan Halil Hocamla fikirlerimiz ters düşünce, o da ben de konuyla ilgili aklî ve naklî deliller getirmeye başladık. Her birimiz tearuz eder gibi görünen delillerimizi kendi anlayışımıza göre yorumluyor, uzlaştırıyor, tezimizi savunmaya çalışıyorduk. Derken ben bir ayeti zikrederek ondan kendi fikrimi dolaylı destekler bir yorum çıkarttım. Merhum itiraz etti:

-O ayeti öyle yorumlayan birisi var mı?

-Varsa kabul mü?

-Elbette.

-O zaman söyleyeyim, elbette var.

-Kim o, söyler misin?

-Tabii ki söylerim. Ebu Muhammed Cemaleddin b. Özdemir el-Hartlâbî el-Mer'aşî.

-Peki öyleyse, dedi ve sustu.

Ben içimden gülmeye başladım. Bilenler bilir, Halil Hocamın öyle susması nadirattandır. Bir müddet sessizce yürüdük. Ben “acaba çakarlar mı?” diye düşünürken gülmemek için kendimi zorluyor, dilimi hafifçe ısıırıyordum. Ortalığı gerçekten de bir müddet derin bir sessizlik kaplamıştı. Derken tartışmayı dikkatle dinleyen üçüncü arkadaşımız başını bana doğru çevirdi ve kestiremeyen kararsız ama soran gözlerle bakmağa başladı. Galiba espiriyi anlamıştı ama yine de terddütlüydü. Yani benden anladığı şeye tasdik bekliyordu o bakışlarıyla. Ben de keyifli keyifli gülererek verdim gitti istediğini.

O da gülmeye başlayınca, Halil Hocam biraz şaşkın, biraz tedirgin bize bakmaya başladı. Ortada bir şeylerin döndüğü kesindi ama neydi? Düşünüp araştırmaya başladı. Anlayınca o da gülmeye başladı ve anında itirazı da bastı:

- Hayır, kabul etmiyorum!

- Geçti Bor'un pazarı hocam. Atı alan Üsküdarı bile geçti.

- Hayır! Asla kabul etmiyorum...

Neydi mi güldüğümüz?

Muhammed benim büyük oğlumdu. “Ebu Muhammed” künyesi oradan. Özdemir ise rahmetli babam, Hartlap da köyümdü. el-Mer'aşî'yi açıklamaya gerek var mı? Adımın da aslında Cemaleddin olması gerekir. Kısaltılmışını yazdırmışlar nüfusa. Yani “Ebu Muhammed Cemaleddin b. Özdemir el-Hartlâbî el-Mer'aşî” diye delil getirdiğim müfessir, aslında benim kendimdi...

İsim ve künye doğru, ama “müfessir” olduğum doğru muydu? “Resulüllah (sav) Efendimiz “şakayla da olsa yalan söylemeyiniz” diyordu. Buna inanmak da size kalmış. İp ucu vereyim mi? Yirmi yıldan fazla İmam Hatip Lisesinde tefsir

dersleri okuttuk. Elif Mescidinde Kur'an-ı Kerim'in baştan sona tefsirini yaptık. Yıllardır vaazlarımızı Kur'an-ı Kerim'den yaparız. Bunları internetten ararsanız bulabilirsiniz. Artık fakiri de "müfessir" sayarsanız kıyamet kopmaz ya!

Kendisini Veya Malını Koruma Endişesi

İsmail Durmuş geçmişte mizah konularını anlatırken bir de "gaflet ve ahmaklık üzerine kurulanlar"ı zikreder. Ona göre gerçekten dalgın, saf ve ahmak olanlar mizah üretilmesine yol açtıkları gibi bunu bir kazanç aracı edinerek saf ve ahmak numaralarıyla mizah üretenler de vardır. Arap dünyasında bu konuda en meşhur isim Cuhâ'dır. Zeki olduğuna dair rivayetler olmakla birlikte Cuhâ'nın daha ziyade ahmaklığı darbimesel olmuş ve Câhiz'in eserlerinde bu yönüyle yer almıştır.

Kendisine hamakatle ilgili bazı mizahî olaylar izafe edilen Bağdatlı zengin İbnü'l-Cessâs'ın aslında son derece zeki olmasına rağmen malını korumak için böyle bir yola başvurduğu kaydedilir. Mü-vesves gibi daha çok deli numarası yapanlar da aynı çeşit mizah üreticileri arasında yer alır.¹⁰⁶

Nitekim kitabımızın başında şaka ile ilgili deyimleri işlerken de görmüştük ki birçok deyim, aslında yüzüne açıktan söylenemeyen birçok gerçeklerin muhatabına şaka yollu söylendiğini ifade eder. İşte onlardan bazıları: "Şaka söylemek, şakaya almak, şakaya getirmek, şakaya sığınmak, şakaya vurmak, şaka maka, şaka yollu". Tabi bu tür şakaların "Soğuk Şaka", yani hoş karşılanmayan, yersiz nükte veya sözle yapılan şaka ile "eşek şakası" cinsine girdiğini de belirtelim.

Evet, insanlar eleştirilerini bazen şaka yollu söyleyerek sitem veya düşmanlıklardan korunmaya çalışırlar. Bazen de kötü niyetli kıskanç kişiler, içlerindeki olumsuz duyguları şaka ile

¹⁰⁶ A.g.m.

söylemek isterler. O yüzden “her şakanın yüzde doksanı ciddidir, doğrudur” sözü çok yaygındır. Bu bir nevi muhatabına kendi düşüncesini söylerken, “konu komşu, mahalleliler veya insanlar senin hakkında şöyle şöyle konuşuyorlar” diyenlere benzer.

Şunu da görmek gerekir ki, krallıkla idare edilen yerlerde her zaman fikir hürriyeti ele geçmez. Bu tür yönetimlerde sosyal eleştiri düşüncesi gelişmez. Çünkü doğruyu söylemek bazen çok tehlikeli olabilir. Genellikle alimler ve edipler saraylara bağlı olduğu için, yöneticileri eleştirmek daha da zorlaşmıştır. İşte bu gibi zaman ve zeminlerde mizah, şaka türü imdada yetişir. Toplumunu ıslah edici müstakil eserlerin yerini bazen sosyal mizah, hiciv ve hezl türü şakalar alır ve bir nevi ıslah görevini yüklenir. “Kızım sana diyorum, gelinim sen anla” kabilinden yapılan mizah içerikli uyarılar, belki bu maksada hizmet etsin diye düşünülmüştür.

“İt Üşümez”

Bu konuda bir hatıramı yazayım. Devletin bazen çok komik kararları olur. “Bunu yazan nasıl bir insan?” diye kara kara düşündüğünüz kanunlar ve yönetmelikler vardır. İşte onlara bir örnek, bize, gülmeye korktuğumuz bir şaka dinletti. Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesinde öğretmeniz. Hala duruyor mu bilemem, devletin o zamanlar “kaloriferler 15 Kasım'da yanacak” diye bir talimatı mı, yönetmeliği mi bilmem, neyse bir emri varmış. Yahu Allah Teâlâ'nın kanunları ile hareket eden hava, çalışan iklim, senin laik devletinin beşerî kanunlarını dinler mi? Talimatını, genelgeni takar mı? Bu kararı verenler “Ya hava erken soğursa?” diye hiç mi düşünmezler? Be ahmak adamlar, kalorifer yanarken bile odalarında elektrikle ısınanlara sen ne yapabilirsin? Sanki tasarruf mu sağlıyorsun? Bırakın her il, her kurum, kararını kendisi versin.

Veremez.

Neden?

Yetiştirdiği insanı iyi biliyor, güvenemez de ondan.

Sen güvenme ve hakkını verme. O elbette bir yolunu bulur, alır. Devlet bunun farkındadır aslında. O da “farkında olmayan ahmakları ne kadar durdurursak, o kadar kârdır” der herhalde.

Her neyse, biz gelelim olaya. Nitekim havalar o sene erken soğumuştı, Kasım 15 olmadığı için bizim kalorifer haliyle yanmamıştır. Okul buz gibiydi. Doğrusu üşüyoruz. Derslere pardösü ile girip çıkıyoruz. Müdürümüz de vaziyeti biliyor, ama “kaloriferi yak” talimatı gelmediği için yakamıyor. Bir teneffüste, mazeret beyan edencesine öğretmenler odasına geldi. Sporu seven ve iyi giyinen yakışıklı bir müdürdü rahmetli. Üzerinde sadece bir takım elbise vardı. Selamdan sonra:

- Üşümüyoruz değil mi arkadaşlar? Bakın ben kazak bile giyinmememe rağmen, üşümüyorum, dedi.

Aslında bize bir moral vermek istediği belliydi. Ama bunu böyle yapmacık sözlerle geçiştirmese de işin gerçeğini söylese daha iyi değil miydi? Az önce soğuktan şikayet ederek idareyi tenkit edenler sustu, bir cevap vermediler. Ancak, müdürün de hocası olan, herkesin yaşına ve ilmine hürmet ettiği Hüseyin Bahar Hocamızın aklına bir espri, bir nükte veya latife gelir de söylemeden geri yutar mı lafı? Hemen atıldı:

- Müdür Bey, malum, atalar “it üşümez” demişler. Biz çok üşüyoruz.

Zaten hava soğuktu, mos mor kesilen Müdür Bey gibi biz de iyice donduk kaldık. Biz nasıl bir tepki vereceğimize şaşırmıştık. O esnada derse giriş zili çalmıştı zaten. Hocamız derse gitmek için yürüdü gitti. Biz de kalktık, “müdüre ayıp olmasın” diye gülmemeye gayret ederek dersimize gittik. Hüseyin Hocamızın eleştirisi yerindeydi, tebrik gerekirdi. Ama “biraz ağır mı oldu acaba?” diye düşünme düşünme sınıfa girdik. Aman neyse, talebesidir, aralarında istifil olurlar.

Selamdan sonra sınıfa sordum:

- Üşüyor musunuz arkadaşlar?

Sınıf hep birden bağırdı:

- Eeeeeet!...

Ben gülmeye başladım. Onlar da, bağırarak cevap vermelerine gülüyorum sandılar, sebebini sormadılar. Sıcak bir havada derse başladık...

Nâbî'nin şu beyitleri de bu konuya bir işaret olabilir:

Eyleme hezl ü mizahı pîşe

Düşürür dostlarını endîşe

Dostu etme latîfeyle feda

Hakk-ı nân u nemegi etme heba.

ŞAKANIN FAYDALARI

Bireysel Gelişimde Şakanın Faydası

Duygu ve düşüncelerin şaka ve nüktelerle süslenerek anlatıldığı söz ve yazı çeşidi olan şaka ve mizah, pek çok maksada hizmet ederek faydalar sağlar. Bu sebeple mizah, bazen bir bilgi

veya haberin zarif bir espriyle aktarılması, bazen zararsız bir eğlence, bazen de fert ve toplumdaki menfi yönleri, iğneleme yoluyla düzeltme gibi çeşitli maksatlarla kullanılır. Hayatın her alanında herkes tarafından kullanılabilen mizah, onu kullanan kişi hakkında ipuçları da verir. Mizah yapma konusunda insanların gruplara ayrılmasını “Şakanın Çeşitleri” başlığında görmüştük.

Yine biraz önce “Birlikte Yaşama Alıştırmaları” başlığı altında insanların sosyal bir varlık olarak birlikte yaşamak zorunda olduğunu görmüştük. Burada da bu birlikte yaşayışın içten gelen bir sevgi ve saygı içerisinde mutluluğa dönüşmesini, şakanın buna faydasını görmeye çalışacağız. Yani konu biraz farklıdır.

Latifede muhâtabı rencide etmeden memnun etmek, tebessüm ettirmek ön plana çıkar. İçinde istihza, hakaret, yalan, korkutma vs olmayan şakalar ve latifeler dostlukları pekiştirir. Birliği, dostlukları, arkadaşlıkları bozan istihzanın kaynağı olan gurur, kibir ve bunlara vesile kılınan şakalar, Allah ve Resulü tarafından yasaklanmış, haram kılınmıştır.

Dostlarla dil şakası yapmak ve onların ihtiyaçlarını gidermek konusunda Enes ibn Malik (r.a.) Peygamber (sav) Efendimizin şu buyruğunu aktarır:

“Bir kimse bir mü'mine iltifatta bulunur ve onun küçük ya da büyük dünyevi bir ihtiyacını giderirse, kıyamet gününde Allah (cc.) onun emrine bir hizmetçi vermeyi kendisine bir borç bilir.”¹⁰⁷

Latife, söylendiğinde hemen insan aklını ve ruhunu fetheder, kişinin veya toplumun içinde bulunduğu kesif ve yoğun bir durumun arkasındaki mantığı yakalayarak çok ince bir dille bunu izah eder. “Latife latif gerek” sözü birkaç manada incelenmelidir. Bir kere latifenin yani yapılan şakanın, esprinin hakikaten de latif

¹⁰⁷ Bu hadisi Bezzar Müsned'inde Enes ibn Malik'ten rivayet etmiştir. Hadis zayıftır. Heysemi der ki: Senedinde Ya'la ibn Meymûn vardır ve kendisi hadisçiler tarafından terk edilmiştir. Feyzü'l-Kadir, C. 6, S. 8.

olması, ince ve nazik olması, kaba olmaması lazım. İkinci olarak, 'Latife latif gerek': Allah insanı 'latif' olarak yaratmıştır, o latif olana, latif olan kişiye ince bir şekilde hitap etmek manası vardır. Üçüncü olarak, 'Latife latif gerek' demek, senin de bir kalbin var, latife yakışan latif olmaktır demek. Yani iltifat etmen lazım, insanları rencide etmemen lazım, demektir. Son olarak da; gerek içinden, gerek dışından yaptığın kaba saba şeyler Allah'ın yanında bir kıymet ifade etmez demektir. Gerçekten de zengin bir manası vardır bu sözün.

Aslında gönül ve zihin dünyamızda ne varsa ona uygun, onu ifade eden söz söyler, şaka yapar veya iş üretiriz. “Küp içindekini sızdırır” denmiş. “Dervişin fikri neyse zikri de odur” denmiş. Eğer yapımızda insanı Yaradan'dan dolayı seven bir Müslüman merhameti varsa o yönde bir mizah yaparız. Yok, yıkıcılık, tahkir etmek varsa o şekilde yaparız. hatta bu taklit meselesini o kadar ileri götürdük ki, İslam'ı bile taklit etmeye başladık.

Mevlana ile oğlu arasında geçen bir olayda, kişinin eğitim ve terbiyesinde şakanın ne kadar etkili olduğunu açıkça görürüz: Sultan Veled'den nakledilmiştir ki:

“Bir gün bana büyük bir rûh bezginliği ve sıkıntı galebe etmişti. O sırada babam hazretlerinin medresenin kapısından içeri girdiğini gördüm. Beni bezgin ve sıkıntılı görünce:

- “Birinden mi incindin, çünkü hiç böyle sararıp solmamıştın” dedi. Ben:

- “Bilmiyorum, bu ne haldir” dedim.

Babam kalkıp eve girdi ve bir müddet sonra başına ve yüzüne bir kurt postu geçirip “Bu! Bu! Bu!” yaparak dışarı çıktı. Benim yanıma gelince çocukları korkuttukları gibi yine “Bu! Bu! Bu!” yaptı. Onun bu hareketinden bana büyük bir gülme geldi. Alabildiğine güldüm, baş koyup babamın ayaklarını öptüm. Babam,

- “Bahâeddin eğer bir latif sevgili sana sıkı sıkıya bağlansa, seninle şaka şenlik etse ve birdenbire yüzünün şeklini değiştirip gelse ve sana “Bu! Bu! Bu!” deseydi, ondan hiç korkar mıydın?” buyurdu. Ve devam etti:

- “Seni sevindiren, seni sevinç ve neşe içinde tutan sevgili, seni üzen ve kendisinden sıkıntı duyduğun aynı sevgilidir. Hep odur, hep ondan feyizlenirsin”¹⁰⁸.

Alim insanda şaka, insanları irşad ve terbiye içindir. Mizah ve nükteyi ancak kemâl sâhipleri yapabilir. Bu yetkinliğe ulaşmayanlar ya latîfe ve şaka yapmamalı, susmalıdır. Ya da çok düşünüp az yapmalıdırlar.

Mevlânâ'nın yaptığına bakar mısınız? Aslında o, nüktesi bol mürşitlerdendir. Ama sırf insanları güldürmek, kahkaha attırmak için değil aksine onları güldürürken düşündürmek, uyarı ve ikazlarda bulunmak, sevgi, saygı, hoşgörü, adalet, ferâset, tevekkül, tevâzu, dostluk, huzur, mutluluk, barış, kardeşlik gibi güzel hasletleri kazandırmak için latîfe ve nükteler söylemiş ve yapmıştır. Hiç şüphesiz etkili de olmuştur. Yine o kendini beğenmek, iki yüzlülük, yalan söylemek, hurafe ve batıl inançlara bağlanmak, dünya malına hırs, tama' göstermek, nefsi hevâ ve heveslerin peşine koşmak, körü körüne bir şeyi taklit etmek, bilmediği bir şeyin ardına düşmek, yersiz söz ve davranışlarda bulunmak, insanların kusur ve ayıplarını araştırmak gibi kötü huylardan uzaklaştırmak için latîfeler yapmış, nükteler söylemiştir. İleride eğitimde de bunun önemini göreceğiz. Sonuçta şakaların kişisel gelime ve olgunlaşmada etkisi büyüktür, faydası çoktur.

Son olarak şunu belirtelim, şaka, mizah ve nükteler bir zeka alametidir. Bilimsel araştırmalar ve deneyler, şakadan anlayan ve kara mizahtan hoşlanan kişilerin daha zeki olduğu ortaya çıkarmıştır. Yapılan araştırmalarda, yaygın inanın aksine, kara

¹⁰⁸ Ahmed Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, M. E. B. Yay., İst. 1989, I, 255-256.

mizahtan hoşlananların aksi ve agresif kişiliklere sahip olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunmamıştır.¹⁰⁹

Ailede Şakanın Faydası

Ailede sevgi, saygı, hoşgörünün devam etmesi için zaman zaman şakalar yapmak, onları hem eğitmede, kusurları bağışlamada, hem de gönülleri almada yardımcı olur. Müslüman öylesine bir hoşgörü ve sevgi gösterir ki herkes gülüp sevinir, memnun kalır. Tıpkı Nasreddin Hoca da olduğu gibi.

Nitekim Nasrettin Hoca'nın iki karısı varmış. Bir gün birini bir kenara çekip kendisine bir mavi boncuk vermiş. “Al bunu sakla; sakın ortağına bir şey söyleme!” demiş. Bir başka zaman da ötekine aynı şeyi söylemiş. Bir gün kadınlar, Nasrettin Hoca'nın hangisi daha çok sevdiği hususunda bahse ve münakaşaya girmişler. Anlaşamayınca, meseleyi Nasrettin Hoca'ya sormuşlar. Hangimizi daha çok seviyorsun?

Hoca her ikisini de mânâlı mânâlı bakarak: “Mavi boncuk kimdeyse, onu” demiş.

Gönül almak korkutarak itaat ettirmeden çok faydalı ve neticesi zevklidir. İnsan padişah bile olsa, bu yüzden aile içinde idareye gitmenin, müdara etmenin önemini ve gereğini bilir. Nitekim anlatılır ki, Bir pâdişâhın on câriyesi vardı. Bu câriyeler, “Pâdişâhın indinde içimizden kim daha ziyâde sevgilidir? Bunu bilmek isteriz” derler. Pâdişâh dahi: “Bu yüzük yarın her kimin odasında bulunursa, en ziyâde sevgili olan odur” buyurur. Ve pâdişâh o yüzük gibi on tane daha yapılmasını emredip, ertesi günü her bir câriyeye verir. Demek insan padişah da olsa evdeki kadınlara karşı muara yapmak zorunda kalıyor, aile fertlerini akıl ve mantıkla beraber bir şekilde idare etme gereği hissediyor. Bu

¹⁰⁹ <http://www.trthaber.com/haber/saglik/saka-ve-mizahtan-anlayanlar-daha-zeki-294748.html>

yüzden olsa gerek, kişiye ailesinin gazabından korunabilmesi için yalan söylemeye bile ruhsat vermişlerdir. Bu üstünde düşünülmesi gereken bir husustur.

Söz Mevlana'dan açılmışken, yine ondan bir latife sunalım: Mevlana da gerek âilesinde ve gerekse çevresinde gördüğü yanlış inançları, halkın uğursuzluk saydığı şeyleri kırmadan, incitmeden, latife ve nükte yoluyla düzeltmeye çalışırdı. Bir gün Mevlânâ'nın karısı Mevlânâ'nın yırtılan feracesini, Mevlânâ'nın üzerinde dikiyordu. Bir elbiseyi insanın üzerine dikerken ağza bir şey almak bilinen bir âdettir. Meselâ bir yaprak, bir saman çöpü veya bir kâğıt parçası alınır. Böyle bir şeyi ağza almadan dikmeyi çok uğursuz sayarlardı. Kira Hatun'un hatırlarından:

- Acaba Mevlânâ da mübârek ağzına bir şey aldı mı? Diye geçti.

Mevlânâ bu hurafeyi yıkmak için şakadan yardım alarak hemen şöyle cevap verdi:

- Bunun ehemmiyeti yok: sen adamakıllı dik. İşte ben ağzıma: “Kul hüvellahu ahad” (De ki: O Allah tektir...)’i aldım,”¹¹⁰

Ailede büyüklerinin görülen yanlışlıkları düzeltmede latife yollu ıslaha çalışmaları kabahat, kusur veya suçları yüze vurup utandırmadan çözüme kavuşturmaları çok önemlidir. Çok söz arsız edermiş. Ulu orta yapılan tenkitler ve acı sözler, yüz suyunu dökerek kişileri yüz göz eder, aradaki sevgi ve saygıyı bitirir. Giderek aile disiplinin ve düzenini bozar. Özellikle de aileye sonradan katılan gelin, damat, kayınlar, kuzenler gibi akrabaları aile düzenine uyum sağlamada başarılı olmada nezaketle ve zekice yapılan zarif şakaların, ince nüktelerin ve lütfekar latifelerin önemi çok daha büyüktür, çok daha etkin ve kalıcıdır, çok daha iyi neticeler doğurur. Mesela “kızım sana diyorum, gelinim sen anla” sözü buna bir güzel örnektir. Öyle zarif, öyle nazik ve kibar babalar var ki, çocuklarına doğrudan emretme yerine, hep işaretle,

¹¹⁰ Eflâkî, a.g.e., I, 275.

nükteli yönlendirmelerle isteklerini iletmışlerdir. Haliyle böyle babaların çocukları da o işaret ve nüktely anlayacak idraki gösterebilecek kabiliyettedir. Aslında o kabiliyet hepimizin içinde az çok var olan bir hazinedir. O defineyi gün yüzüne çıkarmak için kazma kürekle ile biraz çalışıp emek vermek gerekiyor değil mi?

Rahmetli babam da bazen anlatacaklarını bir fıkra ile anlatırdı. Ben de zaman zaman onları dostlarıma bir şeyler anlatırken kullanırdım. Yine bir gün Elbistan yollarında Yaşar Alpaslan ve Serdar Yakar Beylerle taksi içinde giderken bir şey anlatıyordum. Bu arada “babamdan duymuştum” deyince, Yaşar Bey birden atıldı ve dedi ki:

- Arkadaş, kusura bakma sözünü kesiyorum, elinde hangi kitap çalışması varsa onu hemen bırak, önce şu “Babamın Fıkraları” kitabını yaz. Emin ol çok merak ediyorum. Bence çok faydalı bir kitap olur, dedi. Benim de hem o, hem de çok etkin bazı fıkraları derleyip bir “Fıkra Tahlilleri” kitabı yazma arzum vardı. İnşallah ikisini de yazarız bir gün.

Eğitimde Şakanın Faydası

Mizahın eğitime katkısı da büyüktür. Çünkü mizah ile anlatmak öğrenmeyi, şaka ve nükte ile terbiye etmek de eğitimi kolaylaştırır. Dağılan dikkatleri toplamak, içi bezdiren usanmamaları gidermek, zihnin ve kalbin yeniden canlanmasını sağlamak için şaka çok önemli bir araçtır. Hatta eğitim aynı zamanda bir karşılıklı sevgi ve saygı işi ise, bunu sağlamak ve perçinlemek için, sınırları belli ve dozu iyi ayarlı şaka ve mizahın önemi asla inkâr edilemez. Eğitim ve öğretim ile meşgul olanların ihmal etmeden buna ehemmiyet vermesi gerekir. Hz. Peygamber'in

sünnetinde, bilhassa çocuklara karşı davranışında bunun pek çok örneklerini görmekteyiz.¹¹¹

Her hususta olduğu gibi mü'min, eğitim ve öğretimde de mütebessim olmalı ve yerinde latifeyi kullanmalıdır. Ancak bu konuda muhataplarının durumlarını gözetmeli ve aşırılıklardan uzak orta yolu tutmada dikkatli olmalıdır. "Öğretmen olarak gönderilmesiyle" iftihar eden Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bu hususta da en güzel örneğimizdir. Ondan sonra bu dini insanlığa tebliğ etmek ve öğretmek ümmeti olarak bize düşer. Öyleyse seven, sevilen, sevdiren, sevindiren, müjdeleyen, umutlandıran olmak hepimizin görevidir. Bu noktada şaka, latife ve tebessüm vazgeçilmez metodumuz, usulümüz olmalıdır. Adımız anıldığında insanların aklına öğretmek adına ceht, gayret ve çabamız kadar tebessüm eden simamız da gelmelidir.

Neden mi?

Çünkü yukarıda anlattık, zihinler ve gönüller de bazen yorulur, usanır, bıkar. Bazen de işin başında korkar, ürker. Umutları kırılır, azimleri kesilir. Onları şaka ile dinlendirmek, güldürerek hafifletmek, müjdeleyerek umutlandırmak, örnekler vererek azimlerini güçlendirmek gerekir. Nitekim İbn-i Abbas - radiyallâhu anhumâ- talebeleriyle birlikte oturduğunda onlara bir müddet hadîs-i şerîf nakleder, sonra da:

– İştahımızı açın! Yani latife yapın, şiir okuyun, muhakkak ki rûh da, bedenlerin usanması gibi usanır" der ve Arapların darb-ı mesellerini anlatmaya başladı. Sonra yine derse döner ve bunu ihtiyaç duydukça defalarca tekrarlardı.¹¹²

İmam-ı Azam, İmam Yusuf'a yapmış olduğu meşhur vasiyetinde der ki; "Oğlum, gençler ile konuşurken latife yap, şakacı ol. Çünkü gençler latifeyi severler, asık bir yüz ile onlara dini anlatma. Onların hayatı ile alakalı neşeli şeylerden bahset ki

¹¹¹ Bkz. Akif Köten, a.y..

¹¹² Kettânî, *et-Terâtib*, II, 237.

onlar da Hakk'ı ve hakikati anlatmak için etrafında hazır bulunsunlar, kaçırma onları, sevsinler bu sahayı ve senden istifade etsinler."

Şaka ve mizah eğitimde, özellikle de bir ruh eğitimi, gönül imarı, kalp işlemesi olan tasavvufta elzem kabul edilir. Latifenin, toplumda zaman zaman sıkışan enerjinin havasını, stresini almak gibi bir fonksiyonu vardır. Yahut atıl kalmış bir enerjinin, potansiyelin teşviki için harekete geçirme amaçlı hiciv yapıldığını görürüz. Hiç bir şey iş olsun diye boşu boşuna yapılmaz. Bir adam bitkiyi tanımiyorsa, bitkinin reflekslerini bilmiyorsa bitkiyi nasıl düzgün budayabilir? Bitki ile empati kurabilen bir kişinin bitkiyi budama şekli elbette farklı olacaktır. İnsan fitratını tanımayan eğitimci, kendisine teslim edilmiş taze fidanları nasıl yetiştirebilir? Bu konuyu gündeme getirdiği bir sohbetinde Fatih Çıtlak der ki:

"Size bir örnek daha vereyim: Bir zat şeyhine sürekli yalakalık yaparak yakın olmaya çalışmış; 'Aman efendim ayakkabınızı tutayım, aman efendim cübbenizi tutayım, aman efendim çantanızı tutayım' dermiş. Bir gün Şeyh Efendi bıkmış ve sonunda, "Oğlum" demiş, "bu kadar eşyayı tutacağına bir gün sözümü tutsaydın adam olurdun" Bakın bu üslup tasavvufun içerisinde kullanılan bir üsluptur. Bu örnekler latifenin bizlere öz ile ilgili bir gerçeği, bir aksaklığı yahut görünenin arkasındaki görünmeyeni işaret ettiğini anlatıyor.¹¹³

Sıkıntı, stres, üzüntü, rûhî bunalım vb. durumlar insanoğlunun sürekli yüz yüze geldiği önemli sorunlardır. İnsan bu durumdan kurtulmak için çoğu defa sevinmeye, gülmeye ve neşelenmeye ihtiyaç duyar. Ya kendisi böyle bir ortam arayarak sıkıntısını bertaraf etmeye ya da yakın dostları, arkadaşları ve

¹¹³ Fatih Çıtlak,

<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/04/30/dunyanin-en-mutlu-ve-neseli-insanlari-inanan-insanlardir-1430408959>

çevresi bu durumu fark ederek onu rahatlatmaya çalışır. İşte eğitimci de aynı şekilde öğrencilerin veya dinleyenlerinin böylesi durumlarını fark ettiğinde onları bir fıkra, bir nükte, bir mizah, bir şaka ile rahatlatmaya, sevindirmeye ve neşelendirmeye çalışır. Bizim Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nde Hulusi Kılıç diye bir hocamız vardı. Anlatmak istediği bazı ülke ve okul gerçeklerini, özellikle de yasalarca suç sayılabilecek, ya da birilerinin kulağına gittiğinde sorun olabilecek konuları hemen bir fıkra ile anlatırdı. Hem güldürür, hem de “anladınız mı?” diye muzipçe gülerek, anlamayanların da dikkatini ikinci kez çeker, iyice anlaşılmasını sağlardı. Onun bu tavrı, öğretmenliği kafama koyduğum için beni etkiledi. Bu yüzden mizah, letaif ve fıkra kitaplarını alıp okumaya başladım. Faydasını da gördüm hamdolsun. Neden olmasın, baksanıza, Kur'an-ı Kerim'in neredeyse üçte biri çok ilginç hikaye anlatımı ile doludur. Demek ki bu tür kıssalar ilgi çeker ve hisse verir.

Davetçi, eğitimci, terbiyeci insanlar, muhataplarını iyi değerlendirmeli ve onların durumuna uygun bir seviye belirleyerek konuşmalıdırlar. Yoksa farkına varmadan onları sıkıştırmış ve büsbütün hakikatten soğutmuş olabilirler. Nice eğitimi yarım bırakmış öğrencilerin sebebinin, iyi yetişmemiş öğretmenler olması ihtimali yok mudur? Elbette vardır. Az hikâye dinlemedik bu mevzuda maalesef.

Elbette kasdî ve iradi olarak lâubâlîliğe, birilerini güldürmek için iş olsun diye şakalar yapmaya, ölçüsüzce gülmeye ve güldürme şaklabanlıklarına, dolayısıyla zamanı israfına müsaade edilemez. Bu gibi çirkinliklerin de zaten bizim anlattıklarımızla bir alakası yoktur. İşte bu noktada Allah Rasûlü, bazı insanların aşırı gaflet içinde güldüğünü görünce “Cennetten müjde mi aldınız?” deyip onları ikaz buyurmuştur. Fakat bazen de onların yeme içme laflarına, gülme ve eğlenmelerine karışmadan aralarında oturmuş,

varlığı ile onları sıkmamış, ağırlık vermemiş, içlerinden birisi gibi davranmıştır. Her durumun bir hali ve vaziyeti vardır.

İşte bu yüzden, bazı hak dostlarının, sürekli marifet ufkunda bulunmaları itibariyle hep mehabet ve mehafet yaşayan talebelerine biraz nefes aldirmek ve tam canları gırtlaklarına geldiği sırada onlara oksijen yudumlatmak için espri ve nüktelere başvurmaları faydalıdır. Bazen bir hikmete, bir maksada matuf olarak dile getirilen şaka ve mizah diyebileceğimiz türden latife, nükte, kıssa ve menkıbelerin anlatılmasında bir sakınca yoktur. Bilakis kalpleri harekete getirme, duyguları coşturma ve anlatılanları içselleştirme açısından tesirleri vardır.

Mevlânâ, dostlarına, arkadaşlarına o derece saygı, sevgi ve bağlılık göstermektedir ki, onların köpeklerine bile söz söyletmez, el sürdürmezdi. Bir gün bütün arkadaşlarla Çelebi Hüsameddin'in hasta ziyaretine gidiyordu. Mahallenin ortasında karşısına bir köpek çıktı. İçlerinden birisi bu köpeği incitmek istedi. Oysa mahlûkata şefkat ve merhametle muamele etmek gerekti. Can taşıyan her mahlûk, halikına saygı gereği korunmalıydı. Mevlânâ nükteyi patlattı:

- Bu Çelebinin mahallesinin köpeğidir, buna dokunmak doğru değildir, buyurdu¹¹⁴.

Hiç şüphesiz şaka yaparken de, şakaya karşılık verirken de edeb sınırını muhafaza etmek gerekir. Mesela; ana baba evladına, hoca talebesine şaka yapılabilir. Ama çocuklar ve talebeler bu şakalara karşılık verirken dikkatli olmalı, iyi niyeti ve muhabbeti asla istismar etmemeli, şakayla da olsa bu eğitici ve büyütücülerine saygıda kusur göstermemeleri gerekir.

Bazen ilim ehli, tevazu gösterip emsali olmayan birisine şaka veya espri yaptığı zaman; karşı tarafın buna kaba saba karşılık vererek suiistimal ettiği ve onu dengi yerine koyarak saygıda kusur ettiği görülmektedir. O yüzden âlimler, hoca efendiler ve

¹¹⁴ Eflâkî, a.g.e., I, 370;

eğitimciler şakayı çok adet edinmemeli, hele huyunu suyunu bilmediklerine karşı çok dikkatli olmalıdırlar.

Hep deriz; şaka az ve öz olursa daha değerli ve etkili olur. Herkese seviyesine göre davranarak hitap etme yerine, “insanlarla arkadaş gibi olma” düşüncesi, bize göre yaygın olan yanlışlardandır. Büyük zatlar, tevazu ve alçakgönüllülük yaparak manevi makamlarından tenezzül ile herkesin seviyesine inerler. Bu güzelliği anlamayan ham ruhlu kaba insanlar, büyüklerine karşı “kırk yıllık arkadaşları imiş gibi” laubali şakalar yaparak karşılık verirler. Ne kadar ayıp! Birgün yanımızda böyle bir çirkinlik yaşandı. Kendini bilmez birisi, bir hoca efendinin şakasını ciddi imiş gibi algılayarak o muhterem zata hakaretvari sözler söyledi. Hoca efendi sustu. Ama yanında oturan hafifçe bir atasözünü söyleyiverdi: “Eşeği süren o..... katlanır”.

Öğretmen ile öğrenci, baba ile evlat nasıl “arkadaş gibi” olurlar? “Arkadaş gibi olmak” laubaliliktir. Böyle olmasını savunanlar, eğitimi yok etme pahasına öğrenciyi kendi ideolojilerine kazanmaya çalışan anarşistlerdir. Bir gün hastahane de sıra bekliyordum. Yanıma liseden bir genç geldi oturdu. Sonra da bir adam geldi. Genç ayağa kalkarak “buyur hocam” dedi. Adam “otur otur” dedi. Başladılar apık sapık konuşmaya. Öğretmen cebinden iki sigara çıkardı, birisini öğrencisine uzattı. “Yok hocam” dediyse de “al lan. İçiyorsun işte” diye üsteledi. Sigarayı tütürürken yine saçma sapan konuşmaya devam ettiler. Derken öğretmen ayağa kalktı. “Ben tuvalete gideyim de bir s.....” dedi. Öğrencisi kıpkırmızı oldu utancından. Öğretmen hem gidiyor, hem de şöyle diyordu: “Ne lan? Gerçek değil mi? Ne utanıyorsun? İnsan yiyince bir müddet sonra s.....” Dedi. “Bunu bildiğine göre galiba biyoloji öğretmenidir” dedim içimden.

Aman Allah’ım, demek öğrencilerimizin bir kısmı bu “sosyal gerçeklik ideolojisine iman etmiş” edepsiz öğretmenlere

emanet öyle mi? “Latife latif gerek” diyen atalarımız acaba bunları görseydi ne derdi?¹¹⁵

Burada şöyle farklı bir vaziyet var: Bazen avamdan cahil insanlar farkında olmadan kaba konuşurlar. Bunları hoş karşılamak gerekir. Belki kırmadan münasip bir cevapla gülüp geçmek gerekir. Buna şehrimizden bir örnek verelim. Bir zamanlar şehirde sanki bir tane sayılan Doktor Said Beye bir hasta gelir. Doktor sorar:

-Şikâyetin nedir?

-Doktor bey, karnım ağrıyor, ishal olmuşum. Kanaatin olsun, ne yesem, elinde içtiğin çay gibi hemen çıkıyor.

Etraftaki oturanların teşbihin kabalılığına gülmesine aldırmayan doktor, hastayı teselli eder:

-Hiç üzülme! Şimdi ben sana bir iğne yaparım, o zaman çay gibi çıkana dışın geçmez olur.

Hasta adamcağız nasıl bir pot kırdığının ve aldığı karşılığın hiç farkında olmadan doktora teşekkür ederken, etraftakiler sözdeki bu münasip hazırcevaplılığa hayran kalarak bir kere daha gülerler.

Ancak yanlış anlaşılmasın, bu anlattıklarımız ile öğrenmek adına rahat olmak, anlamadığını tekraren sormak, aklına takılan başka ciddi ve ilmi soruları çekinmeden sorabilmek bambaşka konulardır. Buna izin verilmeli, fırsat tanınmalıdır.

Şaka bilginin tutkalıdır, nükte zihne çivi çaktırma. Pek çok hatip ve yazar söz ve eserlerine mizah ve nükte katarak çalışmalarını kalıcı kılmak istemişlerdir. Güzel bir şaka; yazın esen rüzgâr gibi serinletirken; kışın doğan güneş gibi insanın içini ısıtır. Güzel bir mizah ve nükte, çoğu zaman sinirleri sakinleştirici haplardan daha tesirlidir. Güzel bir latife, insanın gerilen asabını

¹¹⁵ Akif demiş ya: “İlmi yuttursa hayır yok bu musibetlerden / Bırakın oğlumun cahilliğine razıyım ben”.

rahatlatır. Bunlar, canı burnunda nice sıkıntıdan patlayan insanları tebessüm ettirerek sevindirir, mutlu eder. Zaten şakanın da yüz güldürmesi gerekir; güldürürken de düşündürmelidir. Sonuçta şaka yaptığı kardeşinin kalbinde sevgi meydana getirmelidir. Sonuçta insan eğitiminde bu tür şakalardan ve latifelerden faydalanmalıyız.

Yönetimde Şakanın Faydası

İnsanlık tarihinde mizahın, siyasette, devlet mekanizmalarının yürütülmesinde önemli bir yeri vardır. Bugün mesela meclisteki tartışmalara bakalım. Bu kadar tahkir edici olmak yerine konulara mizah veya hiciv ile yaklaşsalar, belki daha etkili olurlar ve bu kadar bağırıp çağırmaya, kırıp dökmeye gerek kalmaz. Geçmişte nükteli konuşmaları ile merhum Necmettin Erbakan'ın konuşmaları hasretle beklenirdi. Süleyman Demirel'in konuşmalarında da nükteden fazla polemikler vardı ve insanları ilgiyle dinletirdi. Rahmetli babamın dediğine göre geçmişte Osman Bölükbaşı'nın konuşmaları da muhteşem imiş. Şimdilerde o tür nutuklara pek raslamıyoruz. Recep Tayyip Erdoğan'nın hitabeti güzel ama nüktesi, latifesi az. Çok şükür Devlet Bahçeli kâğıttan okumayı bıraktı. Son zamanlarda konuşmalarını atasözleri, deyimler ve nüktelerle bayağı güzelleştirdi. Ama bunların dışında kalanların konuşmaları tam bir fecaat. Bu kadar hakaret edip aşağılayıcı, alay ve istihza dolu konuşmalar arasına şaka nasıl girebilir, zarafet ve nükte nasıl sızabilir? Akşam bir haberleri izlerken bile can sıkıyorlar maalesef.

Fatih Çıtlak'ın anlattığına göre, Mahir İz'in "Yılların İzi" isimli eserinde şöyle bir olay nakleder. "Mehmet Akif anladığımız kadarıyla o günlerde mecliste küskün bir haldedir ve hiç konuşmaz. O dönemin maarif vekili memurlarla ilgili sorunlardan bahsederken 'memureyn' kelimesini kullanıyormuş. Hâlbuki çoğul kullanması için 'memuriyn' demesi lazım, Arapçada memureyn 'iki

memur' demektir. Mehmet Akif elini kaldırmış, herkes dikkat kesilmiş, bu şiddetli tartışmada ne diyecek diye. "Efendim istirahat ediyorum, vekil bey şunu doğru telaffuz etsin. Memuriyn konuşuyoruz, memureynden bahsetmiyoruz. Memureyn iki memurdur, mesele iki memur olsaydı balla kaymakla beslerdik" diyor ve oturuyor. İşte bu mizahi bir eleştiri şeklidir.

Mehmet Akif, en şiddetli hakaretimiz sözleri dahi latif bir üslupla bertaraf etme kabiliyetine çok nadir örneklerden biridir. Bir gün, İstiklal Marşı mecliste defaten okunur ve takdir edilir, derken bir vekil Akif'in yanına gelir ve kasten der ki,

- Üstat, her şey güzel de 'hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklal' sözü fazla yobazca, bunu değiştiremez misin?

Akif hiç düşünmeden cevap verir,

- Aslında şu an aklıma değiştirebileceğim bir kalıp geldi: 'Hakkıdır Hakk'ı tepen milletimin izmihlal.'

Bu üslup elbette 'sen ne demeye çalışıyorsun' gibi başlayabilecek bir tartışmadan daha etkili olmalı."¹¹⁶

Ekonomide Şakanın Faydası

Şaka ile ekonomi arasında doğrudan ilişkiler vardır. Olaya iki açıdan bakabiliriz. İlki şudur; şaka, mizah, latife ve nükteler belli bir seviyenin üstünde refaha ermiş, ilim, kültür ve sanat yönünden gelişmiş, barış ve huzura ermiş toplumlarda daha çok görülür. Acılar, yoksulluklar, iç ve dış barışı kaybetmiş, korku ve endişe içinde yaşayan huzursuz toplumlarda herkes kendi derdine yanar. Oyun ve eğlenceye, şaka ve mizaha ruh halleri müsait değildir. Böylesi toplumlarda bu olumsuzluklara sebep olanları kötüleyen hicivler, şakalardan elbette daha fazla görülür.

¹¹⁶ Fatih Çıtlak,

<http://www.lacivterdergi.com/dosya/2015/04/30/dunyanin-en-mutlu-ve-neseli-insanlari-inanan-insanlardir-1430408959>

Bu açıdan bakıldığında Yusuf Doğan'ın “mizah toplumun sosyal refahıyla orantılı olarak gelişir. Bu sebeple Arapların cahiliye döneminde, Emevî Abbasî ve daha sonraki dönemlerdeki gibi bir mizahın yaşandığı söylenemez.”¹¹⁷ tespiti yerindedir. Sebebini de şöyle açıklar:

“Zira onların çoğunu ağır çöl şartlarında yaşanan hayatın zorlukları, göçebelik hayatı, çölün sıcak ve soğuğu, onları asık yüzlü, çatık kaşlı ve üzgün insanlar haline çevirmişti. Aralarında da kabile mücadelesi vardı. Bundan dolayı bu mücadelelerinde zaman zaman şiir tarzında hiciv kullanırlardı. Böylece cahiliye şairi, yönelttiği hicivle hem kendisinin hem de kabilesinin şerefini yücelttiğine inanırdı.¹¹⁸ O dönemde nesir üslubunda mizah örnekleri de bulunmaktadır. Bu tür mizahın bir kısmı, yine kabile taraftarlığı sebebiyle istihzayı ihtiva etmekteydi.¹¹⁹ Cahiliyede nesir türü mizahın, toplumunun basitliğine paralel olarak kendilerine göre oynadıkları oyun ve eğlence esnasında yapılan şakalarda,¹²⁰ atasözlerinin hikâyelerinde;¹²¹ insanlarla hayvanlar arasında geçen gülünç olaylarda;¹²² cin,¹²³ dev,¹²⁴ yağmur duası,¹²⁵

¹¹⁷ Yusuf Doğan, Hz. Peygamber Ve Mizah, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, VIII/2, 2004 S. 193-194.

¹¹⁸ Dayf, Şevkî, Tārîhu'l-edebi'l-Arabî / el-Aşru'l-Câhilî, Kahire, 1994. s. 195; Fares, Bicher, “Hiciv” md., İA, V/1, İstanbul, s. 473.

¹¹⁹ Kuzayha, Fukâhe, s. 82.

¹²⁰ el-Câhîz, Kitābu'l-ĥayevān, neşr. Abdusselam M. Hārūn, VI, Mısır, 1384-89/1964-69, s. 145-146; Kuzayha, Fukâhe, s. 88; Bozkurt, Nebi, “Eğlence” md., DİA, X, İstanbul, 1994, s. 483-484; Bozkurt, Nebi, Hadislerde Folklor Eğlence, İstanbul, 1997, s. 50-54.

¹²¹ Kuzayha, Fukâhe, s. 102-103.

¹²² el-Meydānî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm en-Nisâbüri, Mecme'û'l-emşâl, II, thk. Naîm Huseyin Zerkûr, Beyrut, 1408/1988, s. 316.

¹²³ Cahiliye Arapları cinlerden korkar ve onların zararlarından korunmak için ilginç yollara başvurlardı. Şu mizahî olay bunun örneğidir: “Bir

tedavi¹²⁶ ve dini inançlarda,¹²⁷ gelenek, görenek, kıssa ve efsanelerinde yer aldığı görülür.¹²⁸ Arap toplumu geçirdiği bu zor dönemden sonra hayatlarında dinin ağırlıklı olarak yer aldığı İslamî dönem başladı. Bundan dolayı İslam'ın mizaha bakış açısı üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğu anlaşılmaktadır.”¹²⁹

Emevîler dönemine gelince, fetihlerin artması ile birlikte ekonomik gelişme görüldü. Bu ekonomik gelişme, ülkeye siyasi, sosyal ve kültürel alanda bir takım değişiklikleri beraberinde getirdi. Ülkede genel olarak hayat standartı yükseldi. Hayat

adam ev yapar, sonra da evi boş bırakırsa bir kurban keserdi. Bu kurbanı kesmesine karşılık cinlerin onun ailesine zarar vermediğine inanırdı. Bu kurbana cin kurbanı (ž eb ħ u'l-cin) denirdi.” Bu adet hadisle yasaklandı. Bkz.: İbn Manzūr, a. g. e., XIII, 97.

¹²⁴ Bir kısım cahiliye şairlerinin şiirlerinde ve kıssacıların hikayelerinde geçen es-silât'ın (gül'un) hayalden ibaret çöl canavarı olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca Araplar onun cinlerin dışısı olduğuna ve devamlı çöllerde kaldığına inanmaktadırlar. Bkz. el-Mesūdî, el-Ĥuseyn b. Ali, Murûcu'z-zeheb, thk. Muḥammed Muḥyiddîn Abdülḥamîd, II, Beyrut, t.y. 155-157. Ayrıca bkz.: Çelik, Ali, “Asr-ı Saadet'te Halk İnançları”, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, V, İstanbul, 1994, s. 373-377; Çelebi, İlyas, “Gül” md., DİA, XIV, İstanbul, 1996, s. 177.

¹²⁵ Cahiliye Arapları yağmur yağmasını istedikleri zaman toprağa su dökerlerdi. Fakat suyu, ağacın yüksek yerinden dökmesi daha tercihe şayandı. Zira onlara göre büyücü olağanüstü bir gücün temsilcisiydi. Büyü ve din onlara göre aynı ve ikisi birbirlerinden ayrılmazdı. Bkz.: Kuzayha, Fukāhe, s. 111.

¹²⁶ Kuzayha, Fukāhe, s. 112.

¹²⁷ İbn Kuteybe, Ebū Muḥammed ŌAbdullah b. Muslim ed-Dıneverî, ŌUyūnu'l-ahbār, thk. Yūsuf Ali Favîl, II, Beyrut, 1985, s. 68.

¹²⁸ Cahiliye mizahı hakkında daha geniş bilgi için bkz.: Doğan, Yusuf, İkinci Abbâsî Dönemi'nde Mizah (Basılmamış Doktora Tezi), Bursa, 2004, s. 83-85.

¹²⁹ Yusuf Doğan, A.y.

standartının yüksekliği dini hassasiyeti azaltarak eğlenceyle birlikte konfor ve lüksü de getirdi. Bu dönemde yönetime gelen bir kısım halifeler, valiler ve halkın bir kısmı da böyle bir hayatı tercih etti. Eğlence hayatı bütün sektörleri ile halifelerin ikametgahları ve benzeri yerlere hakim oldu. Bu mekanlarda mizah ustaları, nüktedanlar ve soytarılar halifeleri eğlendirdiler, onları güldürdüler. İdareciler bu şekilde mizahın gelişmesine katkıda bulundular. Bu dönemde mizahi ortamın oluşmasını sağlayan başka faktörler de olmuştur. Bunlar şöyle sıralanabilir: Muâviye ve Hz. Ali rekabeti, Arap Acem mücadelesi, mucûn, eğitimsizlik, ahmaklık, asalaklık, cimrilik.¹³⁰

İkinci bakış açımız şudur: Şaka, mizah, latife, dolayısıyla güler yüz, tatlı dil, mal alım satımında, pazarlamada insana yardımcı olan bir unsurdur. Bugünün satış elemanları buna son derece önem verirler. Yüzü gülmeyen, espri yapamayan, latife ve nükteden anlamayan bir insanın satış elemanı olması zordur. Bu konuda fazla bir şey söylemeye ne gerek var! Sadece “yüzü sirke satan balcı ile yüzü bal satan sirkeci” hikâyesini hatırlatmak yeterlidir. Yerde güler yüz ve tatlı dil ile söylenmiş iki çift söz, yılanı deliğinden çıkardığı gibi, parayı da müşterinin cebinden çıkarır. Patronun samimi iki latifesi, bütün çalışanları motive ederek üretimi yükseltebilir ve herkese artı kazançlar sağlayabilir.

Aynı söz müşteriler için de geçerlidir. Geçen bir masamda rahat çalışabileyim diye bir koltuk almaya gittim. Satıcı namaz kılıyormuş, beğendiğim bir koltuğa oturarak bekledim. Adam gelince oturduğum koltuk üstüne iki deyim ile espri yaptım. Adam,

-Şurada bir koltuk daha var, görmenizi isterim, dedi. Fıatını sordum. Çünkü beğenip oturduğumdan daha güzeldi ve fıatı da daha ucuzdu. Adama

¹³⁰ Bkz. Yusuf Doğan, Emevîler Döneminde Mizahı Etkileyen Faktörler, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:4, Sayı:8, 2006, s. 209 – 236.

-Neden? Der gibi baktım.

-Sizi tanımıyorum ama sakın ve nükteli halinizi sevdim. Yapabileceğim ikramı yapmak istedim, demesin mi?

Adamın kibarlığına karşı ben de

-Artık sizi “ikram?” veya “tenzilat?” diye yormuyayım, dedim ve aldım.

Sadece satıcıya değil, alıcıya da kazandırıyor nükte, şaka, espri. Fazla söze ne hacet, yaşadığım olay yeter!

Ne var ki, gerek müşterilere, gerekse iş arkadaşlarına yapılsın, iş yerinde şakanın da bir sınırı, ölçüsü, miktarı ve nezaketi vardır. İsterseniz iyi tanıdığınız mesai arkadaşlarınıza karşı olsun, bu konuda aşırılık hoş karşılanmaz. Çünkü istenmeyen olumsuzluklara sebep olur. İşte size acı bir örnek:

“Yargıtay 9. Hukuk Dairesinin 08/07/2014 tarihli 2014/8396 Esas, 2014/23747 Karar sayılı kararında bir şube çalışanının, mesai arkadaşına yaptığı sulu şaka tartışılmış ve her ne kadar Yerel Mahkemece, şakacı çalışan lehine karar verilerek, daha önce böyle bir davranışı bulunmadığından ihtar ya da uyarı verilmesi kanaatine varılarak işe iadesine karar verilmiş ise de, davalı/işverenin temyizi üzerine, karar Yüksek Mahkemece tartışıldı. Buna göre, şaka yapan çalışanın iş akdinin feshedilmesinin geçerli olduğu kararı çıktı.”¹³¹

Gerekçede şunlar yazılıydı: “...davacının bu davranışlarının iş yerinde olumsuzluğa neden olduğu, iş yeri çalışma düzenini bozduğu ve ayrıca sosyal paylaşım sitelerinde paylaşıldığı hep birlikte değerlendirildiğinde iş ilişkisinin sürdürülmesinin işverenden beklenemeyeceği ve fesihnin geçerli olduğuna...’karar verilmiştir.”¹³²

¹³¹ <http://www.yenisafak.com/ekonomi/mesaide-yapilan-saka-kovulma-nedeni-2842125>

¹³² A.y.

Sosyal Hayatta Şakanın Faydası

Malum, insan sosyal bir varlıktır. Yalnız yaşayamaz. Bir toplum içinde yaşamak zorundadır. Hal böyle olunca hak ve hukukun korunması için ister istemez uyulması gereken bir kısım kanunlar, örf ve adetler, görgü kuralları olacaktır. Kanun ve kural deyince, eğer bunlar insanın değerlerinden kaynaklanmıyorsa, hayatın normal akışına uymuyorsa, bunlar da hayatı zorlaştırıyor. İnsanın aklına hemen ciddi konular geliyor. Oysa insan, zorlanmadan eğilimine akan bir su misali hayatını zevkle, neşeyle, keyifle yaşamak ister. Bunun için elimizde iki hazinemiz var; İslam ve şakalar.

İslâm'ın en çok önem verdiği hususlar, müslümanlar arasına sevgi, saygı, kardeşlik, birlik, beraberlik, hak ve hukuka riayettir. İnsanlık hali, varsa eğer, bozulan ilişkileri arabuluculuk yaparak yeniden ıslah edip düzeltmektir. Böylece hayatı bütün yanlarıyla bir ibadet zevkinde ve neşesinde yaşamaktır. Hangi meşru ve faydalı bir işi yaparsak yapalım, bunu yaparken, Allah Teâlâ'nın koyduğu yasalara göre yaparsak, o iş ibadete dönüşür. Namaz gibi, zekat gibi bir sevap kapısıdır. Bu böyledir. İşte bu iman ile yaşanan hayat, elbette beğenilen, sevilen, güzelliği tecrübe ile görülen, her cephesinden mutluluk fışkıran bir hayattır. Bunu bir kat daha güzelleştirmek, keyfe ve zevke dönüştürmek mümkündür dersek, acaba ne dersiniz? “Nasıl” mı? Cevabımız aslında malum; şakalarla, latifelerle, zarif nüktelerle!

Bir vazife daha var; bütün insanlara bu dini tanıtmak, yani tebliğ, dâvet ve irşat ile onların kalplerini İslam'a ısındırmaktır. Bunu yaparken de yumuşak söz ile ülfet, mahabbet, sekînet, af, müsâmaha, hoşgörü gibi güzel huyları elden bırakmamak. Bunlardan hasıl olan mutluluğu katlayacak bir güzellik daha var; bu hizmet kadar önemli olan ve yüzü tebessüm ettirerek güldüren şakalar, mizahlar, latifeler. İşte bu yüzden bunların önemi

sanılandan daha da büyüktür. Bir şartla! Biraz sonra sayacağımız zararlı ve yasaklanan yanlarından sakınmak şartıyla. Yoksa o zaman vereceği zarar, faydasından kat be kat büyük olacaktır.

İsmail Durmuş'un da dediği mizahta temel hedef güldürme ise de çok defa güldürmenin altında firt ve toplumdaki aksaklıkları, çirkinlikleri eleştirme ve iğneleme, düzeltme amaçları da gizlidir. Kin ve intikam duygusundan kaynaklanmayan mizahta küçük düşürme amacı yoktur; daha ağır şekilleri olan istihzada ise hedef, üstü örtülü ve iğneleyici alaydır. Mizah halk zekâsının ürettiği bir savunma aracı olup gülünç hikâye ve fıkraların en az saldırgan olan biçimine dayanır. Mizahın özü şaka sayesinde duygu patlamasının önüne geçmektir. Gerçeklerin sebep olduğu acılara boyun eğmeyen mizah, cemaat kimliğini dile getirme biçimlerinden biri olduğu gibi zulme dayanan yönetimlere karşı aşağı tabakalardan gelen bir direniş biçimidir. Mizahın kaynağı, ifadenin katı sınırlarının kelime oyunu ve sözlü şaka türleriyle aşılmasından doğan komiklikler.¹³³

Evet, mizah, iyiliğe davette, eğitim ve terbiyede, eğlenip dinlenmede kullanılan iyi bir araç olduğu kadar, yanlışla, kötülüğe ve zulme karşı bir eleştiri, bir direniş için de kullanılan bir araçtır. Daha önce de demiştik, çift taraflı bir bıçak. Kim nasıl kullanırsa, karşılığını etkin bir biçimde görecektir.

Tatlı Bir Hatıra: “Sende ‘Adab’ Var mı?”

Bir gece Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesi öğretmenleri olarak Ramazan Pak Hocamın evinde sohbet ediyoruz. Derken bir konuda tartışma başladı. Arkadaşlardan birisi fıtratı gereği sesini yükseltince, diğer tartışanlar da farkında olmadan heyecana kapılarak yüksek ses ve hararetle tartışıyorlardı. Ev sahibi de

¹³³ Bkz. İsmail Durmuş, DİA, Mizah md. yıl: 2005, cilt: 30, sayfa: 205-206.

katılmıştı bu ilmî tartışmaya. Herkes kendince savundukları fikre bir delil getirmeye çalışıyordu.

Ben bu konunun Muhammed b. Hânî'nin "Adab" adlı eserinde yazıldığını hatırladım ve ev sahibinin oturduğumuz odanın duvarlarını süsleyen kütüphanesine hızlıca baktım, ama o eseri göremedim. Çaresiz döndüm ve sordum:

- Sende "Adab" var mı?

Tartışma birden bıçak gibi kesildi. "Sen böyle bir soruyu nasıl sorarsın?" der gibi herkes hayretle bir bana, "bakalım ne tepki verecek?" diye bir de Ramazan Beye bakıyorlardı. O da hem benden ummamanın şaşkınlığı, hem de ölçülü bir öfke ile:

- Ne demek istiyorsun? demez mi!

O zaman sorumun nasıl yanlış anlaşıldığını anladım ve kendimi tutamayarak Allah affetsin, bastım kahkahayı. Arkadaşlar iyice şaşırmışlardı. Onlara göre hem hakaret ediyor, hem de özür dileyerek öfkesini alacak yerde gülüyordum. Bana şaşkınlıkları ise, - teşekkür ederim, sağolsunlar - benden bu kabalığı beklemedikleri için olsa gerekti. Nihayet gülmem geçince dedim ki:

- Yahu sende Erkam Yayınlarından çıkan "Adab" adlı kitap var mı? Zannedersem bu mesele orada yazıyor da...

- Hayır, yok!

Bu sefer gülme sırası onlardaydı. Böylece hararetli tartışma bitmiş oldu. Heyecan ve rekabetin yerini tebessüm ve neşe aldı. Neticede farkında olmadan yaptığımız şakanın gününü gördük.

Bir zaman sonra sevgili hocamın evine tekrar gittiğimde kitaplıktan o eseri çıkardı ve önüme bırakarak:

- Sayende "Adab"landık, buyur, dedi.

Yüzümüzde tatlı bir tebessüm, kalbimizde derin bir muhabbet ve neşe, Allah Teâlâ'nın lütfu keremine hamd ettik.

ŞAKANIN KÖTÜ YANLARI VE ZARARLARI

Çok Gülme

İslam güler yüzlü bir dindir. Allah Rasûlü sallallahu aleyhi ve sellem mütebessim bir insandır. Onun, hayatımızın her alanında bizlere örnek olduğunu Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

“Andolsun, Allah’ın Resûlünde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah’ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.”¹³⁴

“Şüphesiz ki sen, pek büyük (en güzel) bir ahlak üzeresin.”¹³⁵

Sevgili Peygamberimiz (sav) insan içinde güleçti ve haliyle bazen şakalaşır, yeri geldiğinde de ciddiyetini gösterirdi. Şaka ve mizah hususunda dahi bizlere örnek olmuş, rehberlik etmiş, ölçüyü göstermiştir. Böylece o, ölçülü ve ilkeli şaka yapan, kendisine de yapılmasına izin verenlerin, yani orta yolu tutanların örneğidir, rehberidir, öğretmenidir.

Yukarıda görmüştük, İslam dini, Allah’ın razı olduğu bütün davranışları salih amel olarak niteler. Buna göre gülmenin bile dinimizde salih bir amele dönüşebilme imkanını Rasûlullah (sav) şöyle ifade etmiştir:

“İki çeşit gülme vardır: Bir gülüş vardır, Allah onu sever. Diğer gülüşe de Allah gazap eder. Allah’ın sevdiği gülme şudur: Kişi görmeyi arzuladığı bir din kardeşiyle karşılaşır ve onu gördüğünden dolayı sevinir. Allah’ın gazap ettiği gülme ise kişi incitici, eziyet verici, küçük düşürücü, alay edici, kaba veya bâtıl

¹³⁴ Ahzab, 21.

¹³⁵ Kalem, 4.

bir sözü hem gülmek, hem de başkalarını güldürmek amacıyla söyler. Bu yüzden yetmiş kat cehennem uçurumundan aşağı yuvarlanır.”¹³⁶

Bütün bunlarla birlikte, Resulullah (sav), çok gülmeyi, özellikle kahrkaha atmayı hoş görmezdi. Hiçbir konuda aşırılığı sevmeyişi gibi, gülme konusunda da sevmeydi. Ona göre kınanan gülme, kalbi gafletle karartacak, zamanı heder edecek kadar çok olan ve kahrkaha şeklinde atılandır. Makbul olan gülme ise, tebessüm dediğimiz gülümsemedir. En fazla ise, sesli veya sessiz, dişler görünecek şekilde olan gülmelerdir.

Allah Rasulünün gülmesi işte böyle idi. O, insanlar arasında iken mütebessimdi, gülekti. Ama yalnızken daha çok hüznü ve tefekkürlü idi. Geceleri teheccüd için ayırdığı uzun saatlerde, secde yerini ıslatacak kadar gözlerinden inci gibi yaşlar döküldüğü olurdu. Onun öldüğünü sanarak korkan Hz. Aişe, ayağının altına dokunarak tepkisini anlamaya çalıştığı olurdu. Onun ayakları şişinceye kadar namazda kıyamda kalarak Kur'an-ı Kerim okuduğunu gören anamız, “geçmiş ve gelecek günahlarının af edildiği halde bu kadar çok ibadetin sebebinin” sorduğunda, aldığı cevap şuydu: "Ey Aişe, şükreden bir kul olmayayım mı?"¹³⁷

O, şükrettiğini geceleri nafile ibadetler ile Allah'a gösterirken; gündüzleri güler yüz ve tebessümü, hoşgörüsü ve iyimserliği ile bütün sevecenliği üstünde insanlara iyi örnek oluyordu. Çünkü surat asılarak, şikâyetler edilerek şükreden bir kul olunamazdı.

Hiç şüphesiz İslamî ölçülerini korumak kaydıyla yer verilen şaka ve mizah hem dinlendirici olur, hem de insanlar arasında muhabbetin, sevginin ve memnuniyetin artmasına vesile olur. Şakaya yer vermemek ciddiyet olarak ifade edilirse de, her şeyin fazlası ifrattır ve hoş karşılanmaz. Yani somurtkanlar fazla

¹³⁶ İmam Suyûti, Câmiü's-Sağîr, III. 1149.

¹³⁷ Buhari, Teheccüd 6, Rikak 19; Müslim, Sıfatu'l-Münafikin 18.

sevilmez. Çok şaka da, azdan daha kötü durumlara sebep olabilir. Dengeyi korumak gerekir. Kısacası dinimiz şakayı tecviz etmiştir. Fakat ölçülü olmaya dikkat çekmiştir.

Günümüzde materyalist, seküler dünyanın insanlarınca mutluluk, sanki devamlı gülmek, eğlenmek ve kahkaha atmak olarak kabul görülüyor. “Ne kadar çok kahkaha atıyorsa o kadar mutlu insan” anlayışı maalesef öylesi toplumlarda genelinde kabul edilmiş durumdadır.¹³⁸ Gülmenin amaç haline getirildiği; insan şahsiyeti’nin ve manevi değerlerin önemsenmediği gibi, yalan, dolan ve hayâsızlığa dayalı mizah marifet sayılmaktaydı. İslam, hayatı yeme içme, gülmek, eğlenme olarak gören ve insanı böcek seviyesine indiren bu telakkiyi asla tecviz etmez.

Dikkat edilecek bir mesele de şaka yapmanın elbette bir zamanı, zemini ve insanı olması gereğidir. Her insan ile de şaka yapılmaz. Bunu anlatmıştık. Zaman ve mekan da önemlidir. Mesela vaaz zamanında, ölümü hatırlatma esnasında, cenaze evinde, taziye yerinde, ya da ciddi bir ilim meclisinde damdan düşer gibi pat diye şaka yapılmaz. “Münasebetsiz Mehmet Ağa” olmak, çirkindir.

¹³⁸ Hoş, geçmişte İslam dünyasında da böyle gafiller yok değildi.
 “Gülelim oynayalım kâm alalım dünyadan
 Mâ-i tesnîm içelim çeşme-i nev-peydâdan”
 diye şarkı söyler gezerlerdi. Veya akli başında sandığın koca adamlar
 şöyle demişler:
 “İç bade güzel sev var ise akl-u şuurun;
 Dünya var imiş ya ki yok olmuş ne umurun.”
 Şimdi de dudaklarda şu şarkı:
 “Farkında değilsin zaman geçiyor
 Biraz eğlen fırsat elden kaçıyor
 Kim ne yapsa aynı yere göçüyor
 Bas bas paraları leylaya
 Bi daha mı gelicez dünyaya.”
 Zavallılar, güya akıl veriyorlar!

Yerinde ölçülü gülmenin güzelliğini yazmıştık, hatırlatalım. Şaka, cevaz sınırlarında bile olsa ifrata gidilmemeli, özellikle insanları güldürmek meslek haline getirilmemelidir. Mizahta aşırılık, kalbi öldüren çok gülmeye yol açar. Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur: “Çok gülmeyiniz. Zira çok gülmek kalbi öldürür.”

Silah İle Korkutma

Gülme normalde mubahtır. Ama “iyi niyet onu salih bir amele dönüştürebilir” demiştik. Ancak bir kısım mubahlar vardır ki, onlar çok sık yapıldığı zaman günaha dönüşebilir. Şakanın eziyet ve sıkıntı verici, rahatsız edici olanı da yasaktır. El şakaları ve öldürücü, yaralayıcı aletlerle yapılan şakalar tehlikeli olabileceğinden dinimizce yasaklanmıştır. Nitekim Sevgili Peygamberimizin (sav) bu konuda şu hadisleri çok meşhurdur:

"Her kim kardeşine -isterse ana baba bir kardeşi de olsa- korkutmak için demirle işaret ederse, onu bırakıncaya kadar melekler o kimseye lanet ederler. "Sakın sizden biriniz din kardeşine silah ile işaret etmesin. Çünkü işaret eden kimse bilmez ki belki Şeytan o silahı elinden kaydırır, işaret edilen adamı vurur da bu yüzden cehennemden bir çukura yuvarlanır".¹³⁹

“Sizden biriniz silâhını (ortaya çıkarıp) din kardeşine işaret etmesin. Çünkü o bilmez, belki şeytan silâhı elinden çıkarır da, bu yüzden cehennemin bir çukuruna yuvarlanır.”¹⁴⁰

"Bir kimse kardeşine bir demirle işaret ederse, elinden onu bırakıncaya kadar melekler ona lânet eder. Ana baba bir kardeşine olsa bile." ¹⁴¹

¹³⁹ Riyâzu's-Salihîn, III, 293.

¹⁴⁰ Buhârî, Fiten 7; Müslim, Birr 126

¹⁴¹ Müslim, Birr 125. Ayrıca bk. Tirmizî, Fiten 4

Müslümanları korkutmak, telaşlandırmak, onları tehdit etmek, eza ve cefa vermek, endişelendirmek gibi haller dinimizde yasaklanmıştır. Bir müslüman kardeşimize ciddî veya şaka olarak silâh çevirmek, her şeyden önce onda bu olumsuz hislerin uyanmasına sebep olur. İnsanlar, böyle durumlarda hemen tepki gösterdikleri için aralarında birtakım huzursuzluklar çıkar. Çünkü bir kimseye çevrilen silâh aniden ateşlenebilir, ok yaydan fırlayabilir ve neticede sonu ölümle biten bir kazaya meydan verilebilir. İstemeyerek ortaya çıkan bu durumun sebebi olarak hadisimizde şeytan gösterilmiştir.

Bu gerçeği bugün dahi toplumumuzda sıkça yaşadığımız düşünülürse hadisteki yasaklamanın ne kadar büyük hikmetler taşıdığı daha iyi anlaşılır. Bundan dolayıdır ki, silah boş bile olsa insanlara çevrilmesi halk arasında asla doğru bulunmaz ve "şeytan doldurur" denilir. "Silâhla şaka olmaz" atasözümüz de bu konuda ne kadar dikkatli olmamız gerektiğini gösterir. Silâhla din kardeşini korkutan kimseye "meleklerin lânet edeceğinin" belirtilmesi bu çeşit hareketlerin haram olduğunun bir delili kabul edilir. Kişinin bu yüzden "cehennemde bir çukura düşebileceğinin" hatırlatılması da işlenen bu haramın uhrevî boyutunu gözlerimiz önüne sermektedir.

Nesâî'nin Ebû Bekre'den (r.a) rivayet ettiği bir hadise göre, Peygamber Efendimiz, bir müslümanın müslüman kardeşine silâhını işaret etmesi halinde her ikisinin cehennem uçurumu üzerinde bulunacakları, neticede öldürme ve ölme gibi bir sonuç doğarsa, her ikisinin birlikte cehenneme yuvarlanacakları tehdidinde bulunmuştur.¹⁴²

Aklıma geldikçe hala titrerim; on dört yaşlarında falan idim. Bir gün ablam her ne sebeple ise hatırlamıyorum, beni kızdırdı. Üzerine saldırınca öbür odaya kaçtı. Ben de arkasından koşarak

¹⁴² Bk. Nesâî, Tahrîm 29.

yakaladım. Duvardan öte kaçıışı yoktu. İçimden “şunu biraz korkutayım” dedim ve şaka olarak boğazını sıkarken “Seni ödüreyim mi?” diye bağırdım. Ablam ile birbirimizi çok severdik. Buna inanmazdı elbette. Ama ne olduysa bilemem, birden ablam kendinden geçti ve duvara yaslına yaslına diz üstü düştü. Ben “abla abla” diye bağırpıp çırpınıyordum. Korkumdan ömrümden ömür gidiyordu. Derken, “Ne oldu bana?” diyerek ayıktı. Dünyalar benim olmuştu. Hala aklıma geldikçe, “ya ölseydi?” diye tüylerim diken diken olur. İmtihan dünyası, olur mu olur. Aman dikkat...

Mal İle Korkutmak

Her ne şekilde olursa olsun, bir Müslümanın malını alarak üzmek, saklayarak korkutmak caiz değildir; günahtır, vebaldır, zulümdür. Hırsızlığı anlatmaya zaten gerek yok. Burada kastımız, birisinin malını şaka ile almak veya koyduğu yerden başka bir yere saklayarak onu aratmaktır. Maksadı ise onu şaşkın şaşkın aratırken haline bakarak gülmektir. İşte Peygamber Efendimiz şaka yollu da bu işi yasaklamış ve yapanı uyarmıştır. Bu hususla ilgili olarak buyuruyor ki:

“Ne ciddi, ne de şaka olarak biriniz, kardeşinin malını almasın!”¹⁴³

Şaka yollu veya habersiz alınan bir şeyin küçük dahi olsa sahibine geri verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde telafi edilmelidir. Kaybolursa tazmin edilir.¹⁴⁴Bununla ilgili olarak Resulullah şöyle buyurmaktadır: “Sizden biriniz kardeşinin herhangi bir malını ne şaka yollu, ne de kasten alsın. Kim

¹⁴³ Bu hadisi Ebû Dâvud (5003) ve Tirmizî (2160), İbn e. Zî' an Abdillâh b. es-Sâib asl-ı senedi ile tahrîc ettiler. Tirmizî, isnâdî hakkında "hasen garîb" hükmü verdi.

¹⁴⁴ Bkz. Komisyon, Hadislerle İslam, V. 304.

kardeşinin bastonunu (bile haberli veya habersiz olarak) almışsa, onu derhal geri versin.”¹⁴⁵

İbn Ebû Leylâ radiyallahu anh'dan: "Bize Muhammed sallallahu aleyhi ve sellem'in ashabı anlattı. Onunla beraber yürürlerken adamlarından biri kalkıp uyumakta olan birisinin ipini aniden almak istedi. Adam uyanıp korktu. Bunun üzerine Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu:

'Bir müslümanın diğer bir müslümanı korkutması helâl olmaz'.”¹⁴⁶

İbnu Ebi Leyla anlatıyor: "Resulullah (sav)'in Ashabının(ra) bize anlattıklarına göre, onlar bir seferde yürüyüşte idiler. Bir konaklama sırasında içlerinden biri uyurken, arkadaşı gidip ipini alır. Uyanınca ipini bulamayan zat kaybettim diye korkar. Duruma muttali olan aleyhissalâtu vesselâm:

"Bir Müslümana bir başka Müslümanı korkutmak helal olmaz!" buyurdular.¹⁴⁷

Yine Taberani'nin rivayet ettiği benzer bir olay var. Bir kimse, arkadaşının ayakkabılarını gizlice alıp sakladı. Arkadaşı gelince, oradakilere, ayakkabılarını sordu. Onlar görmedikleri için, bilmediklerini söylediler. Ayakkabıyı saklayan kimse, "Ayakkabıların burada ya" dedi. Bunu gören Resulullah efendimiz:

"Nasıl olur da mümini korkutursun?" buyurdu.

O kimse, "şaka yaptığını" söyleyince, iki defa daha, "Nasıl olur da mümini korkutursun" buyurdu.

¹⁴⁵ Ebu Davud, Edeb, 85.

¹⁴⁶ Bu hadisi Ebû Dâvud (5004), Muh. b. Sül. el-Enbârî an İbn Nümeyr anî'l-A'meş an Abdillâh b. Yesâr an Abdîrrahman b. e. Leylâ senedi ile tahrîc etti.

¹⁴⁷ ." Ebu Davud, Edeb 93, (5004).] (Arkadaşınızın bir şeyini ciddi olarak da, şaka olarak da almayın!) [Tirmizi]

Peygamberimizin bu konuda bir hayli uyarıları vardır. İşte bazıları:

“Bir kimse, bir mümini korkutursa, Allahü Teâlâ da, uzunluğu bin yıl olan günde, onun korkusunu artırır” (Deylemi),

“Bir Müslümanı korkutan, kıyamet korkularından emin olmaz.” (Beyheki),

“Korkutucu şeyler söylemeyin!” (Deylemi),

“Allah’a ve ahirete inanan kimse, bir Müslümanı korkutmasın.” (Taberani),

“Bir Müslümana, haksız olarak, korkutucu bir gözle bakan kimseyi, Allahü teâlâ da kıyamette korkutur” (Taberani),

“Müjdeleyici olunuz, korkutucu olmayınız, kolaylık gösteriniz, güçlük göstermeyiniz!” (Ebu Davud),

“Bir demir (veya yaralayıcı, öldürücü bir alet) ile arkadaşına işaret edip korkutan kimseye, melekler lanet eder.” (Müslim),

“Müslümanı korkutmak büyük zulümdür.” (Bezzar, Hakim)

Bir gün ulucamide cemaatle namaz kıldım. Bittikten sonra camiden çıkmak için geri döndüm. Baktım ki bir Müslüman önce kendi ayakkabısını aldı, sonra yanındaki arkadaşının ayakkabısını aldı. Orta kapı yerine yan kapıdan çıktı. Çıkarken de arkadaşının ayakkabısını en köşeye koydu. Dışarıda beklemeye başladı. Ben de merak ettim. Adamcağız dolanıp duruyordu. Bu ise ona “ne dolanıp duruyorsun be şaşkınım. Seni bekliyorum, gelsene?” gibi laflar atıyordu. Adam da öfkeyle samırdanıp duruyordu. Canım sıkıldı. Bunu arkadaşlara anlatınca, “ooo, hacama bak, bu en yaygın yapılan bir şaka çeşidi. Sen yeni mi gördün?” dediler.

Gerçekten de bugün bazı insanlar, samimi oldukları arkadaşlarının parasını, kimliğini, cüzdanını, telefonunu, ayakkabısını ve benzeri eşyalarını saklıyor, onun endişeye kapılmasına gülüyorlar. Veya arabayı üzerine sürüyor, polis numarası yapıyor, yüksekte düşürecekmiş gibi iteliyor, ansızın ışıkları söndürüyor, habersiz gelerek aniden bağırıyor, kötü bir

haber veriyor veya buna benzer bir takım şakalarla kardeşlerini korkutuyorlar. O kadar ki artık kanıksadığımız “kamera şakaları” herkesi güldüren en komik olaydır. Hatta o şakalarda insanı utandıracak vaziyetlere sokuyor, rezil kepaze ediyorlar, sonra da “şaka” diyerek af edilmelerini bekliyorlar. İnsanlar da şaka olunca af etmek gerektiğini, yoksa anlayışsız olacaklarını sanıyorlar. Tamam, affa karşı değiliz. Ama yanlış da yanlış demek ve bir daha olmamasını sağlayacak tedbirler almak da gerekmez mi?

Bu sayılanlar asla İslam'ın öngördüğü mizah anlayışıyla bağdaşmaz. Bir Müslümanın –anlık neşelenme ile nefesine hoş gelse bile– bu tarz şakalar yaparak kardeşlerini korku ve endişeye kuyusuna atması asla helal değildir. Edepli, terbiyeli ve şuurlu Müslümanların bu tarz şakalardan uzak durmaları gerekir.

Şakada Zaman Mekân Ve İnsan İsrâfı

İbrahim Canan “Kütüb-ü Sitte Tercüme Ve Şerhi” kitabının “Mizah” bahsinde, “Mizahın esası kötüdür. İstisna edilen az bir miktarı hariç yasaklanmıştır” der ve şu meşhur hadisi zikrederek açıklamasını yapar:

“Resulullahın, Ashabına:

- Kardeşinle ne münakaşa yap, ne ona şaka yap, ne de yerine getirmeyeceğin vaadde bulun" sözü üzerine:

- Ey Allah'ın Resulü! Sen bize şaka yapıyorsun! Demişlerdi.

- Şurası muhakkak ki (şaka da olsa) ben sadece hakkı söylerim!" buyurdular."

Denilebilir ki “mirâ” (cedel), arkadaşın yalanlaması veya cahillikle itham edilmesi olduğu için mirâda arkadaş eziyet vermek vardır. Fakat şakalaşmaya gelince, bilindiği gibi o lâtife yapmak, sevindirmek ve kalbi hoşnut etmektir. Öyleyse neden yasaklanmıştır?

Şöyle deriz ki yasaklanan, ancak şakada ifrata kaçmak veya daimî bir şekilde şakalaşmaktır. Daimî bir şekilde şakalaşmanın yasaklanmasına gelince, böyle yapmak, oyunla meşgul olmak ve fuzulî hareketlerle vakit geçirmek demektir. Evet! Oynamak mübahtır. Fakat daimî şekilde şakalaşmak ve oynamak kötüdür. Oynamakta ifrat etmeye gelince, böyle yapmak, fazla gülmeyi, fazla gülmek de kalbi öldürür ve bazı hallerde de kin gütmeye sebep olur. Böylece hürmet ve vakar ortadan kalkar. Bu bakımdan bu gibi hareketlerden uzak olan şaka kötülenemez.”¹⁴⁸

Unutmamak gerekir ki, her vakit espri için elverişli ve müsait bir vakit değildir. Bazı zamanlarda insanların bir sıkıntı sebebiyle morali bozuktur. Bazılarının derdi, kederi, musibeti vardır. Belki önemli bir yakınına kaybetmiştir. Bazen de belki ailesi veya arkadaşları ile tartışmıştır, canı sıkındır. O sırada şaka kaldıracak hali yoktur. Eğer böyle bir zamanda biz de sanki ortalık güllük güllüştük gibi davranır, insanların ruh hallerini anlamadan şaka ve espri derdine düşersek, kendimizin canını sıkıp moralinin bozacak bir durumla karşı karşıyayız demektir. Böyle bir durumda yaşadığımız acı ve üzüntüden dolayı kendimizden başkasını kınamamalıyız.

Yaptığımız şaka ve espriler için zaman kadar mekân da önemlidir. Şakalar uygun mekânlarda yapılmalıdır. Zira her mekân, şaka yeri değildir. Bazı meclisler ciddiyet ister. İnsan oralarda ağır başlı ve vakur bir şekilde durmayı bilmelidir. Eğer böylesi meclislerde de cıvık davranmayı sürdürürse, ağırlığını yitirir, insanların gözünden düşerek değerini kaybeder. Cenaze evleri, hasta yakınlarının yanları, mescidler ve ilim meclisleri gibi yerler, hep ciddiyetin öne çıktığı yerlerdir. Veya kişiye babasının, eşinin, hocalarının yanında şaka yapmak doğru değildir. Müslüman, özellikle bu tür yerlerde çok daha hassas olmalıdır. Her şeyi yerli yerinde yaparak insanların halet-i ruhiyelerine göre

¹⁴⁸ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 15/210.

hareket etmelidir. Böyle yaparsa sünnete isabet ederek hareket etmiş olur.

Yaptığımız şaka ve espriler uygun vakitlerde uygun insanlara yapılmalıdır. Şakalarımızda zaman ve mekân faktörü ne kadar önemli ise, insan faktörü de o kadar önemlidir. Her insan şakayı kaldırmayabilir. Kimi insanlar, yapıları gereği şakadan hoşlanmaz, esprileri kaldırmazlar. Kendilerine şaka yapanlara karşı anında farklı tepkiler verirler. Kimi zaman da tepkileri normalin çok üzerinde olur. Karşı tarafa beklenmedik bir şok yaşatabilirler. Böylesi vasıflarıyla öne çıkmış birileri varsa onlara şaka yapma noktasında çok hassas olunmalıdır. Buna dair geçmişte yaşadıklarımızdan iki örnek sunmuştuk, hatırlarsanız. Özellikle de âlimler, üstatlar, kadr-i kıymeti büyük insanlar, pîr-i fâni yaşlılar ve ciddiyetiyle maruf kişiler, şaka konusunda çok dikkatli davranılması gereken insanlardır. Müslüman, her insana karakter yapısına ve sosyal konumuna göre davranmayı becerebilen bir kişi olmalıdır. Bu da sünnettendir.¹⁴⁹ Toplum içinde alimler, mürrşitler, üstatlar, idareciler, kanaat önderleri gibi büyük zatlara maddî manevî makam ve itibarlarına yakışmayan bir şekilde şaka yapılmamalıdır. Hadi izin verilse bile, bir kişinin arkadaşı ile yapabileceği şaka ile maddî manevî makam, itibar ve hürmete layık birisi ile yapabileceği şakayı ayırt etmesi gerekmektedir.

Günümüz insanı açısından bu anlatılanlar sünnete dayalı çok önemli edep ve görgü kurallarıdır. Hemen her konuda olduğu gibi bu konularda da ifrat ve tefrit arasında sıkışan insanımız güzel dengeyi aramalıdır. Az sayıda da olsa; işi gücü gırgır şamata olan, yerli yersiz çirkin kakhahalar atabilen, sulu, cıvık insanlar vardır ve her zaman ve mekanda da olabilir. Bunları uyardığınızda “ne var yani? Muhabbet olsun diye yapıyoruz” gibi savunmaları da çirkindir, yalandır, hile ve nefis savunmasından ibarettir. Bu onur

¹⁴⁹ Bkz. Faruk Furkan, Şakalaşma ve Gülme Âdabı -12016-06-01.
<http://tevhiddergisi.net/makale/sakalasma-ve-gulme-dabi--1>

kırıcı, yalandan, alaydan, aşağılamadan kaçmayan ve latif olmayan şakalarıyla bu insanlar bir marifet yaptıklarını zannetmektedirler. Fakat bu hallerinden ne Allah Teâlâ'nın, ne Allah Resulünün, ne de şuurlu Müslümanların rızası yoktur. Evet, bunlar ne kadar İslam terbiyesinden uzaksa, oturduğu mecliste kardeşlerine karşı suratı asık, morali bozuk, her şeyi eleştiren, her şeyden şikâyet eden, karamsar sözlü, itici ve sıkıcı tavrılı, ilişkilerinde resmî, konuşmaları beylik, tavırları buz gibi samimiyetten uzak, her haliyle yapay ve yapmacık, gurur, kibir, kendini beğenmişlik ve büyüklük taslayan davranışlılar da o kadar İslam terbiyesinden, adabı muaşeretten, görgü kurallarından uzak davranışlardır. Hasta, ruhsuz ve dengesiz davranışlardır.

Mâlâyani

Şakada aşırılığın insana verdiği birçok zararlar vardır. Bunlardan bir tanesi de malayani ile zaman ve ömrü israf etmek, faydasız yere boşa harcamaktır. Kişinin ne dünyasına, ne de ahiretine faydası olmayan boş iş ve sözlerle uğraşmasına malayani diyoruz. Dilimizde yerli yersiz konuşan insanlara “boşboğaz” derler. Bu da bir malayani çeşididir elbette.

Kur'an-ı Kerim'de malayani tabiri geçmemekle birlikte abes (boş, amaçsız, gereksiz iş) (el-Mü'minGn 23/115). lağv (boş ve manasız söz) (el-Mü'minin 23/3; el-Kasas 28/55).lehv ve la'b (oyun ve eğlence) kelimeleri malayaniye yakın anlamlarda kullanılmıştır. Ayrıca insanların hayatlarını din ve dünyaları için hayırlı, yararlı işlerle zenginleştirmeleri gerektiğini ifade eden pek çok ayet vardır. Hadislerde ise malayani tabiri geçmektedir. Hz. Peygamber. İslam ahlak kültüründe malayaninin terim halini

almasına kaynaklık eden bir hadisinde, "Kişinin malayaniyi terketmesi müslümanlığının güzelliğindendir" demiştir¹⁵⁰.

İslam alimleri şaka ve mizahın hoş görülmemesine sebebi olarak genellikle onda yapılan aşırılığı göstermişlerdir. Bu ise Allah'ı anmak olan zikrullahtan, dinin önemli konuları hakkında bilgi edinip tefekkür etmekten meşgul eder. Bu arada çok gülmeler katı kalpliliğe sebep olur. Hele yalan, dolan, hile, alay, istihza gibi eziyet veren ve kin gütmeye, düşmanlık beslemeye sebep olanlar varsa, yasak da çirkinlik gibi katlanır. İnsanın saygınlığın ve ciddiyetin yok eder. Kişinin itibarının düşmesine yol açar. Eğer şaka ve mizah ancak bunlardan salim olabilirse, mubahtır. Mübah ile fazla oyalanmak dahi vakit için zarardır. İnsan "zararı yok" ile zaman öldüreceğine, "faydası olan" ile vaktini değerlendirse daha iyi olmaz mı? şunu da tekrar edelim ki, mubahlar, iyi niyetle insanlar arasında muhabbet ve gönül almaya, hatırı hoş etmeye vesile kılınırsa, samimi olarak maslahat ve menfaate dönüştürülürse, o zaman kurbiyyete vesile bir salih amele dönüşmüş, ibadetler ile örtüşmüş olur. O zaman şakalar hoş görülüp beğenilen huylardan olur.

Rabbimiz bir ayeti kerimesinde şöyle buyurur:

"İnsanlar arasında öyleleri var ki, bir bilgisi olmadığı halde Allah yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için boş lafı satın alır. İşte onlara alçaltıcı bir azap vardır."¹⁵¹

Rasullallah (sav) hadisi şeriflerinde buyurur ki:

"Kişi yanında oturanları güldürmek için bazen bir kelime söyler ve bu kelime onu Cehennemde Süreyya yıldızından daha uzak bir yere fırlatıp atar."¹⁵²

¹⁵⁰ Müsned, 1. 20 1; İbn Mace, "Fiten", !2; Tirmizi, "Zühd", 11.

¹⁵¹ Lokman: 6.

¹⁵² Ramuzul-Ehadis 1365.

“Kişi bazen kendisinin sakınca görmediği fakat Allah’ın öfkesini gerektiren öyle bir kelime söyler ki bu O’nu, yetmiş yıl derinlikteki Cehennem dibine indirir”.¹⁵³

Kimi insanlar iş olsun diye konuşur, sorar veya alimlerin ilmini imtihan eder. Bazıları da insanları bir birine düşürmekten zevk alır. Böylesi insanları ince bir zeka eseri olan nüktelerle susturmak gerekir. Değilse yok yere onların düşmanlıkları kazanılmış olur. Çünkü yersiz söz ve davranışlar özellikle bilgisiz, cahil toplumlarda maalesef sık sık karşılaşılan durumlardandır. Bu gibi durumlarda gerekli cevabı vererek muhatabı susturmak ve ona nükte yoluyla ders vermek öyle pek kolay değildir. Bunun için ince bir anlayış, düşünüş ve söyleyiş üslubu lazımdır. Daha da kötüsü cemiyette özellikle cennet, cehennem, ahiret, zebani, ölüm, hesap, sual gibi çoğunlukla gayba ve ahirete dayalı meselelerle ilgi fıkra anlatmak, karikatür çizmek olağan bir şeymiş gibi karşılanabilmektedir. Hele hele “Dansözler, şarkıcılar hep cehennemde olacak. Ben de cennet yerine orada olmak isterim. Vur patlasın çal oynasın” gibi küfür kokan veya “ne olacak, yanar çıkarız” gibi cehennemi hafife alan alay edici sözler, neuzü billah, kişinin imanından olmasına sebep olacaktır. Bu konuyu ileride daha geniş olarak göreceğiz.

Gaflet

Gaflet, nefsin kendi arzusuna uyarak zamanını boş geçirip dünya veya âhiret hayatı için gerekli olan şeylerin önemini kavrayamama, dünyada yaşarken ahirete hazırlık için yeterince uyanık ve dikkatli davranılamama haline denir.

Kur’ân-ı Kerim’de maddî ve manevî menfaatlerini bilen insanlara “zâkir” ve “ehl-i zikir”, bundan habersiz olanlara da “gafil” denilmiştir. Gaflet “unutma ve yanılma” mânasını da

¹⁵³ Ramuzul-Ehadis 1364.

taşımakla birlikte aslında bu iki kavramdan farklıdır. Bir şeyi bile bile terketmek gaflet, bilmeden terketmek unutmaktır. Kur’ân, hayvanlardan daha aşağı seviyede bulunan ve kalpleri mühürlü olanları gafil diye niteler (el-Aórâf 7/179) ve müminlerden gafil olmamalarını isteyerek (el-Aórâf 7/205) Allah’ın âyetlerinden gafil olanların cehennemlik olduklarını bildirir (el-Aórâf 7/146; Yûnus 10/7-8). Gaflet içinde bulunanlar âhirette pişmanlık duyacaklardır (el-Enbiyâ 21/97). Gaflet kelimesi Kur’ân’da “habersiz olma” mânasında da kullanılmıştır (Yûsuf 12/3; Kâf 50/22) ve Allah’ın gafil (olup bitenlerden habersiz) olmadığı hususuna sık sık dikkat çekilmiştir (meselâ el-Baka-ra 2/74, 85, 140, 144, 149).

Hadislerde de insanların Allah’tan, onun zikrinden ve âyetlerinden gafil olmamaları istenmiş, gafil kalple yapılan duanın kabul edilmeyeceği belirtilmiştir¹⁵⁴.

Ahlakçılarımız gaflet konusu üzerinde önemle durmuşlardır. Onun için “en büyük musibet ve kasvet” diyenler olmuştur. En derin uyku gaflet uykusudur. Gaflet olmasaydı insan nefsinin arzularına kul olmazdı. Kalbin gaflet içinde bulunmamasını isteyenlere göre gafleti kalpten kovmanın tek yolu Allah korkusudur. Gaflet ile cehâlet arasında bir ilgi kurarak cehaletin gaflete yol açtığını söyleyenler de olmuştur.

Zaman zaman insanların şarkı ve türkü söylemelerine, oynayıp eğlenmelerine ve dinlenmelerine, bu arada şaka yapmalarına imkân veren geçici gaflet halleri âlimlerce genellikle günah sayılmamıştır. Sûfilerin tehlikeli buldukları, ibadet dışındaki gaflet değil, insana ibadeti ve kulluğu unutturan veya kalp huzuruyla dinî görevleri yerine getirmesine engel olan gaflettir.¹⁵⁵

Müslüman, şeytan ile mücadelesinde gafletin kendisine sızmadığı canlı bir kalbe muhtaçtır. Nitekim şeytan bizi günaha sokmak için yemin etmiştir:

¹⁵⁴ Bkz. Müsned, II, 177; el-Muvatta’, “Şalât”, 8; Tirmizî, “Daavât”, 65.

¹⁵⁵ Bkz. Süleyman Uludağ, DİA. Gaflet Md. yıl: 1996, XIII, 283-284.

“Senin şerefine and olsun ki, içlerinden ihlaslı kulların hariç, elbette onların hepsini azdıracağım” dedi.” (Sâd Suresi 82-83. Âyet meali)

Selef âlimleri bu gaflet hususunda “sen güler misin? Oysa belki de kefenin, bezcinin tezgâhından çıkmıştır” gibi bizi şiddetli bir şekilde uyarmışlar. Muhammed b. Vası (rh.a.) muhatabına şöyle demiştir: “Sen cennette ağlar bir insanı görürsen onun bu durumuna şaşmaz mısın?” Cevap olarak: “Evet” demesi üzerine şunu söyledi: “İşte sonunun nereye varacağını bilmediği halde, dünyada gülen bir kimsenin durumu bundan daha şaşırtıcıdır.”

Evet, şaka yemekte tuz kadar olmalı, gaflete düşürerek vakti zayi edici bir bela ve fitneye dönüşmemelidir.

Gafletin bir çeşidi de şaka veya ciddi olsun insanların sözlerindeki iyi niyeti görmek, kaba ve münasebetsiz yanları af ve müsamaha ile karşılamaktır. Kavga için kabalıkları bahane etmemektir. İnsanlar bir şey anlatırken gaflete düşerek çok münasebetsiz olabilirler. Buna gücenmek de gaflete gafletle cevap vermek olur ki yersiz ve gereksizdir. Ama öyle görünerek alay ve aşağılama varsa o başkadır. Fdakat bu da az çok belli olur elbette.

Mesela seksenli yıllarda şehrimizde vaaz verirdim. Bu vaazlar, sıradan vaaza benzemezlerdi. Hem bir kitap gibi konu takip eder, hem de güncel konular Kur’an ve sünnet ile iç içe verilir, ümmetin derdi dile getirilirdi. Bu da haliyle dikkat çekerd. İşte böyle bir zamanda Dumlupınar camiinde bir namaz kılmıştım. Cemaatten birisi musafahadan sonra dedi ki: “Hoca Efendi, duydum ki Ulu Camide ve Arasa’da iyi ötüyormuşsun. Ne olur, bir gün bizim camiye gelsen de burada da bir ötsen!”

Etraftakilerin kimisi adamı eliyle dürttü, kimisi güldü. Ben de güldüm adamı mahcup etmemek için. Adam bizi takdir ediyordu. Horoza veya kuşa benzetmek sanırım aklından hiç geçmemişti. Bunu sorun etmemek gerekirdi.

Yine bir gün Ramazan ayında ikindi sonrası vaaz vermiştim. Konu İslam dünyasının en temel sorunları idi. Duygulanmış, ağlamıştım. Esmiş, gürlemiştim. O zamanlar Kahramanmaraş'ta ikindi namazı asrı sâinde kılınırdı. Akşam da iyice yaklaşmıştı. Ben vaazdan sonra içerde biraz beklerim. Hem sorusu olan varsa sorsun, hem de musafaha ve tebrik için bekleyen kalabalık dağılsın derdim. Öteden beri merasimi pek sevmem. Neyse, birkaç kişi gitmemiş, bekliyorlardı. Musafaha ettik. Birisinin gözler çakmak çakmaktı. Gözlerindeki buğu hala duruyordu. Çok duygulanıp ağladığı belli idi. Elimi kuvvetle sıkarken ne dese beğenirsiniz: “Bugün iyi zılgıtladın hocam”. Bizim duygusal coşkunluğumuz ve yüksek perdeden konuşmamız “zılgıt” olarak nitelendirilebilir mi? Bence değil, ama olur mu, olur. Tebessümle cevap verdim.

Komediye Meslek Edinme

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanları güldürmeyi meslek edinmiş, geçimini bundan kazanan kişileri görüyoruz. Bunu bir sanat sayanlar da olmuştur. Bu konuda sözü uzatmak istemiyoruz. Çünkü sanata ve sanatkara, belli ilkeler ve ölçüler dâhilinde saygı duyar, hoş karşılarız. Bu münasebetle şunu söyleyebiliriz:

İslam, yalanı, gıybeti, nemimeyi, tecessüsü, suizannı, alay ve aşağılamayı, malayani dediğimiz dine ve dünyaya faydası olmayan lüzumsuz işlerle ilgilenmeyi hoş görmez. Bu işlerin şakası dahi ciddi gibidir, çirkin görülerek haram kılınmış, yasaklanmıştır. Gördüğümüz kadarıyla insanların gafletini artırmaktan başka bir faydası olmayan profesyonelce sürekli komedi, taklit ve şaka türü işleriyle uğraşmak hoş bir meslek değildir. Eğlence ve mizah gayesiyle veya şaka niyetiyle başkasını taklit etmek, gıybetin, dedikodunun bir çeşidi sayılmıştır. Nitekim bir defasında Hazreti Aişe, Allah Resulü'nün yanında birisinin taklidini yapmıştı. Hz

Peygamber onun bu davranışından hoşlanmayarak şöyle dedi: “Elime Dünyayı verseler bile bir başkasının taklidini yapmam. Bundan asla hoşlanmam”¹⁵⁶.

Çünkü böyle bir mizah konusu bulmak için de zaman israfı olur. Bu işin takva tarafıdır. Bir de ruhsat tarafı vardır. Elbette insanın gelir getirici bir mesleği olmalıdır. Bunun için övülen meslekler de vardır. Fakat ille de komedi, güldürü sanatı üstünde çalışacaksa, hiç olmazsa İslam çerçevesi dışına çıkmadan yapmak lazımdır. Biraz da yanına “affettirici unsurlar” katmak gerekir. Ne gibi mi? İnsanların biraz stres atmalarına yardımcı olmak yanında, özellikle de ders ve ibret verici, düşündürücü, dine ve fazilete teşvik edici, hak hukuka özendirici şeyler anlatmaya çalışmalıdır.

Eğer bir ekonomik zorunluluk yoksa bu tür mesleklerden uzak durmak genel çerçevede tavsiye edilir. Fakat bu alanda bir boşluk doğacaksa, bunu kapatmak yine Müslümana düşer. Toplum İslam’ın ilkelerinden uzak komedyenlerin eline bırakmamak gerekir. Yoksa ortalık maskaralığa dönüşür.

Eğer bir toplumda dünya işleri gelişir, refah artar ama o nisbette dini öğrenme ve yaşama gayreti artmazsa, sonunda dünya nimetleri toplum için bir nimet olmaktan çıkar, fitneye dönüşür. Dolayısıyla eğlence düşkününü insanlar çeşit çeşit icatlarla aşırılıklara düşer. Bunun en kötüsü de, bu tür mizahın, eğlencenin sanat adı altında icra edilerek yaygınlaşmasıdır. Sözde bu sanatçıların gelir düzeyi yükseldikçe, hem onlara özentisi artar, hem de meclisler daha müptezel eğlencelerle mahvolur. Bu kimselerin açmış olduğu çılgır, müslüman toplumu kötüye ayarlanmış bir değişim sürecine sokar. Bu da değerlerin yitirilerek pek çok felaketlerin yaşanmasına sebep olur.

Toplumun muhafazakâr kesimleri bunlara tepki göstermekte gecikmemelidirler. Yılanın başı küçükken ezilmezse, ejderha ile uğraşmak çok zor olur. Özellikle toplumda “yıldız” adını alabilen

¹⁵⁶ Tirmizi, Sıfatul Kıyame, 5; Ebu Davud, Edeb 35.

bu dinden ve ahlaktan uzak sözde sanatçıların eğlence faaliyetleri her zaman içki, fuhuş ve kumar ile beraber olmuşlardır. Bunlar ise her kötülüğün anasıdır. Toplum, özellikle de gençleri yoldan çıkarma, toplumun dini duyarlılığını zayıflatma konusunda çok etkindirler. Maalesef bu kısır döngü tarihin her devrinde kendini göstermiştir. O yüzden dinimiz, dünya sevgisine dikkat çekmiş, meşru olan ile gayri meşru olanı ayırt etmiş, günahın cazibesine karşı insanları uyarmıştır.

Asr-ı saadetten hemen sonra gelen Emevî halifelerinden Mervân b. el-Hakem taşkınlık derecesinde, din ve mukaddesatla alay ve istihzaya varan eğlencelere sınır getirmek amacıyla daha Medine’de vali iken muhanneslere¹⁵⁷ karşı tavrı almış, şarkılı

¹⁵⁷ "Muhannes" yumuşaklık, söz, bakış, davranış gibi konularda kadına benzeyen, kadın taklidi yapan erkek demektir. Bunlar fıkıh'ta iki guruba ayrılır. Doğuştan itibaren böyle olanlar, böyle yaratılmış sayılanlar; bunlar, işi fuhuş ve zina boyutuna götürmedikçe bir suç ve günah içinde değildirler. İkinci gurup ise sonradan bozularak ve kendi istek ve iradeleriyle kadınlara benzemeye özenenlerdir. Bunlar hadislerde lanetlenmişlerdir. Ebû- Dâvud'un rivayet ettiği bir hadis şöyledir:

Hz. Peygamber'e, ellerine ve ayaklarına kına yakmış olan bir muhannes getirildi; Peygamberimiz (s.a.):

-Buna ne olmuş? dedi,

-Kadınlara benzemeye çalışıyor, dediler.

Onun Nakî' denilen bir yere sürülmesini emretti.

-Onu öldürelim mi? diye sordular,

-Namaz kılanları öldürmek bana yasaklandı, buyurdular.

Yine bir hadis-i şerifte; "Kendilerini kadınlara benzeten erkeklere ve erkeklere benzeten kadınlara, Allah lânet eylesin!" buyruldu.

Eşcinsellik ve sevicilik bundan çok daha kötü, çirkin günahıdır, bir hastalıktır ve haramdır. Hz. Peygamber (s.a.) eşcinselliğe izin vermek veya müsamaha etmek şöyle dursun "kadınsı davranan, ellerine ve ayaklarına kına yakan birinin" bu davranışını bile hoş görmüyor, kötü örnek olmasın diye topluluktan uzak bir yere gönderiyor. Sonuç olarak İslam ne eşcinselliği, ne de muhannesliği normal karşılamamıştır. Hem yasaklamış, hem de olmaması için tedbir almıştır.

eğlenceleri yasaklamıştı. Ama iş çığırından çıkmıştı. Düşünebiliyor musunuz, Nuğâşî ismindeki muhannese (kadınlaşmış erkeği) Kur'an'ı kastederek:

-Ümmü'l-kitâb'ı (Kur'an'ın lakabıdır. Kitapların anası, aslı demektir) okuyor musun? Diye sorduğunda aldığı cevap şu olmuştur:

-Kızlarını okumadım ki anasını okuyayım.

Vali Mervân:

-Dalga mı geçiyorsun? Diyerek o gevezeyi astırmıştır. Mervân bundan sonra "Bana bir muhannes getirene yirmi dinar var" demiştir.¹⁵⁸

Dini değerleri hafife alan şakalar, genelde muhanneslerden çıkıyordu. Bunlar biraz hoşgörü ortamı bulduklarında insanları eğlendirmek için her fırsatı değerlendiriyorlardı. Muhannes ed-Delâl bunun bir örneğidir. O her türlü sululuk içeren şaka ve espriyi yapabiliirdi. ed-Delâl bir gün Mekke'de imam olan valinin arkasında namaz kılarken imam Yâsîn Sûresi'nden "Bana ne olmuş ki, beni yaratana ibadet etmeyecekmişim! Halbuki hepiniz O'na döndürüleceksiniz"¹⁵⁹ ayetini okuyunca ed-Delâl:

-Vallâhi bilmiyorum, der.

Bunun üzerine orada namaz kılanlar gülmekten namazı bırakırlar. Namaz kıldıran vali namazın sonunda ed-Delâl'i çağırır ve:

-Yazıklar olsun sana! Bu ahlâksızlığı hâlâ bırakmayacak mısın? Der. ed-Delâl ise:

-Seni dinlediğimde, Rabbine ibadet konusunda şüpheye düşüp sorduğunu zannettim ve ben de düzelttim, dedi.

Bunun üzerine vali:

¹⁵⁸ İsfehânî, Eġânî, IV, 221.

¹⁵⁹ Yâsîn, 36/22.

-Ben Rabbim konusunda şüpheyeye düştüm ve sen de düzelttin ha! Defol, lanet adam! Vallahi! Bir daha tekrarlarsan sana nasıl ceza vereceğimi görürsün! Der.¹⁶⁰

Yine bir bedevînin başına gelen olay da böyledir: Cemaate namaz kıldırın bir imam namazda: “De ki: Allah beni ve beraberimdekileri mi helak etse yoksa merhamet etse?”¹⁶¹ Ayetini okuyunca bedevî şöyle der:

-Allah sadece seni helak etsin!

Bunu duyan cemaat gülmekten namazı bırakır.¹⁶²

Câhîz’in dönem belirtmeden anlattığı şu fıkrayı da örnek olarak sunabiliriz: Bir günahkâra dinî konuda kendisini nasıl hissettiği sorulunca şöyle cevap verir:

-Onu masiyetlerle deliyor, istiğfarlarla yamıyorum.¹⁶³

Netice olarak diyelim ki, “eşyada asıl olan mübahlıktır”. Temel ilkeler ve ölçüler iyi korunarak eğlenebilmek de mümkündür. Ancak din ve mukaddesat ile alay ederek veya yok sayarak eğlenmek, haramdır, çirkindir, engellenmelidir. Buna karşı bütün Müslümanlar sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Ciddiyet Ve Vakara Zarar Verir Gözden Düşürür

Her fırsatta söylüyoruz, İslam'da sevilmeyen hal; şaka yapmak değildir; ölçüyü aşp, ileri gitmektir! Yoksa Rabia hatunun, “Günah olmayan işlerde, gönül almak için şakalaşmak mürüvvettendir” buyurması calibi dikkat bir hakikattir. Arzu edilen, şakanın ciddiyetin önüne geçmemesi gerekir; yoksa o

¹⁶⁰ İsfehânî, Eġânî, IV, 278. Nüktedan Delâl ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: İsfehânî, Eġânî, 266297.

¹⁶¹ el-Mülk, 67/28.

¹⁶² el-Ebşihî, Mustatref, s. 759. Ayrıca bkz.: Doġan, İkinci Abbâsî, s. 93.

¹⁶³ Câhîz, Hayavân, VI, 506. Ayrıca bkz.: Doġan, İkinci Abbâsî, s. 118.

kimse değerini yitirir. Çok şaka yapanlar, toplumda değerini yitireceği için; çok şakadan uzak durmalıdırlar.

Adamına göre şaka yapma anlatılırken bu konuda bazı sözler söylemiştik. Biraz önce de “şakacılığı meslek edinme” konusunda yazılanlar zihinlerde tazedir. Şakayı, eğlenceyi adeta meslek edinecek bir yoldan sakınmak gerekir. Olur olmaz her vesileyle şaka yapmak, ciddi her konuyu şakaya bağlamak, hayatı her zaman hafife almak yanlıştır. İslam tarihinde bu şekilde şakacılığı meslek edinenler, toplum tarafından sevilmemiştir. Her meseleyi şaka ve espri konusu yaparak, ciddiyetten uzaklaşanlar gözden düşmüş, itibarlarını yitirmişlerdir. Artık bu tarz kişiler, insanlar arasında "şakacı" diye bilinirler. Dolayısıyla her söze girdiklerinde onlardan bir şaka beklenir. Ciddiyetlerini kaybederler.

Hz. Peygamber (s.a.v.) “Çok gülmeyin, zira gülmenin çoğu kalbi öldürür.”¹⁶⁴ buyurmuştur. Müslüman “kalbin ölümünden” korkmalıdır. Kalbin ölümüne, mutlak manada helâkine yol açan illetlerden biri de çok gülmektir. Şakalara çok gülmek de heybeti ve ağırbaşlılığı azaltacağı için; her söze gülmemek gerekir. Ancak mümin kendini hep güldüren, daima şaka yapan kişi konumuna da düşürmemelidir. Hazret-i Ömer (R.A) , “Çok gülenin heybeti azalır, kıymetini kaybeder. Çok şaka yapan hafife alınır” der.¹⁶⁵ İleride görülecektir, Hz. Ali’nin halife olmasını bu huyundan dolayı teklif ve tavsiye etmediği söylenir. 4

Denmiştir ki; “Kim bir şeyi fazla yaparsa onunla tanınır. Konuşması fazla olanın hatası çoğalır. Hatası çok olanın hayâsı azalır. Hayâsı azalanın takvası azalır. Takvası azalanın da kalbi ölür.” Çok şakanın da varacağı yer burasıdır. Bu açık ve net ikaza

¹⁶⁴ Buharî, Edebü'l Müfred, s. 98, No:252-253; Tirmizi, Sünen, IV, 551, No:2305; İbn Mace, Sünen, II, 1403, No:4193; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemali, s. 295.

¹⁶⁵ Gazali, a.g.e. III, 128; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemali, s. 295.

rağmen “güle güle öldüm” demek neyin alametidir? Neden bu kadar gülüp eğlenmeyi, şamatayı, maskaralığı benimseyen bir topluluk haline geldik? Hayatı boyunca hiç yüksek sesle gülmemiş bir peygamberin ümmeti, bu ölçüsüzlüğe nasıl düştü?

“Yemekteki tuz kadar” olması gereken mizah ve şaka, lüzumundan fazla yapılırsa veya dozu kaçırılırsa, elbette insanın vakar ve mürüvvetini zedeler. Eskilerin deyiimiyle “latife latif olmalıdır”. Hz. Peygamber Efendimiz’in bazen şakalaştığını, şakaya izin verdiğini biliyoruz. Fakat başkalarını maddeten ve manen rahatsız eden ağır şakalara müsaade etmediğini de biliyoruz. Şu hadisi hatırlarsınız: Ebu Hüreyre;

- Ya Rasûlallah sen bize şaka mı ediyorsun? Demiş. O da (s.a.v.)

- Evet, ben şaka yaparım, fakat sadece doğruyu söylerim, diye cevap vermişti.¹⁶⁶

Mizah çok olduğunda heybeti ve itibarı kaybettirdiği gibi, kendini bilmez, çirkinliği marifet sanan çirkeflerin kenisi ile ulu orta şaka yapmasına da cesaret vererek yol açabilir. Muhammed b. Münkedir şöyle demiştir: “Annem bana dedi ki: “Oğlum, çocuklara şaka yapma. Onlar yanında küçük düşersin.” Hâlbuki kıt akıllı kendini bilmezler, masum çocuklardan çok daha beter olarak küçük düşürüp rezalete sebep olabilirler.

Bakın size selamet yolunu gösteren bir söz sunayım da başınız hiç ağrımasın. Said b. Âs’ın (r.a) şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Şerefli bir kimseye şaka yapma. Çünkü böyle yaptığın takdirde o senden nefret eder. Rezil bir kimse ile de şakalaşma; zira onunla şakalaştığın takdirde sana karşı cüretkâr olur.”

¹⁶⁶ Buharî, Edebü’l Müfred, s. 102, No:265; Tirmizi, Sünen, IV, 457, No:1990; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemali, s. 307.

Velhasıl bir alçak gönüllülük alameti olarak muhabbet ve gönül almak için yapılan şaka, ancak kaldırına yapılır, anlamayana değil.

Utandırın Bir Hatıram

1982 yılının Ağustos ayında bir gurup arkadaş olarak irşat ve tebliğ için Kahramanmaraş'ımızın Tekir ve çevresindeki köylere gitmiş, obalara, dağlara çıkmıştık. Gittiğimiz yerlerde ekipten Domur Hocamı (Mehmet Çınar desek kim tanır acaba?) ve Mahmut Doğan Hocamı, zamanında onlara imamlık yaptıkları için o yörenin insnları iyi tanıyorlardı. Fakiri ve Ali Seyyithanoğlu Hocamı ise çok tanııyorlardı. Hedeflediğimiz köy ve obalarda insanlarla sohbet ediyor, gece icabeden yerde yatıyor, geziyorduk. Katılanlarla beraber nihayet İmamının daveti üzerine bir akşam vakti o tarafın en yukardaki köyüne, Kocafakılar'a vardık. Büyük bir odaya girdik ki, dört duvar etrafı diz çöken edepli insanlar ile dolmuş. Dört gözle sohbet edecek hoca efendileri bekliyorlar. Selam verdik, musafaha eyledik, gösterilen yere oturduk. Ev sahibi azıcık izin istedi. Anladık ve ne kadar “etmeyin” dediysek de dinlemediler, hemen bir davar kestiler. Sohbet arasında hep beraber yedik.

Bu arada sohbet öncesinde yaşanan haleti ruhiyemizi anlatmam gerekiyor. Hani biz günlerce sefer halindeydik. Bu arada birbirimize çok yakın, çok samimi olmadan kaynaklanan sevgiden mi, yok ev özleminden mi, yoksa yaşadığımız çok tatlı hadiselerden mi veya af buyurun gevezelikten mi her neyse, çok neşeliydik ve anlattıkça da gülüyorduk. İlle de o gün yaşadığımız bir olay aklımıza geldikçe, kahkahalarımıza mani olamıyorduk: “Siz olsanız ne yapardınız?” diyerek olayı anlatayım:

İki köy arasında yolda giderken bir ardıç gölgesinde bizi durdurdular. Hemen teleme yaparak ikram ettiler. Hep beraber

telemeyi yerken birisi fıkra gibi çok ilginç bir olay anlattı. Buna hepimiz güldük. Fakat gülme esnada Mahmut Hocamın ağzında teleme varmış. Haliyle hepsini istemeyerek de olsa, sağolsun bize katılan, tiri tiril resmi elbisesiyle ciddi ciddi karşısında oturan Ortaokul müdürü arkadaşımız Bekir Ayhan Beyin tiril tiril elbisesine ve sinek kaydı tıraşlı yüzüne püskürtmez mi! yüzü gözü ve o güzelim elbisesi berbat olan zavallı Bekir Bey şaşkın şaşkın bakıyor. Misafirdir, hocadır, istemeden olmuştur, o yüzden kızsız kızılmaz, küsse küsülmez, hele hele hiç dövülmez... Biz bir saniye durduk ve manzaraya baktık. Bu, anlatılan fıkradan daha komik bir vaziyetti. Derken, Allah (azze ve celle.) affetsin, zembereklerimiz boşandı. Gülmekten kırılıyorduk. Şahsen ben hayatımda daha öyle gülmemiştim. Karnımız yırtılıyor, kasıklarımız ağrıyor, nefeslerimiz kesiliyor, ama biz gülmemize engel olamıyorduk. Estağfirullahelazîm.

İşte bizimle o anları yaşayan birisi bu olayı tutup o odada yeniden anlatmaz mı? İster istemez o mecliste de herkes gibi yine epey güldük. Dedim ya, koca bir köy odası dolmuş insanlarla. Oralarda her zaman olmayan bir olay bu; hocalar gelmiş ve herkes onların sohbetini dinleyecek, varsa sorularını soracak ve istifade edecekler. Oysa hocalar da herkes gibi katıla katıla gülüyorlar...

Ben vaziyetin vehametini anladım. Elbette çok gülmenin kalbi öldüreceğini duymuştuk sevgili peygamberimizden, ama kendimize de hâkim olamıyorduk. Oranın yabancıysa olduğum için biraz firenlemeye çalışsam da olmuyordu işte. Derken dilimi ısıra ısıra gülmemi bitirip şöyle bir cemaatı kontrol etmek için etrafa bir göz attım. Herkes de gülüyordu, ama karşımızdaki duvarın orta yerinde bir adam hem gülmüyor, hem de acı acı bakıyordu bizlere! Yaşlı bir adamdı ama bir talebe gibi, daha doğrusu bir derviş gibi edebli bir şekilde diz üstü oturuyordu. Adamın yaşına başına rağmen o edepli oturuşu, o vakur duruşu ve o yaman bakışı çok utandırdı ve ezdi beni. İlle de o bakışları, o bir saniye bile

sürmeyen göz göze gelişimiz, bir ok gibi ciğerime saplandı, içime işledi, yaktı kavurdu beni. Hayatta nadiren o kadar utanmışımdır. Bütün gülme arzum gitmiş, içimi derin bir utanç kaplamıştı. Başımı öne eğerken o ihtiyar bir şeyler söyledi. Ben duymamıştım. Yanımdakine çaktırmadan:

-Ne dedi? Diye sordum.

-“Hocalar bu kadar gülmez!” dedi.

Bu söz de balyoz olup başıma indi. Artık biz bu adama ne anlatabilirdik ki! Bana kalsa, ağzımı bıçak açmazdı. Bereket, iyi tanıdıkları iki yaşlı hocamız vardı da söz bize düşmezdi.

Neyse, yavaş yavaş meclisin havası değişti. Uzun bir sükûttan sonra hocalarımız hamdele, salvele ve istiğfar ile sohbet başladılar. Ben bu arada bir köylüye:

-Kim bu efendi? Dedim.

-O’na Nedirli’den Mülhim Hoca derler. Aslında hoca değil, derviş bir adam, dedi.

Birden beynimde bir şimşek çaktı. Demek Nedilinin obalarından Köseli’deki dedemin arkadaşı Mülhim Hoca buydu. Eskiden Oraya “Heyik” derlermiş. Dedem, Öşlü’den Deveci Ali, Kesmeltepe’den Uzun Ahmet ve Heyik’ten Mülhim Hoca aynı tarikata bağlı arkadaşlar imiş. Zaman zaman birbirlerini köylerinde ziyaret eder, uzun uzun, tatlı tatlı sohbet eder, seheri de zikir ile geçirerek geceyi ihya ederlermiş. Onları gören köylüler hem sever, hem de "dervişler gene höykürmeye gelmişler" diyerek zikir karşısında cehaletlerini sergilerler imiş. Onların, baraj yapılmadan evvel, kardeşlerini ziyaret için orada köprü olmayan koca Ceyhan nehrini yüzerek karşıya geçmeleri beni heyecanlandırır, hayalimde bir efsaneye dönüşen bu manzara, buğulu gözlerimde tülленir dururdu.

Bu dede dostu aziz insanı orada hiç sahiplenmedim. Sahiplenecek halimiz mi vardı? Beni o halimle hatırlasın istemezdim. İçimden, “en kısa bir zamanda kendi köyünde ziyaret

ederek dedemin ruhunu şâd etmeliyim” diye karar lırken, tatlı bir sohbet başladı ve bu acıyı irfan bezleriyle sarıp sarmaladı, kalbimdeki sızıyı yavaş yavaş aldı bitirdi hamdolsun. Gecenin sonunda feyiz almış, huzura doymuş, mutlu olmuştuk. İnşallah o da meclisten güzel duygularla ayrılmıştır...¹⁶⁷

Gerçeği Şakaya Çevirmek

Şakaları şaka olmaktan çıkaran birçok husus vardır. Şaka ile alay arasındaki farkı bilmeyen veya bile bile bu ikisini birbirine karıştıran kimi kişilerin “şaka yapıyorum” diyerek muhâtapla alay ve tahkir edip aşağılaması, maalesef çok görülen “şakanın istismarı” türünden yapılan yanlışlardan biridir. Kendisini kurnaz sanan bu tür kişiliksiz korkakların sözde marifetidir bu. Oysa aslında iğrenç ve aşağılık duyguların nükte, espri, şaka ile perdelenişinden başka bir şey değildir yaptıkları. Ağızlarındaki samimiyetsiz bir sevgi sunumu, suratlarındaki ise riyakâr bir dostluk maskesidir. Kendilerini akıllı ve zeki, âlemi ise aptal sanma sersemliğidir sergiledikleri.

Buna yandığımız kadar, bunu görmeyen ve bu müptezel şakaları gerçek sanarak aldanan gerçekten ahmaklara da yanmalı değil miyiz? Ya da acizliği ve zavallılığı sabır zannederek bu tür ince ayar alaylara katlananlara? Bu konuda belki en ayıplanacak olanlar, arkadaşlarını en iyi bilen ve tahlil edenlerin, bu bilgi ve tahlil kabiliyetlerini, sırf eğlenme adına, iyi bir alay ve aşağılamaya dönüştürerek, “arkadaşım” dediği insanları, toplum içinde küçük düşürülmüş, alay edilmiş zavallı ahmaklar durumuna düşeren, sözde zeki haysiyet cellatlarıdır. Bu vaziyette en acınacak olanlar ise, olayın farkında olan ve iki tarafı da üstü örtülü

¹⁶⁷ Bkz.

<http://www.cemalnar.com/index.php?Git=Dostlar&Durum=Dost&id=38>

uyarmaya çalışan, ama sırf bir eğlence uğruna dinlenilmeyen insanlardır.

Evet, belki çaktırmadan alay ve istihzada eden şakada bir zekâ vardır. Fakat yerinde kullanılmayan o zekâ, nihayet sahibini de bir gün ayağa düşürür. Kendisi ile istihza kapılarını açarak kendisini de istismara açar. Eskiler böyle haller için “men dakka, dukka” derlerdi. “Eşme derin kuyu, düşersin yüzün koyu” da meşhurdur. “Etme bulma dünyası” yani. Eğer zekâ, ismine latife dediğimiz incelik ile istihza dediğimiz kabalık arasındaki fark göremeyecek hale gelmişse, artık ahlakî değerinden öte, bence varlık kıymetini de yitirmiş demektir. Beklesin görsün, bu “herkesin sevgilisi”, gün gelir, kendisine bile “cazkarısı” gibi görünmeye başlar. “Aklı meada” cadı gözüken dünyanın, “aklı meaş”a dilber görünmesi bunun en açık misalidir.

Şaşılacak bir şey mi?

Ne münasebet! Tadına doymuştur insanlık bu şeytanî zekânın. Erdem her zaman üstün bir değer olarak saygın kalacaktır.

Şaka ile ne istismarlar yapılmaz ki! Şu ihtiyar dünya maalesef ne acı örneklerini gördü bunun. Bir ikisini görelim isterseniz.

Kurnaz Dilenciler

Emeviler dönemde bir kısım dilenciler, Hz. Ali ve Hz. Muâviye taraftarlığını istismar ederek dilencilik yaparlardı. İşte bir örnek:

İki âmâ dilenciden birisi Bağdat’taki köprü’nün bir başına, diğeri ise ötekine durur; “Hz. Ali’nin rızası için” ve “Hz. Muâviye’nin rızası için” diyerek dilenirlerdi. Bunlar birbirlerine muhalif gibi dilenseler de aslında ortak idiler. Akşam olunca

biraraya gelir, dilendikleri paraları paylaşırlarlarken, gündüz alay ederek aldattıkları insanlara gülerlerdi.¹⁶⁸

Şaka İle Hırsızlık

Mesela şakanın istismarı ile hırsızlık bile yapılabilir. Önce şaka ile arkadaşının bir eşyasını alan, sonra nefsinin ve şeytanın vesvesesi ile bu aldığını geri vermeyerek hırsızlığa dönüştürebilir. Dünyada olmadık iş yoktur. Bir gün bana bunun fetvasını sordular. Adam gençliğinde arkadaşının ceketinin cebinde beş lira görür. Şaka olsun diye bir yankesici gibi çaktırmadan onu alır. Sonra şeytan bir vesvese verir. Şu günlerde parasızdır. Bunu parası olana kadar bir iki hafta kullansa ne olur?

Kendisinin sorduğu suale yine kendisi cevap verir: “Bir şey olmaz!” Sonra parası olur. Bu sefer de söylemeye utanır. Gizlice cebine koyma imkânı da bulamaz. Para kendinde kalır böylece.

Aradan yıllar geçer, ama vicdan azabı adamın yakasını bir türlü bırakmaz. Karşılaştıklarında, neler olduğunu söylemeden belki on kere helallik dilemişlerdir birbirlerinden haklarını karşılıklı olarak. Ama adını koyarak ödeşmeye hep utanmıştır. O yüzden toplu helallik almalar içine sinmez bir türlü. “Ben ne yapayım hocam?” diye sorar şaşkın ve perişan.

Çalınan Altınlar

Yine bir gelin, gençliğindeki cehaletiyle ev içinde kaynanasının veya görümcesinin bir miktar altınını bulur ve alır. Olay büyür. Beddualar artar durmadan. Kendisi de bin pişman olmuştur. Bir gün vicdan azabına dayanamaz olur ve meseleyi

¹⁶⁸ et-Tenûhî, Ebû Ali el-Muhassan b. Ali, Nişvâru’l-Muhâdara, II, thk. Abbûd eş-Şâlicî, y.y., 1392/1972, s. 358; İbnu’l-Cevzî, Ezkiyâ, s. 46. Ayrıca bkz.: Doğan, İkinci Abbâsî, s. 222.

kocasına açar ağlayarak. Bu sefer kocası perişandır. Karşısında pişman bir sevgili var. Kızmak boşunadır. Ailesine söylese, yok yere düşman kazanacaklar. Söylemese hırsız olacaklar. Çaresiz hocaya giderler. Hoca değil mi, alemin derdine deva olacaklar. Boşuna mı hoca olmuşlar? Soru şu: Bunu altın yerine sahibine bir vesile ile hediye alarak ödeşemezler mi? Ya da başka bir çaresi var mı?

Şimdi “dert deli Ahmed’in başına”! Adam gelmiş soruyor. Hoca değil misin, mecbur çare bulacaksın Müslümanların sorunlarına!

Şu iki hadisi İbrahim Canan’ın “Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhinden bir de bu açıdan bakarak görelim isterseniz.

"Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm) buyurdular ki:

"Sizden hiç kimse, ne şaka ne de ciddi olarak kardeşinin değneğini almasın. Kim kardeşinin değneğini almışsa hemen ona geri versin."¹⁶⁹

İbrahim Canan bu hadisin açıklamasında der ki:

1- Müteakip hadis, bu hadisin bir başka veçhine benziyor veya Aleyhissalâtu vesselâm'ın bu hadisi söylemesine, şaka sebebiyle Ashab arasında vukua gelen bir korkma hadisesi sebep olmuştur.

2- Hattâbi bir şeyin şaka yoluyla ve ciddi olarak alınmasını şöyle açıklar: İade etmek maksadıyla alınırsa, bu şaka yoluyla olmaktır. İade etmemek maksadıyla alırsa bu ciddi alıştır.

Hadisin bir veçhinde "şaka ciddiyet suretiyle" denmiştir. Bunu, Hattâbi "bidayette şaka niyetiyle alıp, sonradan iade etmemeye karar vermek" şeklinde izah eder.

3- Bu alışların yasaklanma sebebine gelince, ciddiyetle yani geri vermemek üzere alış bir nevi hırsızlıktır, böyle bir alışın yasak olacağı açıktır. Şaka yollu almanın yasaklanmasına gelince: Bunda

¹⁶⁹ Ebu Davud, Edeb 93, (5003); Tirmizî, Fiten 3, (2161); İbrahim Canan, Hadis No: 5. (5399).

bir fayda olmadığı gibi, çoğu kere malı almanda öfke meydana getirir ve ona eza verir. Hâlbuki mü'minin başkasına eziyet vermesi caiz değildir. Öyleyse eziyete sebep olan davranışlardan kaçınılmalıdır.”¹⁷⁰

İbnu Ebi Leyla anlatıyor: "Resulullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Ashabı radıyallahu anhüm ecmainin bize anlattıklarına göre, onlar bir sefer yürüyüşünde idiler. (Bir konaklama sırasında) içlerinden biri uyurken, arkadaşı gidip ipini alır. Uyanınca ipini bulamayan zat (kaybettim diye) korkar. (Duruma muttali olan) Aleyhissalâtu vesselâm: "Bir Müslümana bir başka Müslümanı korkutmak helal olmaz!" buyurdular.”¹⁷¹

HARAMA SEBEP OLAN ŞAKALAR

¹⁷⁰ İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 15/212-213.

¹⁷¹ Ebu Davud, Edeb 93, (5004; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 15/213. Hadis No: 6. (5400).

Dili Terbiyesi

Dil terbiyesi edinmek, her müslümanın en öncelikli meselelerindendir. Belki İslam ahlakının yarısını bu terbiye oluşturur. Çünkü dil kalbin dışı açılan kapısı olduğu kadar aklın ve fikrin tercümanıdır. Kişi önce onunla anlaşılır. Çünkü biz, bir kişinin, “Allah Teâlâ’nın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed’in (sav) onun resulü oluşuna” diliyle “evet” derse, onun Müslüman olduğuna inanırız. “Hayır” derse de kafir olduğuna inanırız. Dil meselesi bu kadar mühimdir.

İman ettikten sonra insanları Allah’a (cc.) sevimli kılan, Peygambere komşu eden, cehennemden uzaklaştıran en önemli ahlak, dili iyi ve temiz kullanmak, kötülüklerden ve çirkinliklerden korumaktır. Müslümanın insanlara güler yüzle selam verip tatlı tatlı sohbet etmesi dinimizce teşvik edilerek sevap kapısı sayılmaktadır. Tam tersi, yani dili insanları incitecek, üzecek, kıracak şekilde kullanması ise haram kılınıp yasaklanmıştır. Örnek verecek olursak, yalan söyleyip kandırması, tehdit ederek korkutması, alay edip aşağılaması, zemmedip ayıplaması, kötü lakapla çağırması, hakkında su-i zan ve tecessüs etmesini, yani gizli kusurlarının peşine düşüp araştırmasını ve öğrendiklerini ifade ederek ifşa etmesi, gıybet, yani dedikodu yapması, nemime, yani koğuculuk, yani laf götürüp getirerek fitne çıkarması, namus ve şerefine iftira etmesi, sövmesi, beddua etmesi ve lanetlemesi, bu

gibi, dilini koruması gereken kötülüklerden sayılıp haram kılınmıştır.

Allah Teâlâ buyurur ki:

“Müminler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete eresiniz.”¹⁷²

Sonra da kardeşlerin arasını bozan konuları peşi peşine üç ayetle sıralar: Bunlar alay, kötü lakap takma, ayıplama, su-i zan, gizli kusurları araştırma, dedikodu, ırkçılıktır. Bunların her çeşidi, ister sözlü, ister yazılı, isterse işaretle olsun, haram kılınmıştır. Aslında bunları yapanlar, bu yaptıklarının kişilik bozukluğundan kaynaklandığını ve kendilerini çirkin gösterdiğini bilseler, asla bunları yapmazlar. Cehaletin gözü kör olsun. Bu haramlar, bu cehalet, hiç şüphesiz gurur, kibir ve kendini beğenmişlik alametleridir. Oysa kişiye tevazu yakışır. Bir kişiye kardeşini küçük görmek, ahirette utandıracak ve cehenneme girdirecek şer olarak yeter de artar bile.¹⁷³

Ya su-i zan? Yaptığının bilgiyle hiç alakası yok. Tam bir cehalet! Bir gün mutlaka gerçek ortaya çıkacak ve kendisini rezil ederek utandıracaktır.

Şimdi bu konuların şaka ile yapılmasının din açısından hükmünü ve çirkin yerini görmeye çalışacağız.

Din İle Şaka Olmaz

İman bir insanın en büyük nimeti ve hazinesidir. İnsan onunla insandır ve değerlidir. İşte bu yüzden din şakaya gelmez, iman ve akide konuları asla şaka kabul etmez. Daha doğrusu iman edilen esaslar şakayla da olsa inkar edilemez, alaya alınamaz.

¹⁷² Hucurat, 10.

¹⁷³ Hadis-i şerif: "Müslüman kardeşini hor görmesi kişiye kötülük olarak yeter." (Müslim, Birr 32; Ebû Davud, Edeb 35; Tirmizî, Birr 18.)

Yalan ve şakadan da olsa, Allah ve Rasûlü inkar edilemez, Kur'an-ı Kerim'in tamamı veya az bile olsa bazı ayetleri yok sayılamaz, alaya alınmaz. Yani dinin Kur'an-ı Kerim ve mütevatir sünnetle belirlenmiş temel esasları yalanlanamaz, dinin mübarek kıldığı şahıslar, yerler ve değerler karalanamaz. Bu konular şaka kaldırmaz!

Dinimizin bazı kanunları, muamelat ve şariat esasları, mesela nikâh ve talak, yani boşama konusu da şaka kabul etmez. Bu konu din ve imanın bir parçasıdır. Bu yüzden din ve ona iman gibi kutsaldır, kıymetli ve nazik bir iştir. Bir mümin şakadan da olsa, "Ben dinden çıktım!" diyemeyeceği gibi, şakadan da olsa mukaddes hiçbir şeye dil uzatmaz, alaya almaz, aşağılayamaz. Aynen bunlardan her zaman sakınması gerektiği gibi; hanımına karşı kullanacağı boşama sözlerine de dikkat etmelidir. Dikkat etmezse sonucun ciddi olduğunu bilmelidir, mecburen katlanacaktır. Bu konuların ciddisi de ciddidir, şakası da ciddidir. Dolayısıyla bir koca, şaka ile asla hanımına boşama sözlerini kullanmamalıdır. Çünkü bu şaka aynen ciddi bir söz kabul edilir. Unutmamak gerekir ki bir kadını kocasının, "Seni boşadım veya boşamak istiyorum" sözü kadar inciten başka bir söz veya davranış olamaz. İşte kadınlara çok değer veren İslam, koca için, ailesini bu şekilde şakadan da olsa incitmesin diye, boşamanın şakasını ciddi kabul edilmiştir. Bu aynı zamanda bir erkek hanımını gerçekten boşadığı halde, sonradan, "Ben şakadan boşadım" diyerek, bu şaka ile boşama işini kötüye kullanmasın diye, şakadan boşama sözleri geçerli kabul edilmiştir.

Kur'an, müminleri uyarıyor:

"Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden (Yahudi ve hristiyanlardan) dininizi alaya alıp

oyuncak edinenleri ve öteki kâfirleri dost edinmeyin. Eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının."¹⁷⁴

Ayetlerin inkâr edildiği, hafife alındığı ortamlardan uzak durmamızı istiyor. Dinin ciddiye aldığı konuları hafife alarak bu konularda istenmeyen sözler söylemek veya tavırlar sergilemek şaka değil haramdır. Bu tip söz ve tavırlara rıza göstererek gülmek de haramdır. Mü'mini kafir eder. Gayri meşru olarak haram kılınan memnu şakaları anlatırken bu konuya temas etmiştik. Yeri gelmişken bir daha ifade edelim ki, şaka ve mizahta gözetilmesi gereken en önemli hususlardan birisi, dinî meselelerin mizaha alet edilmemesidir. Özellikle itikâdî konuların, farz ve haramların, Kur'an ayetleri ile bildirilen hususların istihzâ ve istihfaf, yani alay ve hafife alma üslubuyla zikredilmesi, din açısından küfürdür, asla kabul edilemez, müsamaha gösterilemez.

Asr-ı saadette bunu anlatan ciddi bir olay yaşanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) Tebüük seferindeydi. Yanında münafıklardan bir grup da mevcuttu. Bu kimseler, Kur'ân ve Hz. Peygamber'le alay ederek:

- Şu adama bakın! Şam kalelerini ve köşklerini fethe çıkmış. Bu işin imkânı yok! Muhammed Rumlarla savaşmanın oyuncak olduğunu sanıyor, dediler.

Allah Teâlâ, onların bu halini peygamberine bildirdi. Hz. Peygamber de onları çağırıp kendilerine:

- Siz şöyle şeyler söylediniz mi? diye sordu. Onlar da önce:

- Hayır Yâ Rasûlallah! Allah'a yemin olsun ki, biz senin ve ahabının aleyhinde bir şey söylemedik. Biz sadece lafa ve oyuna dalmıştık, şakalaşıyorduk, şeklinde cevap verdiler.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Maide 57.

¹⁷⁵ Sebebi nüzul ve tefsiri için bkz. İbn Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1419h. IV, 150-151; Razi, Mefatihul Gayb, XII, 71.

Onlar, söylediklerini inkâr edince, Allah Teâlâ Tevbe suresinden şu ayetlerini indirdi:

“Eğer kendilerine sorarsan, ‘Biz sırf lafa dalmış, şakalaşıyorduk.’ derler. De ki: ‘Allah ile, âyetleri ile ve peygamberi ile mi alay ediyorsunuz? Boşuna özür dilemeyin, iman ettik dedikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden bir kısmını affetsek bile bir kısmını suçlarında ısrar ettikleri için azabımıza uğratacağız.’”¹⁷⁶

Asıl niyetlerinin alay etmek olmasına rağmen, şakalaştıklarını söylemeleri onların ikiyüzlülüklerini ortaya koymaktadır. 65. âyetinde onların dilleri ile davranışları arasındaki farklılık değerlendirilip niyetleri ortaya çıkartılmaktadır. Allah Hz. Peygamber'den onlara şu soruyu yöneltmesini istemektedir: "Allah ile, ayet ve ilkeleri ile ve elçisi ile mi alay ediyorsunuz?"

Bu soruda üç şeyle alay edilemeyeceğine işaret edilmektedir. Bakara sûresinin 14. âyetinde münafıkların müminlerle alay ettikleri nakledilmektedir. Tevbe sûresinin 58. âyetinde münafıkların, Hz. Peygamber'i ayıpladıkları gündeme getirilmektedir. Tevbe sûresinin 65. âyetinde de şu üç şeyle alay edip etmedikleri sorulmaktadır: Allah, Allah'ın âyetleri ve peygamberleri. Bunlardan hangisiyle alay ettikleri sorulmaktadır.

Bir kul Allah ile nasıl alay edebilir? Bu mümkün değildir. Öyle yaptığını sananlar, tam tersi, Bakara sûresinin 15. âyetinde beyan edildiği gibi, asıl Allah'ın alayına muhatap olurlar. Bu ayetlerde münafıkların sözde alayı gündeme getirilmiş, fakat acıtıcı ve alçaltıcı cevapları suratlarına bir tokat gibi patlatılmıştır.

Din, Allah'ın en büyük emanetidir; onu, rahmetinin eseri olarak insanlara, doğru yolu göstermek, hayatlarını düzene sokmak için indirmiştir. İnkârın verdiği sahte gurur ve şaşkınlık içinde dini, peygamberi, Kur'an'ı şakayla da olsa alaya almak küfürdür.

¹⁷⁶ Tevbe, 65-66.

Mü'min bir kişinin de aynı yola sapması, dinden çıkmasına neden olur. Din şaka kaldırmaz. Onu alay konusu edinmek, koyu bir cehalet eseridir. İslâm'ın kast ettiği bu cehalet, Allah'ı tanınamamak, hakkı kabullenmemektir. Zaten en kötü ve tehlikeli olanı cehalet de budur.¹⁷⁷

Yine hatırlatalım, başa gelen musibetler karşısında takdiri ilahiye isyan etmek, ne kadar değerli ve sevimli olursa olsun, Allah'tan başka herhangi bir yaratığa sözlü, yazılı veya fiili olarak, şaka ya da mecaz yoluyla da olsa, ilahlık sıfatı verip ona tapmak, kulluk etmek veya ölümsüzlük atfetmek, kaçınılması gereken davranışlardır. Hatta bu tür davranışlara duyarsız kalmaktan dahi yine şiddetle kaçınmak gerekir. Çünkü şaka veya ciddi olarak, Allah'ın varlığı birliği ve her şeyin yaratıcısı, mutlak sahibi olduğu gerçeğini göz ardı eden sözler sarfetmek veya bu konuda şüpheye düşmek tevhitten uzaklaşmaktır.¹⁷⁸ Böyle bir durumda kalındığında veya her zaman, Sevgili Peygamberimiz (sav)'in şu yakıcı duasını sık sık tekrar etmek tavsiye edilir: “Allah'ım! Ciddi ve şaka yolla yaptıklarımı, yanlışlıkla ve bilerek işlediğim günahlarımı affeyle”¹⁷⁹.

Daha önce söylemiştik, yeri gelince bir daha hatırlatalım. Bazı cahillerin güya şaka yaparak “Ben Cennete değil, Cehenneme gitmek isterim. Çünkü bütün artistler, şarkıcılar, dansözler orada. Onlara çalıp oynarız, eğleniriz” derler. Bu ne kadar büyük bir laubaliliktir ve sersemce bir sözdür! Hâlbuki cehennem gülüp oynama yeri değil, şiddetli azap çekme yeridir. Dinin bir emrini böyle alaya almak küfrü gerektirir. İsteyerek buna gülenler de “rıza göstermeleri halinde” küfre girerler. Çünkü kaidedir: “Küfre rıza küfürdür”. Fakat iradesi dışında farkında olmadan, düşünmeden

¹⁷⁷ Bkz. Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları: 5/2539.

¹⁷⁸ Bkz. Hadislerle İslam, I. 500.

¹⁷⁹ Müslim zikir 70.

gülerler ise kafir olmazlar. Ama büyük bir ayıp ve utanç yaşarlar. Bu fark nedendir?

Anlatalım: Bir küfür sözü söylemeyi kastetmek ile kafir olmayı kastetmek arasında fark vardır. Ehl-i sünnet, tekfir için, kişinin işlemiş olduğu söz ve fiili kastetmesini şart olarak görür. Buradan şu neticeye varalım. Din hakkında şaka yollu çirkin bir söz söylemiş insanları hemen “sen kafir oldun” diye tekfir etmeyelim, kafir saymayalım. Onun kastına bakalım. Durumunu izah ederek tövbe ve istiğfara davet edelim. Kâfirleri ve şeytanları sevindirmeyelim, üzelim.

Çok şaka yapmaya alışmış bir kişi bazen bir sözün nereye gittiğini düşünmeden konuşabilir. Bu alışkanlığın belasıdır. Sonunda o sözün hakikatini düşündüğünde belki pişman olabilir. Veya neticesini kastetmediği sözleri de söylemiş olabilir. Ona göre maksat eğlence olsun. Mesela tehdit edilmeden, bir zaruret yok iken, şaka ile veya alay ile kâfir olayım demek, film ve tiyatrolarda kafir sözü ve işini yapmak, dini bilgiler için “hurafe” veya “inanmıyorum” demek, günah işleyenlere, mesela güzel bir kadınla zina yapan veya kaliteli bir şarabı içene lafın nereye gideceğini düşünmeden “helal olsun” demek, helali haram, haramı helal saymaktır ve küfürdür. Böyle söyleyen Müslüman ise dinden çıkmış bir mürted olur. Mürted olanın bütün ibadetlerinin sevapları yok olur. Birkaç kişiyi güldürmek için ibadetleri yok etmek akıllı kimseye yakışır mı?

Allah, din, iman, şariat, helal haram, nikah, talak gibi konular ciddi konulardır, iş olsun, oyun ve eğlence olsun diye şaka yapmak caiz değildir. Çünkü bu konularda sözün şaka olması ile ciddi olması arasında fark yoktur. Şaka da ciddi sayılır. Bu yüzden bazı hadis-i şeriflerde ahir zaman fitnelerinden uyarılarak “Öyle bir zaman gelir ki, kişinin imanı gider de haberi olmaz. Evinden Müslüman çıkar, kafir döner. Okun av hayvanını delip geçtiği gibi

iman ondan çıkar gider. Kişi, gömleğinden çıktığı gibi, imandan çıkmış olur” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Sonuçta Allah’ın diniyle, Kur’an-ı Kerim’le, onun ayetleriyle, içindeki hükümleriyle, kanunlarıyla alay etmek kişiyi İslam dininden çıkarır, kâfir, daha doğrusu “mürted” eder. Allah’u Teâla’dan korkan Müslüman dini konusunda ciddi olur, bu ve benzeri kötü durumlara düşmekten son derece kaçınır.

Yalana Vesiledir

Bilindiği gibi yalan, kişinin gerçeği saklayıp doğru bildiğinin aksini söylemesidir. Yalancılık dinimizde haram kılınarak şiddetle yasaklanmış çok kötü bir çirkin huydur. Yalan bir rûhî hastalıktır, şahsiyet bozukluğudur. İnsanı alçaltır, utandırır, itibarsız eder. Müslümanların hem kendilerini, hem de sorumlu oldukları kimseleri bundan korumaları gerekir. Özellikle çocuklarını daha küçükken doğru sözlü olmaya alıştırmalı, yalanın zararlarını anlatmalıdırlar.

Allah Teâlâ’nın "Yalan sözden kaçının"¹⁸⁰ diye emretmesine rağmen, basit dünya menfaatleri için yalan söyleyenler, özellikle adaleti yok ederek zulme sebep olan yalan yere şahitlik yapanlar, “fasık” ve “facir” adını alarak çok çirkin bir davranış sergilemişler ve büyük bir günah yüklenmişlerdir. Gerçek bir müslüman kendisi ve sevdiklerinin aleyhinde bile olsa, doğru söylemeli ve asla yalana yaklaşmamalıdır. Çünkü Allah Teâla şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Hak üzere durup adaleti yerine getirmeğe çalışan hâkimler ve Allah için doğru söyleyen şahitler olun. Vele ki, o şahitliğiniz nefisleriniz yahut ana babanızla yakın akrabanız aleyhine olsun. İster üzerine şahitlik yapılan kimseler zengin veya fakir bulunsun"¹⁸¹.

¹⁸⁰ Hac, 22/60.

¹⁸¹ Nisa, 4/135.

Peygamber Efendimiz de, yalan söylemenin ve yalan şahitlik yapmanın büyük günahlardan olduğunu ısrarla belirtmiş, yalanın münafıklık alâmetlerinden olduğunu haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: "Yalan kötülüğe, kötülük Cehenneme götürür. İnsan yalancılık yapa yapa, nihayet Allah katında yalancılardan yazılır"¹⁸².

Yalan insanları birbirine düşürür, güven duygusunu yok eder, toplum içinde karışıklıklara sebep olur; dostlukları yıkar, yerine düşmanlık tohumları eker. Yalan er geç ortaya çıkacağından, yalancılar, kendilerine güvenilemeyen, saygı duyulmayan ve sevilmeyen insanlar durumuna düşerler. Kısaca yalan, insanı dünyada da ahirette de felâkete sürükler.

Yalan konusunda çok hassas davranan Allah Resûlü (sav) insanları yalandan ve ona götürebilecek her türlü davranıştan sakındırmıştır. Hatta bunlara birçok kimsenin önemsemediği, çocuklara yalan söylemeyi ve yalan söyleyerek şaka yapmayı da dahil etmiştir. Nitekim bir defasında Resulullah (sav) bir annenin çocuğunu çağırıp "Gel sana bir şey vereceğim" dediğini işitince kadına "ona ne vereceksin?" diye sormuş, "kuru hurma" cevabını alınca da şöyle buyurmuştur.¹⁸³ "Dikkatli ol, ona bir şey vermemiş olsaydın, bu senin için bir yalan olarak yazılırdı."

Öte yandan Allah resulü "yalancılıktan kaçının. Çünkü ister ciddi olsun, isterse şaka yollu olsun yalan söylemek müslümana yakışmaz"¹⁸⁴ buyurarak konunun ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. O doğru sözlülük konusunda o kadar titizdir ki, "İnsanları güldürmek için yalan söyleyen kimselere yazıklar olsun"¹⁸⁵ buyurarak, şaka yaparak da olsa, bir insanın yalanı terk etmediği sürece, tam anlamıyla mü'min olamayacağını haber

¹⁸² Buharî, Edeb, 69; Müslim, Birr, 103-105.

¹⁸³ Ebu Dâvud, Edeb, 80.

¹⁸⁴ İbni Mace, Sünnet, 7.

¹⁸⁵ Ebu Dâvud, Edeb, 80.

vermiştir. Rabbini tasdik ederek Böylece hem kendisini yaratana, hem de tüm mahlukata karşı dürüst davranma sözü veren mü'mine, -şakayla da olsa- yalan söylemek yakışmaz.¹⁸⁶

Dinimizde sadece üç yerde yalan söylemeye ruhsat verilmiştir: Zulüm ve haksızlığa uğramış bir insanın can, mal veya namusunu zarardan kurtarmak için. Dargın olan karı-kocayı veya iki kişiyi barıştırmak için. Harpte düşmanı yenmek için.

Asıl konumuza gelince, az önce hadiste de geçtiği gibi, yalan söylenerek yapılan şakalar, aynen yalandır ve haram kılınmıştır. Şakaya izin vardır, ama içinde yalan, alay, hakaret vs. gibi haramlar olmamak ve aşırı gitmemek kaydıyla verilmiştir.

Bugün maalesef dinî hassasiyete sahip kişiler bile şaka yaparken doğru olmayan şeyler söyleyebiliyorlar. Özellikle iki yerde yalandan, alaydan, hakaretten, gıybet ve benzeri haramlardan korkulmuyor, çok rahat söylenebiliyor. Biri şaka, diğeri siyaset veya politikadır.¹⁸⁷ Oysa yalan, şaka ile olsa da yalandır ve haramdır. Efendimiz (s.a.v.) hiçbir zaman doğruluktan ayrılmamış, hadis-i şeriflerinde şaka bile olsa yalan söylenmemesi gerektiğine ısrarla dikkat çekmiştir. Yukarıda Ebû Hureyre'nin rivayetinde görmüştük, şöyle buyurmuştu: "Evet, ben de şaka yaparım, ama ancak doğruyu söylerim."¹⁸⁸

¹⁸⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Komisyon, Hadislerle İslam, III, 399.

¹⁸⁷ Bir de laik düzende "herkesin politika, kendilerinin siyaset yaptığını, bu ikisinin çok farklı olduğunu" söyleyenler var. Demek ki siyaseti bir harp sayarak, harpte gerekirse yalan söylenir ruhsatını kullanarak yalan, gıybet, hakaret, suizan, alay ve aşağılamanın haram olduğuna bakmadan gece gündüz bunlarla meşgul olanlar var. Ne diyelim, Allah hepimizi de islah eylesin.

¹⁸⁸ Bu hadisi Tirmizî, Birr, 57 (1990), Abbâs b. Muh. ed-Drî an Ali b. el-Hasan an İbni'l-Mübârek an Usâme b. Zeyd an Saîd el-Makburî an Ebî Hureyre senedi ile tahrîc etti ve isnâdı hakkında "hasen sahîh" hükmü verdi.

Düşmanlarının bile, "doğru söyleme konusunda" hakkını teslim ettikleri son peygamber efendimiz, bu sözüyle, yalan söylemenin 'şaka yollu' da olsa kesinlikle kabul edilemeyeceğinin de altını çizmiş oldu. İslâm doğruluk dinidir ve müslüman her haliyle doğruluktan ayrılmamalıdır.

Şaka gülmek ve eğlenmek için yapılır. Öyleyse insanları güldürmek için İslâm'ın en temel ilkelerini çiğneyen kişilere Rasulüllah (s.a.v.) Efendimiz "yazıklar olsun" diyerek şu uyarılarda bulunmuştur: "Başkalarını güldürmek için yalan söyleyene yazıklar olsun."¹⁸⁹

"Kul şaka da olsa yalan söylemeyi, doğru da olsa münakaşa etmeyi bırakmadıkça iyi bir mü'min olamaz."¹⁹⁰

"Şaka da dâhil, yalan söylemeye cennette bir köşk garanti ederim."¹⁹¹

"Toplumu güldürmek için yalan konuşanların vay haline, vay haline, vay haline!"¹⁹²

"Şaka da olsa yalanı terk edene Cennetin ortasında bir makam (köşk) söz veriyorum."¹⁹³

Ayrıca yalanın pembesi siyahı, küçüğü büyüğü, şakası ciddisi, masumu canisi, iyisi kötüsü olmaz! Yalan yalandır! Gerçeğe aykırı olarak söylenen her söz, yalandır; söylenene saygısızlıktır, onu aldatmadır ve Allah'ın emrine muhalefettir. Bunlar da günahıdır!

Sonuçta şaka yaparken bile olsa asla yalana söylenmemelidir. İnsanlar, "yalan değil, şaka yaptım" derken, hatadan öte resmen saçmalamaktadır. Güya şakayla yalan söylemenin günah olmadığını sanmaktadırlar. Özellikle insanlar

¹⁸⁹ Darimi, İstizan, 66; Tirmizi, Zühd; 10, Ebu Davud, Edeb, 88, H. 4990

¹⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2, 352, 364

¹⁹¹ Ebu Davud, Edeb, 8, H. 4800.

¹⁹² Ebu Davud, Edeb 88; Tirmizi, Zühd 8

¹⁹³ Ebu Davud, Edeb 8).

şaka yaparken yalan söylemektedirler. Bunu niye yaparlar? Cevap basit; insanları güldürmek için. Bazen de söylediği yalanı meydana çıkınca şakaya sarılırlar. Aslında yuttursaydı, yalanı gerçek diye yutturacaktı. Ayıbı meydana çıkınca şakadan medet umarlar. Şakayı bu kadar düşürmeye izin vermemek gerekir. Halbuki insanlar, bir çok hadisinde Rasûlullahın, insanları güldürmek için yalan söyleyenlere nasıl kızıp tehdit ettiğini bilirler. Bu cehalet ve gaflet değilse başka nedir?

Târiz Yalan Ve Şaka

Edebiyatta tariz, bir sözün görünürdeki anlamının tam tersi amaçlanarak kullanılmasıyla gerçekleştirilen mecazlı anlatımdır. Tarizde sözün gerçek anlamı doğru görünse de amaç, onun zıddının anlaşılmasını sağlamaktır. Bu sanatın etkili olması için nazik ve nükteli bir şekilde söylenmesi gerekir. İşte bu söz sanatı, yalandan kaçınmak isteyenlerin, özellikle de şakacıların çok kullandığı bir metottur.

Mesela Şa'bî evinde aranıp sorulduğu zaman, arayan kimse ile görüşmeyi istemediğinde, cariyesine şöyle tembih ederdi: “Bir daire çiz, parmağını dairenin içine koy ve sorana 'Burada yoktur' de”.

İbrahim Nahaî de hoşlanmadığı bir insan kendisini dışarıya çağırıldığı zaman, evde olduğu halde cariyesine, "Ona İbrahim'i camide aramasını söyle! 'İbrahim burada değildir' deme ki yalan olmasın" derdi.

Gazali İhya'da “Dilin Afetleri”ni anlatırken “Tariz Yoluyla Yalandan Sakınmak” diye bir başlık atar¹⁹⁴ ve orada şöyle der: “Selefi sâlihinden nakledilmiştir ki târiz ile insan yalandan korunabilir. Nitekim Hz, Ömer (r.a) şöyle demiştir: 'Târizlerde kişiyi yalandan koruyacak birtakım özellikler vardır?’

¹⁹⁴ Bkz. Gazali, İhya, Bedir y. III, 312 vd.

Bu durum, İbn Abbas ve diğer ashâb-ı kirâmdan da rivayet edilmiştir. Onlar ancak insan yalana mecbur kaldığı zaman, böyle yapabileceğini kasdetmişlerdir. Yalana ihtiyaç ve zaruret olmadığı zaman, ne açıkça ve ne de târiz yoluyla yalan söylemek caiz değildir. Ancak yine de târiz yoluyla yalan söylemek daha hafiftir.

Târizin misali şu hâdisedir: Rivayet ediliyor ki, Mutarrıf, Basra valisi Ziyad'ın huzuruna girdi. Ziyad ona:

-Neden ziyaret etmekte geciktiğini, sordu. O da hastalığını sebep göstererek şöyle dedi:

-Emir'den ayrıldığımdan beri yanımı kaldırmış değilim. Ancak Allah'ın kaldırdığı hariç!”

Muaz b. Cebel (r.a), Hz. Ömer tarafından bir vazifeye tayin edilmişti. Vazifeden dönünce hanımı kendisine sorar:

-Vazifelilerin ve memurların geldiklerinde ailelerine getirdikleri hediyelerden ne getirdin?

Hız. Muaz hanımına hiçbir şey getirmiş değildi. Ama hanımını üzme veya kızdırmak da istemiyordu. Kurtulmak için hanımına tariz yollu şu cevabı verdi:

-Benim yanımda beni kontrol eden biri vardı.

Hanımı söylendi:

-Sen Hız. Peygamber'in ve onun halifesi Ebubekir'in yanında güvenilir, emin biri idin. Vazife aldığın zaman seni kontrol eden birisini seninle göndermiyorlardı. Nasıl olur da Ömer seninle beraber bir kontrolcü gönderir?

Hız. Muaz'ın hanımı bununla da kalmadı, Medine'nin kadınları arasında bunu söyledi ve Hız. Ömer'den şikayet etti. Hız. Ömer'in kulağına bu haber gittiğinde Muaz'ı huzuruna çağırdı ve

-Seninle beraber herhangi bir kontrolcü gönderdik mi? diye sordu. Muaz olayı anlattı ve:

-Ben hanımın dilinden kurtulmak maksadı ile böyle söylemeyi uygun gördüm, dedi.

Bunun üzerine Hız. Ömer gülerek Muaz'a birşeyler verdi ve:

-Hanımını bunlarla razı et, dedi.

Muaz o sözlerle Allah Teâlâ'yı kastetmişti. Evet, o her şeyi ve herkesi her an görüyor, kontrol ediyor ve kiramen katibine yazdırıyordu. Muaz asla ondan ayrı kalmıyordu.

Bütün bunlar ihtiyaç zamanında yapılan târizlerdir. İhtiyaç yoksa elbette böyle yapmak caiz değildir. Çünkü burada, her ne kadar lâfız yalan değilse de bu ibareler bir yalanı bildirmektedirler. Bu ise en azından mekruhtur.

Târizler başkasının kalbini mizah yoluyla hoşnut etmek gibi basit bir gaye için de mübahtır. Hz. Peygamberin (s.a) şu sözleri ve benzerleri gibi:

'Cennete ihtiyar kadın giremez!'

'Senin kocan o gözünde beyazlık olan kimse midir?'

'Seni deveye değil de devenin yavrusuna bindireceğiz'.

Açık yalana gelince, eğer bu açık yalanda bir kalbi kıracak bir zarar varsa haramdır. Eğer bu açık yalan başkasının kalbini hoşnut etmek içinse, sahibi fisk ve fücür ile nitelendirilemez. Fakat bu yalanı söylemek onun iman derecesini düşürür. Nitekim Dârekutnî ve İbn Abdilberr'in rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a) şöyle buyurmuştur: "Kişinin imanı, kendisi için sevdiğini, müslüman kardeşi için de sevmedikçe ve şakalarında yalandan korunup sakınmadıkça kâmil olmaz."

Halkın âdetinde cereyan eden mübalağalar, abartılı anlatımlar da fâsıklığı gerektirmeyen yalan grubuna girer. Kişinin başkasına "ben seni elli kere aradım", "Ben sana yüz defa dedim" demesi gibi. Zira kişi bununla aramanın gerçek sayısını değil, çok aradığını anlatmak ister. Ancak kişinin araması sadece bir defa ise ve buna rağmen böyle söylüyorsa bu durumda sözü yalan olur. Her ne kadar yüz defa aramamış olsa bile hiç olmazsa birkaç defa aramışsa, böyle demekle günahkâr olmaz.

Gıybete Vesiledir

Gıybet Türkçemizde “dedikodu, çekiştirmek” dediğimiz kötü bir huy, haram bir iştir. Ruhi, manevî bir hastalıktır. Gıybet, bir kimsenin gıyabında, işittiği zaman hoşlanmayacağı bir söz söylemektir.¹⁹⁵ Olanı söylemek gıybet, olmayanı söylemek, bühthandır, iftiradır. İkisi de çok büyük günahtır, vebaldır, kul hakkına tecavüz olarak zulümdür.

Gıybette bir kimsenin arkasından hoşuna gitmeyecek şeyleri söylemenin ölçüsü, kendimize söylendiği takdirde hoşlanmayacağımız sözlerdir. Dinde en temel ilkemiz, kendimiz için istediğimizi, başkaları için de istemek değil midir?

Gıybet, insan dini, inancı, bedeninde bir eksiklik ve engellilik, ırkı, hasebi, nesebi, ten rengi, ahlâkı, işi, elbisesi, evi, bineği gibi çok çeşitli konularda olabilir. Bunlardan alaylı bir şekilde bahsedilmesi kişilerin kalbini kırabilir.

Kur'an ve Sünnet, gıybeti yasaklamıştır:

“Ey iman edenler! Zannın birçoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından gıybet edip çekiştirmesin. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyle çok kabul edendir, çok merhamet edendir.”¹⁹⁶

Başkalarına kardeşinin ayıplarını anlatmak onun hoşuna gitmeyecek şeyleri söylemek demek olduğundan, ancak dil ile söylemek haram olmuştur. Kaş-göz işareti yapmak, imâ, işaret ve yazı, karikatür gibi gıybet anlamı ifade eden her hareket de gıybettendir. Meselâ elle birisinin uzun veya kısa boyluluğuna işaret etmek, bir şahsın ayıpları hakkında yazı yazmak gıybettir.

¹⁹⁵ Tarîf için şu kaynaklardan hadislerle bakılabilir: Tirmizî, Birr, 23; Dârimî, Rikat, 6; Mâlik, Muvatta, Kelâm, 10; Ahmed b. Hanbel, II, 384, 386.

¹⁹⁶ Hucurat, 12.

Gıybeti tasdik etmek de gıybettir. Gıybet yapılan yerde susan kişi gıybet'e ortak olmuş olur. Diliyle gıybetçiye karşı duramayanın kişi, hiç olmazsa kalbiyle inkâr etmesi gerekir. Bilinmelidir ki, bir kimse gıyabında kardeşini koru da kusurlarını söyletmezse, kıyâmet gününde Allah da onun kusurlarını örtmeyi tekeffül eder.

İnsanlar bazen eğlenmek için, bazen de ciddi olarak yüzlerine söyleyemedikleri bazı durum veya olayları, şakaya getirerek arkasından konuşurlar. Güya ciddi değildirlere, şaka yapmaktadırlar. Ama kendi kalplerini iyi biliyorlar. İnsanın böyle bir çirkin duruma düştükten sonra kendini tezkiyesi, temize çıkarmaya çalışması, ikinci bir çirkin durumdur ve yasaklanmıştır. Maalesef insanlar bazen intikam duygusunu tatmin, bazen arkadaşlara muvafakat, bazen gösteriş ve büyüklük için başkalarını küçültme, kendini büyütmeye, bazen kıskançlık, bazen eğlenme ve güldürme maksadıyla başkalarının ayıp ve kusurlarının ortaya serebilir. Doğrudan küçük düşürmek için alay edecek cesaretle insan az da olsa olabilir. Bu yüzden maalesef şaka, mizah, espri bu kötü huya alet edilir. Bu da şakanın istismarıdır. Hatta diyebiliriz ki, şakaların çoğu maalesef gıybet ve benzeri afetleri içermektedir. Bunlardan yoksun bir şaka neredeyse olmamaktadır. Yaşananlardan ne yazık ki bu anlaşılmaktadır. Nadiren kişi aslında böyle bir şaka yaparken günaha düştüğünün farkında değildir. Çünkü ona göre bu işi kasıtlı olarak değil de şaka olarak söylemektedir. Ancak bir Müslümanın bu kadar cahil olması ayrıca üzüntü vericidir.

Bu gibi durumlarda günahattan kurtulmak için yapılacak iş, pişmanlık duyarak tövbe etmek, şaka ile gıybetini yaptığı kimse ile helâlleşmektir. Gıybeti yapılanı düşen de, özür dilendiğinde, merhametli davranarak af etmektir. Zira çok çok af edici Allah Teâlâ, af edenleri sever.

Gurur Ve Kibre Vesiledir

Başkalarını alaya alma, hakaret edip aşağılama, kişinin kendisini büyük görmesi, başkalarını küçük görmesi gibi çirkin bir huydan kaynaklanmaktadır. Maalesef gurur, kibir, enaniyet, benlik, “ucb” denilen kendini beğenmişlik, insanlarda sık görülen bir kötü huydur. Oysa insan mütevazı, alçakgönüllü, şefkatli ve merhametli olmak borcundadır. Dinimizin en önemli ilkelerinden birisi de “Yaratan’dan ötürü yaratılanı sevmektir”. İmânın ilk ve en güzel meyvesi merhamet olduğu için mahlûkâta şefkat ve merhamet nazarıyla bakış, kâmil mü’minlerin vazgeçilmez bir hasletidir. Çünkü Cenâb-ı Hak mü’minlerin vasıflarını beyân ederken; “...Onlar birbirlerine karşı son derece merhametlidirler...”² buyurmaktadır.

Bütün bunlardan sonra diyebiliriz ki, mü’minlere karşı kibirlenmek ve onları hor görmek; gönüldeki merhamet noksanlığının alametidir. O da iman zayıflığının elbette. Çünkü insanları istihkâr, yani Allâh’ın kullarını küçümseme ve aşağılama, en başta kişinin kendi haddini bilmezliğinin bir ifadesidir. Zira insan kendini bilirse, yani var olmak ve hayatını idâme ettirmek için bile dâimâ Rabbinin lûtfuna muhtaç olduğunu lâıyıkıyla idrâk edebilirse, mütevazı ve mahviyyetkar olur. Gurur, kibir, enaniyetten uzak durur. Bu da hem kendisi için bir saadet sebebi, hem de cemiyet için huzur, emniyet ve barış vesilesi olur.

Hepimiz de Âdem’in çocukları değil miyiz? Hazret-i Ali (r.a.)’ın ifadesiyle, “övünmek Âdemoğlunun neyine ki?! Evveli nutfe, sonu ise cîfedir! Kendi rızkını dahî yaratamadığı gibi, kendini helâkten de kurtaramaz.” Öyleyse kim kime neyi ile üstünlük taslayacak? Cenâb-ı Hakk’ın ilâhî kudret ve azameti karşısında acziyet ve fakrının, hatta hiçliğinin farkında olan bir mü’min; aslâ gurur, kibir ve ucuba meyledemez. Dolayısıyla kul; tevâzû, hiçlik ve acziyetinin idrâki içinde, sâlih amellerle Rabbine

ne kadar yaklaşabilirse, Hak katında o nisbette izzet kazanır. Mütevâzı kullarını Cenâb-ı Hak yüceltir. Çünkü ayet-i kerîme, üstünlüğün ancak takvâ ile olduğunu bildirir. O da ahirette belli olur:

“Allah katında en değerli olanınız, en çok takvâ sahibi olanınızdır...”¹⁹⁷

Alay Ayıplama Ve Aşağılamaya Vesiledir

Hal böyle olunca kimse kimseyle alay etmesin, aşağılamasın, kötü lakap takmasın. Allah Teâlâ'nın bunu haram kılmıştır:

“Ey iman edenler! Bir topluluk bir diğerini alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da diğer kadınları alaya almasın. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Birbirinizi karalamayın, birbirinizi (kötü) lakaplarla çağırmayın. İmandan sonra fasıklık ne kötü bir namdır! Kim de tövbe etmezse, işte onlar zâlimlerin ta kendileridir.”¹⁹⁸

İnsanları küçük görmek; sözle olabileceği gibi, çeşitli hâl ve hareketlerle, kaş-göz işaretleriyle de olabilir. Cenâb-ı Hak bunu da şu ifadeyle yasaklamıştır:

“İnsanları arkasından çekiştirip (gıybetini yapıp) kaş-göz işaretleriyle alay eden herkesin vay hâline!”¹⁹⁹

Bütün bu gerçekler ortada dururken maalesef kendini beğenmiş gururlu ve kibirli insanların şakaları alay ve aşağılamaya alet ettiklerini çok görüyoruz. Açıktan yüzüne diyemediklerini kıvrak zekalarıyla şakaya buldurarak söyler ve muhatabını toplum içinde küçük düşürür, haysiyet ve şereflerini rencide ederler. Hatta bazen bunu yaptıktan sonra, kalabalık içinde bir de sağa sola

¹⁹⁷ Hucurât, 13.

¹⁹⁸ Hucurât, 11.

¹⁹⁹ Hümeze, 1.

bakarak, “nasıl da dalga geçtim, gördünüz mü?” dercesine gülümserler. Yaptıkları cehalet ve günahı marifet sayarlar. Onların bu tavırlarına münasip bir şekilde engel olmak gerekir. Bunu yapamıyorsa bari kalbimizden çirkin bularak, surat asıp yapılan şakaya gülmemek, o alaya katılmamak gerekir. Bu iş, günaha ortak olmamak bakımından önemlidir.

Ayette geçen “lemz”, dil ile yaralamak, ayıplamak, kötülemek ve yermektir. Burada iki mânâ vardır ki ikisi de doğrudur: Birincisi, müminlerin hepsi bir nefis gibi olduklarından bir mümini ayıplayan aslında kendisini ayıplamış olur. Müminler birbirlerinin aynası olduğundan, aynaya bakan kendisini görür. İkincisi de ayıplanacak bir şey yaparak başkalarınca ayıplanan kimse, sebep olduğu için, aslında kendi nefisini ayıplamış olur. Birinciye göre mânâ: Müminleri ayıplamayın, kötüleme ve yerme yapmayın, zira kendi nefsinizi ayıplamış olursunuz. İkinciye göre mânâ: Bir mümini, velev ki şaka yollu da olsa, eğlenmek, dalga geçmek gibi ayıplanacak, kendinize leke olacak şeyler yapmayın ki kendinizi ayıplamış, lekelemiş olmayasınız demektir. Birinci mânâ kardeşlik noktasından daha samimi, ikinci mânâ izzet-i nefis, şeref açısından daha temiz ve güzeldir.²⁰⁰

Velhasıl Rasûlullah (s.a.v.) Efendimizin şöyle buyurduğunu asla unutmamak gerekir:

“Allah Teâlâ bana: ‘Birbirinize karşı öylesine alçakgönüllü olun ki, hiç kimse diğerine karşı haddi aşır zulmetmesin. Yine hiç kimse, bir başkasına karşı böbürlenip üstünlük taslamasın’ diye vahyetti”²⁰¹.

Şaka ayrıdır, istihza, istihkar ve istiskal ayrıdır. Fakat toplumumuzda şakayla, alayı, istihzayı birbirine karıştıran, şaka yapayım derken insanlarla alay eden, bu yüzden insanlarla arası

²⁰⁰ Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri, Hucurat 11. Ayetin Tefsiri.

²⁰¹ Müslim, Cennet, 64; Ebû Dâvûd, Edeb, 40.

açılan veya insanların arasını açan insanlar oldukça çoktur. Tabii bunun yanında alaylarını, aşağılamalarını nâzikçe ve şaka üslubunda takdim eden insanların da var. Onlar, lisan-ı halleriyle kibarca “Ben seninle alay ediyorum” derler. İçlerinden ihtimal şunu da eklerler: “Alayı anladıysan lütfen şaka olarak kabul et!”

Alayın en yaygın şekillerinden birisi de, insanı, olmayan vasıflarıyla aşırı övmektir. Eğer karşıdaki kendini bilmez, tevazudan anlamaz bir ahmak ise, sunulan alay dolmasını yutar. Hatta göğsü kabarır, şirin şirin güler. Alay eden “yuttu” diyerek abartmaya devam eder. Manzarayı çakan etraftakiler de gülmeye başlarlar. Herkes gülüyordur, ama ortada büyük bir cinayet işleniyordur. Bir zavallı ahmak yatırılıp boğazlanıyordur. Belki de keşfi açık olanlar görüyordur; o zalim topluma - Allah esirgesin - gökten gazap ve azap yağıyordur.

Şakada muhâtabı rencide etmemek, memnun etmek, tebessüm ettirmek ön plana çıkar. Bu halde kalmak şartıyla şakalar yerinde ve miktarında kalmak şartıyla iyidir. Dostlukları pekiştirir, sohbetlerin daha tatlı olmasına vesile olur. İnsanı dinlendirir, eğlendirir. Alayda ise muhâtabı küçümseme, hakaret, rezil etme ön plana çıkar. Yapılan şakaları açıcı veya örtülü olarak asla alay ve istihzalarla vesile yapmamak gerekir.

“Şakanın miktarı” başlığı altında yazmıştık, beşerî münâsebetlerde de mizahın, şakanın yeri tuzun yemeklerdeki yeri gibidir. Yemeğe tuz atmadan yemeğin tadını alamayız, ama gereğinden fazla tuz attığımız zaman da yemeği yiyemeyiz. En lezzetli yemekler atılan tuzun kıvamıyla doğru orantılıdır.

Öyleyse şaka konusunda insanlar üç kısma ayrılırlar: Bir grup vardır ki onlar, ölçüyü kaçırıp aşırı şaka yapanlar, cemiyette çok sulu, ciddiyetsiz, laubali adamlardır. İnsan ağır olmalı, vakarını korumalıdır. Atalarımız “ağır taşla batman döverler, hafif taşla da...” gerisini yazmayalım.

Yine bir grup insanlar da vardır ki, hiç şaka yapmayan tatsız, tuzsuz insanlardır. Bunlar, mahkeme duvarı gibi asık suratları ile “buz baba” denilen soğuk adamlardır. Bu iki grup da hoş değildir.

Hoş olan taife ise, yerli yerinde şaka yapanlar, latifenin kıvamından iyi anlayanlar, yaptıkları latifeler ve nüktelerle insanları kırmadan incitmeden tebessüm etmelerine, gülüp neşelenmelerine vesile olanlardır. Bunlar, her zaman sohbet meclislerinde aranan değerli adamlardır.

Şakayı istismar ederek insanlarla alay edenlerin komik haline bakar mısınız? “Ceza amel cinsindendir” denilmiş, “men dakka, dukka” denilmiş ya, bakar mısınız şu adamın durumuna:

“Mahşerde insanlarla alay eden şahsa cennetin bir kapısı açılır ve ona “Buraya gel!” denilir. Üzüntü ve gamla o kapıya gelir. Geldiği vakit kapı onun yüzüne kapatılır. Sonra ona başka bir kapı açılır ve “Buraya gel!” denilir. Yine üzüntü ve gamla o kapıya gider, kapıya yaklaştığı anda kapı yüzüne kapatılır. Bu hâl devamlı tekrarlanır. Hatta ona bir kapı bu sefer gerçekten açılır ve “Buraya, buraya!” denilir, fakat o evvelki başına gelenlerden ümidini kestiği için, gerçekten açılan kapıya gitmez.”²⁰²

Kötü Lakaba Vesiledir

Bazen insanlara lakap verilir. Lakap, övmeye veya kötülemeye işaret eden isim veya vasıftır. İyi lakap vermekte bir mahzur yoktur. Hz. Peygamber (s.a.v.)den rivayet edilmiştir ki: "Müminin mümin kardeşi üzerindeki haklarından birisi de, onu en sevdiği ismiyle çağırmasıdır." Hatta Sevgili Peygamberimiz (sav)’ın hak edenlere güzel lakaplar verdiği meşhurdur. Bilindiği gibi Hz. Ebu Bekir, “Atık” ve “Sıddık,” Hz. Ömer “Fâruk,” Hz. Osman “zinnureyn”, Hz. Ali “Ebu Turab”, Hz. Hamza “Esedullah,” Halid b. Velid “Seyfullah” lâkaplarıyla

²⁰² Ali Muttaki el- Hindî, Kenzü’l-Ummal, 8328.

lakaplanmışlardır. Hatta meşhur sahabilerin çoğu hep lâkap ve künyeleriyle anıldıklarından özel isimleri sanki bilinmez olmuştur. Mesela Hz. Ebu Bekir veya Ebu Hüreyre'nin adını sorsak acaba kaç kişi bilir?

Kötü lakap takmak haramdır. Burada kötünün ölçüsü, lakap verilenin onu beğenmemesi, çirkin görüp istememesidir. Belli bir kötülüğe işaret eden lâkaplar da çirkin lâkaplardır. “Yalancı, kumarbaz, ayyaş” gibi. Bu yüzden kötü lakap takılmamalıdır. Bir mümini, gücendirmesi ve ayıplaması düşünülen lâkaplarla çağırmak, müminler arasında yapılmamalıdır. Ayette tıpkı alay ve aşağılama gibi, kötü lakap için de “İman ettikten sonra “fâsık” adını almak ne fena bir isimdir!” deniyor.²⁰³ Yani imandan sonra bu yasaklanan alay etmeyi, ayıplamayı veya kötü lâkap takmayı işleyenler, fık yapmış ve böylece kendilerine fâsıklığı uygun görmüş olurlar. Halbuki imandan sonra fâsıklık yaparak fık ile anılmak ne çirkin bir isim ve anılmadır.

Birçok insan maalesef şaka yapayım diye insanlara ya lakap yudurur, ya da kötü lakabını tekrarlar durur. Halbu ki şakayı harama vesile kılmak da haramdır. Bundan dolayı bir mümin bunu ne kendine, ne de kardeşlerine bunu uygun görmemelidir. Her kim şu yasaklanan şeyleri velev ki şaka olarak bile yapar da hemen tövbe etmezse, işte onlar, ayetin ifadesiyle “zalimlerdir”. Çünkü itaat yerine isyanı koyarak zulmetmiş, “fasık” adını alarak kendini azaba layık kılıp nefsin yazık eylemiştir. Akli olan bundan uzak durur.

Münakaşa Ve Kalp Kırmaya Vesiledir

Buraya kadar yazdıklarımızdan anlaşılıyor ki, şaka yapmak, tıpkı gülmek ve ağlamak gibi insan için fitrî, doğal bir durumdur. Olgun şaklar yapabilmek, insan kişiliğinin olgunluğunu gösteren

²⁰³ Hucurat 11.

bir erdemdir. Ancak şaka, çok aşırı ve devamlı olmamalı, muhatabı incitmemelidir. Az önce kalp kıracak, gönül incitecek, hatır yıkacak yalan, alay, aşığılama içeren ifadeler, iğneli sözlerden bahsetmiştik. Bunlardan birisi de münakaşadır, yersiz tartışmadır, cidal ve ağız dalaşı da dediğimiz münakaşa, sonuçta duyguları zedeler, muhabbete zarar verir, kalp kırar hatır incitir. “Hiçbir münakaşa kazanılmaz” diye bir söz vardır ve tecrübeler onu haklı çıkarmıştır. Bu yüzden münakaşa müslüman ahlâkında yer alamaz.

Eskiler ilmî tartışmalara, münakaşa ve münazaraya girerlerdi. Ama onlar, hakka saygı gösterirler, hasımlarının ağzından da çıksa, onu severek alırlardı. Ama o olgunlukta olan alimler kalmayınca, ortamı gören alimler, münakaşayı büsbütün yasaklamışlardır. Çünkü zamane insanları nefsaniyete meftun, hakka saygısız, duygularını kontrol edemez hale gelmişlerdir. Yenilince de karşısındakilere kin güder hale gelmişlerdir. Bundan sonra içleri intikam ateşiyle yanıp tutuşmuş, her fırsatta hasımlarına kötülük düşünür olmuşlardır.

Bu durum asr-ı saadette de varmış ki, Sevgili Peygamberimiz (sav)’ın bunu yasakladığını görüyoruz. İşte konuyla ilgili bazı hadisler:

"Ben, haklı olduğu halde çekişmeyi bırakan kimse için cennetin avlusunda, şaka da olsa yalan söylemeyen kimseye cennetin ortasında, ahlakını güzelleştiren kimseye de cennetin yukarı kısmında bir ev verileceğine kefilim."²⁰⁴

"Kardeşinle mücadele ve şaka etme"²⁰⁵.

"Münakaşa etmeyen, haklı olsa da, kimseyi incitmeyen, şaka veya güldürmek için, yalan söylemeyen, iyi huylu olan Müslüman Cennete girer."²⁰⁶

²⁰⁴ Ebû Dâvud, Kitâbu'l Edeb, 4800.

²⁰⁵ Tirmizî, Birr, 58.

"Haksız olduğu halde kim tartışmayı bırakırsa, cennetin kenarında onun için bir köşk yapılır. Haklı olduğu halde bırakırsa cennetin ortasında onun İçin bir köşk yapılır. Kimin de ahlâkı güzel olursa ona cennetin en üstünde köşk yapılır."²⁰⁷

"Bir topluluk, içinde bulundukları hidayetden ancak cedel (tartışma) sebebiyle sapıtırlar. Ondan sonra "Sana böyle söylemeleri, sadece (seninle) tartışmaya girişmek içindir. Onlar şüphesiz kavgacı bir kavimdir." mealindeki âyeti (Zuhurf, 58) okudu"²⁰⁸.

"Kur'ân hakkında tartışmak küfürdür."²⁰⁹

"Kardeşinle tartışma! Çünkü o, konunun hikmetinin anlaşılmasına engel olur ve gailesinden de emin olunmaz. Ayrıca tutamayacağın bir vaadde bulunma!"²¹⁰

"Kul, şakalaşmayı ve yalanı terketmedikçe; haklı olsa dahi tartışmayı bırakmadıkça, hakiki imana ulaşamaz."²¹¹

"Kendilerine Peygamberlerinden geldikten sonra, bir ümmet ihtilafa düştüğünde, bâtil taraftarları hak taraftarlarına galip gelir."²¹²

²⁰⁶ Bunun tam tersini yapanlar da cehenneme giderler. Bkz. Ebû Dâvud, Edeb, 80.

²⁰⁷ Rudanî, Cem'ul Feva'id, No: 8120. Bu hadisi Ebû Dâvud (4800), Muh. b. Osmân ed-Dimaşkî an Eyyûb b. Muh. es-Sa'dî an Sül. b. Habîb an Ebî Umâme senedi ile; Tirmizî (1993) ise Seleme b. Verdân an Enes tarikiyle ve "hasen" hükmüyle tahrîc ettiler.

²⁰⁸ Rudanî, Cem'ul Feva'id, No: 8121. Bu hadisi Tirmizî (3253), Abd b. Humeyd an Muh. b. Bişr ve Ya'lâ b. Ubeyd an Haccâc b. Dînâr an Ebî Gâlib an Ebî Umâme senedi ile tahrîc etti. İsnâdı hakkında "hasen sahîh" hükmü verdi.

²⁰⁹ Rudanî, Cem'ul Feva'id, No: 8122 Bu hadisi Ebû Dâvud (4603), Ah. b. Hanbel an Yezîd b. Hârûn an Muh. b. Amr an Ebî Seleme an Ebî Hureyre senedi ile tahrîc etti.

²¹⁰ Rudanî, Cem'ul Feva'id, No: 8124.

²¹¹ Rudanî, Cem'ul Feva'id, No: 8125. Bu hadis, Muh. b. Osmân an Sül. b. Dâvud tarikiyle gelmiştir. Heysemî, bu iki râvi hakkında hiç bir bilgiye rastlamadığını söylemiştir (Mecma' I, 92).

"İsâ Aleyhisselam şöyle demiştir: 'Üç şey vardır: Birisi, doğruluğu sence sabit olan şey, işte ona uy! İkincisi sence kötülüğü anlaşılan şey, ondan uzak dur! Üçüncüsü ise, İhtilâflı olan şey, işte onu bir bilene sor!'"²¹²

"(Din) kardeşinle yersiz münakaşa etme, onun hoşuna gitmeyecek şakalar yapma ve ona verdiğin sözden cayma!" .

Hadisin tercümesinde geçen "yersiz münakaşa" tabiri, orijinal metnindeki "mirâ', mûmârât" kelimesine tekabül eder. Çünkü mirâ kelimesinde, itikâdî, amelî veya ictimâî-ahlâkî bahislerde inat ve ısrarla haksız olarak sürdürülmek istenen münakaşa/münazara ve çekişme/niza mânası mevcuttur.

Bugün maalesef çok şakalaşan kişiler, genelde tartışıp, kavgaya etmektedirler. Özellikle de karı koca arasında yapılan şakaların çoğu sonunda kırılmalara, küsmeler, hatta boşanmalara kadar varmaktadır. Hassaten eşlerin ana baba ve yakın akrabalar konusunda yapılan şakalar hem uygunsuz olmakta, hem de sonunda sorun çıkararak sorun olmaktadır. Bununla "karı koca arasında şaka olmamalıdır" demek istemiyoruz. Ama uyarıyoruz; şaka mı yapıyoruz, şakaya buldurarak gerçekleri mi söylüyoruz? Eğer gerçekleri söylüyorsak, şakayı yem olarak sunmakla onu istismar etmeyelim. Yok, cidden şaka yapacaksak, karşısındaki hassasiyetlerini, değerlerini ve korumak durumunda olduklarını dikkate alalım, zaaf veya zayıf noktalarını iyi öğrenelim.

Aynı şekilde nasıl tepki vereceklerini bilmediğimiz insanlara şaka yapmak konusunda da çok temkinli, çok dikkatli olmalıyız. İlle de gerekmiyorsa lütfen yapmayalım. Gerekiyorsa bile önce bir yerini yapalım, muhatabı yoklayarak tepkisini ölçmeye çalışalım. "Pat" diye damdan düşer gibi şakayı suratına patlatmayalım.

²¹² Rudanî, Cem'ul Fevaid, No: 8126. Taberânî, Mu' cemu'l-Evsat'ta zayıf bir senedle. Râvilerinden Mûsâ b. Ubeyde zayıftır (Mecma' I, 157).

²¹³ Rudanî, Cem'ul Fevaid, No: 8127. Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr'de. Heysemî'ye göre râvileri güvenilir kimselerdir (Mecma' I, 157).

Yoksa “bu ne laubalilik? Benimle böyle konuşmaya utanmıyor musun? Kimden aldın bu cesareti? Seninle oturup peynir ekmek mi yedik?” gibi aşağılayıcı ve utandırıcı soru şeklindeki azarlara muhatap olabiliriz. İş bu raddeye vardktan sonra cevap versen de vermesen de o insanla aran açılmış demektir. Allah bilir, telafisi olsa da kolay olmayabilir. Kaldı ki eskisi duruma dönülmesi hiç mümkün de olmayabilir. Zira her yaşanan tecrübe insana bir ders verir.

Şaka yollu utandırılan insanlardan genellikle "bana şaka yapma!", "benimle muhatap olma" gibi sözler duyarsınız. Bunlar bir acziyetin ifadesi olabilir. Ama şakayı yapan da düşünmelidir; aslında amacı şaka yapmak mıdır, yoksa muhatabını tahkîr etmek midir? Eğer birincisi ise tanıdığı veya tanımadığı her insan ile çok şaka yapmaktan kaçınmalı, huyu da olsa kendisini tutmalı, diline geleni yutmalıdır. İkincisi ise tövbe etmeli ve bu yanlış bir daha yapmamalıdır. Çünkü bu gibi davranışlar, şaka, mizah, nükte gibi güzelliklerin esprisini de yok ederek katlediyor. Oysa güzellikleri korumak gerekir.

Bazen de şaka anlayışı tutarsız olan kimselerden görgü ve tecrübe sahipleri uzak durmaya çalışırlar. Bu da, özellikle alimlerin sıkça yaptığı bir davranış şeklidir. Töhmets mahallinden kaçmak gerekir. Def-i mefsedet celb-i menafiden evveldir. “İte dalaşmaktansa çalıyı dolaşmak evladır”.

Küsme Kin Kavga Ve Düşmanlığa Vesiledir

Şaka için “latife” denildiğini de biliyoruz. Latife, “yumuşaklık, saydamlık” ifade eden bir kelimedir. Kitabın başında bilgi vermiştik, “ikram etmek”, “yardım etmek” anlamlarına da gelir. Mesela “Allah'ın lütfu Kerem'inden isteriz” bu manada kullanılır. Şimdi bu güzel kelimenin istismar edilerek kötü, çirkin ve zararlı şakalar için kullanılması, maalesef insanlar arasında

kırılmalara, küsmelere, kin ve nefretlere, hatta kavga ve savaşlara sebep olur. Öyle inanıyorum ki, eskiden beri yaşanan bu çirkin vaziyete siz de şahit olmuşsunuzdur.

Malum “lütuf” kelimesi “hiddet, şiddet, öfke ve düşmanlığın” tersidir. İkisi asla yan yana gelmez. Aksine lütuf, hiddet ve şiddetin bozduğunu düzeltir. Kusurları, kabahatleri af ve lütuf ile karşılamak, düşmanları dosta çevirir. Kişiyi alemi sevdendir. Yeter ki samimi olsun, yürekten olsun. Ancak bu noktada “Tasviri Ahlak” sahibi Ahmet Rıfat Bey şöyle der: “şu da bilinsin ki, ehil olmayan alçak ve kin sahibi düşmana lütuf kâr etmez.”²¹⁴

Ancak unutmayalım ki böyle davranmak Allah Teâlâ’nın tavsiyesidir:

“İyilikle kötölük bir değildir. O halde kötölüğü en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, candan bir dost gibi olur. Bu olgunluğa ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük bir pay sahibi olan kavuşturulur. Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa hemen Allah’a sığın. Çünkü O her şeyi işitir ve bilir.”²¹⁵

Hız. Yusuf’un kardeşlerine iyiliğini de hatırlayalım. Kardeşeri Yusuf’u öldürmeye teşebbüs eden, onu kuyuya atan, ölmeyince de köle diye satan o acımasız kardeşler, sonunda iyiliklerin iyileştirici darbeleri altında ezilerek yumuşamış ve Hız. Yusuf’tan özür dilemişlerdir. Peygamberimizin de buna teşvik eden çok müjdeleyici hadisleri vardır. Hatta o Mekke’nin fethi günü, bu kıssayı hatırlatarak, kendisine onca zulümleri yapmış Mekkelileri hiç ayıplamadan, kınamadan, yüzlerine vurup utandırmadan af etmiştir.

Onun hadislerine baktığımızda kötölüğe iyilikle karşılık vermeyi, saygısızlık ve kabalık edene yumuşak davranmayı,

²¹⁴ Bkz. Ahmet Rıfat Tasviri Ahlak Ahlak Sözlüğü Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul sayfa 205.

²¹⁵ Fussilet; 34-36.

gelmeyene gitmeyi, vermeyene vermeyi, zulmedeni affetmeyi tavsiye etmiş ve Cennette yüksek derecelere müjdelemiş olduğunu görürüz.

Bu yüzden şaka ve latife, yerinde ve iyi yapılırsa sevgi, ülfet ve muhabbete vesile olur. Sohbet meclislerinde güzelliğe güzellik katar. Kalplere sevinç, topluluğa neşe ve marifet verir, bilgiye vesile verir. Eski dostlukları ve sevgileri canlandırır. Yenilerine sebep olur. Fakat bütün bunların tahakkuku için haddini bilmek, sınırında durmak, ölçü ve ilkelere bağlı kalmak şarttır. Yani latife yaparken hatır yıkılmamalı, gönül incitilmemeli, izzet ve haysiyete dokunulmamalı, ayıp ve kusurlar meydana konulup utandırılmamalı, hele hele asla aile ve namus işe karıştırılmamalıdır. Eğer bu sınırlar aşılsa, iş latife olmaktan çıkar, fitne ve fesat olur, kin ve nefrete, kavga ve düşmanlığa dönüşür. Bu iş bazen kişileri de aşar, kavga gruplar arasına sığar, iş bazen savaşlara kadar varır.

İşte size asr-ı saadetten canlı bir örnek: Ensar ve muhacirden müteşekkil bir topluluk Hz Peygamber ile beraber Beni Mustalık gazvesine çıkmıştı. Muhacirlerden bir genç sürekli şaka yapıyordu. Derken bu muhacir şaka olsun diye ensardan bir gencin arkasına vurdu. O genç bu davranış karşısında çok öfkelen-di. Çıkan tartışma sonrası Cahiliye Dönemindeki adetlere benzer bir şekilde her ikisi de kendi kabilelerini yardıma çağırdı. Sesleri duyan Hz Peygamber: “Cahiliye ehlinin kavgalarda başvurduklarını benzer bu yardım çağrıları da nereden çıktı? Derdi ne bunların?” dedi. Kendisine durum arz edildi. Efendimiz: “Bu davranışları terk edin. Bunlar çok çirkin şeyler” buyurarak ashabını sakinleştirdi²¹⁶

O yüzden şakalara, latifelere, mizaha dikkat etmek gerekir. Boş yere veya maksatlı olarak gerici, kırıcı latifelerin derin yaralar açtığı ve nice dostların kalplerini kırdığı defalarca görülmüştür.

²¹⁶ Buhârî, Menakıb, 8. Bkz. Hadislerle İslam, VI. 606.

Sözün kıyası, tecrübelerden ders almak, latifeyi latif yapmak gerekir.

Günlük hayatta, yazıda, şiirde, görsel sanatlarda, sinemada, vb. pek çok sahada kullanılan mizah, aslında masum bir eğlence iken, bakıyoruz ki aynı kavram, kullanıldığı çeşidi, şekli ve adamına göre, bazen kin, nefret ve düşmanlığa kadar gidebilmektedir. Kur'ân, kardeşliğe zarar verecek bütün unsurları yasaklamıştır. Kırıcı ve kavga çıkarıcı mizah ve şakalar da öyledir. Bakarsınız zamansız, mekânsız ve kötü niyetli yapılan bir şaka, kalplere düşmanlığın tohumunu ekmiştir. Şakanın ayarına da dikkat etmek gerekir. Yemekte tuz kadarı kâfidir. Azı karar, çoğu zarardır.

Şakayı istismar ederek kin ve kavgalara sebebiyet vermemek gerekir. Belki tam tersine, şakanın bir faydası da kavga edenlerin arasını bulmada etkili oluşudur. Bir tarafını şakaya getirerek onlara nasihat eden insanlar, önce güldürerek soğuk havayı muhabbetle ısıdırır, sonra şakadaki ders ve ibretle kırıgın ve dargınları barıştırıp kavgaları önleyebilirler. Bu konuda Mevlana'dan iki olay aktaralım.

Mevlânâ, her hâlükârda toplumdaki kavgaları, gürültüleri, düşmanlıkları yok etmenin peşindedir. Bunun için öylesine ince ve derin düşündürücü nükteler söyler ve mizahlar yapar ki muhatapları neye uğradıklarını şaşırarak derhal kavga ve döğüşe son verip barışırlar, dost olurlar. -Mevlânâ hazretleri bir gün mahalleden geçiyordu. İki yabancı şahıs birbirleriyle kavga ediyorlar ve birbirlerine sövüp sayıyorlardı. Mevlânâ da uzakta durup bunları dinliyordu. Biri ötekine:

- Bana mı diyorsun? Eğer bana dersin, benden bin duyarsın, diyordu. Mevlânâ bunu işitince ilerledi ve:

- Hayır hayır söyleme, buraya gel ne diyeceğin varsa bana de. Eğer bin desen benden bir tane bile işitemezsin, dedi.

Bunun üzerine iki düşman baş koyup Mevlânâ'nın önünde barıştılar.²¹⁷

Bir gün iki şahıs birbirlerine düşmanlıkta bulunuyor, münasebetsiz sözler söylüyor ve küfürler ediyorlardı. Onlardan biri ötekine:

- Eğer yalan söylüyorsan Tanrı senin canını alsın, dedi.

Diğeri de ona:

- Eğer sen yalan söylüyorsan Tanrı senin canını alsın, diyordu.

Birdenbire Mevlânâ hazretleri onların odasına girip

- Hayır, hayır Tanrı ne senin ne de onun canını alsın. O benim canımı alsın, çünkü canı alınmaya ve ona esir olmaya ancak biz layıkız, dedi.

Her ikisi baş koyup barıştılar ve hâlis mürid oldular²¹⁸.

Mizah, yukarıdan beri gördük ki bazen kin ve nefrete sebep olabilir. Buna dikkat etmek gerekir. Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: “Allah’tan korkun ve mizah yapmaktan kaçının. Mizah kin gütmeye ve kötülüğe sürükler! Kur’an ile konuşun ve Kur’an’ın gölgesinde oturun. Eğer Kur’an size ağır gelirse, o zaman erkeklerin konuşmasından güzel bir konuşma yapın.”

Halid b. Safvân da şöyle demiştir: “Denilirdi ki; her şeyin bir tohumu vardır. Düşmanlığın tohumu da mizahtır.”

Elhak doğrudur. Biz hayatta şaka yüzünden kavga eden nice insanlar gördük. En acısı da, karı kocanın yersiz şakalar ile başlayan dalaşmalarının boşanmaya kadar gitmesidir. Özellikle de “senin ailen şöyle”, “yok senin akrabaların böyle” diye başlayan sözde şakalar, sonunda mutlaka kırgınlıklara, ayrılıklara sebebiyet veren muhabbet katilleridir. Özellikle de başkalarının yanında yapılan bu istenmedik şakalar, maalesef hayatımızda bizlere çok

²¹⁷ Eflâkî, a.g.e., I, 111-112.

²¹⁸ Eflâkî, a.g.e., I, 490.

acılar yaşatmıştır. Bu bir nevi bağımlılık yapan ruhî illetten, dolayısıyla terki zor kötü huydan mutlaka kurtulmamız gerekir.

Küfür Etmeye Vesiledir

Bilirsiniz sövmek, bir insana, şahsiyet ve şöhretini yaralayacak bir şekilde, çirkin ve kaba sözleri açıkça söylemektir. Terbiyeli insanların ağzında çirkin kelimeler olamayacağı için, o güzel insanlar, hak edenlere bile misliyle mukabele diyerek küfür edemezler. Nerde kaldı kendileri başlatalar veya haddi aşalar!

Resulullah (sav) Efendimiz: “Müslümana sövmek fasıklıktır, savaşmak ise kafırlıktır” buyurmuşlardır.²¹⁹

"Bir kimse diğer bir kimseyi fıkla veya küfürle itham etmesin. Aksi taktirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, kelime kendisine dönderilir".²²⁰

"Sövüşen iki kişinin söylediklerinin vebali, mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça başlayana aittir".²²¹

Öyleyse yaptığımız şakalar asla ahlakı, mürüvveti ve mümin kişiliğimizi zedeleyen türden küfürlü şakalar olmamalıdır. Ahlaka çökerten, şahsiyeti zarar veren ve insanın ağzını bozan şakalar aslında şaka değil, şaklabanlıktır. Bazı kardeşlerimiz şaka yapayım derken, ağza alınmayacak sözler sarf ediyor, küfürler ediyor veya belden aşağı fıkralar anlatarak karşı tarafı güldürmeye çalışıyorlar. Hadiste bildirildiği gibi, başkalarını güldüreyim derken kişiliğini kaybederek cehennemi boylayanlar, maalesef az değillerdir.

Maalesef son zamanlarda komedyenlik yapan kimi maskaralar, kıt zeka ve az bilgileri ile mizah, şaka, espri ve nükte bulmakta zorlanıyor, bunu telafi etmek için ne yazık ki bol küfürlü

²¹⁹ Müslim, İman, 116.

²²⁰ Buhârî, Edeb 44.

²²¹ Müslim, Birr 68, (2587); Ebu Dâvud, Edeb 47, (4894); Tirmizî, Birr 51, (1982).

cümleler ile bozuk ahlaklı kişileri güldürüp eğlendirmeye çalışıyorlar. Yapana da, buna katlanana da yazıklar olsun. Ne kadar ayıp! Bu nasıl bir karakter, nasıl bir bozuk mizah anlayışıdır! Bir Müslümana hiç yakışır mı? Küfür etmek kafir için bile ardır, ayıptır.

İnsanlara hoş vakit geçirtelim diye kişiliğimizden taviz veremeyiz. Bir Müslüman asla böylesi şaklabanlıklara, soytarılıklara kalkışmamalı, güya “şaka yapıyorum” bahanesiyle asla edep ve ahlakını bozmamalıdır. Bozanlara da münasip bir şekilde karşı çıkmalı, ahlaksızlığa meydan vermemelidir. Bu konuyu “Komediye Meslek Edinme” başlığı altında gördüğümüz için bu kadar bilgi ile yetinelim istedik.

İntikam Almaya Vesiledir

Efendimizin, “mizah sebebiyle kalbinizdeki harekete geçmeyen nifak duygularını şeytan besler. Bunu kullanarak sizi birbirinize düşman eder” mealindeki sözlerini dikkate almak gerekir. İnsanları rencide edecek, üzecek, kıracak, kin ve kavgalara sebep olacak bir şekilde şaka üretilmesi toplumda gerer ve zıt kutuplara ayırır. Bu ayrılıktan düşmanlar, şeytanlar, intikam ateşiyle yananlar, nifakı kışkırtmak, ateşi büyütmek, savaşı yaymak adına faydalanırlar. İşte bundan dolayı şaka da, cedel ve münakaşa da yasaklanmıştır.

Elbette yasak olmayan şakalar da vardır. Çünkü bu konuda örneğimiz, rehberimiz Resulullah (sav) Efendimizin yaptığı ve Efendimize yapıldığı bilinen meşhur bazı şakalar, mizah ve latifeler var. Ancak bunlar, içinde yalan olmayan, karşıdaki insanı rencide etmeyen, kişiliklere zarar vermeyen, birlik ve beraberliği muhabbetle perçinleyen şaka ve latifelerdir. Efendimiz bunu hoş karşıladı. Sahabe de kendi arasında bu şekilde şakalaşırdı.

O yüzden daha önce de belirtmiştik, şaka ve mizahta dikkat edilmesi gereken bir husus da, muhatap ile ilgilidir. Buna göre mizah uygun insana yapılmalıdır. İncelik yapılmış zekâ ürünü latifeler de olsa, şakayı veya nükteyi anlamayacak veyahut kaldıramayacak seviyede bir kimseye yapılan şaka ve mizahın sonucu da hoş olmayabilir. Bunun için hikmet ehli, “şaka yapacaksan, ahmaktan kaçın!” diyerek insanları uyarmıştır.

Emniyet Ve Asayîşi Bozmaya Vesiledir

Yukarıdan beri sayılan şakanın kötü ve zararlı yanları ve haram kılınma sebepleri sanırım iyi anlaşılmıştır. Eğer bu böyle ise, uzun uzadıya yazmaya gerek yok ki, böyle bir toplumda emniyet ve asayiş berkemal olamaz. Bir toplumda kavga, terör, anarşi varsa, insanlar arasında sevgi ve saygı kalkmış, kin ve nefret yaygınlaşmışsa, orada emniyet ve asayıştan, huzur ve mutluluktan, kalkınma ve refahtan, eğitim ve öğretimden bahsetmek kolay değildir. Belki mümkün değildir.

Çare İslam’dır. İslam, insanlık dinidir. Medeniyet dinidir. Her emri birlik ve beraberliği, din kardeşliğini pekiştirir. Dirlik ve düzenlik getirir. Bunu öyle uzun uzadıya anlatmayı gereksiz bir fazlalık görüyorum.

II. BÖLÜM:
PEYGAMBERİMİZ VE ASHABININ ŞAKALARI

PEYGAMBERİMİZİN ŞAKALARI

Hız. Peygamber Ve Şaka

Hız. Peygamber (sav), fıtratı gereği her huyunda ve hareketinde örnek alınacak, rehber edinilecek şekilde dengeli ve ölçülü davranan, güler yüzlü, tatlı dilli, sevecen, az ama zarif ve nükteli latifelerden hoşlanan, zaman zaman şakalaşmayı seven bir insandır. Mütevazı, hoş sohbet, herkesi sözünü kesmeden dinleyen, sorusuna cevap veren, yardım eden, yol gösteren, herkes çalışırken muhakkak işin bir ucundan tutan, sohbetin konusuna katılan, beraber eğlenip gülen, kelimenin tam anlamıyla iyi bir meclis adamıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de O'nun bu vasfı için “Allah'ın rahmetiyle sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi”²²² buyurulmaktadır.

Hız Peygamber Efendimiz (sav) de bir insan olarak şaka yapardı. Fakat asla yalan söylemez, şaka yaparken de bu hassasiyetini sürdürürdü. Yani o öfkeli de olsa neşeli de olsa ağzından hep doğru söz çıkar, asla gerçek dışı bir laf çıkmazdı.²²³ Resulullah (sav) seviyeli, ince ve hoş latifeler yapardı. Hatta İbn Asâkîr, Hubşî b. Cünâde'den (ra) rivayet ediyor: Hız. Peygamber (sav) ahlâk itibarıyla insanların en nüktedanı idi.²²⁴ Ebû's Şeyh,

²²² Al-i İmran, 3/159.

²²³ Ebu Davud, İlim, 3; Ahmet, II, 162.

²²⁴ Bkz. Kenzu'l-ummâl, 17819.

Abdullah b. el-Hâris b. Cez'den şu sözünü rivayet eder: Hz. "Peygamber'den (sav) daha şakacı birini görmedim."²²⁵ Şöyle buyurdu: "Allah doğru söyleyen şakacıyı, şakasından dolayı hesaba çekmez" buyurdu.²²⁶

Sahabe arasında hazırcevap ve şakacı bir mizaca sahip olanlar da vardı. Hz. Peygamberin (sav) şakadan hoşlandığını bilen bazı sahabiler onun latifesine aynı şekilde karşılık verirdi.²²⁷

Buraya kadar yazılanları okuyanlar, "Peygamberimiz (sav) neden şaka yapardı?" gibi bir soruyu sormazlar, sorulsa da cevabını rahatça verebilirler. Çünkü Sevgili Peygamberimiz'in (sav) insanlara dinlerini öğretmek, edep ve terbiye kazandırmak, Allah rızasını amaçlayan bir sevgi ve kardeşlik bağı kurarak onların birliğini ve dirliğini sağlamak için; bireysel ve sosyal sorunlarını çözerek gam, keder ve sıkıntılarını gidermek için; bütün bunları yaparken de Allah Teâlâ'nın kendisine yardım ve destek olarak bahşettiği vakar ve heybetinin tebliğe perde olmasını önlemek için; daha bunlara benzer bir çok sebepler için, insanların her sınıfıyla şakalar yaptığını, daha önce geniş olarak görmüştük.²²⁸

Bütün Peygamberlerin görevi ilahî emirleri insanlara tebliğ etmek, açıklamak, öğretmek, uygulamada örnek olmak, kendi iradeleri ile kabul ettirmek için her türlü gayreti göstermektir. Risalet görevini başarıyla ifa edebilmeleri için insanlar tarafından sevimli olmaları gerekir. İlahi bir rahmet olarak verilen bir sabır, hilim, merhamet ve yumuşaklıkla gönderilen Hz. Peygamber²²⁹ de etrafındakilere gayet sıcak bir ilgi göstermiş,

²²⁵ Bkz. Şamî, a.g.e. VII, 111 vd.

²²⁶ A.y.

²²⁷ Bkz. Hadislerle İslam, VI. 317.

²²⁸ Birinci Bölümde "Şakanın Delilleri" bahsinde "Sünnette Şaka"

başlığına bakılabilir.

²²⁹ Âl-i İmran, 3/159.

sevgi ve şefkatle davranmıştır. Bunun bir alameti olarak başta çocuklar olmak üzere insanlara zaman zaman şaka dahi yapmıştır.²³⁰

Esasen şaka bir zeka işidir. Ancak zeki insanlar latif şakalar yapabilir. Hiç şüphesiz “fetanet” sıfatını hakkıyla taşıyarak insanların en zekisi olan Hz. Peygamberin (sav) şaka yapmaması veya şakayı hoş görmemesi zaten düşünülemezdi. Az önce de demiştik, onun (s.a.v.) bu yakınlığından cesaret alan bazı sahabe de Hz. Peygamber'e (sav) şaka yapmışlardır. Bunun, bazılarını az sonra göreceğimiz pek çok örneği vardı. Hz. Peygamber'in onlara sıcak davranması ve zaman zaman şaka yapması, kendisine yapılan şakalara gülmesi veya mukabele etmesi sahabenin, imanının bir gereği olan Peygamber sevgisini, dine bağlılıklarını artırmış, böylece risalet görevinin ifasında, —az yapılsa da— böyle davranışların etkisi olmuştur.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu vasıflarını iyice tanımayan bazı kişiler, mizah, şaka, latife, nükte ve esprilerin İslamî şahsiyeti zedeleyen bir nakisa olduğu kanaatine varmışlardı. Belki de bu düşüncede olanlardan birisi Süfyan b. Uyeyne'ye (H. 198) sorar:

- Mizah bir ayıp mıdır?

Cevap müthiştir:

- Ne ayıbı, bilakis sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber; “Ben mizah yaparım, ama daima doğruyu söylerim”²³¹ buyurur²³².

Diğer insanlar gibi Hz Peygamber de sevinir ve neşelenirdi. Ka'b b. Malik, “Resulullah sevindiği zaman yüzük parlar, sanki bir ay parçası gibi olurdu. Biz onun sevincini yüzünden anlardık”²³³ demektedir. Zaman zaman insanlarla ilişkilerinde mizaha yer vermekten kaçırmıyan Resulullah, güzel ve düzeyli şakalar

²³⁰ Kadı İyaz, eş-Şifa, 1, 71.

²³¹ Buhari, Edebü'l Müfred, s. 102, nu:265; Tirmizi, a.g.e. IV, 357, nu: 1990

²³² Nüveyri, Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb, Kahire tsz. IV, 2.

²³³ Buhari, Menakıb, 23.

yapardı. Ama bunları yaparken de hakikaten ayrılmamaya özen gösterir²³⁴, şakasına yalan karıştırmazdı²³⁵. Daha çok kelime oyunu şeklinde mecazlı kinayeli ifadelerden oluşan ve mantığa dayanan esprilerini bazıları anlayamazdı²³⁶. Fakat onun bu yönünü iyi bilen kimi sahibiler ise mukabil şakalar yaparlardı. Daha önce de görmüştük, Hz. Peygamberin bu yönü bilmeyenler onun şaka yaptığını görünce şaşırmışlar ve “Ey Allah'ın resulü sen de bizimle şakaalıyorsun, öyle mi?” demişlerdi. O da “Evet, ama ben ancak hakikati söylerim”²³⁷ diyerek cevap vermişti.

Ashabın günlük hayat içindeki şakalaşma ve eğlenmelerine zaman zaman Peygamberimiz de katılmış ve insanları rahatlatmıştır. Meşhur hadis kitaplarında gerek Peygamberimizin gerekse sahabenin şaka ve eğlencelerine dair bol miktarda rivayet görmek mümkündür. Bu kitapların “mizah” bölümlerinde Hz. Peygamberin aile ve toplum hayatında insanlarla doğal ve sevecen bir iletişim içerisinde olduğunu gösteren çok sayıda rivayet nakledilmiştir.²³⁸ Mesela Hz. Peygamber'in yanında çocukluğunu geçiren ve ona on yıl hizmette bulunan Enes b. Malik²³⁹ Allah Resulü'nün kendisine zaman zaman şaka yaptığını ve Hatta bir keresinde “Ne haber iki kulaklı?” dediğin anlatmaktadır.²⁴⁰

Hz. Peygamber sözlü ve fiilî şakalarını çocuk, genç, yetişkin ve ihtiyar kadın erkek herkese yapmıştır. Bunların bulabildiklerimizin isimlerini şakalar yazılırken zaten göreceğiz. Daha önce de bu konuda güzel bir eser yazdığını söylediğimiz Akif

²³⁴ Tirmizi, Birr, 57.

²³⁵ İbn Hanbel, II, 341.

²³⁶ Ebu Davud, Edeb, 84.

²³⁷ Tirmizi, Birr, 57.

²³⁸ Bkz. Hadislerle İslam, VII, 495.

²³⁹ Buhari, Nikah, 68.

²⁴⁰ Ebu Davud, Edep 84.

Köten, “Asr-ı Saadette İslam”²⁴¹ isimli büyük eserde bu kitabını güzel bir plan ile özetlemiştir. Biz bu bölümü yazarken onun planından istifade ettik. O, eserinde çocuklar için de başlıklar koyarak güzel bir tasnife gitmiştir. Şimdi biz gerek o eserden, gerekse başka eserlerden faydalanarak kendimize bir plan yaptık. Bu bölümü ona göre sunmaya gayret edeceğiz.

Şimdi küçükten büyüğe sıra ile gidelim:

²⁴¹ Bkz. Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam, Beyan Yayınları: 4/453 vd..

**PEYGAMBERİMİZİN
ŞAKALAŞMASI**

ÇOCUKLARLA

Çocuklar sevgi ile filizlenir, şefkat ve merhametle büyür, farklı şekillerde de olsa her çağda ana babalarından kayıtsız şartsız ve hesapsız sevgi görme haklarına sahiptirler. Bunun içindir ki sevgili Peygamberimiz çocuklara karşı hiç çekinmeden sevgi sunumunda bulunmuştur. O kimi zaman çocukları sımsıkı kucaklamış ve öpmüş²⁴², kimi zaman da mis kokulu elleriyle okşamıştır²⁴³. Çocuğun en az disiplin ve ciddiyet kadar şaka ve oyuna da ihtiyacı olduğunu bildiğinden, ağzına su alıp çocuklara püskürtmekten²⁴⁴ ya da atçılık oynayıp torunlarını sırtında gezdirmekten geri durmamıştır. Çocuğuna şefkat gösterenleri hayırlı anarken²⁴⁵, sevgisini çocuktan esirgeyenleri esefle kınamış²⁴⁶ ve “Küçüğümüze merhamet etmeyen ve büyüğümüzün saygınlığını kabul etmeyen, bizden değildir”²⁴⁷ buyurmuştur.²⁴⁸

Şimdi Peygamber Efendimizin (sav) küçük çocuklarla yaptığı şakaları görelim.

Torun Sevgisi

Hz. Peygamberin en çok şakalaştığı çocuklar şüphesiz ki torunları Hasan ve Hüseyin idi. Hasan ve Hüseyin'in ellerinden tutar, ayaklarını ayaklarına koyar, göğsüne çıkarır ve göğsündeyken onları öperdi.²⁴⁹ Bazen onları omuzuna bindirirdi.²⁵⁰

²⁴² Buhari, Buyu', 49.

²⁴³ Müslim, fadail, 80.

²⁴⁴ Buhari, ilim, 18.

²⁴⁵ Müslim, Fadailu's Sahabe, 201.

²⁴⁶ Buhari, Edeb, 18.

²⁴⁷ Tirmizi, Birr, 15.

²⁴⁸ Bkz. Hadislerle İslam, IV. 137-138.

²⁴⁹ Buhari, el-Edebu'l-Müfred, B. 124, H. 249; B. 134, H. 270.

²⁵⁰ Tirmizi, Menakıb, 50.

Torun Ardından Koşmak

Hız. Peygamber ashabla birlikte bir yemeğe giderken yolda oynamakta olan Hüseyin'e rastladı, topluluğun önüne geçerek kollarını açtı ve onu çağırıldı. Gelmek istemeyen Hüseyin sağa sola kaçtı, Hız. Peygamber de gülerek onu yakalayınca kadar arkasından koştu, yakalayınca, bir elini çenesinin altına, diğerini ensesine koyarak onu öptü ve ona dua etti.²⁵¹

Ne Güzel Binit

Cabir'in anlattığına göre Hız. Peygamber Hasan ve Hüseyin'i sırtına bindirmiş, dört el üzerinde yürümekte ve “Deveniz ne güzel deve, siz de ne iyi binicilersiniz” diyerek onları taltif edip sevindirerek taşımaktadır.²⁵²

Ne Güzel Süvariler

Hız. Ömer, Hasan ve Hüseyin'i Hız. Peygamber'in iki omuzuna oturmuş halde görünce onlara;

- Altınızdaki at ne kadar kıymetlidir? diye şaka yapar.

Her ne kadar Hız. Ömer, Hasan ve Hüseyin'e hitap etmişse de, Rasûlallah (s.a.v.) Hız. Ömer'e:

- Onlar da ne iyi binicidirler, diye karşılık verir.²⁵³

Buna benzer bir şakayı da İbn Abbas nakleder. Hüseyin'i Hız. Peygamber'in omuzunda gören birisi ona:

- Ne iyi bir bineğe binmişsin, deyince Rasûlullah (s.a.v.)

²⁵¹ İbn Mace, Mukaddime, 11.

²⁵² Heysemî, Nureddin Ali b. Ebi Bekr, Mecmeu'z-Zevaid ve Menbeu'l-Feicid, Beyrut, 1967, 2. bsk. 9,182 (Taberani'den zayıf bir senedle.)

²⁵³ Heysemî, a.g.e., 9, 181-182.

- O da ne iyi binicidir, diye cevap vermiştir²⁵⁴.

Bir gün Hasan ve Hüseyin kaybolur, uzun aramalardan sonra onları Hz. Peygamber, çok korkmuş bir halde bulur ve öper, okşar. Sonra da her ikisini birer omuzuna oturatarak getirir. Yolda onu bu durumu gören Selman, belki de onları bulmanın sevinciyle;

- Ne mutlu size, bineğiniz ne de güzelmiş, diye şakalaşır.

Rasûlullah (s.a.v.) da ona;

- Onlar da ne iyi binicidirler! Babaları ise onlardan da hayırlıdır, diye cevap verir.²⁵⁵

Son üç misalde de görüldüğü gibi Hz. Peygamber, ata benzetilerek kendisine şaka yapılmasına kızmamış hatta onlara, ilgili bir benzetme ile cevap vermiştir.

Akif Köten bu şakaları yazdıktan sonra, bu ülke insanların şaka anlayışlarını dikkate alarak bir uyarı notu düşmeyi faydalı görmüş. Biz de uygun bularak alıntılıyoruz:

“Şakaları kendi kültürü içinde değerlendirmek lazımdır. Mesala bir müslümanın hoşlanıp güldüğü bir şaka başka bir din mensubunun hoşuna gitmeyebilir veya bunun zıddı da olabilir. Aynı dine mensub farklı milletleri, hatta aynı milletin değişik bölgelerindeki insanları aynı şaka güldürmeyebilir. Dahası, bir milletin güldüğüne diğeri kızabilir. Bir de, şakada dil unsuru dikkate alınmalıdır. Mesela Arap Dili ve Kültüründeki bir şaka, başka bir dili çevrildiği zaman aynı espri kalmayabilir veya tamamen yanlış anlaşılabilir. Bu nedenle, bilhassa Hz. Peygambere bazı sahabilerin yaptığı şakaları değerlendirirken bu unsurlara dikkat etmek gerektiği kanaatindeyiz. Mesela bazı sahabilerin, omuzlarında Hasan ve Hüseyin'i görünce Hz. Peygamber'i ata, deveye, bineğe,, benzetmeleri böyledir. Türk Kültüründe deve benzetmesi, hoş karşılanmaz, hatta hakaretâmiz bir ifade olarak

²⁵⁴ Tirmizî, Menakib ,31.

²⁵⁵ Heysemi, a.g.e., 9,182 (Taberani'den zayıf bir senedle).

değerlendirilir. Fakat Arap kültüründe at ve deve benzetmesi gayet normaldir Böyle bir anlayıştan dolayı bir sahabi latife yapmak için Rasûlullah'ı (s.a.v.), ata veya deveye benzetebilmekte, bunda herhangi bir sakınca görmemektedir. Hz. Peygamber'in de tebessümle karşıladığı bu şakayı müslüman bir Türk de böyle değerlendirmeli ve O'na (s.a.v.) hürmetsizlik gibi görünmemelidir. Allah ve Rasûlünü herşeyden daha çok seven sahabenin, hürmetsizlik ifade edecek bir şekilde şaka yapması düşünülemez. Diğer taraftan, hakaret, istihza, alay geçmek... gibi maksatlarla Rasûlullah'a (s.a.v.) yapılan şakalar, velev ki arkasından olsun, haramdır.²⁵⁶

Seni Gidi Yaramaz

Hz. Peygamber genellikle torunu Hasanı “seni yaramaz, haylaz” diye çağırırdı.²⁵⁷

Bu misallerden de anlaşılacağı gibi Rasûlullah (s.a.v.) torunlarıyla hem fiilen, hem de sözle şakalaşmıştır.²⁵⁸

Dil Çıkarma

Ebu Seleme radiyallahu anh anlatıyor:

“Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, dilini çıkararak torunu Hasan’a uzatırdı. O’nun dilinin kırmızılığını görünce Hasan da neşelenir, sevinirdi.”²⁵⁹

Torun Torba Bir Başka

²⁵⁶ Bkz. Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam, Beyan Yayınları: 4/466-468. Verdiği kaynak; İbn Teymiyye, es-Sârim, 527-528.

²⁵⁷ Buhari, Buyu, 49; Libas, 60; Müsned, 2, 331; 2, 532.

²⁵⁸ Bkz. Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet’te İslam, Beyan Yayınları: 4/464.

²⁵⁹ Suyûtî, Târîhu’l-Hulefâ, s.189.

Ibn ebî Leylâ'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah'm (sav) huzurundayken, Hasan (radiyallahu anh) geldi ve Hz. Peygamber onu önüne alıp, toprağa buladı. Daha sonra gömleğini sıyırıp, göbeğinden öptü.²⁶⁰

Bu iki torununu nasıl sevdiğine dair Peygamber Efendimizden (sav) gelen bir hayli benzer rivayetler vardır.²⁶¹

İki Kulaklı

On yaşından itibaren on yıl Hz. Peygamber'in hizmetinde bulunduğu için Hz. Peygamber'i çok iyi tanıyan Enes b. Malik, O'nun (s.a.v.) çocuklarla en çok şakalaşan bir kimse olduğunu bildirir. Bu şakalara şu örnekleri verebiliriz:

Enes'e bazen, "Ya ze'l üzüneyn: Ey iki kulaklı" diye şaka yapardı.²⁶² Aslında herkes iki kulaklıdır. Ama onun dilinde bu kim bilir Enes'e ne kadar tatlı gelen bir iltifattır.

Çekilen Kaküller

Bazen da kakülünü çekerek onunla şakalaşırdı.²⁶³

²⁶⁰ Şamî, a.g.e. VII, 117.

²⁶¹ Bazıları için bkz. Şamî, a.g.e. VII, 117 vd.

²⁶² Tirmizî, Birr, 57; Ebu Davud, Edeb, 92, H. 5002.

²⁶³ Ebu Davud, Tereccül, 15, h. 4196. Ali Esetekin isimli bir dostumun Cahit diye bir oğlu vardı. Bu öğrencim saçına çok düşküncü. Ona çok bakar, teneffüste bile ayna karşısında uğraşır dururdu. Ben de her derse girdiğimde, "saç baş önemli değil, kafayı süsleyen ilimdir" diyerek saçını elimle bozardım. "Ne yaptın hocam ya?" diye kızar, ama saygısından ileri gitmezdi. Ben de "sünnettir oğlum" der, öyle gülerdim. Bazen de "Ne yapayım, ben kelim, seni çekemiyorum" derdim. Ben o sevimli talebeme aslında iltifat eder, daha çok çalışmasını anlatmaya çalışırdım. Yanına her yaklaştığımda kendince tedbirini alırdı. Aradan yıllar geçti. Bir gün karşılaştık. Saçları dökülmüş, benden de kel olmuştu. "Oğlum nerede o

Ali Esetekin isimli bir dostumun Cahit diye bir oğlu vardı. Bu öğrencim dersine az, saçına çok düşküdü. Ona çok bakar, teneffüste bile ayna karşısında uğraşır dururdu. Ben de her derse girdiğimde, “saç baş önemli değil, kafayı süsleyen ilimdir” diyerek sevdiğim bu gencin saçını elimle bozardım. “Ne yaptın hocam ya?” diye cidden kızar, ama saygısından ileri gitmezdi. Ben de “sünnettir oğlum” der, öyle gülerdim. Bazen de “Ne yapayım, ben kelim, seni çekemiyorum” derdim. Aslında ben o sevimli talebeme iltifat eder, daha çok çalışmasını anlatmaya çalışırdım. Yanına her yaklaştığımda kendince tedbirini alırdı.

Aradan yıllar geçti. Bir gün karşılaştık. Saçları dökülmüş, benden de kel olmuştu. “Oğlum nerede o saçlar? Çekemeyecek miyiz artık?” diyerek eski günleri yâd ettik. Bir sünnet-i zevaidi de böylece yaşamış olduk.

Ölen Bülbül

Hız. Enes anlatıyor:

- Hız. Peygamber bizde olduğu sırada, bazen namaz vakti girerdi. Namaz kılmak için altındaki sergiyi süpürür ve ona biraz su serperdik. Hız. Peygamber onun üzerinde namaza durur, biz de arkasında saf tutardık; böylece bize namaz kıldırırdı. Bu sergi hurma liflerindendi. Hız. Peygamber, bir gün Ebu Talha'nın evine girdiğinde onun, künyesi Ebu Umeyr olan oğlunu üzüntülü gördü. Onun “Nuğayr” diye bir kuşu vardı, kardeşim onunla oynuyordu. Rasûlullah onu her gördüğünde kendisiyle şakalaşırdı. Onu hüzünlü görünce:

- Ey Eba Umeyr! Niçin seni böyle mahzun görüyorum? diye sordu.

saçlar? Çekemeyecek miyiz artık?” diyerek eski günleri yâd ettik. Bir sünnet-i zevaidi de böylece yaşamış olduk.

- Ya Rasûlallah! Onun oynadığı nuğayr isimli kuşu öldü, dediler. Hz. Peygamber, küçük bir çocuk olmasına rağmen ona taktığı lakapla:

- Ya Ebâ Umeyr! Mâ faale'n-nugayr?²⁶⁴ diyerek şakalaştı ve üzüntüsünü hafifletti. Daha sonraları her gördüğünde de böyle diyerek onunla şakalaşırdı²⁶⁵.

Ali Yardım “Peygamberimiz’in Şemali” isimli güzel eserinde bu olayı anlatırken ayrıntılı bir bilgi verir: Nugayr, gagası kırmızı, Serçe büyüklüğünde, bülbül cinsinden bir kuştur. O küçük yavrucağı sürekli bu güzel kuş ile oynayıp gönlünü eğlendirir. Günlerden bir gün kuş ölür. Dünyası kararmış olan çocuğun üzüntüsü çok büyüktür. İşte bunu haber alan alemlere rahmet olan Hz Peygamber, o masum yavrunun üzüntüsünü paylaşmak için kalkar, onun evine kadar gider ve latife yolluğu sorar: “Ey Ebu Umeyr, söyle bakalım, ne oldu nugayr?”. Üstelik bunu sonraları da devam ettirerek acı bir hatırayı tatlı bir şakaya dönüştürür. Geleceğimiz olan yavrularımız ile nasıl ilgilenmemiz gerektiğini de yaparak gösterir.²⁶⁶

Acaba Denesek mi?

Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) kovadan ağzına su almış ve beş yaşındaki Mahmud İbnu'r Rebi'in yüzüne püskürtmüştü²⁶⁷. Ömrü boyunca Mahmud bu hadiseyi aziz bir hatıra olarak nakletmiştir.

Evet, büyük insanların yaptığı küçük iltifatlar bile bir ömür insanın ruhunu besleyen gıda gibi olur. Bunu unutmayıp değerlendirmek gerekir. Bu amaçla “acaba bu sünneti bir işleseğ mi?” diye düşünüyorum ama cesaret edemiyorum. Zamane

²⁶⁴ Manası: “Ey Ebu Umeyr (Ömercik)! Ne oldu Nugayr (kuşcuk)?”,

²⁶⁵ Müsned, 3,188; Tirmizi, Birr, 57.

²⁶⁶ A.g.e. s. 311.

²⁶⁷ Buharı, İlim, 18.

çocukları bir alem, nasıl tepki verirler buna, doğrusu kestiremiyorum.

Yarışan Çocuklar

Abdullah b. Haris radiyallahu anh anlatır:

“Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem çocukları över ve

- Hadi yarışın bakalım. Kim bana önce ulaşırsa ona şunu şunu vereceğim, derdi.

Çocuklar da koşarlar, omzuna kucağına çıkarlardı. O da onları öper ve ödüllendirirdi.

İbn Battâl, Buhârî Şerhi’nde bunu Allah Rasûlü’nün, çocukları buluş çağına kadar dinin emir ve yasaklarına uymaya sevdirecek alıştırılması olduğunu söyler.

Yine Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem çocuklara öğretmede her zaman tatlı dili esas almıştır. O’nun şu olayı bu duruma örnektir:

“Döküleni Ye”

“Küçük bir çocuk olan Râfi’ b. Amr radiyallahu anh, Ensar’dan birisinin hurma ağaçlarını taşlarken bahçe sahibi tarafından yakalandı ve Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem’e getirildi. Olaydan haberdar edilen Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Râfi’ye, hurma ağaçlarına taş atmasının sebebini sordu. Aç olduğunu ve karnını doyurmak için böyle bir yola başvurduğunu söylemesi üzerine Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, tebessüm etti ve şefkatle başını okşadıktan sonra ona şu tavsiyede bulunmuştu:

-Yavrum, bir daha ağaçlara taş atma. Altına düşenleri al ve ye.”²⁶⁸

Okşanan Yanaklar

Câbir b. Semüre radiyallahu anh şu hatırasını aktarmaktadır: “Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ile birlikte öğle namazını kıldım. Namazdan sonra evine gitmek üzere mescidden ayrıldı. Ben de onu takip ettim. Derken karşısına iki çocuk çıktı. Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onların her birinin yanaklarını okşadı. Bu arada benim de yanaklarımı okşadı.”²⁶⁹

PEYGAMBERİMİZİN BÜYÜK ERKEKLERLE ŞAKALARI

Ashabını çok seven Rasûlullah (s.a.v.), bu sevgisinin bir izharı olarak bazan onlara şaka yapardı. Hatırlarsınız, bir defasında Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber'in hareketini tam anlayamamış, O'ndan böyle bir şey beklemiyor olmalı ki, yaptığı karşısında;

- Bize şaka mı yapıyorsun ya Rasûlallah? diye sormuştu.

Rasûlullah (s.a.v.) da:

²⁶⁸ Ebu Davud, Cihad 94.

²⁶⁹ Nevevî, Şerhu Müslim, XV, 85.

- Evet, ben şaka yaparım, fakat sadece doğruyu söylerim, cevabım vermiştir.²⁷⁰

Bu şaşkınlığın altında belki de halk nazarında yaygın olan “şaka yapabilmek için ille de yalan, dolan, hile, kandırmaca ve korkutmacaya ihtiyaç vardır” düşüncesi sebep olmuştur. Doğrusu avamda görülen şakaların ekseriyeti de böyledir. Ama Sevgili Peygamberimiz (sav)’in bu sözü, doğru söyleyerek de şaka yapmanın mümkün olduğunu fiilen göstererek, “siz de öyle yapınız” şeklinde bir emre dönüşmüş olabilir. Onun şaka konusunda da “üsva-i hasene”, yani “mükemmel örnek”, “güzel bir rehber” olduğuna yukarılarda değinmiştik. Onun şakaları genellikle sözde mecaz, kinaye, tevriye gibi güzel yorumlarla ulaşılabilen zarif, ince ve zekice yapılan nüktelerdir, esprilerdir. Sözü uzatmadan örneklerle geçelim.

Deve Yavrusu

Bir yoksul adam gelir ve Hz. Peygamber'den kendisini bir deveye bindirmesini ister. Sevgili Peygamberimiz (sav)’in o sahabiye cevabı şudur:

- Evet, seni bir deve yavrusuna bindireyim.

Adam taaccüb eder, şaşırır kalır ve der ki:

- Ben yavru deveyi ne yapayım?

Doğru ya, deve yavrusu ne kendisini, ne de yükünü taşıyabilir. Sütü de olmaz, yünü de. İhtiyacı olduğundan kesip yiyemez de.

Adamın şaşkınlığını gören Hz. Peygamber, —zaten maksadı budur— tebessüm ederek der ki:

- Bütün develer, bir ana devenin yavrusu değil midir?

Kim bilir Peygamber Efendimizin (sav) şaka yaptığını anlayan ve istediği devenin de sözünü alan adamcağız ne kadar

²⁷⁰ Tirmizî, Birr, 57; Buhari, a.g.e., B. 133, H. 265.

sevinmiştir? Bu şaka o devenin değerini daha da artırmış, şükre vesile olmuştur inşaallah.²⁷¹

Şişeler Kırılmasın

Enceşe (r.a.), Veda Haccı dönüşünde Rasûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarını taşıyan develeri sürmektedir. Malum, aruz vezni deve yürüyüşünden çıkmıştır. Develer, şiirdeki vezne göre hareket ederler. Mesela “fâilâtun fâilâtun fâilun” veznindeki bir gazel söylendiğinde develer yavaş yürür, “müs'tef'ilün müs'tef'ilün müs'tef'ilün feilün” vezninde hızlı yürürler. Deve güzel sese aşıktır. Bazen bir gazelle coşar, yedi çadır devirir.

Her neyse, Enceşe'nin yanık sesi ve hızlı ritmiyle söylediği şarkılar develeri koşturunca, Rasûlullah (s.a.v.) vaziyetten endişe duyar ve seslenir:

- Hey Enceşe! Yavaş sür develeri, kırmayasın billurları, şişeleri, der.²⁷²

Yani “hanımlar naziktir. Cam şişelerine benzer. Bu süratten cam şişelerinin kırılabildiği gibi hanımlar da incinebilir,” demek istemektedir. Ama bunu nükteli olarak ne güzel beyan etmekte, şaka yaparak olayı unutulmaz kılmaktadır.

Bu hadisi Enes'ten rivayet eden Ebu Kılabe der ki; "Hz. Peygamber öyle bir söz söyledi ki, sizden biri bunu söyleseydi, bundan dolayı onu alaya alırdınız." Ebu Kılabe'nin bu açıklamaya ihtiyaç duyması, o devirde Hz. Peygamberin bu tür şakalarından tam haberdar bulunulmadığı veya normal karşılanmadığını göstermesi yönünden önemlidir. Zaten bütün Peygamberler, geldikleri toplumun eksik ve yanlış inanış ve anlayışlarını düzeltmek için

²⁷¹ Tirmizî, Birr, 57, (1992); Ebu Davud, Edeb 92, (4998).]

²⁷² Buhari, sahih, VII, 119 121; el- Edebü'l Müfred, s. 110; Darimî, İstizan, 65; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemaii, s. 308.

gelmiş değiller midir? Bu çağda, kadına değer veren bir anlayış vardır. Dolayısıyla bu şaka hadisi bizim iftiharımızdır.

“Acele mi Ettirdik?”

H. Peygamber ensardan birini çağırttı, adam saçlarından sular damlayarak gelince. "İşini aceleye mi soktuk?" dedi.²⁷³

Allah Teâlâ'nın emri kesindir, "Peygamberinize kesin olarak itaat ediniz". Bu sahabe de işi ne kadar önemli olursa olsun, hemen çağrı üzerine acele gelmiştir. Fakat saçlarından damlayan sular da az çok işinden haber vermektedir. Peygamberimiz ona olan şefkat, sevgi ve takdirini böyle iltifat ederek ifade etmiştir.

“Deve Hala Kaçıyor mu?”

Ensardan Havvat b. Cübeyr (r.a.) müslüman olmadan önce kadınlarla sohbet etmeyi, kadın meclislerinde bulunmayı seven biridir. Müslüman olduktan sonra da bu temayülünü terk edemez. İslâm ordusuyla fetih için Mekke'ye ilerlerken, yolda rastladığı Ka'b kabilesinden kadınların içine karışıp onlarla sohbete koyulur.

Gizlenmek istemesine rağmen Rasul-i Ekrem (s.a.v.) onu görür ve

- Ne yapıyorsun bu kadınlarla burada? diye sorar. Maksudı uyarmak olabilir.

Havvat boş bulunmuş ve:

- Devem kaçtı, onu yakalamak için bu kadınların saçlarından ip ördürüyorum” gibi esprili bir cevap vermiştir.

Rasulullah tebessüm edip gider. Fakat uzunca bir süre sonra döndüğünde Havvat'ı yine kadınlarla görünce,

- Ne oldu, senin deve hâlâ kaçıyor mu? diye takılır.

²⁷³ Buharî, Vüdu, 34.

Bu hoş bir hareket değildir. Peygamberimiz ise incitmeden onu uyarmaktadır. Burada şaka, iyiliği emretme ve kötülükten nehyetme görevinin bir aracıdır.

Bu hadiseden sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) ne zaman karşılaşa Havvat'a gülümseyerek “kaçan devesini” sormaktadır. Havvat, hatasını anlamış ve utanmıştır. Nerde görse Efendimiz (s.a.v.)’den kaçmaktadır.

Bir gün mescitte namaz kılarken yakalanır. Peygamberimiz (s.a.v.)’in imasına muhatap olmamak için namazı uzattıkça uzatır. Nihayet Peygamberimiz:

- Namazı uzatma artık, ben seni bekliyorum, buyurur. Havvat bunun üzerine selam verir, namazdan çıkar.

Hz. Peygamber (s.a.v.) yine:

- Nasıl, deve artık kaçmıyor değil mi? diye sorar. Bu ilginin aynı zamanda bir muhabbet tezahürü oluşunu kim anlamaz! Havvat da anlamış ve gereğini yapmıştır:

- Seni hak peygamber gönderen Allah’a yemin ederim ki, deve ondan sonra bir daha kaçmamıştır, der.

Rasul-i Ekrem de:

- Allahü ekber, diye tekbir aldıktan sonra “Allah’ım sen Ebu Abdullah (Havvat)’ı hidayet eyle!” diye dua buyurur.²⁷⁴

Ebu Turab

Allah Resulü kızı Fatıma’nın evine geldi. Gözleri Ali’yi aradı ama bulamadı. Rahmet Peygamberi yanlış giden bir eyler olduğunu derhal hissetmiş olmalı ki kızına “Ali nerede?” veya “Eşin nerede?” diye sormadı. Tıpkı Tur dağından dönen ve gördükleri karşısında öfke ve hayal kırıklığı yaşayan Hz. Musa’ya

²⁷⁴ Taberani ve İbn Asakir’den naklen el-Mecma, 9/407; Şamî, VII,114-115. Ayrıca bkz. Semerkand Dergisi, Ali Yurtgezen, Niye Gülüyoruz Neye Gülüyoruz, Sayı 92.

kardeşi Harun'un “annemin oğlu” diye seslenişi gibi, “amcanın oğlu nerede? diye sordu.

Hız Fatıma ile eşi tartışmışlardı. Oysa Hız Ali eşini ne kadar çok severdi! Hız Fatıma babasının sonrasına “aramızda bir şey var, bana kızdı çıkıp gitti, gündüz uykusunu yanımda uyumadı” diye cevap verdi.

Allah Resûlü Ali'yi arattı. O da üzölmüş olmalıydı.

“Ali mescidde” dediler. “Mescidin bir köşesinde uzanmış uyuyor”.

Allah Rasulü mescide vardığında Hız Ali'nin üstündeki giysi sırtında toplanmıştı. Sırtı toz toprak içindeydi. Bunu gören Allah Rasûlü ona yaklaştı. Bir taraftan Hazreti Ali'nin üzerindeki toprağa silkelerken, diğer taraftan da “Kalk ey Ebu Turab” diye ona latife ediyordu. O günden sonra Hız Ali ile artık bu lakap ile anılacaktır.²⁷⁵ “Ebu Turap” “toprağa bulanmış, topraklı” demektir.

Ağrımayan Tarafı

Suheyb, (r.a) hicret için yola çıkar. Müşrikler onu çevirir ve engellemek isterler. Neticede mal vererek ellerinden kurtulur ve çok zorlu bir yolculuktan sonra Kuba'da Peygamberimizin (sav) yanına ulaşır. Günlerdir güneş altında kumlu çöllerde yürümekten gözleri ağrır ve iyice çapaklanır. Peygamberimizin (sav) yanına girdiğinde onun önünde yaşından kurusundan hurma ve ekmek vardı. Davet üzerine hep beraber yemeye başladılar.

Peygamberimiz (sav) onu görünce neşelenmiştir ve muhabbetten mizah duygusu kabarmıştır:

- Gözün ağrıdığı halde hurma mı yiyorsun? Der.

Suheyb şakaya şaka ile cevap verir:

- Ey Allah'ın Resulü! Ben sağlam tarafıyla çiğniyorum.

²⁷⁵ Bkz. Hadislerle İslam, IV, 25.

Resulullah (sav) bu cevaba azı dişleri görününceye kadar güldü.²⁷⁶

Küçücük Çadır

Avf b. Malik el-Eşcaî Hz. Peygamber ile şakalaşmasını şöyle anlatıyor:

“Rasûlullah, Tebük gazvesinde vardım. Deriden yapılmış bir çadırdaki oturuyordu. Ona selam verdim. Selamımı aldı.

- Girebilir miyim? dedim. Hz. Peygamber:

- Gir, dedi. Ben:

- Ey Allah'ın Rasûlü! Bütün bedenimle mi?" dedim. Hz. Peygamber

- Bütün bedenimle mi? dedim.

- Evet, bütün bedeninle, dedi gülerek. Böylece çadıra girdim.²⁷⁷

Horoz Neden Kurban Olmaz?

Fakir olan Bilâl-i Habeşî, ille de Allah için fedakarlık yapmak ister ve elinden ancak o geldiği için “horoz kurban etmek istediğini” bildirerek Peygamber Efendimizin (sav) den “olur mu?” diye fetvasını sorar.

Aldığı cevap ne kadar ilginç ve tatlıdır:

- Bir müezzin diğer müezzini kurban eder mi?"²⁷⁸

²⁷⁶ İbn-i Mâce, Tıb 3; Üsdü'l Gabe, III,32; Şamî, Siyer-i Şamî, VII, 123; Ali Yardım, s.

²⁷⁷ Bidaye, VI/46 (Ebu Davud, Avf b. Malik el-Eşcaî'den): Muhammed Yusuf Kandehlevî, Hayatu's-Sahabe, 3/126.

²⁷⁸ Bkz. Yusuf Doğan, Hz. Peygamber Ve Mizah, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII / 2, S.191-203 ARALIK-

Hz. Peygamber'in Zahir ile Şakalaşması

Zahir bedevi Araplardan biriydi. Bu zat zaman zaman Hz. Peygamber'e çölden hediyeler getirir ve Peygamber de gideceği zaman kendisine gerekli olan nesneleri verirdi. Hz. Peygamber

- Zahir bizim göçebemizdir. Biz de onun şehirde oturan adamlarıyız, derdi.

Hz. Peygamber onu çok severdi. Kendisi şekil bakımından çirkin bir kişiydi. Hem bu sebepten, hem fakirlikten, hem çölde yaşamaktan dolayı yalnızlık çekebilirdi. Peygamberimiz iltifatları ile onun kalbini hoş eder, sevgi ihtiyacını dindirirdi. İşte bu duygularla bir gün badiyeden getirdiği mallarını pazarda satarken, Hz. Peygamber, helal lokma için çabalayan bu gariban sahabiye gördü, muhabbetle ona baktı ve içi kaynadığı için gidip arkasından onu kucakladı. Zahir, Hz. Peygamber'i göremiyordu.

- Bu kimdir? Beni bırak! Diye çabalıyordu.

Yüzünü geriye çevirince baktı ki Rasûlullah! Sevincinden sırtını onun göğsüne iyice yasladı. Hz. Peygamber de şaka yaparak:

- Bu köleyi satıyorum. Alan yok mu? diye Pazar halkına yüksek sesle seslendi. Herkes bu tatlı manzaraya bakıyordu. Halini bilen muhterem Zahir Efendimiz:

- Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer ben köle olsaydım ve beni satsaydın hiç para etmediğimi görecektin. Böyle değersiz bir köleye kim para verir? dedi.

Hz. Peygamber

- Fakat senin Allah'ın katında değerin çok yüksektir, dedi.²⁷⁹

2004, Sivas. Kaynağı: Maḥmūd Ali, a.g.m., el-Va'yu'l-İslāmî, sayı 410, s. 41.

²⁷⁹ İbn Abdilberr, el- İstiab, I,575; İbn Esie, Üsdü'l Ğabe, II, 193; İbn Hacer, el- İsabe, I, 542; Bidaye, VI/46 (İmam Ahmed, Enes'den).

Nuayman b. Amr b. Rifaa el-Ensari

Ashâb-ı kiramın içinde şaka deyince ilk akla gelen isim Nuayman b. Amr b. Rifaa el-Ensari'dir. Şimdi onu biraz M. Yaşar Kandemir'in DİA'da yazdıklarına bakarak tanıyalım.²⁸⁰

“Bazı kaynaklarda adı Na'mân diye geçer. Medineli Neccârîogulları'ndandır. İkinci Akabe Biatı'na katıldı; Bedir, Uhud, Hendek başta olmak üzere bütün gazvelerde bulundu. Sahâbe arasında aşırı derecede şakacı olması sebebiyle kaynaklarda bu özelliği öne çıkarılmış ve Hz. Peygamber'i tebessüm ettiren davranışlarından söz edilmiştir. Genellikle ağır şakalar da yapan Nuaymân'ın en masum şakası, Medine'ye yeni gelen bir meyveyi veya pazarda satılan yağ ve bal tulumunu satın alıp Resûl-i Ekrem'e hediye etmesiydi. ...Bu olayla Nuaymân'ın biyografisinde geçen diğer bazı özelliklerin Abdullah el-Himâr adlı sahâbînin biyografisinde de kaydedilmesi (İbn Hacer, el-İsâbe, I, 351-352; II, 385) ikisinin aynı kişi olduğunu düşündürmekteyse de İbn Hacer el-Askalânî, Abdullah el-Himâr'ın Nuaymân'ın oğlu olabileceği ihtimalini daha kuvvetli görmektedir (Fethû'l-bârî, XII, 78-79). İbn Hacer el-Askalânî ayrıca “himâr” kelimesini “hammâr” diye okumanın isabetli olmadığını söyler (a.g.e., XII, 78). Kelimeyi “hammâr” diye okuyanları kısmen haklı gösteren husus, hem Nuaymân'a hem Abdullah el-Himâr'a nisbet edilen içki içme alışkanlığıdır. Buna göre içki haram kılındıktan sonra da içkiyi bırakamayan Nuaymân veya İbnü'n-Nuaymân yahut Abdullah el-Himâr içki içerken yakalanıp cezalandırılmıştır. Bu zatın aynı suçla Resûl-i Ekrem'in huzuruna birkaç defa getirilmesi üzerine sahâbîlerden biri, “Allah ona lânet etsin” diye beddua etmiş, bu

Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu's-Sahabe, 3/124-125; Ali Yardım, Peygamberimizin şemai, s. 309.

²⁸⁰ Bkz. DİA, yıl: 2007, XXXIII, 220-221.

ifadeyi tasvip etmeyen Hz. Peygamber onun Allah'ı ve resûlünü sevdiğini söylemiştir (Müsned, IV, 8, 384; Buhârî, “Vekâlet”, 13, “Hudûd”, 3, 4, 5). İbn Abdülber en-Nemerî'ye göre Nuaymân sâlih bir kimse olup içki içen ve bu yüzden dört defa cezalandırılan kişi onun oğludur (el-İstîâb, III, 578).”

Kandemir Bey burada ayrıca iki meşhur şakasını daha zikreder. Bunlar, aşçı Süveybit'i satma ile ama sahabi Mahremeye yaptığı ağır şakadır. Bunları biz aşağıda anlatacağız.

Nuayman'ın Muaviye'nin hilafeti döneminde vefat ettiği söylenmiş, o dönemde ölen sahabinin onun oğlu olduğu da zikredilmiştir. Nuayman'ın muhtelif eşlerinden birçok evladı olduğu, ancak soyunun devam etmediği belirtilmektedir.”Nuayman'ı tanıma konusunda Akif Köten ve A. Ali Ural'ın “Sahabenin Güleç Yüzü: Nuayman b. Amr” yazısına da bakılabilir.²⁸¹: Akif Köten yukarıdaki bilgilere ek olarak şunları da kaydeder:

“Zaman zaman içki de içen Nuayman'a bir kaç defa had uygulanmış, bu günahı tekrarlaması sebebiyle Hz. Ömer ona;

- Allah seni rezil rüsvay etsin, lanet olsun, deyince Rasûlullah (s.a.v.)

- Öyle demeyin, şüphesiz ki O, Allah'ı ve Rasûlünü seviyor, diyerek O'nu korumuştur.²⁸²

Başka bir rivayette Hz. Ömer;

- Niçin bekliyorsun ya Rasûlallah? Bu dördüncü oldu, boynunu vurdursana, demiş, oradakilerden birisinin;

- Onu Bedir'de gördüm, gayretli bir halde savaşıyordu, diye hüsn-ü şehadette bulunması, başka birisinin de onu tasdik etmesi üzerine Hz. Peygamber;

- Bedr'e katılan birini nasıl öldürtebilirim?" demiştir.²⁸³

²⁸¹ <http://www.sonpeygamber.info/sahabenin-gulec-yuzu-nuayman-b-amr>

²⁸² Buhari, Vekale, 13; Hudûd, 3-4.

²⁸³ İ. Hacer, el-isabe, 6/ 83.

İbn Sa'd'ın rivayetine göre de Hz. Peygamberin O'nu tezkiyesi şöyledir; "Nuayman hakkında hayırdan başka bir şey söylemeyin. Çünkü o, Allah'ı ve Rasûlünü sevmektir"²⁸⁴

Bütün bu şakalarına ve birkaç defa içki içmesine rağmen Hz. Peygamberin ona lanet ettirmemesinin ana sebebinin Allah ve Peygamber sevgisi olduğu açıkça belirtildiğine göre, imanı sağlam olan birinin mizacından dolayı veya nefsine hakim olamadığı için bazı hata ve günahlar işlemesinin tabii olduğu, böylelerinin İslâm toplumundan dışlanmaması, elinden tutularak bu kötülüklerden kurtarılmaya çalışılması gerektiği kanaatindeyiz. Nitekim bu hadisenin şerhinde İbn Hacer de şöyle demektedir.²⁸⁵ "Bu hadiste, haram işlemekle Allah ve Rasûlünü sevmenin birlikte olabileceğine delil vardır."

Muaviye zamanında vefat eden Nuayman'ın şakalarıyla ilgili pek çok haber vardır.²⁸⁶ Bazılarım ez-Zübeyr b. Bekkar'ın Kita-bu'l Fükâheti ve'l-Mizah'mda zikrettiği şakalara şunları örnek verebiliriz."²⁸⁷

Hediyein Parası

Hz. Peygamber'i çok seven Nuayman, Medine'ye iyi bir yiyecek, içecek gibi güzel bir şeyler getirildiğinde hemen alır, O'na (s.a.v.) hediye ederdi.

Yine bir defasında Nuayman, satıcıda gördüğü nefis bir balı alıp Hz. Peygamber'e getirdi ve "buyur, afiyetle ye Ya

²⁸⁴ İ. Sa'd, et-Tahakatü'l-Kübrâ, 3/ 393-394.

²⁸⁵ İ. Hacer, el-Feth, 12, 69.

²⁸⁶ İ. Abdilberr, el-İstiab, 4, 1526.

²⁸⁷ Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, Beyan Yayınları: 4/483-484. Nuayman hakkında bilgi için,

Resulullah!” dedi. Sanki ona hediye etmişti. Daha sonra satıcı parayı isteyince, adamı alıp Hz. Peygamber'e getirdi ve

- Ya Resulullah! Yediğin balın parasını ver, dedi.

Rasûlullah (s.a.v.)

- Hani hediye etmiştin? deyince

- Ya Rasûlallah! Bu güzel balı senin yemeni çok istedim, param olmadığı için böyle yaptım, dedi.

Hz. Peygamber de gülerek adamın parasını ödedi.²⁸⁸

Nuayman'ın birkaç defa yaptığı bu tür şakalara Hz. Peygamber alıştı.

Köle Diye Satılan Arkadaş

Peygamber Efendimizin (sav) zamanında Ebubekir ticaret maksadıyla Busra'ya gitti. Beraberinde Nuayman ve Suveybit b. Har mele de vardı. İkisi de “Bedir ashabı”ndandı. Suveybit kervanın yemeğini idare ediyordu. Bir gün acıkan Nuayman ona geldi ve:

- Bana bir şeyler yedir! dedi. Suveybit de:

- Ebubekir gelmeyince olmaz. O gelene kadar bir şey yok, dedi.

Çok şakacı olan Nuayman içinden “ben sana gösteririm” dercesine kalktı, hemen çarşıda diğer bir kervanın yanına gitti. Kervanda satılık deve vardı. Nuayman, kervancılara:

- Benim, Arap, genç, marifetli ve güçlü bir kölem var. Satın alır mısınız? dedi. Tüccar alım satımdan korkar mı? Hele de ayağa gelmiş mal kaçırılır mı? Kervancılar:

- Evet, alırız, dediler. İçinden planını çoktan kurmuş olan Nuayman:

- Ancak onun bir kusuru var. Söylemezsek ayıp olur.

- Nedir kusuru?

²⁸⁸ İ. Abdilberr, a.g.e., 4, 1529; İ. Hacer, el-İsabe, 6, 464.

- O çenesi güçlü ve nizahtı birisidir. Kafası bozulursa size “Ben köle değilim” diyebilir. Eğer vazgeçecekseniz şimdiden söyleyin de, bana karşı şımarıklığı artmasın, dedi.

Kervancılar:

- Hayır, sorun değil, alırsız, dediler.

Pazarlık yaptılar. On genç deve karşılığında onu satın aldılar. Nuayman develeri alıp getirdi ve kervancılara aşçı Suveybit’i göstererek:

- İşte benim kölem budur, dedi. Adamlar götürmek üzere Suveybit’i tutunca o:

- O yalan söylüyor. Ben köle değilim, dedi.

Kervancılar:

- Senin böyle diyeceğini biz önceden öğrendik, hadi yürü, dediler.

Suveybit karşı koyup direnince boynuna bir ip bağlayarak onu çekip götürdüler.

Yemek saati geldiğinde kervan yoldaşları toplandılar. Aşçıyı bulamayınca araştırmaya başladılar. Orada duran Nuayma’na sordular:

- Aşçı nerede biliyor musun?

- Evet.

- Nerede?

- Tüccarlar aldı götürdü.

- Nasıl götürürler yahu aşçıyı?

- Ben sattım.

- Ne?

- Bana yemek vermedi, ben de sattım gitti kendisini.

Hız. Ebubekir geldiğinde durumu ona anlattılar. Ebubekir de “Hay Allah müstahakkımı versin!” diyerek arkadaşlarıyla çarşıya gidip aşçıyı aramaya başladılar. Nihayet onu pazarda buldular. Meseleyi anlattılar. Develeri tekrar geri vererek aşçıyı alıp getirdiler.

Kervan Medine'ye döndükten sonra Hz. Peygamber'e bu olanları anlattılar. Hz. Peygamber ve ashâbı, bir yıl boyunca, bu olayı hatırladıkça anlatırıp gülüyorlardı.²⁸⁹

Akif Köten bu şakadan sonra şu notu düşmeyi gerekli görmüş: “Nuayman'm, Suveybit'i köle diye satması ağır bir şakadır. Fakat ikisinin çok yakın arkadaş olduklarını ve Nuayman'm aşırı derecede şakaya düşkün olduğunu hesaba katmak lazımdır. Olay anında Hz. Ebu Bekir'in, Medine'de de Hz. Peygamberin Nuayman'a kızmaması, hatta gülmelerinin, Nuayman'm şakacı yapısına gösterilen bir müsamaha olduğu kanaatindeyiz. Bu olayın uzun bir süre Hz. Peygamber ve sahabileri güldürmüş olması da, mizahın toplum üzerindeki müsbet etkisini göstermektedir.²⁹⁰

Ashabın Cami Kebap Çekince

Bir gün bir göçebe Hz. Peygamber'e geldi. Camiye girdi. Devesini tam caminin önüne bağladı. Rasûlullahın bazı arkadaşları Nuayman b. Amr el-Ensârî'ye dönerek:

- Bu deveyi kessen ve bize yedersen ne güzel olur. Çünkü biz ete karşı çok istekli bulunuyoruz. Hz. Peygamber devenin bedelini nasılsa sahibine verecektir! Dediler.

Bu ricalara dayanamayan şakacı Nuayman kalkıp hızlıca deveyi kesti. Fırtına dininceye kadar saklanmak için, “yerimi kimseye söylemeyin ha!” diye tembihleyerek, bir yere gizlenmeye gitti. Bir müddet sonra göçebe dışarı çıkınca, baktı ki, devesi kesilmiş:

²⁸⁹ Müsned, 6, 316; İ. Mace, İrfe6, 24; 1. Abdilberr, a.g.e., 4,1526-1527; İbnu'l-Esir, Üsdü'l-Gabe, 5, 351-352. (İ. Mace bu olayı, Suveybit Nuayman'ı sattı şeklinde (Maklub) tahrir etmiştir.) Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu's-Sahabe, 3/127-128.

²⁹⁰ A.y.

- Eyvah! Devemi kesmişler, diye bağırdı.
- Bunun üzerine Hz. Peygamber çıktı, vaziyeti görünce:
- Bunu kim yaptı? Diye sordu. Onlar da:
- Nuayman yaptı, deyince Hz. Peygamber:
- Nerede o? Dedi.

Arkadaşları söz vermişti, yerini söylemediler ama ayağa kalkarak yürümeye başladılar. Peygamber Efendimiz (sav) de onu bulmak üzere yürüdü. Dubâa binti Zübeyr b. Abdilmuttalib'in evinde kadar gittiler. Orada bir çukur vardı. Meğerse saklanan oraya girmiş, üzerine de hurma dalları ve otlar atmış, gizlenmişti. Hz. Peygamber içeriye girince birisi yüksek sesle:

- Biz onu göremiyoruz, diyerek Nuayman'ın saklandığı yeri Hz. Peygamber'e işaret ettiler.

Hz. Peygamber, onu oradan çıkardı. Baktı ki yüzü toz toprak içindedir. Hz. Peygamber hemen sordu:

“Deveyi niçin kestini?” dedi.

Nuayman da:

- Sana yerimi gösterenler, bana deveyi kesmemi emrettiler, dedi.

Hz. Peygamber hem onun yüzünden toprağı siliyor, hem de gülüyordu. Sonra Hz. Peygamber, devenin bedelini sahibine verdi.²⁹¹

Bu şakada kişilerin mal hakkına saygı ve onları korkutmama ilkesi konusunda bazı sorunlar var. Ama daha baştan hak olanı ödeme niyeti ve bunun kefilinin ortada belli olması, üstelik sorunun farkında olarak meclisten kaçıp saklanış, yapılan hataları telafi edecek unsurları da içinde barındırmaktadır. Sanırım Sevgili Peygamberimiz (sav) bunları değerlendirmiştir. Onu takip edip yakalamasını, ceza olarak yeterli görmüştür. Gülmesi ise yaptığını

²⁹¹ İisabe, III/570; İstıab, III/575 (Rabia b. Osman'dan). Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatu's-Sahabe, 3/128; İ. Abdilberr, a.g.e., 4,1527; İbnu'l-Esir, a.g.e., 5, 352; İ. Hacer, a.g.e., 6. 465.

hoş görmesinden ziyade şakanın insanda meydana getirdiği tabii etkisindendir.

Nuayman ile ilgili daha bazı şakaları, ashâb-ı kiramın birbirleriyle yaptıkları şakalar arasında göreceğiz inşallah.

Devenin Freni Çözülünce

Şakacı sahabilerden birisi de Abdullah b. Huzafe'dir. İlk muhacirlerden olan Abdullah b. Huzafe, 2. Habeşistan Hicretine de katılanlardan faziletli bir sahabidir. İleride onun “Şakacı Komutan” başlığı ile bir şakasını daha göreceğiz.

Bir yolculuk esnasında Abdullah sessizce Hz. Peygamberin bineğinin yularını çözmüştü. Oysa bu yular, devenin freni ve dengesi idi. Onun yokluğu ile neredeyse Rasûlullah (s.a.v.) bineğinden düşecekti.

Hadisin ravilerinden İbn Vehb;

- O'nu (s.a.v.) güldürmek için mi böyle yaptı? diye Leys'e sorduğunda,

- Evet, cevabını almıştır.^{292[99]}

Akif Köten diyor ki: “Leys'in (H.175) açıklamasından da anlaşılacağı gibi, Rasûlullah (s.a.v.) iyi niyetle yapılan bu şakayı tebessümle karşılamış olsa gerektir. Aksi olsaydı, hadisin sonunda belirtilir, Leys gibi bir muhaddis de böyle bir açıklama yapmazdı.”²⁹³

Ancak biz, yukarıda açıkladık, Sevgili Peygamberimiz (sav)'in şaka ile de olsa Müslümanları korkutmayı ve zarar vermeyi yasakladığını biliyoruz. Buna göre bu tür şakalar doğru değildir. Sahabenin yaptığı değil, Peygamber Efendimizin (sav) söylediği bizi bağlar. Peygamber Efendimizin (sav) ona kızmamasına gelince, bunun iki sebebi olabilir. Birincisi, onun

²⁹² İbn Abdilberr, a.g.e., 3, 890.

²⁹³ Bkz. Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, 4/476-477.

engin hoş görüsü ve şahsına yapılanları şefkat ve merhametine binaen af etmesidir. İkincisi dei şaka yapanın çok değerli bir Müslüman oluşundandır. Zira o Allah Teâlâ'nın yolunda çok büyük fedakarlıklara katlanmış, Habeşistana hicret etmiş, her cihatta bulunmuş çok kıymetli bir insandır. Ama şakacı tabiatı onu bazen böyle şakalara mecbur ediyordur. Bu özelliği de bilinmektedir. Belki de bu yüzden kendisine daha bir hoşgörü ile yaklaşılmıştır.

Kıymetli At

Yeri gelmişken tekrar edelim dedik; Hz. Ömer denilince akla vakar, heybet, ciddiyet, sertlik ve adalet gibi hasletler gelir. Böyle bir yapıda olan Hz. Ömer dahi, yeri gelince şaka yapmaktan geri kalmamıştır. Akif Köten haklı olarak şu sözü şaka ve latife olarak değerlendirebilir:

Hz. Ömer, Hasan ve Hüseyin'i Rasûlullah'm (s.a.v.) iki omuzuna oturmuş halde görünce onlara;

- Altınızdaki at ne kadar kıymetlidir? Diye şakalaşmıştır.²⁹⁴

Kim Daha Çok Yemiş?

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Ebubekir radiyallahu anh ile beraber bir ağaç altında oturmuş hurma yerken Ebubekir radiyallahu anh yediği hurma çekirdeklerini Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in önüne koyar. Belli bir zaman sonra Ebubekir radiyallahu anh, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'e dönerek

- Ya Rasûlullah! Ne kadar çok acıkmışsınız. Bakın önünüzde ne kadar çok hurma çekirdeği var, der.

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem tebessüm ederek,

²⁹⁴ Heysemi, Mecmeu'z-Zevaid, 9,181-182.

-Ya Ebbabekir! Sen benden daha çok acıkmışsın ki hurmaları çekirdekleriyle beraber yemişsin, der.

Böylece Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şakaya şakayla karşılık verir.²⁹⁵

Peygamberden Kisas İstemek mi?

Bu olayı birinci bölümde metin içinde görmüştük. Ama bir de burada yapılan şakalar içinde geçmesini uygun gördük:

Useyd bin Hudayr (r.a.)dan: "Ensâr'dan bir adamın güldürme yeteneği vardı. Konuştuğu zaman insanları güldürürdü. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem bir defasında onun böğrüne elindeki çubukla vurmuştu. Adam bunun üzerine şöyle dedi:

- Ey Allah'ın Resulü! Senden kisas hakkımı almama müsaade et!

- Buyur, o hakkım al, dedi. Adam:

- Ancak o zaman benim böğrüm açıldı, senin böğrün ise şimdi gömlekle kapalıdır, deyince Allah Resulü sallallahu aleyhi ve sellem gömleğini çıkardı. Adam hemen onu kucaklayıp böğrünü öpmeye başladı ve:

- Benim maksadım zaten bu idi ey Allah'ın Resulü! dedi."²⁹⁶

Güldürme yetenek ister. Zeka ve dilde üslup ister. İşte bu olay bunun en açık örneklerinden birisidir.

Neşeye Sözlü Katkı

²⁹⁵ Bkz. <http://dergi.nebevihayatyayinlari.com/rasulullah-savin-mizah-saka-anlayisi/>

²⁹⁶ Bu hadisi Ebû Dâvud (5224), Amr b. Avn an Hâlid an Husayn an Abdîrrahman b. e. Leylâ an Üseyd senedi ile tahrîc etti. Ayrıca bkz. Rudanî, Cem'ul Fevâid, hd. No:8117.

İbn Nasirüddîn, Ümmü Nubeyt²⁹⁷ (r.anha)'dan rivayet ediyor: “Bizim Neccar oğullarından bir cariyemiz vardı. Onu eşine bağışladık. Ben Neccar oğullarından bir takım kadınlarla beraberdim. Yanımda bir def vardı ve ben onu çalıyor ve şiir okuyordum:

"Size geldik; size geldik; bizi selamlayın, biz de sizi selamlayalım. Sizin vadinizi dolduran kırmızı altın olmasaydı, vadinizde ikamet etmezdik".

Baktık ki Hz. Peygamber (sav) yanımıza gelmiş. Bana dedi ki:

-Ey Ümmü Nubeyt! Bu ne hal?

-Ya Resûlallah! Anam babam sana feda olsun! Neccar oğullarından bir cariyeyi eşine bağışladık,.

-Söylediğin ne?

Ben de söylediklerimi tekrar ettim. Bunun üzerine neşelenen Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurdu:

-Esmer buğday olmasaydı, kızlarınız bu kadar güzel ve canlı olmazdı.²⁹⁸

Acıların Anası

Muhammed b. Aişe'den minkati (kopuk) bir senetle haber verdiğine göre, Hz. Peygamber (sav) Bilal'i sever ve onunla şakalaşırdı. Bir gün Bilal'in karnının açıldığını gören Hz. Peygamber (sav) ona şöyle der: “Ümmü Hiss”.²⁹⁹

²⁹⁷ Ümmü Nubayt'ın isminde ihtilaf vardır. Ebû Nuaym isminin Naile binti Hısas (Hassas) olduğunu belirtmiştir (Bkz. el-İsâbe, 8/285).

²⁹⁸ Şâmî, a.g.e. VII, 111.

²⁹⁹ Bu (hiss) kelimesi Arapçada ses çıkarma, hışırta, his, duygu, doğum sancısı gibi anlamlara gelir. Burada bir erkek olan Bilale Peygamberimiz “üm; ana” diyerek latife yapmıştır. “Ümmü Hiss” cümlesini nasıl tercüme edeceğimiz üstünde düşündüm. Eğer bu bir deyim değilse, şöyle tercüme etmeyi uygun bulurum: “Acıların anası”. Zira Bilal-i Habeşî (ra)

Deve Pazarlığı

İbn İshâk, Câbir'den rivayet ediyor: “Zâtü'r-Rikâ gazvesinde Hz. Peygamber (sav) Câbir'e:

-Deveni bana satar mısın? diye sordu. Câbir diyor ki:

-Ey Allah'ın Resulü! Satamam, ama size hediye edebilirim, dedim.

Resûlullah (sav):

-Olmaz, onu bana sat! dedi.

-Hadi fiat ver.

-Deveyi bir dirheme aldım.

-Hayır, ey Allah'ın Resulü, o zaman beni aldatmış olursun.

-O halde iki dirhem olsun.

-Hayır.

Hz. Peygamber (sav) pazarlık yapa yapa fiyatı bir okiyyeye kadar (40 ya da 60 dirheme) çıkardı ve:

-Artık buna razı olursun herhalde? dedi. Ben de:

-Razıyım, dedim. Resûlullah (saBaflahu aleyhi veseftem):

-Tamam mı?

-Tamam, deve senindir, dedim. Allah'ın Resulü de (sav):

-Ben de onu satın aldım, buyurdu.³⁰⁰

Allah Teâlâ en iyisini bilir, galiba bu uzun ve acayip deve pazarlığı ile Peygamberimiz uzun yolu kısaltmak istemiştir.

Başka bir rivayette Câbir şunları anlattı: “Resûlullah (sav) benimle konuşuyor ve nükteli sözler söylüyordu. Bana:

-Câbir! Bu ara evlendin mi? dedi. Ben:

Efendimiz Allah Teâlâ yolunda çok acılar çekti, eziyet ve işkence gördü. Medine'de de çok açlık çekti. Efendimiz, o uzun süre aç kalan ve üstünde eziyet olsun diye taş bırakılan karnı görünce, onu böyle övdü diye düşünüyorum. Yanılıyorsam düzeltiniz lütfen.

³⁰⁰ Şâmi, a.g.e. VII, 112.

-Evet yâ Resûlallah, dedim. Hz. Peygamber:

-Bakire mi, dul mu?

-Bakire değil, dul.

- Keşke seninle oynayan ve senin de oynadığın bâkire bir genç kız olsaydı.

-Yâ Resûlallah, babam Uhud günü yaralandı. Geriye yedi kız bıraktı. Onların başını çekecek, onlara yardımı olacak bir kadınla evlenmek istedim.

-İnşallah doğru yapmışsındır. Eğer Sarar'a (Medine'ye üç mil ufakta bir kuyuya) gelirsek bir koyun kesilmesini arzu ediyorum. Sen kesersin, biz de bu günümüzü kutlamış oluruz. Eşin bunu işitince yastıkları silkeler.

-Yâ Resûlallah bizim yastıklarımız yok.

-Olacak, sen geldiğin zaman zekice bir şey yaparsın.

Sarar'a vardığımızda koçu kesmemi istedi, ben de kestim. Onunla günümüzü (ve düğünü) kutladık. Akşam olunca Hz. Peygamber (sav) içeri girdi, biz de girdik. Ben eşime Hz. Olanları ve Peygamber'in (sav) sözlerini naklettim.

-Başım gözüm üstüne, dedi.³⁰¹

Kalın Kafa

“Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız, size helâl kılındı. Onlar, sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtü durumundasınız. Allah, nefsinize güvenemeyeceğinizi bildiği için müracaatınızı kabul buyurdu ve sizi bağışladı. Şimdi onlara yaklaşın ve Allah'ın sizler için yazdığını isteyin. Ta fecrin beyaz ipliği siyah iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için. Sonra da ertesi geceye kadar orucu tam tutun. Bununla beraber siz mescitlerde îtikaf halinde iken onlara yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın sınırlarıdır, sakın onlara

³⁰¹ İbn Hişâm, es-Sîre, 2/206; Şamî, a.g.e. VII, 112.

yaklaşmayın. Allah, âyetlerini insanlara böyle açıklıyor ki sakınıp korunsunlar”³⁰².

Buhârî, Adî b. Hatim (ra)'dan rivayet ediyor: Adî, Hz. Peygamber'e (sav):

-Ey Allah'ın Resulü! Ben oruç tutmak istediğimde başımın altına, biri siyah, diğeri ise beyaz iki iplik koyuyorum. Fakat benim için ikisi de açık olarak belirlenmedi, dedi. Resûlullah (sav):

-Senin yastığın oldukça kalınmış, dedi. Bir başka rivayette ise:

-Ey İbn Hatim! Senin ensen kalın; o (âyette geçen iplikler) gündüzün beyazını gecenin karanlığından ayırmak anlamındadır, buyurdu. Ebû Nuaym bu hadisi "hata yapanın bundan dolayı utancını gidermek amacıyla saka üslubunu kullanma" başlığı altında zikretmiştir.³⁰³

Vay Hain!

Ebû'l-Hasan b. ed-Dahhâk, Abdullah b. Busr el-Mâzinî (radirallahuaah)'dan rivayet ediyor: Annem benimle Hz. Peygamber'e (sav) bir salkım üzüm gönderdi. Ben dayanamadım, üzümü yedim. Annem Hz. Peygamber (sav) ile karşılaştığında “üzüm geldi mi?” diye sormuş. O da “hayır!” demiş. Vaziyet meydana çıkınca, Resûlullah (sallallahu aleyhi vesellem) beni her gördüğünde: "Sözünde durmaz hain" der, gülerdi.

Sen Yük Devesi misin?

Ebû Hureyre (ra)'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: Bir seferde Resûlullah (sav) ile birlikteydim. Yolculara bazı

³⁰² Bakara, 187.

³⁰³ Buhârî, 4/157 (1916, 4509, 4510)

yükleri ağır geldi. Götüreyim diye bana doğru atmaya başladılar. Resûlullah (sav) yanıma gelip gülerek:

- Sen yük devesi misin? Dedi.

Sen Gemisin Ya!

Buhârî el-Edebü'l-müfred'de, ve İbn Asâkîr, Sefine'den (ra) rivayet ediyorlar: İnsanlara eşyaları ağır gelmişti, bunun üzerine Resûlullah (sav):

-Giysini yere ser, dedi. İnsanlar eşyalarını koydular ve Resûlullah (sav):

-Yüklen! Sen gemisin" buyurdu. Sefine:

-O gün bir, iki ya da üç, hatta yedi deve yükü yüklenseydim bana ağır gelmezdi, dedi.³⁰⁴

Benzer bir rivayet de şöyledir: Ebû Bekir eş-Şâfiî, Sefine (radiyaDahu anh)'dan rivayet ediyor: Bir seferde Resûlullah (sallallahu aleyhi vesdlem) ile birlikteydik. Yolculardan bir kısmına kılıçları taşımak ağır geldi, bana yüklediler. Kimisi de kalkanını taşımak için bana verdi. O gün bunun gibi pek çok şey taşıdım. Bunun üzerine Resûlullah: "Sen gemisin " buyurdu.³⁰⁵

Gül Adam

İbnu'l Cevzî, İbn Ebi'l Verd'den,o da babasından rivayet etti: Peygamberimiz onu görmüş. Diyor ki: "Kırmızı bir adam gördü ve dedi ki:

-Sen "ebü'l verd", yani "gül adamsın".

İlginç Bir Şaka

³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, 5/221; Taberânî, el-Kebîr, 7/97; Beyhakî, ed-Delâil, 6/47; bkz. Mecmd, 9/366.

³⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, 5/220; Taberânî, el-Kebîr, 7/97.

İbn Asâkîr, Ebû'l-Hasan b. ed-Dahhâk ve Hâkim, Ebû Cafer el-Hatmî'den rivayet ediyorlar: Ebû Amre (Amre'nin babası) künyeli bir adam vardı. Resûlullah (sav) bir ara ona:

-Ey Ümmü Amra! demişti. Yani "Ey Amre'nin annesi".

Peygamberimizin her sözüne itimat eden adam bu sözü üzerine birden elini önüne atarak bir yokladı. Şaşkınlıkla şöyle diyordu:

-Yemin ederim ki, sen bana "Ümmü Amra" deyince bir an için kadın olduğumu zannettim.

Bunun üzerine Resûlullah (sav):

-Ben ancak bir beşerim. Sizinle şakalaşıyorum" buyurdu.³⁰⁶

Onu korkutmak istememişti. Sadece şakalaşmak istemişti. Ama belli ki adam gayri ihtiyari yaptığı hareketle korktuğunu açığa vurmuş oluyordu.

³⁰⁶ Şamî, a.g.e. VII, 117.

PEYGAMBERİMİZİN KADINLARLA ŞAKALARI

Eteklerini Sürüyerek Yürü

Bir kişi İbni Abbas’a

- Rasûlullah hanımlarıyla şakalaşır mıydı? diye sordu. O da
- Evet, dedi.

- Peki onun şakası nasıldı? diye sorunca, İbn Abbas

- Hz. Peygamber hanımlarından birisine geniş bir elbise giydirerek, “Onu giy! Allah’a hamdet. Elbiseni gelinler gibi yerde sürü” diye şaka yaptı” dedi.³⁰⁷

Kanatlı At

Ebû Dâvûd’da yer alan ve Hz. Âişe(ra)’den gelen bir rivayette denir ki: “Rasûlullah (sas) Tebük veya Hayber seferinden dönmüştü. Evin ön kısmında bir örtü vardı. O sırada esen rüzgâr, oyuncak kızların üzerindeki perdeyi aralamıştı. Rasûlullah:

- Ey Aişe, bu da ne? dedi.
- Kızlarım, dedim.

Bunlar arasında parçadan iki kanat eklenmiş bir de at vardı.

Peygamberimiz onu göstererek:

- Aralarında gördüğüm şu şey de ne? dedi.
- Bir at, dedim.
- Ya üzerindeki ne? dedi.
- Kanatları, dedim.
- Hiç kanatlı at olur mu? diye takıldı.

- Duymadın mı, Hz. Süleyman’ın kanatlı atı vardı, diye cevap verdim. Rasûlullah dişleri görününceye kadar güldü.”³⁰⁸

³⁰⁷ Kenz, IV/60 (İbn Asakir, İbn Abbas’dan). Hadisin zayıf olduğu kaydedilmektedir. Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatü’s-Sahabe, 3/123-124.

³⁰⁸ İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi, Akçağ yay., 17/497.

Hız. Aişe annemiz küçük yaşta gelin olmuştu. Evinde çocukları ile oyuncak oynamaya devam etmiştir. Peygamberimiz aynı zamanda bu çok zeki ve akıllı talebesini hep hoş karşılamış, oyuncaklarla oynamasına tebessüm etmiştir. O zamanda zaten çok bir eğlence türü de yoktur. Küçük bir kadının evinde masumane oyun oynamasını hoş görmekten daha doğal ne olabilir?

Koşu Yarışı

Hız. Aişe validemiz anlatıyor:

- Peygamber'le bazı seferlere çıktık. Ben daha genç bir hanımdım. O zaman şişman değildim. Hız. Peygamber halka:
- Siz ilerleyiniz, dedi.

Onlar ilerledikten sonra Hız. Peygamber bana dönerek:

- Gel seninle yarışalım, dedi.

Peygamber'le yarıştık ve ben Peygamber'i geçtim. Bir ara benim şişmanladığım bir dönemdi. Rasûlullah ile daha önce yaptığımız yarışını unuttum. Yine seferlerinden birisine katıldım. Halka ilerlemesini söyledi. Sonra da bana kendisiyle yarışmamı teklif etti. Peygamber'le yarıştık, bu sefer o beni geçti ve başladı gülmeye ve:

- Bu, o daha önceki yarışın karşılığıdır, dedi.³⁰⁹

İpin Düğümü

Bir gün, Hız. Aişe validemiz ve Efendimiz (sav) oturuyorlardı. Hız. Aişe validemiz efendimize:

- Bana olan sevgini bir şeye benzet, dedi.

Bunun üzerine Peygamberimiz (sav):

³⁰⁹ Sıfatı's-Safve, I/68 (İmam Ahmed, Hız. Aişe'den); Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatı's-Sahabe, 3/125-126.

- İpin düğümü gibi, buyurdu.

Bunu söylemekteki maksadı, sağlam, kuvvetli, sıkı ve güvenli demektir. Bu hadiseden yıllar sonra bile, Hz. Aişe validemiz zaman zaman Efendimize sorardı:

- İpin düğümü ne halde? Efendimiz her defasında da ona aynı cevabı verirdi;

- Aynı durumda.

Her Daim Kalbimdesin

Hz. Aişe validemiz, nazik ve hassas bir insandı. Onun en çok hassas olduğu durumlardan biri ise, Efendimize duyduğu derin sevgi ve saygı idi. Efendimizi sevdiği için çok kıskanırdı. Zaman zaman bu kıskanmadan dolayı sinirlenip, efendimize kızdığı olurdu.

Bir gün efendimiz (sav) Hz. Aişe validemize:

- Ya Aişe, senin bana kızdığın ve benden memnun olduğun zamanları ben bilirim, buyurdu.

Hz. Aişe validemiz sordu;

- Nereden bilirsin, ey Allah'ın Resulü?

Efendimiz bu soru üzerine şöyle cevap verdi:

- Benden memnun olduğun zamanlarda “Muhammed'in rabbine” diye yemin ediyorsun. Kızgın olduğun zamanlarda ise “İbrahim'in rabbine” demektesin.

Bunun üzerine Hz. Aişe, Resulullah'ı memnun edecek bir cevap verdi:

- Ey Allah'ın Resulü, vallahi doğru söylüyorsun. Ancak ben kızdığımda sadece senin ismini dilimden bırakırım, sevgin ise her zaman kalbimde yaşar.

Peygamberimize Kim Bağırabilir?

Bir gün Hz. Peygamber'in odasına girmek için izin isteyen Hz. Ebu Bekir, kızı Âişe'nin yüksek sesle bağırdığını işitir, içeri girince te'dib için üstüne yürür, fakat Rasûlullah (s.a.v.) önüne durarak onu korur. Ebu Bekir;

- Rasûlullah'a karşı niçin bağıırıyorsun? diye kızını azarlar ve öfkeli bir şekilde dışarı çıkar.

O çıkınca Hz. Peygamber:

- Gördün mü, seni bu öfkeli adamın elinden kurtardım, diye takılır.

Aradan zaman geçer. Bir gün Ebu Bekir yine eve gelir, ortalığı sakın görünce;

- Ha şöyle, beni kavganıza soktuğunuz gibi barışınıza da ortak ediniz, der.

Rasûlullah (s.a.v.) da ona;

- Biz de öyle yaptık, öyle yaptık, diye cevap verir.³¹⁰

Ok Gibi Şakalar

Hz. Peygamber zaman zaman hanımlarıyla şakalaşır, aynı şekilde hanımları da O'na (s.a.v.) şaka yaparlardı. Hanımları içinde en çok ilgi duyduğu da Hz. Âişe idi.

Gerek gençlik ve güzelliği, gerekse bilgi ve zekası yönüyle ezvac-ı tâhirât arasında temayüz eden Hz. Âişe'nin, Hz. Peygamber'e karşı bazı muamele ve şakalarında ileri gittiği olurdu. Bir defasında, annesinin de bulunduğu bir sırada, Hz. Peygamber'in huzurunda yaptığı bir şakada biraz ileri gitmiş olmalı ki annesi:

- Ya Rasûlallah! Bu mahalle insanların bazı şakaları ok torbasındandır. (Yani ok gibi kesindir) dedi.

Buna cevaben Hz. Peygamber de;

- Bilakis bizim şakalarımız, bu mahalle insanlarıdır, dedi.³¹¹

³¹⁰ Ebu Davud, Edeb, 92, H. 4999.

³¹¹ Buharî, a.g.e. B. 133, H. 167.

Hadiseden de anlaşılacağı gibi, Hz. Âişe'nin yaptığı şaka biraz sertçe olmuş, fakat Rasûlullah (s.a.v.) buna pek alınmamış, kendisinin de onlara böyle şakalar yaptığını dile getirmiştir. Bir annenin gönlü bundan daha güzel nasıl ferahlatılır ki!

Yüze Sürülen Yemek

Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in on yıl hizmetinde bulunan Enes bin Mâlik radiyallahu anh, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem'in aile hayatından bizlere şu bilgiyi aktarıyor: “Rasûlullah, hanımlarıyla beraber olduğu zaman insanların en hoşsu ve en şakacıydı.”

Bir seferinde Âişe annemiz “Harîra” isimli bulamaç tarzı bir çorba yapmış ve Sevde annemizi de yemesi için buyur etmişti. Sevde annemizin buna olumsuz cevap vermesi üzerine Hz. Âişe, “Ya yersin ya da yemeği yüzüne sürerim” dedi. Sevde annemiz de yememe de ısrar edince, elindeki bulamaçı Sevde annemizin yüzüne sürmek istedi. Orada bulunan Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem, Sevde annemize “aynı şekilde karşılık vermesini” söyledi. O da Âişe annemizin yüzüne bulamaçı vurduğunda, Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem onları gülerek izledi.”³¹²

Kim Daha Güzel?

Rivayete göre yakışıklı, çirkin bir adam olan Dahhâk ibn Süfyân el-Kilâbi, Hz. Peygamber'e bey'at ettikten sonra dedi ki:

- Benim iki karım var, şu kırmızıcıktan güzeller. İster misin birini bırakayım, sen onunla evlenesin?

Yakışıklı olmayan çirkin adam “kırmızıcı” derken o manaya gelen “Hümeýra'yı”, yani orada oturmakta olan Hz.

³¹² Heysemi, Mecmau'z-Zevâid 4, 315-320.

Âişe'yi kastediyordu. O sırada henüz örtünme emri inmemiştir. Peygamberimiz haliyle gülerек Hz. Âişe anamıza baktı. Bakalım bu lafa susacak mı, yoksa patlayacak mıydı?

Hız. Âişe bu, bu münasebetsiz sözü duyar da durabilir mi? Çirkin yüzölü adama dedi ki:

- O karın mı daha güzel, yoksa sen mi daha güzelsin?

Kim kendine çirkin der? Adam:

- Hayır, vallahi ben ondan daha güzel ve daha cömerdim, dedi.

Allah Resulü (s.a.v.), bu olaya epey gülmüştü.³¹³

Sözü Dinlenen Ahmak

Süleyman Ateş, “Kur’an Ansiklopedisi” isimli eserinde anlatır; “Bu rivayeti, Zübeyr ibn Bekkâr Fukâhe’de mürsel olarak kaydetmiştir. Dârekutnî ise olayı biraz farklı olarak Kitâbu’n-Nikâh’da Ebû Hüreyre’den rivayet eder. Rivayetin senedi muttasıl olmakla beraber zayıftır: Örtünme emrinden söz edilmeyen olay şöyledir;

"Câhiliyye döneminde bedel, bir adamın bir başkasına: 'Sen karından vazgeç, onu bana bırak, ben de karımı sana bırakayım, üste bir şey vereyim' demesi şeklinde yapılırdı. Yüce Allah: 'Kadınlarını, -güzelliği hoşuna giden kadınlar olsa da- başka kadınlarla değiştiremeyeceğini' buyuran (Ahzâb: 97/52) âyetini indirdi. Uyeyne İbn Hısn el-Fezârî, Allah'ın Elçisi(s.a.v.)'in yanına izin almadan girdi. Âişe orada idi. Allah'ın Elçisi (s.a.v.) ona:

-Uyeyne, izin almak yok mu? dedi.

Uyeyne:

-Yâ Resûlâllah, ben beni bildim bileli, hiç Mudar'lı birinden izin almadım. Yanında bulunan bu kırmızıciçik kim? dedi.

³¹³ Pr. Dr. Süleyman Ateş, Kur’an Ansiklopedisi, Kuba Yayınları: 13/407-411.

Allah'ın Elçisi (s.a.v):

-Bu, mü'minlerin annesi Âişe'dir, dedi.

Uyeyne:

-(Buna karşılık) Yaratıkların en güzelini sana bırakayım mı?

Dedi.

Allah'ın Elçisi:

-Allah bunu (kadınları değiştirmeyi) haram kıldı, dedi.

Uyeyne çıktıktan sonra Âişe:

-Bu kimdir? Dedi. Allah'ın Elçisi:

-Sözü dinlenen bir ahmaktır. Ama gördüğün haliyle kavminin başkanıdır dedi." (Dârekutnî, Nikâh; 3/218)

Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de bu hadîsin çok zayıf olduğunu söylüyor.

Gerçekten de zayıftır. Bir sahâbînin, Allah'ın Elçisine "Ben bir Mudarlıdan hiç izin almadım" demesi ihtimalden uzaktır.³¹⁴ Sahâbîlerin hepsi, Allah'ın Elçisini bir Mudarlı değil, fakat Allah'ın Elçisi olarak görürlerdi.

Sonra Peygamber (s.a.v.)'in Uyeyne'ye, Hz. Âişeyi, "Bu mü'minlerin annesidir" diye tanıtmış olması da pek doğru görünmüyor. Çünkü bu sıfat, Medîne döneminin ilk yıllarında henüz bir terim haline gelmemişti. Gerçi Kur'ân Peygamber zevcelerinin, mü'minlerin anneleri olduğunu söylüyor ama o âyet Ahzâb Suresindedir, Ahzâb Sûresi de 5'inci hicret yılından sonra inmiştir. Eğer bu olay da beşinci hicret yılından sonra vukubulmuşsa, artık Peygamber sevgisinin ve heybetinin iyice yerleştiği bir sırada hiç kimsenin Peygamber'in huzuruna izinsiz

³¹⁴ Evet, öyledir. Ama Süleyman Ateş bu adamın müellefe-i kuluptan olduğunu unuttu mu acaba? Onlar, gururlu ve kaba saba insanlardı. Nitekim Peygamber Efendimizin (sav) "ahmak" sözü de bunu gösterir. Kabalıkları Hz. Ömer'in "artık bunlara ihtiyacımız yok. Niye kahırlarını çekelim ki?" diyerek müellefe-i kuluba zekat vermeyi kaldırmasına kadar devam etmiştir. Hatta bu karar üzerine Ona da aynı kabalığı yapmışlar, ama Hz. Ömer'e bu sökmemişti. Ondan sonra pek görünmez oldular.

gireceği ve hele "Ben bir Mudarlıdan izin almam" diyecek kadar kaba bir söz söyleyeceği pek olası görünmüyor".³¹⁵

Kocakarılar Cennete Giremez

Her Müslüman cennete girmek ister. Bunun için iyi insanlardan dua talep eder. İşte ensârdan yaşlı bir kadın, Cennete girmesi için dua etmesini istemek üzere kalkıp Rasûlullah'a (s.a.v.) gelir ve arzusunu söyler.

- Ey Allah'ın Rasûlü, beni cennete koymasına için Allah'a duâ et!

Kadıncağzı içi kıpır kıpır heyecanla dua beklerken, hiç ummadığı bir sözle karşılaşır:

- Sen bilmiyor musun? Kocakarılar cennete giremez!

Tam o sırada cemaatle namaz hazırdır. Hz. Peygamber namaza çıkar. Hz. Peygamber Efendimizden bunu duyan kadın hüngür hüngür ağlamaya başlar.

Hz. Peygamber Efendimiz mescidden gelir. Kadın hâlâ ağlamaktadır. Hz. Aişe anamız der ki:

-Ya Resulullah! Sen bu kadıncağıza öyle dediğinden beri işte böyle ağlıyor!

Peygamber Efendimiz (sav) gülerek der ki:

³¹⁵ Süleyman Ateş, Kur'an Ansiklopedisi, Kuba Yayınları: 13/407-411. Bize göre bu değerlendirmeler delilden yoksun indî, aklî ve zayıf ihtimallerdir. Kur'an-ı Kerîm'de zikredilmeden önce "mü'minlerin annesi" tabiri neden söylenmemiş olsun? Bu onlara bir hürmet ifadesidir. Bunu yasaklayan bir emir mi vardı? Saygı ve sevgi için neden kullanılma ihtimali gözardı ediliyor? Sonra "şu tarihten sonra olamaz" denilen durum, samimi Müslümanlar için söz konusudur. Oysa bunların müellefe-i kulûp'tan oluşu Efendimizin vefatına kadar devam etmişti. Az önce Hz. Ömer'in muamelesini gördük.

- Evet, kocakarılar cennete giremez. Fakat sen hiç şu ayeti duymadın mı? Bak, Allah Teâlâ ne buyuruyor: “Onları (kadınları) bakire, eşlerine düşkün ve hepsini bir yaşta kılmışızdır”³¹⁶.

Böylece o kadıncağıza, “Cennete bu yaşlı haliyle değil de, genç bir bakire kız olarak gireceğini” müjdeledi³¹⁷. Hz. Peygamber muhtemeldir ki etkisi büyük ve kalıcı olsun diye böyle bir şakaya başvurmuştur. Hani derler ya, “Allah fakiri sevindirmek isteyince eşeğini kaybettirir, sonra tekrar bulduru”. Allah bilir azıcık üzülmesine karşılık kim bilir bu yaşlı annemiz ne kadar sevinmiştir!

Gözünde Ak Olan Adam

Ümmü Eymen, Sevgili Peygamberimizin hep yanında olan bir kadındır. Aslen habeşistanlı olan bu siyahi kadın, Kâbe-i Muazzamayı yıkmaya gelen fiiller ile donatılmış Ebrehe ordusunun bıraktığı esirler arasından, Peygamberimizin dedesi Abdülmuttalib’in himayesine geçtiği söylenir. Daha sonra oğlu Abdullah’ın hizmetine verilir. Geleceğin “Resulullah”ı doğunca da Ümmü Eymen onu itina ile büyütür. Böylece “Peygamber Efendimizin dadısı” olarak İslam tarihine adını altın harflerle yazdırmış olur. Hz Peygamber büyüyünce, dede ve baba yadigârı bu vefalı kadını azad eder ve bir başka azatlı bir köle olan ilk Müslümanlardan Zeyd b. Harise ile evlendirir. Bu evlilik, geleceğin seçkin sahabesi ve eşsiz kumandanı “Usame Bin Zeyd” adında bir meyve verir.

Resulullah Efendimiz “Ümmü Eymen benim ikinci anamdır” der ve kendisini evinde aksatmadan ziyaret eder, halini hatırını sorar, gönlünü alırdı. Hazreti Ebubekir ve Hazreti Ömer gibi ulu sahabiler de Hz Peygamber gibi muntazaman onu ziyaret

³¹⁶ Vakıa, 56/35-36.

³¹⁷ Tirmizi ve İbnu’l Cevzi rivayet etti. Bkz. Şâmî, a.g.e. VII, 116.

ederlerdi. Ümmü Eymen Peygamberimizden beş veya altı ay sonra hakka yürümüştür.

İşte bu Ümmü Eymen bir gün Resuli Ekrem efendimize gelerek onu evine çağırır:

- Ya Resulallah, kocam sizi evine çağırıyor der. Peygamberimiz:

- O da kim? Hani şu gözlerinde beyazlık olan adam mı? Der.

- Kocamın gözlerinde beyazlık yok ya Resulallah!

- Evet, gözlerinde birazcık beyazlık var.

- Vallahi yok ya Resulallah!

- Hiçbir insan yoktur ki gözlerinde beyazlık bulunmasın...³¹⁸

Evet, her gözde biraz beyazlık bulunur ve bu ne kusurdur, ne de hastalıktır. Peygamber Efendimizin (sav) kastı da, herkesin gözünde bulunan beyaz kısımdır. Şakada yalan yoktur, alay ve aşığılama yoktur. Sadece latife ve sevinç vardır, muhabbet vardır.

Öfke Ele Veriyor

H. Ömer sert mizacına rağmen esprili konuşmalardan hoşlanır, onları zevkle dinler ve gülerdi. Mekke fethinden sonra bir gün Hz. Peygamber, erkeklerin biatını alınıp, kadınların da biatını almaya hazırlanıyordu. Kureyş kadınları etrafında toplanmışlardı. Aralarında Uhud savaşında Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'yı şehit ettirenlerden Ebu Süfyan'ın karısı Hind bint. Utbe (ö. 14/635) de vardı ve çok pişman olmuştu. Hz. Peygamber'in kendisini inciteceğinden korkarak peçe giymişti. Biat için yaklaştıklarında Hz. Peygamber onlara şöyle dedi:

-Hiçbir şeyi Allah 'a şirk koşmayacağınıza dair bana biat eder misiniz?

³¹⁸ Ebu Davud, Edeb, 92, H. 4999; en-Nüveyrî, a.g.e., 4 3; İbnu'l Esir, en-Nihaye, IV, 39; Ali Yardım, s. 308; Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, Beyan Yayınları: 4/465-466.

Hind:

-Vallahi bizden istediğinizi (bu sıkıntıyı, zahmeti) erkeklerden istemiyorsunuz! Biz bu sözü veriyoruz.

Hiz. Peygamber:

-Çalmayacaksınız!

Hind:

-Vallahi, şayet Ebu Süfyan 'ın malından az bir miktar alırsam, bilmiyorum, bu helal mi yoksa haram mı olur? dedi.³¹⁹ Bu konuşmaya şahit olan Ebu Süfyan şöyle dedi:

-Geçmişte aldıkların helal.

Hiz. Peygamber:

-Sen, Hind binti Utbe'sin, dedi.

Hint endişe ile:

-Evet, ben Hind binti Utbe 'yim. Geçmiş affet, Allah seni affetsin, dedi.

Hiz. Peygamber:

-Zina yapmayacaksınız.

Hind:

-Ya Rasülüllah! Hür kadın zina yapar mı?

Hiz. Peygamber:

-Çocuklarınızı öldürmeyeceksiniz!

Hind:

-Onlar çocuklu, bizler büyüttük. Sizler onları büyükken Bedir'de öldürdünüz. Sizler ve onlar bunu daha iyi bilirsiniz.

Bu fıkra gibi konuşmaya şahit olan Ömer b. Hattab kâhkahayla öyle bir güldü ki, daha önce bu şekilde güldüğü görülmemişti.³²⁰

Hind'in ve kocasının Müslüman oluşu önce bir mecburiyet gibi gözüküyor. Ama samimi oldukları öyle kalarak güzel

³¹⁹ Güya peçe giyinerek tanınmak istemiyordu. Bu sözle kendisini ele veriyordu.

³²⁰ el-Akkad, a.g.e., 75-76; et-Temmavi, a.g.e., s. 59.

yaşamalarından bellidir. İslam, cahiliyye zamanında yapılanların silineceğini bildirir. Kimseyi kafir halindeyken işlediklerinden ne ayıplar, ne de sorumlu tutar. Bizim ve bu sahabe efendilerimize tavrımız hayır duadan başkası değildir. Ancak, biz de bir insan olarak latifeyi severiz. O yüzden “bu olay bana şu fıkrayı hatırlattı ve güldüm” dersem, yanlış anlamaz ve bunu “sahabeyi ayıplama” saymazsınız inşallah. Asla öyle bir niyetimiz yoktur. İşte o fıkra:

Şu Namaz Kılma Bak!

Ezan sesini duyan tembel Müslüman hanımına seslenmiş:

- Hanım, geberesice müezzin, yıkılasıca minarede, bir daha duyulmayasica ezanı okuyor. Şu yırtılasıca çarığımı getir de, kırılasıca ayağıma giyeyim, harap olasıca camiye varayım da, kabul olmayasica namazı kılayım.

İnsan bunu duyunca içinden “kılma lan” diye bağırısı geliyor. “Bu kadar zoruna gidiyorsa, kılma lan”. Ama denmez, yine de kılsın, borcundan kurtulsun. Bu, hiç kılmamaktan daha iyidir.

PEYGAMBERİMİZİN BAZI OLAYLARA GÜLMESİ

Fıkra Gibi

Efendimiz bazen de insanların sergilediği, birbirine zıt durumlara gülmüştür. Bu zıtlıklar içerisinde takındığı hoşgörülü tutum bizlere inceden inceye dersler verir. Okuyunca hak vereceksiniz, bu olaylar fıkra gibi insanı güldüren olaylardır

Benden Fakir Var mı?

Ebû Hüreyre (ra) anlatıyor:

“Rasûlullah (sas)’a bir adam geldi ve:

-Mahvoldum, dedi.

-Yazık sana, niye mahvoldun?

-Ramazan ayında oruçlu iken hanımına yaklaştım.

-Bir köle azat et.

-Bulamam ki.

-Öyleyse iki ay peşpeşe oruç tut.

-Buna güç yetiremem. (Zaten tutabilseydim bu başıma gelmezdi).

-Altmış fakiri doyur.

- Hayır! Nereden doyurayım?

Peygamberimiz onu yanına oturtur. Biraz sonra içi hurma dolu bir sepet gelir. Peygamberimiz o adama:

-Al bunu tasadduk et, der. Adam:

-Benden fakiri var mı ki? Allah’a yemin olsun ki Medine’nin şu iki kayalığı arasında benden fakiri yok.

Bunun üzerine Rasûlullah (sas) güler ve:

-Öyleyse al bunu ailene yedir ve Rabbine istiğfar et. buyurur”.³²¹

Hangi Söz Sizin?

Bir başka rivayette de İbn Ömer (ra) anlatıyor: “Rasûlullah (sas) Taif’i kuşatınca hiçbir netice elde edemedi. Bunun üzerine

-Yarın yolcuyuz, muhasarayı kaldıracamız.’ dedi.

Bu durum ashabin pek ağrına gitti. Peygamber Efendimiz onların dönmek istemediğini anlayınca uyum sağladı ve:

-Peki öyleyse, sabahleyin saldırın, buyurdu.

Saldırı oldu ama ashaptan birçoğları yara aldı. Rasûlullah tekrar:

-Yarın inşallah gideceğiz! dedi.

Bu sefer askerler memnun kaldılar. Rasûlullah da onların haline güldü.”³²²

Kan Korkusu

Fakih muhaddis Kadı Ebû Ali Hasan b. el- Kasım b. Badis el-Kısmıtî’ne Fevâidü’l-dürer ve ferâidü’l-fiker fî şerhi Muhtasari’s-siyer adlı eserinde Resulullah’ın zevcesi Sevde’nin biyografisini verirken şöyle der:

“O, Nebî (sav)’i güldürürdü. Bir defasında "Ey Allah’ın Resulü, dün gece arkanda namaz kıldım, rükûa vardığımda kanın damlamasından korktuğum için burnumu tuttum" deyince Resulullah güldü.”³²³

³²¹ Buhârî, Savm 29,31. 4/163.(1936, 6709,); Müslim, 2/781. (81/1111).

³²² Buhârî, Megâzi 56; Müslim, Cihâd 82(1778).

³²³ Kettani, Hz.Peygamber’in Yönetimi, Et-teratibu’l-idariyye, İz Yayıncılık: 1/118-119.

Yağsın mı Yağmasın mı?

Hız. Âişe'nin naklettiğı bir rivâyette de kuraklıktan muzdarip olan halkın şikâyeti üzerine Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem musallâ (açık bir alan)da kısa bir hutbe iradından sonra namaz kılıp dua etmişti. Çok geçmeden gök gürleyip şimşek çakmaya başlamış ve bol miktarda yağmur yağmış, sel olmuştu. İnsanların yağmurdan korunmak için koşuştuklarını görünce Rasûlullah azı dişleri görününceye kadar gülmüştür.³²⁴

Şu olay da öyle gülünecek bir durumdu: Hız. Enes (radiyallâhu anh) anlatıyor:

"İnsanlar kıtlığa maruz kaldılar. Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) bir cuma günü hutbe verirken bir bedevî kalkıp:

-Ey Allah'ın Resûlü, malımız helâk oldu, horantamız aç kaldı, bizim için Allah'a dua ediver, dedi.

Bunun üzerine Aleyhissalâtu Vesselâm ellerini kaldırdı. Biz gökte bir bulut göremiyorduk. Nefsim elinde olan Zât'a yemin olsun, daha ellerini geri çekmeden semâda dağlar gibi bulutlar peydah oldu. Derken daha minberden inmemişti bile ki, sakalından yağmur damlaları dökülmeye başladı. O gün, ertesi güne kadar yağmur yağdı. Daha sonraki günde de yağdı, onu takib eden günde de yağdı, hatta müteakip cumaya kadar yağış devam etti. Öyle ki, o bedevî veya bir başkası kalkıp:

- Ey Allah'ın Resûlü, binalarımız yıkıldı, mallarımız suda boğuldu, bizim için Allah'a dua ediver, artık yağmur kesilsin" dedi.

Aleyhissalâtu Vesselâm ellerini kaldırıp:

-Allahım etrafımıza yağdır, üzerimize olmasın! Diye dua ettiler. Eliyle bulutlara doğru hangi istikametteki buluta işaret etti ise, bulutlar orada açıldı. Bütün Medîne buluttan temizlendi."

³²⁴ Ebû Dâvud, Salât: 260, (1173), İstiskâ 2.; İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 9/366.

Bir rivâyette de de şöyle denmiştir: "Allahım, (yağmur) etrafımıza yağsın, üzerimize değil! Allahım, dağların ve tepelerin üzerine, vadilerin içine, ağaç biten yerlere olsun!" Hz. Enes der ki: "Bulut hemen çekildi, biz de çıkıp güneşte yürüdük."³²⁵

Yellenen Abdest Tazelemeli

Peygamber Efendimizin Ebu Rafi' namında bir azatlı kölesi, onun da Selma adında bir hanımı vardır. Bunlar kültür seviyeleri nisbeten düşük, dırdırları da pek eksik olmayan, fakat bütün dünyaları peygamber muhabbeti ile dolu olan bir ailenin fertleridir. Resulullah onların Her şeyidir. Kocasından zaman zaman dayak yiyen Selma, günlerden bir gün onu kolundan tutup Peygamber Efendimizin huzuruna getirir, huzuru saadette içini döker:

-Ya Resulallah, bu beni dövüyor, diye şikayet eder.

-Sen ne yapıyorsun, o ne yapıyor? diye sorunca kocası:

-O bana eziyet ediyor ya Rasulallah, cevabı ile karşı şikayete geçer. Hanımının ifadesini alan hazreti peygamber:

-Söyle bakalım, ona ne şekilde eziyet ediyorsun? Der.

-Eziyet ettim falan yok ya Resulallah. Ancak o abdesti bozulduğu halde abdestini yenilemeden kalkıp namaz kılıyor. Kendisine "Ebu Rafi', Resûlullah Efendimiz Müslümanlara yellendikleri zaman abdestlerini tazelemelerini emretti" diye ikaz ettim. O da kalktı beni iyice dövdü, diyerek olayın aslını anlatır.

Hadise'nin aslını öğrenen hz. Peygamberi bir gülme tutar ve kocası Ebru Rafiye dönerek işi tatlıya bağlar:

³²⁵ Buhârî, İstiskâ: 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 24, Menâkıb: 25, Cum'a: 34, 35, Edeb: 68, Da'avât: 24; Müslim, İstiskâ: 9, (897); Muvatta, İstiskâ: 3, (1, 191); Ebû Dâvud, Salât: 260, (1174, 1175); Nesâî, İstiskâ: 1, 9, 10, 17, 18, (3, 154, 155, 158, 166, 165, 177); İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, 9/364-365.

-Ebu Rafi'! Hanımın sana kötü bir şey söylememiş ki".³²⁶

Şeytan Yol Değiştirir

Hazreti peygamber günlerden bir gün kadınlar ile toplantı halinde idi. Hanımlar sorular soruyorlar ve Resulullah'a problemlerini arz ediyorlardı. Ancak manzara dış görünüşü ile hiç de iç açıcı değildi. Her ağızdan bir ses çıkmanın ötesinde, o kadar yüksek sesle konuşuluyordu ki kadınların sesleri Resulullah'ın sesini bastırıyordu.

İşte böyle bir hengâmede Hz. Ömer toplantı odasının kapısını çalıyor, Koca Ömer'in Geldiğini duyan kadınlarda bir telaştır başlıyor, hemen toparlanıp örtülerine bürünüyorlar ve esas duruşa geçmişçesine bir vaziyet alıyorlar.

Hazreti Ömer'e içeri girme izni veren Peygamber Efendimiz başlıyor için için gülmeye. Resulullah'ın gülüşüne bir anlam veremeyen Hz. Ömer soruyor:

- Anam babam sana feda olsun ya Resulallah! Allah neşenizi arttırsın, niye güldünüz?

-Şu yanımdakiler var ya, işte onların davranışları hoşuma gitti, senin sesini duyar duymaz büyük bir telaşla hemen örtülerine sarıldılar da...

Durumu kavrayan Hz Ömer önce Hazreti Peygambere dönüp:

- Ya Resulallah! Halbuki siz onların saygısına daha layıksınız, dedikten sonra bu defa da kadınlara dönerek o meşhur üslubu ile onları iyice bir paylar:

-Sizi gidi kendi kendilerinin düşmanı sizi! Demek Resulullah'tan sakınmazsınız da benden sakınırsınız ha!

Kadınlar tavırlarını takınırlar ve içlerini dökerler:

³²⁶ Ahmet Bin hanbel Müsned, VI, 272; Üsdü'l Gabe, V, 478 – 479; el-İsabe, IV, 333; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemaili, s.295.

-Sen Resulullah'tan daha sertsin ve ondan daha müsamahasızsın. Sırf onun için böyle davrandık, derler.

Resûlullah Efendimiz işi hemen tatlıya bağlayarak der ki:

-Doğrudur ya Ömer. Geniş bir caddede yürürken şeytan seninle karşılaşa, vallahi yolunu değiştirir, buyurdular.³²⁷

Korkunç İtirafın Sebebi

Müslim, Enes (r.a.)'dan rivayetle "O gün onların ağızlarını mühürleyeceğiz..." (Yâsîn 65) âyetine ilişkin olarak şöyle söylemiştir:

“Biz, Resûlullah'ın (sav) yanındaydık. Azı dişleri gözükecek derecede güldü ve sonra:

-Neden güldüğümü biliyor musunuz? Buyurdu. Sonra ravi hadisin devamını anlattı. Devamını şu hadisten okuyalım:

Ebû Bekir b. ebî Şeybe, Ebû Zer (ra)'dan rivayet ediyor: Resûlullah (sav) şöyle buyurdu:

“Ben cennete ilk girecek kişiyi ve cehennemden en son çıkacak kişiyi biliyorum. Kıyamet günü bir kişi getirilir ve kendisine küçük günahları arz edilir, büyük günahları ise kendisinden gizlenir ve denir ki:

-Sen şunları şunları yaptın değil mi?

Adam “itiraz edersem büyük günahlar da meydana çıkar” korkusuyla inkar etmez, kabul eder. Fakat hiç ummadığı bir cevap alır:

-Bunun her yaptığı kötülük için bir iyilik verin!

Allah Teâlâ dediği gibi “kötülüklerini iyiliğe tebdil etmiştir”.³²⁸ Bunun üzerine bir adam:

³²⁷ Buhari, sahih, VII, 93; Tecridi Sarih Tercümesi, IX, 400-401; Ali Yardım, Peygamberimizin Şemâli, s. 296.

-Ey Kabbim! Benim burada göremediğim daha başka günahlarım da vardı?

Ebû Zer diyor ki:

- Resûlullah'a (sav) baktım, bunları söylerken azı dişleri gözükecek şekilde gülüyordu".³²⁹

Hesaplaşmaya Bakar mısınız?

İbn ebi'd-Dünya, Enes (r.a.)'dan rivayet ediyor: Biz, Resûlullah (sav) ile otururken o kadar güldü ki, ön kesici dişleri ortaya çıktı. Hz. Ömer (ra):

-Anam babam sana feda olsun! Seni bu derece güldüren nedir? dedi.

Hz. Peygamber (sav) şu cevabı verdi:

-Ümmetimden iki kişi, şanı yüce olan Allah'ın huzurunda diz çöktüler. Bunlardan biri dedi ki:

-Ey Rabbim! Benim hakkımı şu zulmeden kardeşimden al!

Yüce Allah zulmedene döndü ve:

-Kardeşine ettiğin haksızlığı öde! Dedi. Adam:

-Ey Rabbim! Benim ödeyecek hiç iyiliğim kalmadı, dedi. Öbürü:

-Ey Rabbim! O zaman benim günahlarımı yüklensin, dedi.

Bunu derken Resûlullah'ın (sav) gözlerinden yaşlar boşandı ve:

-Hiç şüphesiz o gün büyük bir gündür. İnsanların, kendileri yerine günahlarım yüklenecek birine muhtaç oldukları gündür, dedi. Sonra sözlerine devam etti:

³²⁸ "Ancak tevbe ve iman edip iyi davranışlarda bulunanlar başka; Allah onların seyyiâtını hasenâta çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir." (Furkan/70).

³²⁹ Müslim, İmân, 314. Ayrıca bkz. Şâmî, a.g.e. VII, 122.

-O zaman Yüce Allah hakkını isteyene der k: "Başını kaldır ve cennetlere bak!"

Adam başını kaldırdı ve:

-Ey Rabbim! Gümüş şehirler, altın saraylar, incilerle bezenmiş bahçeler görüyorum. Bunlar hangi peygamberler, hangi sıddikler içindir?

-Bunlar fiatını ödeyenler içindir.

-Ey Rabbim! Bu bedele kim sahip olabilir ki?

-Sen ona sahipsin.

-Ne ile?

-Kardeşini affetmen ile.

-Ey Rabbim! Onu affettim.

-Öyleyse kardeşinin elinden tut, onu da cennete götür.

Resûlullah (sav) şöyle devam etti:

"Allah'tan korkun, aranızdaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırarak araları bulun, Bakın ki Yüce Allah kıyamet günü müminler arasındaki anlaşmazlık konularını ortadan kaldırıp barıştırıyor."³³⁰ Yani, "onun ahlakı ile ahlaklanın" demek istiyor. Unutmayalım, onun (sav) ahlakı Kur'an idi.³³¹

Defolun Be!

Hız. Enes'ten gelen diğer bir rivâyet de şöyledir: "Rasûlullah (s.a.v) bir gün güldüler ve:

-Neye güldüğümü biliyor musunuz? buyurdular. Biz:

-Allâh ve Rasûlü daha iyi bilir! dedik.

-Kulun Rabbine olan hitabından dolayı güldüm! buyurdular ve şöyle devam ettiler:

-Kul şöyle der:

-Ey Rabbim, sen beni zulümden korumadın mı?

³³⁰ Bkz. Şâmî, a.g.e. VII, 122-123.

³³¹ Müslim, Müsâfirîn, 139.

Allâh Teâlâ:

–Evet korudum’ buyurur.

Kul da:

–Fakat ben bugün, kendime, kendimden başka bir kimsenin şahid olmasını asla istemiyorum, der. Hak Teâlâ:

–Bugün sana tek şahid olarak nefsin, çok şahid olarak da kirâmen kâtibin kâfidir, buyurur.

–Ağızına mühür vurulur ve diğer âzâlarına: ‘Konuşun!’ denilir. Onlar adamın kötü amellerini tek tek haber verirler. Sonra ağızından mühür kaldırılıp konuşma hususunda serbest bırakılır. Adam organlarına acı ve öfkeyle bakar ve haykırır:

–Yazıklar olsun size! Defolun gidin! Ben sizin için mücadele ediyordum, sizin yaptığınıza bakınız!”³³²

Benimle Alay mı Ediyorsun?

Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle bir hâdise anlatmıştır:

“Ben cehennemden en son çıkacak olan insanın durumunu bilirim. O, cehennemden sürünerek çıkar. Kendisine:

–Haydi, git cennete gir! Denilir.

Bunun üzerine o adam cennetin yolunu tutar. Varıp kapısından içeri bakınca cennet ehlinin tamâmen yerlerini aldıklarını, her tarafın dopdolu olduğunu görür. Geri döner ve:

–Ya Rabbi, herkes yerini almış, her taraf tıklım tıklım dolu, girecek yer kalmamış! der. Kendisine denilir ki:

–Önceki bulunduğun yerin, yani dünyânın ne kadar geniş olduğunu hatırlamıyor musun? O da:

–Evet ya Rabbi! Der. Sonra ona:

–Öyle ise gönlünden ne geçiriyorsan dile! denilir.

O da dilediğini ister. Kendisine:

–Sana bu isteklerinin hepsi verildi. Ayrıca dünyanın on katı

³³² Müslim, Zühd 16.

daha verilecektir, denilir.

Duyduklarına inanamayan, bu kadar ikramı akli havsalası almayan adam bunun üzerine şöyle der:

-Biricik iktidar sahibi muktedir hükümdar ancak sen olduğun halde benim gibi bir zavallıyla alay mı ediyorsun?³³³

İbn-i Mesûd (r.a), Rasûlullah (s.a.v)'in bu hâdiseyi anlattıktan sonra azı dişleri görülecek derecede güldüğünü ifâde eder.”³³⁴

Babası Kim?

Hz. Ali şunu anlattı:

“Peygamber (s.a.v.) beni Yemen'e gönderdiğinde, yanıma aynı temizlik içinde hepsinin, cinsi münasebette bulunduğu bir kadından meydana gelen çocuk hakkında anlaşılamayan üç kişi geldi. Her üçü de çocuğun kendisine ait olduğunu iddia ediyordu. Aralarında kur'a çektim ve onu kur'a çıkana verdim. Diğer iki kişiye de diyetin üçten ikisini vermekle hükmettim. Rasulullah'm (s.a.v.) yanına gelince, bunu ona anlattım. Rasulullah (s.a.v.) ayağıyla yere vuruncaya kadar güldükten sonra:

-Öyleyse onlar hakkında Allah'ın hükmüyle hükmettin, dedi. (Yahut şöyle dedi: "Allah, senin onlar hakkındaki hükmünü beğendi.")

Bu hadis sabit değildir. Senedinde cerhe uğramış (tenkide uğramış) kişiler vardır. Rasulullah'ın tebessümü aşacak şekilde güldüğü doğru değildir.³³⁵

³³³ Müslim, Sahih, kitabul-îman, hadis: 309; Tirmizî, Sünen, kitabı sureti cehennem, bab: 10; İmam Ahmed, Musned, I/379.

³³⁴ Müslim, İmân, 308; Tirmizî, Cehennem, 10

³³⁵ Rudanî, a.g.e. hd. Nö: 832; Abdurrahman İbnü'l-Cevzi, Ashâbın Dilinden Peygamberimizin Hayatı, Uysal Kitabevi: 389-391. Peygamberimizin gülmesi hakkında bilgi vermiştik. Evet, o ekseriyetle tebessüm ederdi. Ama bir beşer olarak nadiren de olsa azı dışı görünecek

Sizin Yüzünüzden

Bedevinin biri huysuz bir deve üzerinde iken Resul-i Ekrem s.a.v.'e dönerek selâm verir, bir şey sormak için Efendimiz s.a.v.'e yaklaşmak ister. Fakat deve aksi istikamette gider. Bedevi deveye, sert davranınca deve iyice huysuzlanır. Bedevinin peygambere her yaklaşma denemesi başarısız olur.

Bu sırada sahabeden bir grup olayı kendi aralarında gülüşerek seyretmektedirler. Deveyle başa çıkamayan bedevi sonun da uzaklaşır, gider. Kısa bir zaman sonra devenin adamı üzerinden attığı ve boynunu ısırarak öldürdüğü haberi Peygamber s.a.v. ulaştırılınca önceki manzaraya gülünlere dönerek;

“Evet, sizin ağzınız da onun kanyıyla doldu.” der.

Kızmak Yerine Gülmek daha Faydalı

Enes (r.a) şöyle der:

Rasûlullâh -sallâllâhu aleyhi ve sellem- ile birlikte yürüyordum. Üzerinde Necran kumaşından yapılmış, kenarları sert ve kalın bir hırka vardı. Bir bedevî, Rasûl-i Ekrem'e yetişerek hırkasını sertçe çekti. Bedevînin bu hareketinden dolayı hırkanın kenarı Efendimiz'in boynunda iz bırakmıştı. Daha sonra bedevî:

–Ey Muhammed! Elinde bulunan Allâh'a âit mallardan bana da verilmesini emret. dedi.

Fahr-i Kâinât Efendimiz, bedevîye dönüp tebessüm etti. Sonra da ona bir şeyler verilmesini emretti.”³³⁶

kadar fazla güldüğü de olurdu. Yorumu buna göre değerlendirebiliriz. Mecruh bir rivayeti almamız sorgulanabilir. Ancak unutulmamalıdır ki bu bir fıkıh kitabı değil, aksine şaka kitabıdır. O yüzden müsamaha nazarıyla bakılmayı hak eder.

³³⁶ Buhârî, Humûs 19, Libâs 18, Edeb 68; Müslim, Zekât 128.

İşte böyle sabır ve güzel ahlakla gönülleri fethetti. Kızı saydı, hiç şüphesiz kaçırırdı. Oysa o insanları kazanmak istiyordu. Bunun için de sabırdan başka çare yoktu. Keşke ümmeti olarak biz de bu gerçeği anladığımız gibi yapabilirsek...

ASHABIN ASHABA YAPTIĞI ŞAKALAR

Allah ve Rasûlü'ne itaat etmede hiçbir fedakarlıktan kaçınmayan, insan tabiatının sınırlarını zorlayan bir gayret ve çaba içinde çalışan, insanlığın tanıdığı en iyi ve örnek nesil olan, Allah Teala'nın kitabında övdüğü o hayırlı nesil, o ashâb-ı kiram, yeri geldiğinde maldan da, candan da geçtikleri halde, ne var ki insan oldukları gerçeğini de yaşamışlar, yeri ve zamanı gelince gülmüş, eğlenmiş ve şaka yaparak birbirlerine kibar yollu takılmışlardır. Bunda gariptenecek ne var? Rehberleri de öyle değil midir?

Evet, onlar da insandı ve insana arız olan yorulma, bıkkınlık, usanma onlarda da oluyor ve bu yüzden zaman zaman dinlenme ve eğlenme arzusu duyuyorlardı. Hatta onlar arasında az da olsa büyük günah işleyenler de oluyordu ama hemen tövbe ederek hatalarını telafi ediyorlardı. Yoksa hadis kitaplarının içki, zina, zina iftirası (kazf) adam öldürme ve yaralama, hırsızlık, dedikodu vs. günah işlemelerden örnekler görürüz. Ama fark odur ki, hatalar anlaşıldığında derhal tövbe ederek haklar ödenmiş oluyordu. Sahabe farkı budur; onlar ahirete görürcesine iman etmişlerdi.

Hataları ve sevaplarıyla birer insan olan ashâb-ı kiramın, beşerî yapıları, itidalde kalıp ifrat ve tefrite kaçmadan dünya zevk ve eğlencelerinden nasiplerini almışlardır. Buna binaen aşırılığa kaçmadan, mubah sınırlarında kalarak şaka da yapmışlardır. Daha önce de geçmişti; yerine göre ashab birbirlerine karpuz atarak şakalaşırdı. Ancak yapılacak bir iş ortaya çıktığı zaman da onlar, aslanlar gibi çalışır, didinirlerdi.³³⁷ O yüzden “Ashab-ı Kiram” deyince “melekler topluluğu” anlaşılmamalıdır. Yerinde ibadet ederken, aynı zamanda geçim için çalışırlar, sohbet eder eğlenirler,

³³⁷ Buharî, a.g.e, B. 133, H. 226.

cihat salası duyduklarında da Allah için koşarlardı. Zaten İslam toplumu da böyle bir toplumdur.

Sonuç olarak biliyoruz ki, Hz. Peygamber'in yaptığı şakaları ve şakalarındaki seviyeyi gören ashâb-ı kiram, gerek Hz. Peygamber, gerekse diğer insanlarla şakalaşmışlar, başkalarının kendilerine yapmış oldukları şakaları hoşgörüyü karşılamışlardır. Hiç şüphesiz onların da duygu ve düşünceleri, gülmeye ihtiyaçları olabileceği düşünüldüğünde şaka yapmaları gayet normal karşılanır. Onların bütün ciddiyetlerine rağmen her insan gibi zaman zaman gülmeleri, şaka yapmaları asla yadırganmaz. Mizah konusunda olumsuz beyanları olanların mutlaka başka bir gerekçeleri vardır. Mesela ya ciddi bir iş başında çalışırken, ya yasaklanmış biçimlerde veya aşırı gitmelerle yapılan şakaları kast ettikleri kanaatindeyiz.

Mizah, her toplumun kültür, örf ve adetlerine uygun olarak yapılmaktadır. Bundan dolayıdır ki, bir toplumda mizah kabul edilen bir şey diğerinde edilmeyebilir. Veya bu konuda müsamaha sınırları dahi çok farklı olabilir. Bu yüzden helal dairesinde kalan mübah işlerde hoşgörü esas olmalıdır. Bazı ahlakçılarımız mubahlara aşırı dalmanın aleyhinde olmuşlardır. Dikkatinizi çekeriz, zaten aşırılıklar her zaman böyle karşılanmıştır.³³⁸

Bugünün insanını İslam'a davet ederken, melek olmaya davet etmeyecek, sahabenin yaşadığı hayata davet edeceğiz. Yoksa kimse bu dine dönüp de bakmaz. Şunu da gözardı etmeyelim; onbinlerce insan beraber yaşarken, elbette karakter yapıları farklı insanlar da olacak, bunların arasından oyun ve eğlenceyi sevmeyen, şaka yapmayanlar da bulunacaktır. Kimse de onları eğlence ve şakaya zorlamamalıdır.

³³⁸ Bkz. Yunus Doğan, Hz. Peygamber ve Mizah, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII / 2, s.197, Aralık-2004, Sivas.

Akif Köten'in de dikkat çektiği gibi, yüzbinleri bulan sahabe içinde değişik karakter ve mizacda kimselerin bulunması gayet tabiidir. Bazıları sert mizaçlı, vakur kimseler, bazıları serinkanlı, bazıları ilme, bazıları zühde meyilli, bazıları şen-şakrak, şakacı, gülen, güldüren tiplerdeki kimselerdi. Fakat, aynı mizaçlardaki bu insanların ortak Özelliği, Allah ve Rasûlünü sevmeleri, dinin emirlerine büyük bir hüsn-ü kabul ile uymaları veya uymaya çalışmaları idi.³³⁹

Şimdi bu örnek insanlarda görülen bazı şakaları anlatmaya çalışalım.

Anneleri Kim?

Kureyş kabilesinin ileri gelenleri Hz. Ebu Bekir'i yakalamak için bir adam seçmek üzere toplandılar ve Talha b. Ubeydullah (ö. 36/655) üzerinde anlaştılar. Talha Hz. Ebu Bekir' i buldu ve yanına gelmesini söyledi. Nedenini sorunca da:

- Seni Lat ve Uzza'ya tapmaya çağırıyorum, dedi.
- Onlar da kim?
- Allah 'ın kızları.
- Onların anneleri kim?

Talha dondu kaldı. Bu soruya cevap veremedi. Bunu hiç düşünmemişti. “Belki bilirler” diyerek arkadaşlarına döndü ve cevap vermelerini söyledi. Onlar da sustular, cevap veremediler.

Talha bunun üzerine şehadet getirerek Müslüman oldu.³⁴⁰

Sağlam bir tevhid inancına sahip olan Hz. Ebu Bekir, putlara "Allah'ın kızları" diyen Talha'ya yaratıcının çocuğu, eşi olmadığını

³³⁹ Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, Beyan Yayınları: 4/469-471.

³⁴⁰ İbn Kuteybe, Uyün, II, 216-217; Ma'rûf, ag.e., II, 11

"Onların anneleri kim?" şeklindeki nükteli cevabı ile vermiştir.³⁴¹ Nüktenin, esprinin faydasını görmüştür.

Dili Dolaşan Tüccar

Hız. Ebu Bekir bir gün elinde elbise olan bir şahsa elindeki elbisesinin satılık olup olmadığını sordu. Adam:

- "Hayır, Allah iyiliğini veresice" diyeceği yerde yanlışlıkla "Allah iyiliğini vermesin" diye cevap verdi.

Adamın bu yanlışı anlayan Hız. Ebu Bekir:

- Keşke, "Hayır, Allah iyiliğini veresice" deseydin de bana yapacağın duayı beddua ile karıştırmasaydın, der.³⁴²

Su Başında Kehanetler

Çölde su her yerde bulunmaz. Vaha dediğimiz yerlerde su bulunur. Haliyle etrafı yeşillik olur ve insanlar öyle yerlerde konaklar, biraz dinlenirler. Kimi işsizler de oralarda vakit geçirir, gelen gidenle oturur eğlenirler.

İşte bizim şakacı sahabe efendimiz Nuayman, bir grup sahabî ile birlikte bir su başında konaklarlar. Orada o bölgede oturan bazı müşrikler de vardır. Adamları bulmuşken şakacı sahabe başlar onlara anlatmaya; ileride şöyle olacak, böyle olacak, falan filan, bir sürü hikayeler. Onlar da memnun kalır, sohbet sonrasında süt ve çeşitli yiyecekler getirirler. Nuayman bunları arkadaşlarıyla beraber yer. Bu durumu sonradan öğrenen Hız. Ebu Bekir;

- Demek ki gün boyu Nuayman'ın kehanetle kazandıklarını yemişim, der ve yediklerini çıkarır.³⁴³ Çünkü o haram yememe konusunda çok hassastır ve şüphelilerden bile kaçınır.

³⁴¹ . Bkz. Yunus Doğan, a.y.

³⁴² Bkz. Yunus Doğan. A.m. Kaynağı: İbn Sa'd, et-Tabakatu'l-Kubra, III, tahk. İhsan Abbas, Daru sader, Beyrüt, 1405/1985, s. 27.

“Otur Karşıma”

Hız. Ömer'in sert mizaca sahip olması, öncelikli olarak onun mizaha, şaklaşmaya karşı olduğu izlenimini vermektedir. Doğrusu onun ciddi tavır takındığı olaylar daha çok dini konular ve devlet meseleleridir. Bu ciddiyetinden dolayıdır ki, her konuda olduğu gibi insanların onurunu ayaklar altına alan ve seviyesiz şakalara karşı çıkmıştır. Onun Ahnef b. el-Kays'a (ö. 67/686-87) söylediğı şu sözler bu maksatla söylenmiştir:

"Kim çok gülerse onun heybeti azalır, her kim de bir şeyi çok yaparsa, onunla tanınır, her kim çok şaka yaparsa hatası çok olur, hatası çok olanın verası (takvası) az olur, verası az olanın hayası az olur, her kimin hayası yok olursa onun da kalbi ölür."³⁴⁴

Hız. Ömer devlet işlerinin gerektirdiğı durumların dışında başta ailesi olmak üzere herkese karşı oldukça hoşgörölü, güler yüzlü ve şakacı bir davranış sergilemiştir. el-Cahiz (ö. 255/869) onun bu durumunu şöyle izah eder: "Hız. Ömer asık suratlı olmasına rağmen: Biz ailemiz/e baş başakaldığımızda sizin gibiyiz (şaka yaparız) derdi."³⁴⁵

Bundan dolayı Hız. Ömer, mizah olmaktan çıkıp hicve varan ve insanları rencide ederek espri yapanlara müsaade etmemiştir. O yaptığı hicivlerle insanları yaralayan el-Hutay'e'yi (ö. 59/678)5 bir daha hiciv yapamayacak şekilde cezalandırmıştır. Olay şöyledir:

Hız. Ömer bir oturak isteyip üzerine oturdu. el-Hutay'e'yi çağırıp karşısına oturttu. Burgu ve ustura isteyerek orada dilini keseceğı izlenimini verdi. el-Hutay'e çığılık atarak bağırma-

³⁴³ İ. Hacer, el-isâbe, 6/ 466.

³⁴⁴ el-Cahız, el-Beyan, II 544; İbn Kuteybe, Uyun, I, 439. Bkz. Yunus Doğan, a.y.

³⁴⁵ el-Cahız, Resailu'l-Cahiz, III, thk. Abdüsselamiim Muhammed Harun, Mektebetül hanci, Kahire, 1399/1979, s. 96.

başlayınca etrafındakiler Hz. Ömer'den onu affetmesini istediler. Bir daha hiç kimseyi rencide etmeyeceği sözünü alınca serbest bıraktı ve müslümanların onurlarını lekelemenin cezası olarak kendisinden üç bin dirhem aldı. Hz. Ömer (r.a.) hayatta bulunduğu sürece hiçbir kimseyi hicvedemedi.³⁴⁶

Sen misin Nafaka İsteyen?

HZ. Ebu Bekir bir gün Hz. Peygamber'in huzuruna girmek için izin almak istedi. Fakat kapıda sıra bekleyenler olmasına rağmen Hz. Ebu Bekir' e ve daha sonra gelen Hz. Ömer' e de izin verildi. Hz. Ömer içeri girdiğinde Peygamberin çevresinde hanımları üzgün ve sessiz bir şekilde oturuyorlardı. Bunun üzerine kendi kendine "Mutlaka bir şey söyleyip Hz. Peygamber'i güldürmeliyim" diyerek şöyle dedi:

- Ey Allah 'm Resulü, (Hz. Ömer kendi karısını kastederek) Harice'nin kızını bir görseydin! Benden nafaka istedi. Ben de kalktım onun boğazını sıktım.

Bunun üzerine Hz. Peygamber güldü ve

- Bunlar (hanımlarını kastederek) da etrafımda gördüğün gibi, benden nafaka istiyorlar, dedi.³⁴⁷

Hurilerin Ücreti

³⁴⁶ el-Cahız, el-Beyan, II, 656; el-Bağdadi, Abdulkadir b. Ömer, Hızanetü'l-ı-ıdeh, III, thk. Abdusselam Muhammed Harun, Mektebetül hanci, Kahire, 1491/1989, s. 294-295; el-Akkad, ag.e., IL 76-77; et-Temmavi, ag.e., s. 60. Bkz. Yunus Doğan a.g.m.

³⁴⁷ Müslim, Talak, 29; Ahmed Hanbel, a.g.e., m, 328, 342; Bu hadisin insanın arkadaşı veya dostunu kederli gördüğü zaman onun gönlünü alacak, güldürüp eğlendirecek söz söylemenin müstehab olduğuna delil olduğu ifade edilmektedir. Bkz. Ahmet Davudoğlu, Sahihi Müslim Tercemesi ve Şerhi, VII, Sönmez Neşr., İstanbul, 1980, s. 460. Bkz. Yunus Doğan a.g.m.

Hız. Ömer'in gözü namaz kılan bir Arabi'ye takılır. Adamcağız çok hızlı ve çok kısa bir namaz kılar. Bu Hız. Ömer'e göre hoş değildir. Arabi tutar bir de namazdan sonra yaptığı duasında, "Ya Rabbi, beni cennette hurilerle evlendir" demez mi?

O zaman dayanamaz ve şaka olarak der ki:

- Ey adam, parayı az ödedin, karşılığını çok istiyorsun!³⁴⁸

Hız. Ömer gibi sert mizaçlı biri dahi yeri gelince şaka yapmıştır, çünkü bu beşer tabiatının bir gereğidir. Hız. Ömer burada nükteli bir cevap vermiştir. O bedeviye kıymetli, değerli şeylere ancak emekle ve bedel ödemekle ulaşabileceğini ve özellikle de cennete girmenin bedelinin az olmayacağını öğretmek istemiştir.

Hayırsöylemez Gibiymiş

Hız. Ömer bir gün Harre Vakım denilen yere doğru giderken Cüheyne kabilesinden bir şahısla karşılaştı. Hız. Ömer'le aralarında şöyle bir konuşma geçti. Hız. Ömer:

-İsmin nedir?

-Şihab (Akan Yıldız)

-Kimin oğlusun?

-İbn Cemre'nin (Kor Tanesi 'nin)

-Kimlerdensin?

-el-Hufka'dan (Ateşlerden)

-Onların hangi kabilesindensin?

-Dıram (Yangın) Oğullarından

-Kabilene git, yanlarına varmadan orada yangın çıktığını göreceksin.

O şahıs kabilesine vardığında yangının her tarafı sardığını gördü.³⁴⁹

³⁴⁸ Bkz. Akif Köten, a.y. Kaynağı: en-Nüveyri, a.g.e., 4/ 3.

³⁴⁹ İbn Abdirabbih, ag.e., II, 285.

Olayı incelediğimizde mizahı çeşitlerinden kelime tekrarıyla mizahı yapıldığı açıkça görülmektedir. Zira Hz. Ömer' e cevap veren şahıs bütün cevaplarında "ateş" ile ilgili kelimeler kullanmıştır. Olay, konuşmanın seyrine uygun olarak gülmeye sebep olacak şekilde yangınla sona ermiştir.³⁵⁰

Şeytan İsim Olur mu?

Hz. Ömer bir gün tabiinin ileri gelen fakihlerinden Mesruk b. el-Ecda (ö. 36/656)'la karşılaşınca adını sordu. O da söyleyince şaka yollu şöyle cevap verdi: "Allah Resula'nün ağzından 'el-Ecda' kelimesinin şeytan anlamına geldiğini duydum."³⁵¹33

Hz. Ömer'in tabiinin ileri gelenlerinden bu şahsa şeytan olduğunu ima etmeyeceği açıktır. O, latife ile incitmeden adını değiştirmesini hatırlatmıştır. Zira Peygamber Efendimizin (sav) inancımıza aykırı düşen veya çirkin gördüğü isimleri değiştirdiğini biliyoruz.

Hz. Ömer ve "Zalim"

Bir adam Hz. Ömer' e gelerek kendisinin vali yapılması için yardım istedi. Hz. Ömer:

- Adın nedir?
- Zalim.
- Babanın adı nedir?
- Sürtika. (Manası: hırsızlık yapan)

Hadi gel de şaka yapma! Dayanabilirsen latife yollu takılma!

Hz. Ömer, şahsın babasının ve kendisinin isimlerinin alışıldığın dışında olduğunu görünce, şaka yollu şöyle bir cevap verdi:

³⁵⁰ Yunus Doğan, a.y.

³⁵¹ İbn Abdірabbih, ag.e. II, 285.

- Sen zulmeder, baban da hırsızlık mı yapar?³⁵²

Bu mizahi olay da yukarıda anlatılan amaçla zikredilmiş olması gerekir. Zira Hz. Ömer gibi adaleti ile meşhur birisinin bir valinin atamasını yaparken daha ciddi kriterleri olacağı bir gerçektir. Hz. Ömer vali atamasında istişare ve halkın taleplerini dikkate alır ve ona gör atama yapardı. Yoksa insanların isimlerine dayanarak vali ataması yapması söz konusu olamaz.

Hz. Ömer ve Damat

Hz. Ömer bir gün bir damada, gerdek gecesini kastederek,

- Şöyle, şöyle oldu mu? diye sorunca damat vurgu dikkate alınmadığında,

- Allah uzun ömür vermeyesice, şeklinde olumsuz anlama gelebilecek bir cevap verir. Bunun üzerine Hz. Ömer

- Size bunlar öğretildi, ama bir türlü öğrenmediniz. Keşke, hiçbir yanlış anlamaya mahal bırakmayacak şekilde cümle kursaydınız da maksadınız olan “Hayır, öyle olmadı, Allah afiyet veresice” deseydin, 36 demiş ve duayı bedduaya dönüştürmemesini istemiştir.³⁵³ Burada, kullanılmayan bir atıf harfi olan “vav”, duaya beddua ihtimali kazandırmış ve olayı fıkraya dönüşmüştür. Bunu Türkçede kullandığımız şu virgülün yerine göre mananın değişmesi örneği ile açıklarsak, daha iyi anlaşılır ve tadı gelir: “Oku, adam ol, baban gibi eşek olma”. “Oku, adam ol baban gibi, eşek olma”.

Üstüne Et

³⁵² İbn Abdirabbih, ag.e., II, 285.

³⁵³³⁵³ Yunus Doğan, a.g.m. Kaynağı: Keşşâş, Muhammed, Sınâ'atu'l-kelam, el-Mektebetu'l-asriyye, Beynıt, 1420/2000, s. 68.

Hız. Peygamber Ebu Süfyan'ı (ö. 31/651-52) İslam'a davet ettiği zaman Ebu Süfyan'ın şöyle dediği rivayet edilir:

- Uzza 'yı ne yapayım?

Duvarın arkasında “Müslüman olmadan çıkarsa boynunu vururum” diye bekleyen Hz. Ömer bunu duyunca şöyle der:

- Üzerine yap!³⁵⁴

Hız. Ömer bu esprili cevabı ile Ebu Süfyan'a şirkin, putun ne derece değersiz olduğunu bildirmek istemiştir.

İki Eşek

Hız. Ömer'in huzuruna oğlu Asım (ö. 70/689) ve hizmetçisi Eslem Ebu Zeyd el-Advi (ö. 80/699), deve güder gibi şarkı söyleyerek geldiler. Durup onları dinledi ve tekrar söylemelerini istedi. Onlar da tekrar ettirmesinden cesaret alarak sordular:

-Hangimiz daha iyi söylüyoruz?

-“Ke himareyil ibadî”, demiştir. Yani “Sizin durumunuz Arapların “Ke himareyil ibadî” şeklindeki atasözü gibidir.

Bu latifeye gülmek için atasözünü bilmek gerekir. Öyleyse bilelim:

Hireli Hıristiyan el-İbadî kabilesinden Adiy b. Zeyd el-İbâdiye

-Eşeklerinden hangisi daha kötü? diye sorulunca şöyle cevap vermiş:

-Bu, sonra bu.³⁵⁵

Hız. Ömer bu olayda oğlu ve hizmetçisinin hem huzura girerken yaptıklarının edepten, hem de söyledikleri şarkılarının

³⁵⁴ et-Temmavi, ag.e., s. 60.

³⁵⁵ İbn Abdırabbih, ag.e., VI, 10; el-Meydani, ag.e., II, 161; Zemahşeri, el-Müstaksâ, II, 215-216; el-.Akkad, a.g.e., II, 76; et-Temmavi, a.g.e., s. 60. Bkz. Yunus Doğan, a.g.m.

estetikten yoksun olduğunu, bir Arap atasözü ile anlatarak esprili bir şekilde ortaya koymuştur.

Hız. Ömer ve Şair

Hız. Ömer bir gün Nabîğa el-Ca'di'ye (ö. 50/670):

-Şarkılarından biraz bana mırıldan, dedi. O da mırıldanınca şöyle dedi:

-Bunları sen mi söylüyorsun?

-Evet

-Bu şarkıları (kendisini kastederek) el-Hattab'ın develerinin arkasında söyleyen ne gazel olur?³⁵⁶

Bu fıkrada Hız. Ömer Nabîğa'nın söylediği şarkının yerinin burası olmadığını veya söylediği şarkının ancak deve güderken söylenebilecek sıradan bir şarkı olduğunu kastettiği anlaşılıyor. Ancak Hız. Ömer bunu şahsı incitmeden dolaylı olarak mizahi bir üslupla ifade etmiştir.³⁵⁷

Hız. Ömer ve Cariye

Hız. Ömer bir cariyeye:

-Beni hayrı yaratan, seni ise şerri yaratan yarattı, diyerek şaka yapınca cariyeye ağlamaya başladı. Bunun üzerine Hız. Ömer:

-Korkma! H ayrı da şerri de yaratan Allah, dedi.³⁵⁸41 Hız. Ömer dini konularda fazla bilgisi olmadığı anlaşılan cariyeye şaka yapmak istemiştir. Zira biraz dini bilgisi olan herkes, hayrı da şerri de yaratanın Yüce Allah olduğunu bilir.

³⁵⁶ İbni.Abdirabbih, ag.e., VI, 11.

³⁵⁷ Yunus Doğan, a.g.m.

³⁵⁸ el-Ebşihi Şihbuddin Muhammed, el-Mustatref fi kulli fennin mustazref, Daru İhyai't-turasi'l-Arab!, Beyrut, tarih: 14111/1991, s. 755.

Hz. Ömer Ve Akıllı Çocuk

Bir gün Hz. Ömer aralarında Abdullah b. Zübeyir'in (ö. 73/692) de olduğu çocukların yanına geldi. O hariç bütün çocuklar kaçtı. Bunun üzerine Hz. Ömer de niçin kaçmadını sorduğunda Abdullah b. Zübeyir nükteli bir cevap verdi:

-Ey müminlerin emir, suç işlemedim ki korkayım, yol da dar değil ki kaçarak yol vereyim."³⁵⁹

Sahabeden bazıları daha çocukluklarından itibaren zekâları ve hazırcevaphlıkları ile kendilerini göstermişlerdir. Abdullah b. Zübeyir de verdiği hazırcevapla bunlardan birisi olduğunu ortaya koymuştur.

Acaip Garaip Sözler

Sahabenin ileri gelenleri Hz. Ömer' e şaka yaparlardı. Hz. Ömer (r.a) Huzeyfe el-Yeman'a (ö. 36/656) bir gün:

-Ey Huzeyfe! Nasıl sabahladın? Deyince o da:

-Fitneyi sever, hakkı sevmez ve abdestsiz salat ederek sabahladım. Semada Allah 'ın sahip olmadığına yeryüzünde ben sahibim, dedi.

Hz. Ömer bu aykırı cevaplara çok sinirlendi. Nasıl sinirlenmesin ki? Hz. Ömer'in bu sözlere sinirlenmesi gayet doğaldır. Zira inanan bir şahsın böyle bir halifeye "fitneyi seveceğini, abdestsiz namaz kılacağını ve daha da ötesi Allah'ın sahip olmadığına kendisinin sahip olduğunu" söylemesi, ameli ve itikadi açıdan onu zor duruma düşüreceğinden, söz konusu cümleleri söylememesi gerekir.

Bu arada olay üzerine Hz. Ali geldi ve şöyle dedi:

-Ey mürninlerin emiri! Kızmış gibi bir halin var!

Hz. Ömer, Huzeyfe ile aralarında geçenleri anlatınca:

³⁵⁹ İbn Abdirabbih, ag.e., IV, 36; İbn Kuteybe, Uyılın, II, 215.

-Doğru söylemiş, dedi.

-Nasıl yani?

-Fitneyi, yani dünya malı ve çocukları seviyor, zira Kur'an'da Allah "Ancak mallarınız ve çocuklarınız bir fitnedir"³⁶⁰ buyurmuyor mu? Hakkı (gerçeği) yani ölüm gerçeğini sevmiyor; semada Allah'ın sahip olmadığı eş ve bir çocuğa yeryüzünde ben sahibim, demek istiyor.

Hız. Ömer Hız. Ali'nin yaptığı bu tevil üzerine şöyle dedi:

- Ey Eba'l Hasan! İyi ki söyledin de kalbimde Huzeyfe ile ilgili şüpheleri giderdin.³⁶¹

Çok şükür bizim de kalbimiz yerine oturdu. Yosa “bu nedir yahu?” diye hayretle ayağa fırlamıştı. Buradan şu dersi çıkaralım; bazı alimlerden, kamil mürşitlerden öyle sözler duyarız ki, bir mana veremeyiz. Hatta bazıları zannımızda İslam düşüncesine ters düşmektedir. Hemen itiraz edesimiz gelir. Oysa bu sözden anlayan bir ilim ve hikmet adamı öyle bir yorum yapar ki, hayran kalırız. Biraz evvel yadırgadığımız, belki reddettiğimiz insan, gözümüzde büyür, söylediğini de hayranlıkla tekrar ederiz. Aynen yukarıdaki örnekte olduğu gibi. Bu gerçeği, üç ciltlik muhteşem eseri “Medaricu’s Salikin” kitabını okurken çok gördük. Bizim “artık bu yanlışın da tevili olmaz canım” dediğimiz çok sözler oldu. Ama o derin alim öyle bir yorum yaparak cümleleri öyle açıyordu ki, hayran kalıyorduk.³⁶² Bazı velilerde “şatahat” sayılan bazı sözler de aslında bu cinstendir. Ehli açarsa ortada şatahat kalmaz, aynen bir hakikat tecelli eder. O yüzden Muhyiddin-i Arabî, meşrebinde olmayanların kitaplarını okumasını istememiştir. Buna rağmen onu okuyup da anlamayan, sonra da sükutu da bilmediğinden o veliyi

³⁶⁰ Teğabun, 64!15.

³⁶¹ Ma'ruf, ag:e., I, 16.

³⁶² Maalesef bu kitabın yazarı İbn Kayyim tasavvufa düşman bilinir. Okunduğunda görülecek ki onda çok derin bir tasavvuf bilgisi ve yüce bir irfan ve hikmet vardır.

fıska ve küfre nisbet eden çok insan çıkmıştır. Hatta o “şeyhi ekber” için “şeyhi ekfer” demiştir. Demek aklımıza yatmayan her sözü reddetmeden önce bir ehline sormak gerekir.

Ensar’ın Ulusu

Ebu Süfyan Medine'ye gelir. Muhtemelen, Hudeybiye anlaşmasına aykırı davranan Kureyşliler, onu anlamayı yenilemesi için ricacı olarak gönderdikleri zamanda, yani Mekke fethi öncesindeki Medine'ye gelişinde olmuştur. Buna göre Ebu Süfyan henüz İslâm'ı kabul etmemiştir. O gelişi çok ilginçtir. Mekke'nin reisi o “ulu adam” şehirde konuşacak muhatap bulamamıştır. Kendisini dinleyecek bir adam aradığı esnada karşısına şakacı sahabi Nuayman çıkar ve Ebu Süfyan ile dalgasını geçen şu şakasını yapar.

Nuayman Ebu Süfyan'a rastlar. Daha o bir şey demeden haykırır:

- Ey Allah Düşmanı! Ensar'ın ulusu Nuayman'ı hicveden sen misin?

Bir güzel azar işiten Ebu Süfyan neye uğradığını anlıyamaz ve şaşkın şaşkın özür diler. Nuayman gayet ciddi olarak söyleyeceğini söylemiştir, oturmaz, çeker gider oradan.

Ebu Süfyan hala şaşkındır. Bu ulu kişi kimdir? Bunları neden söylemiştir?

Etrafindakiler anlatır artık gülmekten kırıılarak:

- Bu “ensarın ulu kişisi” Nuayman’dır.³⁶³

Vaziyeti anlayınca gerek yaşadığı yoğun streten, gerekse içine düştüğü durumdan kendince kurtulmak için, sanırım Ebu Süfyan da epey gülmüştür.

Bu Kadar da Olmaz Yani

³⁶³ İ. Hacer, a.g.e. 6/ 465.

Nuayman'ın Hz. Osman zamanında yaptığı bir şakaya insan ister istemez başlıktaki sözü söylüyor: “Pes doğrusu! Bu kadar da olmaz yani!”

Bu şakaya asıl “konu olan” mı diyelim, yoksa “kurban olan” mı diyelim bilemiyorum, işte o zat-ı muhterem Mahreme b. Nevfel Efendimizdir. Yüz on beş (115) yaşlarında, görme engelli bir sahabidir. Her hakikati kavrayan Müslüman gibi, işi bitince mescide gider, vaktini orada değerlendirir.

Bir gün mescidde otururken küçük abdestini bozmak için kalkar. Gözleri görmediğinden nereye kadar gittiğini fark edemez ve mescid dışına çıktığını zannederek oturmak ister. Etrafindakiler bağırarak mescidde olduğunu ikaz edince, bundan vazgeçer. Bu esnada yanına yaklaşan Nuayman:

- Sana yardımcı olayım mı? der. O da:
- Evet, çok sağolasın, diyerek, onunla beraber yürür.

Ama Nuayman, hani şakacı bir insandır ya, aklına muziplik düşünce, bütün kabiliyetlerini ona teksif ettiğinden, başka şeyleri düşünemez olur. Böylece görme engelli yaşlı sahabiyi biraz yürüterek mescidin öbür köşesine kadar götürür ve:

- Tamam. Hadi burada işini görebilirsin, der. Dışarı çıktığını zanneden yaşlı Mahreme, eziyet veren sıkışıklıktan kurtularak huzurla bevletmeye başlar. Bunu gören etrafındakiler:

- Aman ne yapıyorsun? Mescide bevlediyorsun!” diye adamcağıza yine bağırmaya başlarlar. Fakat iş işten geçmiştir.

Mahreme öfkeyle sorar:

- Beni buraya kim getirdi?
- Nuayman, derler.

O zaman canı yanan âmâ efendimiz:

- Eğer onu bir elime geçirirsem, vallahi bu âsâyı kafasına indireceğim, diye yemin eder.

Aradan biraz zaman geçer. Olay azıcık unutulmuştur. Bir gün Nuayman yine mescide girince bir köşede oturan ama sahabi Mahremeyi görmez mi? Çevresine şöyle bakar. Biraz kalabalık vardır. Birden ne görsün? İslam Devlet Başkanı olan Halife Hz. Osman da mescidde namaz kılmaktadır. “Tamam” der ve gözüne Hz. Osman’ı kestirir. Çünkü o namaz kılarken kendisini tamamen namaza verir, dışarıyla ilgisini keserdi. Bunu bilen Nuayman’ın aklına yine muziplik düşmüştür. İçindeki mizah tutkusunu yenemez, hemen Mahreme'nin yanına gelir ve sesini değiştirerek ona:

- Hâlâ Nuayman'a kızgın mısın? Der.

Adamcağız birden irkilir:

- Evet, nerede o? Hemen bana göster, der.

Böylece Nuayman zevkten dört köşe Mahreme'nin elinden tutar ve onu doğruca Hz. Osman'ın arkasına götürür ve kulağına:

- İşte tam önünde! Der.

Mahcubiyetin verdiği azapla günlerdir kıvranan Mahreme, “fırsat bu fırsattır, şimdi gösteririm ben sana gününü” diyerek, hemen asasını kaldırır ve Nuayman diye Hz. Osman'ın kafasına indirir. Kafa yarılr, kanlar akmaya başlar. Etraftan insanlar koşarak gelirler ve:

- Ne yaptın Mahreme? Emîrul Müminîn'e vurdun taman! Derler. Adamcağız bir kere daha mahcup ve perişan olur. Fakat ne çare, bir kere olan olmuştur.

Mahreme'nin akrabaları bu sefer çok kızgındırlar. Nuayman'ı cezalandırmak için toplanırlar ve devlete başvururlar. Fakat engin gönüllü, haya abidesi, ahlak ve fazilet timsali Hz. Osman Zinnureyn Efendimiz, “Bedir ehli dendir. Lütfen af edin” diye rica

ederek bir şey yapmalarına izin vermez.³⁶⁴ Bu olaylardan sonra Mahreme de pes eder ve Nuayman'dan intikam almaktan vazgeçer.

Hz. Osman, fitratı itibarıyla utangaç, hılim ve hoşgörü sahibiydi. Az konuşur, çok hutbe okumaz, ama konuşmaları oldukça belîğ, veciz, açık ve sade idi. Onun utangaç şahsiyeti insanlara şaka yapmasını engellemiş olsa gerekir ki, kaynaklarda şaka yaptığına dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak ondan mizahı, şakayı yasaklayan bir söz de rivayet edilmemiştir. O hoşgörülü mizacını kendisine yapılan az önce anlattığımız şakada açıkça göstermiştir.³⁶⁵

Akif Kötten bu şakayı değerlendirirken şöyle der: “Nuayman'm Mahreme'ye doğrudan, Hz. Osman'a dolaylı olarak yaptığı bu şakada büyük bir aşırılığın olduğu muhakkaktır. Zaten onun şakalarının özelliği budur. Başkalarına maddi ve manevi zararlar veren şakalara Rasûlullah'ın (s.a.v.) izin vermediğini daha önce de belirtmiştik. Fakat burada hatıra şöyle bir şey gelmektedir; yapısı icabı muzip bir adam olan Nuayman, Hz. Peygamber devrinde de buna benzer şakalar yapmış ve bunların çoğu da O'nun (s.a.v.) tarafından tebessümle karşılanmıştı. Sahabe de onun bu yönüne alışmış ve belki ondan, hep böyle şeyler beklemekteydi. Adeta böyle bir davranış Nuayman'ın kişilik özelliği, karakteri haline gelmiş, neredeyse ondan başka bir davranış beklenmemekteydi. Arkadaşları da bunu bildikleri için, başkası yaptığında asla katlanılamayacak şakaları Nuayman yapınca tebessümle veya hafif bir öfkeyle geçirtilmekteydi. Hz. Osman'ın hem mağdur, hem de Halife olmasına rağmen ona ceza vermemesinin bir sebebi de, Bedrî olması yanında, benzer durumlarda Hz.

³⁶⁴ İbn Abdilberr, a.g.e., 4, 1528-1529; İbn Hacer, a.g.e., 6, 465; Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatı's-Sahabe, 3/128-129; Akif Kötten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, 4/471-476.

³⁶⁵ Bkz. Yusuf Doğan, a.g.m.

Peygamber'in de Nuayman'ı cezalandırmaması (yani sünnete ittiba) olabilir".³⁶⁶

Hız. Ali'den Şakalar

Hız. Ali, hayatında ilmi, ihlası, takvası ve dini konulardaki samimiliğı ile topluma önderlik etmiş ender sahabilerdendir. Onun değerini herkes takdir etmiştir. Hız. Ömer'in hakkında çok övücü sözleri ve doğruya irşat etmesi karşısında samimi teşekkürleri vardır. Az önce bunun bir örneğini görmüştük.

İlim kadar hilim sahibi, çok zeki birisi olan Hız. Ali, çok küçük yaştan itibaren terbiyesi altında yetiştiğı Hız. Peygamber'in ahlakını örnek almakla kalmamış, onun nübüvvet nurunun feyz ve bereketini en iyi bilen ve tanıyanlardan birisi olmuştur. Bundan dolayı Hız. Ali denince ilk akla gelen üstün özelliğı, ilim ve hikmettir.

Hız. Ali, Hız. Ebu Bekir gibi Hız. Peygamber'den sonra en fasih konuşan kişi olarak kabul edilmemektedir. Hem hikmetli ve özlü konuşmada, hem de hitabette ondan daha iyisi sanki yoktur. Hız. Ali bu edebi özellikleri ile İslam edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Mizahi kişiliğı, mizah edebiyatındaki görüşlerinin dikkate alınmasına sebep olmuş, nükteli sözleri asırlarca dillerde dolaşmıştır. Hatta bu kişiliğı hilafete getirilmesi noktasında tartışma konusu yapılmıştır.

Sen Şakadan Kaybettin

Fatih Çıtlak kendisiyle yapılan bir söyleşide anlatır; "Bir gün Hız. Ali ve Selman-ı Farisi "ambeliye hurması" ağacı altında duruyorlarmış. Hız. Ali, Selman-ı Farisi'ye fiske şeklinde hurma çekirdeğı atıyor. Ambeliye hurmasının çekirdeklerinin iki ucu da

³⁶⁶ Akif Köten, A.y.

sivridir. Selman-ı Farisi'nin 'atma' demesine rağmen Hz. Ali devam ediyormuş. En sonunda Selman-ı Farisi demiş ki,

- Ya Ali! Zaten seni dördüncü halife yapan şu şakacılığın değil mi?"³⁶⁷

Hz. Ömer'e vefatına yakın bir zamanda ona denildi ki:

- Ey Müminlerin Emiri! Ne olur bize kendinden sonraki halifeyi seç; eğer sen seçersen kimse senin bu seçimine itiraz edemez.

Bu teklifler ısrarla çoğalınca Hz. Ömer diyordu ki:

- Ben onbuçuk yıldır sizin sorumluluğunuzu taşıyordum. Zaten bu sorumluluk benim belimi bükmişti. Şimdi siz bana aynı sorumluluğu öldükten sonra da mı taşıtmak istiyorsunuz? Hayır, ben sizi aynen Allah Resulü'nün bıraktığı gibi bırakacağım ve sizin işinize karışmayacak, kendi işinizi size havale edeceğim.

İnsanlardan bazıları;

- Ey Müminlerin Emiri! Bize oğlun Abdullah'ı halife olarak atasan olmaz mı? Gerçekten Abdullah bu işin hakkı ile üstesinden gelebilecek biridir, dediler.

Hz. Ömer bu teklife öyle bir hiddetlendi ki;

- Hayır, Vallahi! Ben ne oğlumu, ne de ailemden başka birini bu işe bulaştırmayacağım. Eğer bu iş güzel bir işti ise biz zaten buna eriştik. Ama eğer bu iş zor ve sorunlu bir iş ise – ki öyledir – bir evden bir kurban yeter, dedi.

Ama halk Hz. Ömer'i rahat bırakmadı. Bu konuda öyle ısrarcı olacaklardı ki; Hz. Ömer 6 kişilik bir istişare heyeti seçmek zorunda kaldı. Bunlar, "Aşere-i Mübeşşere"den o gün için hayatta kalan 7 kişinin 6'sı idi. Bunlar; Abdurrahman ibn Avf, Hz. Ali, Hz.

³⁶⁷ Bkz. Bkz. Fatih Çıtlak,

<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/04/30/dunyanin-en-mutlu-ve-neseli-insanlari-inanan-insanlardir-1430408959>

Osman, Zübeyr b. Avvam, Talha b. Ubeydullah ve Sa'd b. Ebi Vakkas idi. Hz. Ömer dünyada iken Efendimiz'in lisanı ile cennetle müjdelenen 7 bahtiyar insanın 6'sını seçmiş, birini ise bu heyete dahil etmemişti. Bu heyetin içerisine alınmayan sahabî; Said ibn Zeyd'di. İlk halkanın bir neferi olan Said ibn Zeyd; büyük muvahhid Zeyd ibn Amr ibn Nüfeyl'in oğlu, Hz. Ömer'in amcasının torunu, ayrıca hem eniştesi, hem de kayın biraderi idi. Hz. Ömer kendisine böyle yakın olan birini halife adayı olarak göstermemişti. Sebebi ise aynı hassasiyetti; soranlara yine; "bir evden bir kurban yeter" diyordu.

Aslında o Hz. Ali ile Hz. Osman'ı seçmek istiyordu. Fakat Hz. Ali'nin çok şaka yapar oluşu onu korkuttu. Çünkü şaka ile devlet başkanlığı ona göre yan yana gitmezdi. Hz. Osman'ı tercih etmemesinin sebebi ise, akrabalarına çok düşkün oluşu idi. Onun bu zafından faydalanan Benî Ümeyye'nin millete zarar vermesinden korkuyordu. Nitekim onu bu konuda uarmıştı da. Ama kaderi ilahi, korktuğu aynen gerçekleşti.

Haksızlık Yapılmasın

Evet, Hz. Ali şakacı bir mizaca sahip kişidir. Ancak onun bu mizacı aleyhine kullanılmıştır. Bir rivayete göre, Hz. Ömer hasta yatağında iken Hz. Ali 'nin hilafete getirilmesi konusu sorulmuş, verdiği cevapta, şakacı bir mizaca sahip olduğunu belirtmiş ve çekincesini şu cümlelerle ifade etmiştir: "Eğer Ali atanacak olursa onda şakacı bir mizaç vardır."³⁶⁸

³⁶⁸ Sealibi, Hilafetu's-Sıddik ve'l-Faruk (ra), Daru İbn Kes'ir, Beyrut, 1418/1997, s. 387; el-Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, el-Ahkamu's-sultaniyye ve'l vilayetu'd diniyye, Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut, 1982, s. 11-12; Sivasî, Şemsuddin Ahmed, Dört Büyük Halife, İstanbul, 2005, s. 169.

Ancak Hz. Ömer'in bu sözleri, daha sonra Hz. Ali'nin muhalifleri tarafından kötü amaçla kullanılmıştır. Ancak onun aırı derecede mizaha düşkün olduğunu gösteren bir olaya rastlanmamıştır. O da bunun farkındadır ve açıkça yalanlamıştır. Zaten ilim ve öğrenci yetiştirmekle meşgul bir insan olduğu herkesin malumudur. Eğitimcilerin yorulan zihinleri şaka veya nükte ile dinlendirmesi, zihin açıcı ilginç sözler sarf etmesi gayet tabiidir. Yoksa, mizahı yasaklayan şu sözler ona aittir:

"Aşırı şaka yapan kimse aklına zarar verir."

"Başkasından aktarsan bile güldürücü söz söylemekten sakın".

"Çok mizah ciddiyeti (vakarı) azaltır, kimin şakacı mizacı daha galip gelirse aklı fesada uğrar, kim çok şaka yaparsa ciddiyeti yok olur."

"Fazlaca mizah yapan kinden ve hafife alınmaktan kurtulamaz."

Bunun yanında Hz. Ali'nin mizahı teşvik eden sözleri de vardır. Onun insan onurunu ayaklar altına alacak seviyesiz şakalara olumlu baktığı söylenemez. Çünkü İslam buna zaten müsaade etmez. Hz. Ali'nin mizahın yasaklığını ifade eden sözlerini bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Zira o konuya insan psikolojisi açısından baktığı için yasaklamak şöyle dursun, şu sözleri ile teşvik bile etmektedir:

"Bedenler yorulduğu gibi gönüller de yorulur, usanır. Kalplerinizi dinlendirin ve ona ulaşacak hikmet yollarını arayın."

"Mümin şakacı ve güler yüzlü; münafık ise asık suratlı ve kızgındır"

"Şakacı olan kimse kibirden uzak olur"

"Sözdeki şaka yemeğe atılan tuz gibidir."³⁶⁹

Hz. Ali ve Münasebetsiz

³⁶⁹ Bkz. Yunus Doğan, a.g.m.

Hız. Ali'nin önüne edepsiz, kaba ve küstah birisi gelerek:

-Neden Ebu Bekir'in ve Ömer'in halifelikleri esnasında halk hiçbir kavga, karışıklık, husumet ve cinayeti bilmezken senin ve Osman'ın hilafeti zamanında bunların hepsini yaşadı, dedi.

Hız. Ali gülerek:

-Zira ben ve Osman, Ebu Bekir'e ve Ömer'e yardımcı idik. Sen ve senin emsalin bana ve Osman'a yardımcı oldunuz, dedi.³⁷⁰

Hız. Ali verdiği bu cevapla, söz konusu şahsa bir taraftan iyi bir vatandaşın örneğini, diğer taraftan da dolaylı olarak bu yaşanan olumsuzluklara bu şahıs gibilerinin sebep olduğunu anlatmak istemiştir.³⁷¹

Hız. Ali ve Yahudi Topluluk

Bir gün Hız. Ali'nin meclisinde, Yahudilerden bir cemaat gelip:

-Ey Müslümanların halifesi, ne oldu size ki; nebinizin ölümünden sonra aradan on-on beş yıl geçmeden birbirinize düştünüz, her türlü entrikayla birbirinizin kanını akıttınız? Dediler.

Bunun üzerine Hız. Ali gülerek onlara şu anlamlı cevap verdi:

-Ey Yahudi cemaati, size de ne olmuştu da, henüz Nil nehrinden çıkan ayağınız kurumamıştı ki, bir taifeyi mücevherden putlara toparken görüp, şöyle dediniz:

-Ey Musa! Bizim için o putlara tapan kavmin ilahları gibi bir ilah yap.³⁷²

³⁷⁰ Lamii zade, Latîfeler, Hız. Yaşar Çalışkan, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul, 1994, s. 43-44.

³⁷¹ Bkz. Yunus Doğan, a.g.m.

³⁷² Mahmud Ali, "Kutüfu basime min hadaiki'l-fukahe, el-Va 'yu'l-İslamî, sayı 410, Kuveyt, 1420/2000, s. 42; Lamii zade, Latîfeler, Hız. Yaşar Çalışkan, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul, 1994, s. 43-44.

Yukarıda zikredilen olaydaki şahıs gibi benzer bir edepsizliği Yahudi topluluğu yapmıştır. Onların maksadı, üzülen iyi niyetli insanların sorusu değildi. Aksine sevinen ve Müslümanları alaya alarak aşağılayan bir soru idi. Ancak Hz. Ali Yahudilerin Hz. Musa'ya daha kötüsünü yaptıklarını, hatta şirke düşüklerini hatırlatarak, çok yerinde bir susturucu cevap vermiştir.³⁷³

Saygısız İnsanlar

Hz. Ali bir gün çarşıya geldi ve esnafa selam verdi. Onlar da Hz. Ali'yi görünce Farsça “karnı büyük” anlamına gelen bir cümle söylediler. Kaynaklarda Hz. Ali'nin göbekli olduğu geçmektedir. Bu söz Hz. Ali'ye iletilince karnını kast ederek nükteli bir şekilde:

-Üst tarafı ilim, alt tarafı yemek, dedi.³⁷⁴

Hz. Ali bu cevabı ile insanları görünüşüne göre değerlendirmenin yanlışlığını kendi şahsını göstererek ifade etmiştir. Ayrıca kimseye kızmaması, kabalığı olgunlukla karşılaması, onun güzel ahlakındandır.

Uzun Elbise

Hz. Ali bir gün elbisesi çok uzun bir şahsa:

- Ey adam! Şu elbiseni kısalt, dedi ve sözlerini secili olarak şöyle devam ettirdi: " o zaman ebka ve enka ve etka olur. Yani “O zaman elbisen daha uzun ömürlü, daha temiz, takvaya daha uygun olur.”³⁷⁵

³⁷³ Bkz. Yunus Doğan, a.g.m.

³⁷⁴ İbn Sa'd, et-Tabakatu'l-kubra, III, tahk. İhsan Abbas, Daru sader, Beyrüt, 1405/1985, s. 27.

³⁷⁵ İbn Sa'd, ag.e., III, 27

Bu söze gülümsemek için şunu bilmek gerekir: Hz. Peygamber döneminde adet olarak uzun elbise giymek kibirlilik alameti sayılırdı. Bu yüzden Hz. Peygamber yerlerde sürünen uzun elbise giymeyi yasaklandı.³⁷⁶ Böylece uzun elbise giymemek, müttakiliğin alameti kabul edildi. Hz. Ali de nükteli ve secili bir şekilde şahsın uzun elbise giymesinin kibirlenme alameti sayılacağını ifade etti. Ama bunu yaparken söz, adam için değil de, sanki elbise için “daha uzun ömürlü, daha temiz, daha takvaya uygun olacağını” ifade bildiriyordu.

Aşırı Övmek Alay Etmektir

Bir insanı kendinde olmayan, olsa da denildiği kadar olmayan huşularda aşırı övmek, onunla ince ayar dalga geçmek ve alay etmek demektir. Bazı zeki kişiler, özellikle de kalabalık içinde saf insanlara bunu yaparlar. Dilimizde buna “işletmek” denir. İnsanlar bu gibi hallerde, “buldu bir maden, işletiyor” derler. Şakayla da olsa alayın haram olduğunu görmüştük.

Bir defasında bir şahıs Hz. Ali 'yi aşırı derecede övüdü. Hz. Ali ona şöyle cevap verdi:

-Ben söylediğinin altında, aklından geçenin üstündeyim.³⁷⁷

Hz. Ali bu cevabı ile insanları aşırı bir şekilde övmenin yanlışlığını belirtmek isterken, içinden geçenlere de dikkat etme gereğini vurgulamıştır.

Komik Kız

³⁷⁶ Buhari, Libas, 1, 2, 5; Müslim, Libas, 42, 43-46, 48; Ebu Davüd, Libas, 25-27; Tirmizi, Libas, 8, 9; İbn Mace, Libas, 6, 9; Ahmed b. Hanbel, ag.e., II, 10, 32, 42, 44, 46, III, 5, 44, 97.

³⁷⁷ Cahız, el-Beyan, I. 442, 555.

H. Ali 'nin en çok sevdiği şeylerden birisi de çocuklarla şakalaşmaktır. Benî Kelb (Köpek Oğulları) kabilesinden bir kadının zeki bir kız çocuğu vardı ve annesi onu camiye getirirdi. Ashab ona:

-Dayıların kim? diye sorduklarında o çocuk köpek gibi havlayarak cevap verirdi. Yani böyle yaparak “Kelb 'Köpek' kabilesini kast ederdi. Kızın bu saf hali ile cevabı H. Ali'nin hoşuna giderdi.³⁷⁸

Bu olayda çocuğun mizah tekniklerinden “kişileştirme”yi³⁷⁹ kullanarak H. Ali'yi güldürdüğü görülmektedir.³⁸⁰

Şakacı Komutan

Bazen ortamla uyuşmayan çok garip bir şakalar da vardır. İlk muhacirlerden olan Abdullah b. Huzafe, 2. Habeşistan Hicretine de katılanlardan faziletli bir sahabidir. Ebu Said el-Hudri onun, Bedre katıldığını ve şakacı bir kişi olduğunu bildirir. H. Peygamberin İslâm'a davet mektubunu Kisra'ya götürmüştür. H. 19 da Rumlara esir düşmüş, hristiyanlığı kabul etmemek için pek çok işkence çekmiş, bu esaretten salimen kurtulmuş ve H. Osman devrinde Mısır'da vefat etmiştir.³⁸¹ Şimdi ondan iki şaka yazalım. İlki şu:

Ebu Said el-Hudri'nin anlattığına göre Peygamber Efendimiz (sav) onu, kendisinin de içinde bulunduğu askeri bir seriyyeye komutan tayin etmiştir. Askerlere de O'na itaat etmelerini emir buyurmuştu. Böyle bir durumda Peygamber Efendimizin (sav) genellikle buyruğu şöyledir: “Kim bana itaat ederse, Allah'a itaat

³⁷⁸ el-Akkad, a.g.e., III, 165.

³⁷⁹ Koestler, Arthur, Mizah Yaratma Eylemi, çev. Sevinç Kabakçıoğlu-özcan Kabakçıoğlu, İris Yay., İstanbul, 1997, s. 45.

³⁸⁰ Bkz. Yunus Doğan, a.g.m.

³⁸¹ İbn Abdilberr, a.g.e., 3/888-99; İbn Hacer, a.g.e., 4/ 57.

etmiş olur; Kim bana baş kaldırırsa Allah'a baş kaldırmış olur; Kim emîrime itaat ederse bana itaat etmiş olur. Kim emîrime baş kaldırırsa bana baş kaldırmış olur."¹⁰⁶

Seriyye yola çıkar. Yolculuk esnasında, rivayetlerde açık seçik bulamadığımız bir sebepten dolayı komutan askerlere kızmıştır. Buhari ve Müslim'in rivayetine göre bir konuda askerin isyanı sebebiyledir. Şevkanî şöyle bir görüş aktarır: “Amacı cidden ateşe girmelerini istemek değil, isyan ederlerse böyle bir ateşe gireceklerini öğretmektir. Buna dayanamazsanız, cehenneme nasıl dayanabilirsiniz diye onları ikaz etmek istemişti. Şayet girselerdi, bizzat kendisi engel olurdu.” (Neylu'l Evtar, 7/228-229) konumuzla alakalı olan sebep ise komutanın şakacılığıdır ve bu emri şaka olsun diye vermiştir. Biz bu açıdan kıssayı buraya aldık. Başka bir çok kitaplarımızda da “idareciye itaat gerekliliği” açısından bu olayı işlemiştik. Her neyse, olaya devam edelim:

Komutan askeri birliğe dedi ki:

-Peygamber (s.a.v.) bana itaat etmenizi emir buyurdu mu?

Askerler de:

-Evet, emir buyurdu!

-Öyleyse bana odun toplayın.

Onlar da odun toplamış ve orta yere yığmışlar. Komutan:

-Yakın! Demiş.

Yakmışlar.

-Girin bu ateşe! Demiş.

Emri duyan bir kısım askerler, Sevgili Peygamberimiz (sav)'in buyruğu hatırına hemen ateşe girmek istemişler. Fakat bazıları arkadaşlarını tutarak

- Biz peygamber (s.a)'e ateşten kurtulmak için inandık ve uyduk. Böyle olmaz! Demişler.

¹⁰⁶ Buhârî, Ahkâm 1, Cihad 109; Müslim, İmaret 33, (1853); Nesâî, Bey'at 27, (7, 154)

Onlar böyle tartışırken, ateş sönmüş. Bu arada komutanın da öfke ateşi veya şaka ihtiyacı bitip sönmüş, yeni bir emirle kalkıp yola devam etmişler.

Dönüşte rapor verilirken olay peygamberimize anlatılmış ve hangi davranışın doğru olduğu sorulmuş.

Peygamber Efendimiz de (sav) “itaatın körü körüne olmaması gerektiğini” ifade eden şu sözleri söylemiş:

—O ateşe girselerdi, kıyamet gününe kadar çıkamazlardı! İtaat ancak ma'rufadır. (Aklın ve şeriatın iyi ve güzel kabul ettiği şeyedir.)”¹³¹

Olay şöyle de anlatılmış:

— Benim emirlerimi dinleme ve itaat göreviniz yok mu? diye sorunca;

— Evet, var, derler. Bunu üzerine Abdullah;

— Emrettiğim her şeyi yapacaksınız değil mi? der, onlar yine;

— Evet, derler.

— Öyleyse, şu ateşe girmenizi emrediyorum, der.

Bazılarının tereddüt edip bazılarının ateşe atlamaya hazırlandıklarını ve gerçekten ateşe gireceklerini anlayınca;

— Durun, ben sizinle şakalaşmak istedim, der ve işi tatlıya bağlar.

Bu durum Medine'de duyulunca Rasûlullah (s.a.v.) "Herkim size, Allah'a isyan olan bir şey emrederse, asla itaat etmeyiniz" der.³⁸²

Akif Köten olayı şöyle değerlendirir. “Böyle bir şakanın, askerî görev gibi ciddi ve meşakkatli bir iş esnasında yapılmasının ayrı bir değeri vardır. Belki de seriyye komutanı Abdullah, emrindeki askerlerde gördüğü yorgunluk, gerginlik veya bıkkınlığı

¹³¹ Buhari , Ahkam 5, Megazi 58; Müslim, İmaret 39-40; Ebu Davud, Cihad, 96

³⁸² Müsned, 3, 67; İbn Mace, Cihad, 40.

böyle bir şaka ile gidermek, onları rahatlatmak için bunu yapmıştı. Diğer taraftan, olay Medine'de anlatılınca Hz. Peygamber, masiyette itaat olmayacağını belirtiyor, —zaten Abdullah'ın maksadı emrindekileri yakmak değildi— fakat bu davranışından dolayı Abdullah'ı kınamıyor. Şayet kınamış olsaydı, dikkatli bir gözlemci ve gayretli bir ravi olan Ebu Said'in (ki kendisi muksirûndandır, yani çok hadis rivayet edenlerdendir.) böyle önemli bir ayrıntıyı da rivayet etmesi gerekirdi. Böyle bir bilgi verilmediğine göre, Hz. Peygamber Abdullah'ı kınamamış olmalıdır. Mezkûr hadiste de geçtiği gibi Abdullah'ın şakacılığı, Hz. Peygamber tarafından da bilindiği gibi, belki de bu nedenle kınanmamış olabilir.”³⁸³

Biz de bir hatırlatma yapalım. Evet, Allah'a ve resulüne itaat asıldır. Her müslüman, her şeyden önce Allah'ın kuludur ve O'na ve kendisi öyle istediği için Resulüne kayıtsız şartsız itaat edecektir. O iki makamdan sonra gelen diğer idareci, ana baba, koca, öğretmen ve sair buyruk sahiplerine gösterilen itaatler, Allah'a itaate ters düşmemek kayıt ve şartıyla söz konusu olabilir. Çünkü Allah'a itaate aykırı olan her itaat bâtıldır, geçersizdir. Efendimizin (s.a) emri gayet açıktır: "Yaratıcıya isyan olan yerde yaratılmışa itaat olamaz!"³⁸⁴

Konunun önemine binaen bir daha belirtelim ki, ayette istenen “ulu'l emr'e itaat”³⁸⁵, bizatihi, kaynağı kendisi olan asli bir itaat değil, dolaylı bir tâlî, fer'î itaattir. Dikkat edilirse ayette "ulu'l emr'e de itaat ediniz" buyrulmayıp, bunlara itaat etmek,

³⁸³ Bkz. Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, 4/476-477.

³⁸⁴ Hadis hakkında karşılaştırmalı bilgiler için bkz. İbrahim Canan a.g.e. 6/437

³⁸⁵ Bkz. Nisa, 59. ayet: “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ülûl-emre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz -Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Resûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı, hem de netice bakımından daha güzeldir.”

peygambere itaat etmeye atfedilmiştir. Yani Allah Teâlâ'nın ve Resulünün itaatına kayıtlı ve bağlı bir "itaat ve uyma" halinde itaat etmenin gereği gösterilmiştir. Yoksa, Allah Teâlâ'nın ve Resulünün emirlerine aykırı olarak "isyan, haram, günah" olan emirler bu hükmün dışında bırakılmıştır. Hadis-i Şerif kesin olarak bu kuralı açıklar: "Allah'a isyan hususunda hiçbir mahluka itaat edilmez", "İyi ve faydalı şeylere itaat edilir".³⁸⁶

Şu anda uygulanan laik hukukta da amirin her emri, memuru sorumluluktan kurtarmaz. Diyelim ki bir memur, amirinin emri ile rüşvet alsa veya hırsızlık yapsa, sorumluluktan kurtulamaz. Bu mefhum, "amirin kanuna aykırı olan emri, memuru sorumluluktan kurtarmaz" diye de ifade olunmuştur.³⁸⁷

Ölmek Üzere Olana Şaka Yapılır mı?

İbnu Ebi Atik diye maruf olan Abdullah, sahabi değil tabiiindendir. Hz. Âişe'nin kardeşi Abdurrahman'ın torunu olan Abdullah, ondan hadis rivayet etmiştir.³⁸⁸ Son derece neşeli ve şakacı bir karaktere sahip olan İbn Ebi Atik, herkese,³⁸⁹ hatta ölüm döşeğindeki Hz. Âişe'ye dahi şaka yapmıştır. Hz. Âişe hastalanmış yatıyorken, Abdullah onu ziyaret eder ve;

- Ey anneciğim! Sana kurban olayım, kendini nasıl hissediyorsun?" der. Hz. Âişe:

- Vallahi bu ölüm derdidir, deyince Abdullah:

- Öyleyse önemli bir şey değil, diye şaka yapar.

Onun bu durumda dahi şaka yaptığını gören Hz. Âişe:

³⁸⁶ Buhari, Ahkam 4, Ahad 1, meğuz, 59; Müslüm, İmare 39,40; Ebu Davud, Cihad 87; İbn Mace, Cihad 40; Nesai, Bey'at 34 Ahmed 1/82,94,124 4/426,427,432

³⁸⁷ Elmalılı, a.g.e. 3/14. Krş. Abdulkadir Udeh, İslam Ceza Hukuku ve Beşeri Hukuk, 4/194

³⁸⁸ Buhari, et-Tariku'l-Kebir, 5,184.

³⁸⁹ en-Nüveyri, a.g.e, 4/ 5-6.

- Sen hiçbir zaman bu şakayı bırakmayacaksın, der.³⁹⁰

Ölüm döşegindeki Hz. Aişe'nin yeğeninin kendisine yaptığı şakayı, onun mizaha aşırı düşkünlüğünü bildiği için hoş görmesi, Hz. Peygamber'in Nuayman'ın şakalarına gösterdiği müsamahaya ne kadar benzemektedir.³⁹¹

Bir Sakal mı Satın Alsak?

Sahâbe neslinden bir başka şakalaşma örneği Kays b. Sa'd (v. 60/679) hakkındadır.

Mısır'ın fethine iştirak eden ve Hz. Ali'nin hilafeti döneminde orada vali olarak bulunan (hicrî 36-37) Kays b. Sa'd köseydi; yüzünde ne bir kıl, ne de sakal vardı. Bundan dolayı Ensâr:

- Kays b. Sa'd için bir sakal satın alsak! diye aralarında latife ederlerdi.

Ev mi Yaptırıyorsun şehir mi?

Rebia b. Hasan Yerbuî isminde bir emîrin ev yapmak için yardım olarak on iki bin direk gönderilmesi talebini içeren bir mektubu Muâviye'ye takdim edilir. Muâviye bu kadar fazla direk talebini görünce şaşırır ve bu mektubun altına şu esprili cevabı yazar:

-Basra'da bir ev mi, yoksa evine Basra'yı mı yapacaksın?³⁹²

Kardeşe İkrâm Küçümsenmez

³⁹⁰ Sa'd, et-Tabakatü'l-Kabra, 8/ 76.

³⁹¹ Bkz. Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm, 4/479.

³⁹² Parlak, Nizamettin, "Emeviler Döneminde Sanat", Emeviler Dönemi Bilim, Kültür ve Sanat Hayatı, İlâhiyât Yay., Ankara, 2003, s. 96.

Bir adam Muâviye'nin kapıcısına gelir ve Muâviye'ye, "Anne-baba bir kardeşin geldi" demesini söyler.

Muâviye:

-Onu tanımıyorum; izin ver de içeri girsin! der.

İçeri girince aralarında şu konuşma geçer:

-Nereden kardeşin oluyorum?

-Adem ile Havvâ'dan.

-Ona bir dirhem verin!

-Ana baba bir kardeşine bir dirhem mi veriyorsun?!

- Adem ile Havva'dan olan her kardeşime bir dirhem verecek olsaydım, sana bu kadar da düşmezdi!³⁹³

Şakanın Siyasette istismarı

Emevîler hilafeti ele geçirirken en büyük mücadeleyi Hz. Ali ve onun taraftarlarıyla yapmışlar; bu mücadele o dönemden başlayarak düşünce sistemi başta olmak üzere birçok alanda günümüze kadar devam etmiş ve farklı şekillerde edebiyata da yansımıştır. Bu siyasi mücadele, edebiyatta mizah, alay ve ince nüktelerle de yapılmış; mizahı etkileyen faktörlerin başında gelmiştir. Böyle bir olay yemekte cimriliği ile tanınan Muâviye ile Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan (ö. 49/669) arasında geçmiştir:

Bir gün Muâviye ile Hz. Hasan bir sofraya otururlar. Hz. Hasan önce tavuğu parçalar yer, peşine meyveyi de yer. Muâviye Hz. Hasan'ın tavuğu parçalayarak yemesi üzerine ona dönerek şöyle der:

-Tavukla aranda düşmanlık mı var?

Hız. Hasan da, sanki tavuğun Muâviye'ye akrabalık derecesinde yakınlığı olduğunu ima ederek aynı şekilde şöyle cevap verir:

³⁹³ İbnu'l-Cevzî, Kitâbu'l-Ezkiyâ, s. 12, www.alsakher.com.

-Tavuğun annesi ile aranızda akrabalık mı var?³⁹⁴ Yani niye kayırıyorsun?

Bu olayı Riyâd Kuzayha mizahî olarak şöyle yorumlar: “Muâviye misafiri Hz. Hasan’ın tavuğu parçaladığını izler. Zira Hz. Hasan bunu yaparken sanki bir düşmanı (Muâviye’yi) öldürdüğünü hayal eder ve ona da düşmanca bakar. İşte bu durum misafiri (Tavukla aranda düşmanlık mı var?) şeklinde alay konusu yapar. Ancak Hz. Hasan Muâviye’nin kendisine (Hz. Ali ve ailesine) karşı düşmanlığını unutmamıştır. Bundan dolayı hemen (Tavuğu savunduğuna göre annesi ile aranızda akrabalık mı var?) cümlesi ile aynı şekilde cevap hazırlar. Hz. Hasan’ın bu mizahî cevabı daha belîğ ve etkili, ayrıca siyâsi ve dini rekabet alanında şaka üslubu ve alaya karşı aynı üslupla cevap vererek kurtulmanın güzel bir örneğidir.”³⁹⁵

Cevap Veremeyince

Muâviye ve Şerik b. A’ver arasında dıştan esprili, içten bakarsan kanlı bıçaklı konuşmalar geçmiştir. Şerîk Hz. Ali taraftarı, yani Muâviye’nin hasmı olduğu için Muâviye onu alaya almak istemiş, ancak alaya maruz kalmıştır. Olay şöyledir:

Şerîk Muâviye’nin huzuruna kibirli kibirli yürüyerek gelir ve aralarında şu konuşma geçer:

Muâviye:

-Allah’a yemin olsun ki, sen şerik (ismini kastederek) ortağı olan kimsesin, halbuki Allah’ın şeriki (yani senin gibi Şerik isminde kulu) yok! Sen el-A’ver’in oğlusun yani bir gözü kör bir şahsın oğlusun, iki gözü gören kişi senden daha hayırlı! Sen çirkin yüzlüsün, güzel yüzlü senden daha hayırlı! Hangi sebepten dolayı kavmin seni efendi yaptı?

³⁹⁴ Câhiz, Tâc, s. 14.

³⁹⁵ Kuzayha, Fukâhe, s. 145. Bkz. Yusuf Doğan, a.g.m.

Şerîk:

-Senin ismin Muâviye (karşılıklı olarak köpeklerin birbirlerine havlaması anlamına geldiği için) havlaması istendiğinde Muâviye'sin yani havlayansın. İbn Harb'sin (savaşın oğlusun), silm (barış) senden daha hayırlıdır. İbn Sahr (kayanın oğlu)'sın, ova senden daha hayırlıdır. Umeyye'nin yani küçük bir kadının oğlusun. Nasıl oldu da halife oldun?

Muâviye:

- Sana yalvarıyorum, Allah rızası için huzurumdan çık, der.³⁹⁶

Din Ve Dünyanın Hayrı

Muâviye ile Hz. Ali'nin kardeşi nüktedan, hazırcevap Akîl b. Ebî Tâlib (ö. 60/680) arasında zaman zaman şakalaşmalar olurdu. Muâviye bir gün Akîl'in kendi tarafında yer almasını kastederek:

-Benim kardeşinden daha hayırlı olduğumu bilmeseydi, benim yanımda değil, onun yanında yer alırdı” dedi.

Bunun üzerine Akîl:

-Kardeşim dinen benim için senden daha hayırlıdır. Dünyalık olarak da sen kardeşimden daha hayırlısın” dedi.³⁹⁷

Kan Emici

Hız. Hüseyin'in kızı Sükeyne nükteli sözler söyler, iyi espriler yapaardı. Onun yaptığı şu zarif şakada yaşadığı travmayı ve haliyle tarafgirliği görebiliriz:

Sükeyne, babası Hız. Hüseyin'i şehit etmelerinden dolayı Şamlıları (yani Emevîleri) sevmezdi. Bir gün onları aşağılamak

³⁹⁶ Kuzayha, Fukâhe, s. 145; Bkz. Yusuf Doğan, a.g.m.

³⁹⁷ Câhiz, Beyân, II, 663.

maksadıyla polis müdürüne, “evine bir Şamlı girdiğini” bildirerek polis göndermesi için haber gönderdi.

Polisler eve geldiklerinde

- Açın kapıyı! Diye cariyelere emrettiler.

Kapıyı açılınca da:

-Gösterin bize o Şamlıyı, dediler.

Cariyeler de bir biti gösterdiler. Polisler şaşırarak somurdandılar:

-Bu da ne?

Sükeyne gayet sakin:

-Şikayet ettiğimiz kan emici Şamlı, dedi.

Gelen polisler gülerek ayrıldılar.³⁹⁸

Bunların Neresi Halife?

Muâviye’den sonra yönetime gelen Yezîd b. Muâviye eğlenceye, içkiye ve mizaha düşkün birisiydi. O eğlence meclislerinde şaklabanlık yapan Ebû Kays künyeli bir maymunu bulundurur; onu yanından ayırmaz ve özel elbiseler giydirerek içki meclislerine götürürdü.³⁹⁹ Onun eğlenceye düşkünlüğünü, Medine’den kendisinin yanına gelen tabîinden bir grup genç şöyle anlatır: “Bizler, dinle alakası olmayan bir adamın yanından geliyoruz. Bu kimse şarap içiyor, tambur çalıyor, huzurunda cariyelerle şarkı söylüyor, köpeklerle oynuyor, geceleri ise yaramaz kimselerle sohbet yapıyor.”⁴⁰⁰ Emevîler dönemi mizahı

³⁹⁸ İsfehânî, Eġânî, XVI, 152-153.

³⁹⁹ Mesûdî, Murûc, III, 77; İbn Tiktaka, Fahrî, s. 113. Yezîd bu maymunu atlarla yarıştırdı. Ona çok düşkünlüğünden dolayı Yezîd’e “Ebu’l-kurûd” künyesi takılmıştı. Mesûdî, Murûc, III, 77; el-Âbî, el-Vezîr el-Kâtib Ebû Saîd Mansur b. el-Hüseyn, Nesru’d-Durr, s. 234, www.almeshkat.net. Ayrıca bkz.: Altınay, Günlük Yaşam, s. 442, 446.

⁴⁰⁰ el-Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ, Ensâbu’l-Eşrâf, V, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd Ziriklî, Beyrut, 1417/1996, s. 337, 338, 352-353. Ünal Kılıç Yezîd

hakkında önemli değerlendirmeleri bulunan Riyâd Kuzayha⁴⁰¹ da Yezîd'den sonra mizahın resmen gösteri sanatı haline dönüştüğü tespitinde bulunmaktadır.⁴⁰²

Kurucusunun sahâbi olduğu, dönemlerinde hâlâ sahabe ve tabiinin bolca yaşadığı Emevilerin saltanat döneminden mizah ve eğlencenin hangi boyutlara vardığına dair iki örnek vererek konuyu bitirelim. Abdülmelik b. Mervân, geceleri sarayında eğlenceye devam etmiş, içki sofraları kurulmuş; edebiyatçılar ve şâirler bu sohbetlere iştirak etmişler. O nüktedanlığı ile meşhur eş-Şa'bî'yi (ö. 103/721) kendisine nedim yapmış; diğer güzide şahsiyetler ile de ilmî, edebî ve özel sohbetler düzenlemiştir. Aynı zamanda güldürü ustası ve şarkıcı köle Budeyh el-Melîh³⁶ onu sıkıntılı günlerinde güldürmüş ve eğlendirmiştir.⁴⁰³

Alay Şakanın Kardeşidir

Şakanın olduğu yerde çoğu zaman alay ve istihza da olur. Eğer ortalıkta görünmüyorsa, iyi araştırın, mutlaka bir yere gizlenmiş oturuyordur. Ona göre tedbirinizi almalı, uyanık olmalısınız. Emwvilerin meşhur halifesi (!)Abdülmelik b. Mervan da zaman zaman başkalarını alaya almış, ancak kendisi de alaya maruz kalmıştır. Şu olayda açıkça, alay etmek istediği şarkıcı kadın tarafından alay konusu olmuştur:

b. Muâviye ile ilgili müstakil bir çalışma yapmıştır (Tartışmaların Odağındaki Halife Yezîd b. Muâviye, Kayıhan Yay., İstanbul, 2001). Kılıç'ın tespitlerine göre Yezîd'in içki içip eğlenceye daldığına dair iddialar sadece muhalifler tarafından ifade edilmeyip, benzer şekilde muhalif olmayan kimselerce de dile getirilmiştir (Kılıç, age, 397-404). Bkz. Yusuf Doğan, a.g.m.

⁴⁰¹ Riyâd Kuzayha telif ettiği el-Fukâhe ve'd-Dıhk adlı çalışmasında Emevî mizahına önemli bir yer ayırmaktadır.

⁴⁰² Kuzayha, Fukâhe, s. 146.

⁴⁰³ Bu bilgiler ve kaynakları için bkz. Yusuf Doğan, a.g.m.

Besîne isminde bir kadın Abdülmelik b. Mervan'ın huzuruna gelir. Halife ona şöyle sorar:

-Sen Şair Cemîl'in Besine'si misin?⁴⁰⁴

- Evet, ey müminlerin emiri!

-Şair Cemîl sende ne gördü ki dünyadaki kadınlar içinde seni dilinden düşürmüyor?

-Dünyadaki onca erkek arasından seni halife olarak seçen insanlar, sende ne özellik görmüşlerse, onu.

Halife bu cevaba bundan önce hiç gülmediği kadar gülmüştür.⁴⁰⁵

Bilemiyorum, acaba bu gülme gerçek miydi, yoksa vaziyeti kurtarmak için miydi?

Abdülmelik b. Mervan daldığı zevk ve eğlence hayatına uygun, vaziyetini iyi anlatan şöyle nükteli söz söylemiştir:

“Cariyeyi zevk için alan Berberi alsın, çocuk için alan İranlı alsın, hizmet için alan da Rum alsın” derdi.⁴⁰⁶

Nedense böyle bir söz ve buna münasip yaşanan bir hayat, bana güzel bir sözü hatırlattı:

“Şüphesiz Allah, inanıp salih ameller işleyenleri, içinden ırmaklar akan cennetlere koyacaktır. İnkâr edenler ise dünya zevklerinden yararlanırlar ve hayvanların yediği gibi yerler. Onların kalacakları yer ateştir.”⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Şâir Cemîl ve Besîne Uzre kabilesindendi. Cemîl küçük yaşta Besîne'ye aşık oldu. Ailesinden Besîne'yi istedi, ancak vermediler. İkisi de gizli gizli buluşurlardı. Cemîl bu yüzden Besîne'ye aşk şiirleri yazdı. Bundan dolayı da halk arasında Besîne'nin Aşığı olarak meşhur oldu. İbn Hallikân, Vefeyât, I, 366-371; Abdulkâdir b. Ömer el-Bağdâdî, Hizânetu'l-Edeb, I, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1491/1989, s. 397-398. Bkz. Yusuf Doğan, a.g.m.

⁴⁰⁵ İbnu'l-Cevzî, Kadınlar Kitabı (Ahbâru'n-Nisâ), çev. Yusuf Ziyaoğlu, İstanbul, 2000, s. 43-44. Ayrıca bkz.: Kuzayha, Fukâhe, s. 148.

⁴⁰⁶ İbnu'l-Cevzî, Kadınlar, s. 15.

⁴⁰⁷ Muhammed (Kıtıl), 12.

Kafa mı Karın mı?

Süleyman b. Abdülmelik de sefahate ve eğlenceye dalmış sözde halifelerdendi. Onun zamanında kasr / saraydaki sohbetlerin konusunu obur olması sebebiyle ziyafetler ve kadınlar teşkil ediyordu. Kadınlarla alem yaparak şaşaalı bir hayat sürüyordu. Yukarıda geçtiği gibi yemeğe düşkünlüğü alay konusu yapılırdı.

Bir gün Süleymân b. Abdilmelik falûzec⁴⁰⁸ tatlısı yerken bir bedevî geldi. Süleymân ona şöyle dedi:

-Ey bedevi! Sofraya yaklaş ve ye; bu tatlı beyni büyütür, zekayı artırır.” dedi.

Bedevî ise kafayı büyüteceği şeklinde yanlış anlayarak şöyle dedi:

-Eğer durum senin dediğin gibi olsaydı şu anda kafan katır kafası kadar olurdu!⁴⁰⁹

Cennete Girdiren İki Haslet

Abdurrahman b. Ebi’z Zinad anlatıyor: “Eş’ab’a dedim ki:

-Sen yaşlı birisisin. Hiç hadis rivayet ettin mi?

Dedi ki:

- Evet, Bana İkrime, ona İbni Abbas rivayet etti ki Peygamber Efendimiz (sav) şöyle buyurdu:

-İki haslet vardır ki, kim onları iyi yaparak korursa, cennete girer.

Dedim ki:

-Nedir onlar?

⁴⁰⁸ Farklı yapılış tarifleri olsa da bal, un ve yağla yapılan meşhur tatlıya fâlûzec denmekteydi. El-Akfehsî, Şihâbeddîn, Oburlar ve Asalaklar, terc. Savaş Kocabaş, Şule Yay., İstanbul, 2001, s. 41-42. Ayrıca bkz.: Altınay, Günlük Yaşam, s. 291-292.

⁴⁰⁹ Bkz. Yusuf Doğan, a.g.m.

Dedi ki:

-Birisini ben unuttum. Öbürünü de İkrime unutmuş!”⁴¹⁰

Ne İstedigimi Biliyorsun

Eş’ab, Salim bin Abdullah bin Ömer ile ünsiyet ederdi. Yine bir gün onu ziyarete gitti. Salim duvarla örülü bir bahçe içinde ailesiyle oturup yemek yemekteydi. Kapıcılar:

-Yanında ailesi var. Çor çocuk yemek yiyorlar, diye izin vermediler.

Eş’ab, hoş olmasa da, aralarındaki ülfet ve samimiyete güvenerek hemen kapıya yöneldi ve çabucak duvara tırmandı çıktı. Salim onu görünce:

-Sübhaneallah! Ya Eş’ab, namahrem var! Şurada ailemle otururken sen duvara tırmanıp bize mi bakıyorsun?

Eş’ab hemen Hud Suresi 79. ayeti okudu:

- “Onlar, ‘İyi biliyorsun ki kızlarında bizim gözümüz yok. Sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun’ dediler.”

Bunu duyan Salim seslendi:

-Tamam tamam, in aşağı da bekle, istediğin yemek sana gelecek.⁴¹¹

ALLAH TEÂLÂ’YI GÜLDÜREN KULLAR

⁴¹⁰ Yusuf b. Abdillâh el-Kurtubî, Behçetül Mecalis Ve Ünsül Mecalis, I-III, Darul Kütübül İlmiyye, Beyrut, s. II, 558.

⁴¹¹ A.y.

Ölen Ve Öldüren El Ele cennete

Ebu Hüreyre (ra) rivayet eder:

“Resulullah (sav) buyurdular ki: "Allah iki kişi hakkında güler: Bunlardan biri diğerini öldürmüş olduğu halde ikisi de cennete gider. Bunlardan biri, Allah yolunda cihad eder ve şehid olur. Allah katil olan diğerine de mağfiretini ulaştırır, o da Müslüman olur, sonra Allah yolunda cihada katılır ve şehid olur. (Böylece her ikisi de cennette buluşurlar)."⁴¹²

İnsanlar genellikle benzeri az bulunan hayret verici söz ve işler ile karşılaştıklarında veya çok sevip beğendikleri, çok hoşlandıkları bir söz veya iş karşısında gülerler. Bu hadiste sözü edilen durum da bunun gibidir. Hadisimizin metninde, Cenâb-ı Hak'ın bu iki kulunun durumuna memnun olması hâli, “Allah Teâlâ iki kulunun durumuna güler” diye mecaz ve istiâre yoluyla anlatılmıştır. Gülmek, ağlamak gibi hâller Cenâb-ı Hak için düşünülemez. O, sonradan olanlara benzemez. Burada mecaz ve istiâre yoluyla kastedilen mana, kullarından çıkan işlerden razı ve hoşnut olması ve onlara sevap yazması durumudur.

Bu hadisten kısaca şu hakikatleri anlarız: Allah Teâlâ'nın rahmeti ve lutfu son derece geniştir. Onun için işlenen günah ne kadar büyük olursa olsun, insan ümitsizliğe düşmemeli ve günahlarına mutlaka tövbe etmelidir. Bir kâfir hidâyete ererek müslüman olabilir. Cenneti ve cemâlullahı kazanabilir. Kafir iken müslüman olan kişi, dinsizliğin bütün kirlerinden arınır.

⁴¹² Buhari, Cihad 28; Müslim, İmaret 128, 129, (1890); Muvatta, Cihad 28, (2, 460); Nesai, Cihad 37. 38; İbni Mâce, Mukaddime 13.

Allah yolunda can veren şehitlerin cennete girmesi, O'nun Kur'an-ı Kerim'de haber verdiği bir hakikattir. Ancak herkes dikkatli olmalıdır. Kimin nasıl öleceği bilinemez. Son nefes çok önemlidir. Ona iyi hazırlanmak gerekir.

Bir Müslüman için tövbe etmek de aynen böyledir. Yani daha önce yapılan bütün günahları bağışlatabilir. Öyleyse günahlarına tövbe etmek, bütün insanlık için bir kurtuluş yoludur. Hatta bir insan, Allah'ın yüce dinini cihana yaymak için savaşıp bir mücahidi şehid etse, böylece en büyük günahı işleyerek azap çukurunun dibine kadar batsa, ama bir gün yanlış yolda gittiğini anlayarak İslâm'a dönse ve böylece bütün günahlarına tövbe etmiş olsa, o da şehid ettiği kimseyle beraber cennete girecektir ve Allah'ın cemâlini görecektir.

Kâfirin, müslüman kimseyi öldürmesi ilk anda yüce Allah'ın o kâfire gazab etmesini, onu yardımsız bırakmasını, dünya ve âhirette onu cezalandırmasını gerektirir. Ancak yüce Allah'ın lütuf ve keremine bakınız nasıl tecelli etmektedir. Onun bu kâfire lütuf ve ihsanda bulunması ve onu İslâm'a girmeye hidayet etmesi, rahmet ve mağfiretinin gerçekten hayret edilecek kadar büyük olduğunu göstermektedir. Yüce Allah'ın bu engin rahmetinin büyüklüğü, kullarına ihsan ve lutfunun genişliği de günahkar kullar için çok büyük bir ümit kapısıdır.

İşte Efendimiz hadis-i şeriflerinde bu iki şehidin ender rastlanan garip hâllerinin Allah Teâlâ'yı güldürdüğünü, yani pek ziyade memnun ettiğini bildirmektedir.

Allah'ın Güldükleri

Ebu'd-Derda'nın naklettiğine göre Hz.Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

“Üç sınıf insan vardır ki Allah onları sever onlara bakıp güler ve onlarla övünür.

Birincisi o kimsedir ki savaşta epe evre kuşatıldığında yüce Allah için canıyla savaşır. Bu haldeyken ya oldrlr, ya da Allah kendisine yardım edip zafer verir ve (Mele-i ala'da) ‘şu kuluma bakın! Benim için nasıl da sabretti,’ der.

İkincisi güzel bir hanıma ve yumuşak rahat bir yatağa sahipken gece kalkıp ibadet eden kimsedir. Onun için de Allah: ‘şehvetini bırakıp beni anıyor. Eğer isteseydi yatıp uyurdu’ der.

ncs ise bir kervan içinde yolculuğa çıkan kervandakiler gece boyunca uykusuz kaldıktan sonra yatıp uykuya daldıkları zaman seher vakti kalkıp gizlice ibadet eden kimsedir.”⁴¹³

Abdullah b.Mes’ud der ki:

“Dikkat edin Muhakkak ki Allah şu iki adama bakıp güler:

Biri soğuk bir gecede döşeğini yorganını ve örtüsünü bırakıp kalka abdest alıp namaza duran adam. Onun için -aziz ve celil olan- Allah meleklerine:

-Kulumu bunu yapmaya iten sebep nedir? diye sorar. Melekler

-Ey Rabbimiz! Senin sevabını ummak ve azabından emin olmak, derler Bunun zerine Allah

-Öyleyse ben de kuluma umduğunu verdim onu korktuğundan emin kıldım, buyurur.”⁴¹⁴

Bu hadis ve haberde, Allah Tel’nın  kişiye güldüğünü, yani onları sevip beğendiğini, razı olup mkafatlandıracağını öğreniyoruz. Bunlardan ilkinin, cihat meydanında şehit olan mcihaditler olduğunu ve Allah Tel’nın katındaki çok kıymetli durumlarını az önceki bahiste görmüştük. İkinici ve nc

⁴¹³ Hadisi Taberani el-Mu’cemu’l-Kebir’de rivayet etmiş olup ravileri güvenilir kimselerdir Mecma’uz-Zevaid ve menbau’l-fevaid.c.4.s.154 no:3536.

⁴¹⁴ Hadis Taberani el-Mu’cemu’l-kebir’de rivayet etmiş olup senedi hasendir. Mecma’uz-Zevaid ve menbau’l-fevaid.c.4.s.156 no:3540.

kişilerin yaptığı da birer cihattır. Sevgili Peygamberimiz (sav)’ın "Küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz."⁴¹⁵ Hadisi meşhurdur. Buna “nefisle cihat” denir.

Bazıları buradaki inceliği anlamazlar ve "Küçük cihaddan büyük cihada dönüyoruz." hadisine ve manasına itirazdan bir türlü vaz geçmezler. Ne yapalım, herkesin nasibi farklıdır. Halbuki düşmanla savaşmak elbette hafife alınamaz, gereği ve kıymeti inkar edilemez büyük bir cihat ve ibadet olmakla beraber, tabiatı itibariyle geçicidir. Bir gün, beş gün, bir yıl sürse bile, gün gelir sona erer, sulh olur biter. Ama nefisle cihat, ölene kadar bitmez. Barışı, anlaşması, ara tatili yoktur. Üstelik bu cihat o cihattan daha az zahmetli ve kolay da değildir. Bunu yapanlar bilirler. Bu yüzden hadise hiç itiraz etmezler. Öyleyse, küçük cihatta öldürülen nefisler şehit oluyor da, neden “büyük cihatta” öldürülen nefisler şehit olmasın? Neden bunlara Rabbimiz gülüp beğenmesin, razı olmasın? O razı olup cemalini gösterdikten sonra adı şehit olmuş, gazi olmuş, abid olmuş, cahid olmuş, ne fark eder, tartışmaya değer mi?

Bahsi geçen hadisi Hz. Peygamber (sav) Tebuk seferinden dönüşte ashabına söylemiştir. Bu hadisin zayıf olduğu bildirilmiş olsa da, bu hadisi destekleyen sahih hadisler bulunmaktadır. Bu yüzden manası sahihtir dedik. İşte benzer bir hadis:

"Hakiki mücahid nefisine karşı cihad açan kimsedir."⁴¹⁶

Bu iki hadîs de aynı manayı ifade etmektedir. Aynı meâlde başka hadis-i şerifler de vardır. Bütün bunlar, insanın nefsinin gayr-ı meşrû istekleri ile mücadele etmesinin cihad olduğunu göstermektedir. Lafızlara takılıp kalarak manayı inkar etmenin âlemi yoktur.

⁴¹⁵ Bkz. Aclunî, I,424. Bu rivayetin zayıf olduğu ifade edilmiştir. Ancak manası sahihtir. Hadis için ayrıca bkz. Razi, XXIII, 72; Beyzavi, II, 97.

⁴¹⁶ Tirmizî, Cihad, 2.

Çünkü cihadın çeşitleri vardır. Biz bu konuyu “Cihat Ve Zafer şartları” kitabımızda genişçe işledik. Burada tekrar edecek değiliz. Ancak ana başlıklarını bir hatırlayalım. Cihat sadece düşmanla savaşmak, harp etmek değildir. İslam için sarfedilen bütün çabalar, gayretler, hareketler, hatta tavır ve duruşlar bir cihattır. O yüzden kalp ile cihat, dil ile cihat, ilim ile cihat, kültür, sanat ile cihat, ekonomi, sanayi, üretim ve mal ile cihat, siyasetle cihat, medya ile cihat olduğu gibi, nefse karşı onu iman, ilim, edep, terbiye, şeriata göre hareket ile de cihad olur. Hatta şaka gibi olacak ama, dinimizi insanlara güldürerek anlatacak komik eserlere, hikaye, roman, senaryo vs. çalışmalara da ihtiyaç varsa, bu uğurda çabalamak da cihattır.

Bir “Çağrı” filmi dünyada kim bilir ne kadar insanın İslam ile tanışmasına sebep olmuştur. Bu da bir cihat değil midir?

SONSÖZ

Malum, insanların tabiatları çok farklıdır. Beşerî özellikleri, bilgi ve mizaçlarının kadar dinleri, çevreleri, kültür ve medeniyetleri de farklıdır. Fakat bu kadar farklılıklar içindeki insan tipleri arasında muhakkak mizaha meyyal şakacı tipler de vardır. Toplum içinde böylelerine bile ihtiyaç vardır.

Biz iki bölüme ayırdığımız bu kitabımızda önce İslâm'da şaka konusunu incelemeye çalıştık. Şaka nedir? Dinde yeri, önemi, sebepleri, hikmetleri, çeşitleri, konuları, delilleri, hükmü, fayda ve zararları, serbest bırakılan ve hoş görülenler ile yasaklananların sınırlarını ortaya koyan meşruiyet çerçevesini işlemeye çalıştık. İkinci bölümde ise Peygamberimizin ve ashabının yaptığı şakalardan örnekler verdik. Her birine uygun başlıklar koyduk. Bazen de kısa tahlillerini yaptık. Bu örnekler bizim için çok önemlidir. Zira Hz. Peygamber'in ve ashâb-ı kiramın uygulamaları bize en güzel örnektir.

Kitabın sonunda şu çok önemli konuyu bir kere daha gündeme getirelim. Çağımız insanına İslâm'ı anlatırken, onun fert ve toplumun her ihtiyacına cevap veren, bu arada yerine göre gülüp eğlenmeyi de güzel görüp teşvik eden bir din olduğunu anlatmak gerekir.

Evet, insan abes olarak yaratılmamıştır. İş gücü oyun ve eğlence değildir. Asıl varoluş amacı, Allah Teâlâ'ya ibadet ve kulluk etmektir. Fakat unutmamak gerekir ki, İslâm'ın ibadet anlayışı diğer batıl dinlerin ritüellerinden ve zalim sistemlerin törenlerinden çok farklıdır. Tabiri caizse bambaşkadır. Çünkü İslâm'da ibadet, sadece namaz, oruç, zekat, hac, kurban, zikir vs.

değildir. Zaten bunların belli bir zamanı vardır. Onun ötesinde, hayat içinde dinin dünya için koyduğu bütün kanunlarına itaat da bir ibadet ve Allah Teâlâ'nın manevi yakınlığına, sevgisine ve rızasına götüren bir kurbıyyettir.

Öyleyse açıkça söyleyelim ki, dünya hayatını idarî, siyâsî, ictimâî, hukukî, iktisadî, ilmî ve terbiyevî olarak her yönüyle İslam kanun ve kurallarına göre yaşamak, hayatı baştan sona ibadet kılmaktır. Yani evlenirken, boşanırken, iş yaparken, para kazanırken ve harcarken, hatta devleti ve kurumlarını yönetirken... gibi, hayatı meşru olarak, yani dinin kanun ve ilkeleri içinde kalarak yaşamak, Allah Teâlâ'ya kulluğun ta kendisidir. Hatta iyi niyetle, yeme içme, yatma uyuma, eşini ve evladını sevme bile bir ibadet veya kurbıyyet olabilir. Günümüz insanı maalesef bu gerçekleri bilemiyor ve o yüzden kaybediyor. Bunları bütün insanlara anlatmak gerekir. Bu davet ve tebliğ, eğitim ve öğretim vazifesinden gaflet etmemek, asla unutup ihmal etmemek borcundayız.

Bugün “dindar” denince insanların aklına nasıl bir tip geliyor? Biraz da, sistem içinde yıllarca karikatürize edilen biçimde söylersek, ne yazık ki akla şöyle bir tip geliyor: “Dünyada zevk ve keyifle yaşamasını bilmez, nimetlerin değerinden anlamaz. Bir lokma bir hırkaya razıdır. Az yer, az içer, az konuşur. Hiç gülmez ve eğlenmez. Devamlı Allah Teâlâ'nın korkusundan ağlar durur. Hayattan kopmuş, toplumdan uzaklaşmıştır. Görünce adamın keyfini kaçıran asık suratlı, gamlı, kederli ve kasvetli, yaşama zevkini yitirmiş, kendisini sürekli karanlık yerlerde ibadete vermiş küf kokan bir insan”.

Doğru mudur bu?

Asla!

Bu sayılanlar içinde dıştan bakınca doğru gibi olan cümleler vardır elbette. Ama onları dahi, İslam'dan uzak olmanın katılaştırdığı kalp ve maneviyatsızlıktan buza kesmiş ruh haliyle,

dindarların o sayılanlarda yaşadıkları zevki asla yaşayamazlar. Ürpererek aldıkları coşkuyu asla alamazlar. Hatta bazen dayanamayıp nara atarken yaşadıkları cezbenin aklı aşan vecdini asla tadamazlar. Böylece acırken acınacak duruma düşerler. Onların bir seherde teheccüd, zikir ve dualardan aldıkları zevki ve neşeyi, mümkün değil, bir ömür asla alamazlar, bulamazlar, tadamazlar. Allah Teâlâ'nın zikrinde titrerken gözyaşı dökmenin huzur ve mutluluğunu mümkün mü idrak edebilsinler? Bu yüzden bilmeden acırlar asıl acınasılar bahtiyarlara. Ama ne yazık ki biz de bunu anlatamayız. Nasıl anlatılabilir ki; bu bir kalpte, ruhta, ruhta, sırda, cümle latifelerde yaşanan bir haldir. Hâl az çok sirayet edebilir, ama anlatılamaz. Zira “tadmayan bilmez” denmiştir, elhak doğrudur. Bu noktada bütün sözler, kavanoz içindeki balı anlatmak kadar kifayetsizdir, ifadeden acizdir.

Ama yine de söyleyelim, dindar bir Müslüman, yer içer, güler eğlenir, helalinden kazandığı hayatın bütün nimetlerini Rabbinden bilerek tadar ve şükreder, fazlasını insanlara şefkat ve merhametle infak ve tasadduk eder. Hayatı bütünüyle şeriata göre yaşadığı için ibadete çevirir. Bunun verdiği manevî haz, kalbî zevk ve ruhî huzur ve sükûn ile daha bu dünyada cenneti yaşar. Onun kadar yaşamaktan mutlu kul olamaz. Ölümünden asla korkmaz. Ona her an hazırdır. Ama burada yaşadığı sürece sevap kazanacağını bilir, hayattan kopmaz. Ne camid, ne bitki, ne hayvan, ne de insan; kimsenin canına kıymaz Asla intihar etmez. Her varlığı yaratana adına sever ve sayar, korur ve esirger.

Ah insan, ah kendim!

Allah Teâlâ'nın senin için gönderdiği din olan İslam, sana verdiği en büyük nimetidir. Candan azizdir. Kıymetini bil. Bu imtihan dünyasında sair nimetleri dahi ye, iç, kullan ve gül, oyna, eğlen. Şaka da yap. Yeter ki şariatın sınırları içinde olsun. Meşruiyet çizgisini aşmasın. Bu sana zevk verir, neşe verir, sevinç ve sürur bahşeder. Mutluluk olarak yansır. Ama bil ki, sınırın

ötesinde mayın var. Eli tetikte bekleyen öldürücü düşmanlar var. Birinden kurtulsan, öbürünün yağlı kurşununu yersin.

Sen bilirsin. Aklın var, iraden var, iz'anın var. Kâr belli zarar belli; sen bilirsin. Yol belli, yordam belli; sen bilirsin. Bildiğin yoldan git, dilediğince yaşa; akıbetinden sen sorumlusun. Daha ne diyelim? Dinlersen az değildir duydukların, gördüklerin, yaşayıp tecrübe ettikleri; sen bilirsin.

KAYNAKLAR

- Aclûnî, İsmail b. Muhammed. Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlû'l-İlbâs Amma İštehere Mine'l-Ahâdis Ala Elsinetin-Nâs, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1408, II, 2678.
- Ahmed Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, M. E. B. Yay., İst. 1989
- Ahmet Rıfat Tasviri Ahlak Ahlak Sözlüğü Tercüman 1001 Temel Eser İstanbul.
- Akif Köten, Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam, Beyan Yayınları: 4/453-454.
- Ali Muttaki el- Hindî, Kenzü'l-Ummal, 8328.
- Ali Yardım, Peygamberimizin Şemâilî, Damla y. İst. 1997.
- Celal Yıldırım, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları.
- D. Mehmet Doğan, Büyük Türkçe Sözlük, 11. Baskı. Ekim 1996. İz y. İst.
- DİA. (Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. Mizah ve Hezl maddeleri.
- DİA. (Diyanet İşleri Başkanlığı) Yayınları, Komisyon, Hadislerle İslam, I-VII. Ankara, 2013.
- Gazalî, İhya'ü Ūlum'id Din. Bedir y. İst. 1973.
- M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Azim n. I-X. İst.
- Faruk Furkan, Şakalaşma ve Gülme Âdabı -12016-06-01.
- Heysemi, Nureddin Ali İbn'u Ebi Bekir, Mec'ma'uz Zevâid, Beyrut 1967.İbn Kesîr,
- Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, I-VIII, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1419h
- İbrahim Canan, Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi, Akçağ Yayınları.
- İdris TÜRK Tasavvuf Kültüründe Mizahın Yeri Ve Sefine-İ Evliyâ Örneğinde Sûfîlerin Mizahı Kullanış Biçimleri, AİBÜ Sosyal

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 1, 16: 397-422 .

İsmail Yakıt, Hz. Peygamber'den Nükte ve Latife
Kettani, Hz.Peygamber'in Yönetimi, Et-teratibu'l-idariyye, İz
Yayıncılık: I-III.

Kütüb'ü Tis'a:

- Sahih-i Buhari
- Sahih-i Müslim
- Sünen-i Ebî Davud
- Sünen-i Tirmizî
- Sünen-i Neseî
- Sünen-i İbn'i Mâce
- Sünen-i Dârimî
- Muvatta
- Müsned'i Ahmed b. Hanbel Çağrı y. İst 1981.

Köksal M. Asım. İslam Tarihi, I-XI. İrfan y. İst. 1981.

Muhammed Yusuf Kandehlevi, Hayatü's-Sahabe, I-V. Akçağ y.
Ankara.

Muttaki Ali el-Hindi, Kenz'ul Ummal. Risale y.1985.

Nevevi, Riyazu's Salihin, Tercüme ve Şerh: M.Yaşar Kandemir,
İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, 1-8. Erkam y. İst. 1997.

Rudanî, Cem'ul Fevâid, I-V. İz y. İst.

Şâmî', Muhammed b. Yusuf es- Salihî, "Sebîlü'l Hüdâ ve'r Reşad"
/ "Siyer-i Şâmî", I-XIV. Daru'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut, Lübnan,
h. 1414, m. 1993.

Şamil İslam Ansiklopedisi,

Yusuf Doğan, Emevîler Döneminde Mizahı Etkileyen Faktörler,
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:4, Sayı:8,
2006, s. 209 – 236.

Yusuf Doğan, Raşit Halifelerin Mizah Ve Nükte Anlayışları,
Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: VI, Sayı:
22, Yaz 2006. S. 199-112.

Yusuf Doğan, Hz. Peygamber Ve Mizah, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Cilt: VIII / 2, s.191-203 ARALIK-2004, SİVAS.

Yusuf b. Abdillâh el-Kurtubî, Behçetül Mecalis Ve Ünsül Mecalis, I-III, Daru'l Kütübü'l İlmiyye, Beyrut.

İnternet Siteleri:

Fatih Çıtlak,

<http://www.lacivertdergi.com/dosya/2015/04/30/dunyanin-en-mutlu-ve-neseli-insanlari-inanan-insanlardir-1430408959M>.

<http://tevhiddergisi.net/makale/sakalasma-ve-gulme-dabi--1>
Selami Şimşek, Mevlânâ'da Mizah Ve Nükte,

http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=630

Sorularla İslamiyet <http://www.risaleajans.com/soru-cevap/rahmet-peygamberinin-sakalari>

<http://www.cemalnar.com/index.php?Git=Dostlar&Durum=Dost&id=38>